

МІОК Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Львівської політехніки

Посольство України
в Південно-Африканській
Республіці

І. Ключковська, О. П'ятковська, Ю. Марусик, В. Гойсан, Х. Жилич, Дз. Качур

УКРАЇНЦІ ПІВДЕННО- АФРИКАНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ: СУСПІЛЬСТВО, ІДЕНТИЧНІСТЬ, МАЙБУТНЄ

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Львів - 2020

УДК 314.7 + 304 + 325

За повного або часткового відтворення матеріалів цієї публікації покликання на видання обов'язкове

Ключковська, І., П'ятковська, О., Марусик, Ю., Гойсан, В., Жилич, Х., Качур, Дз. (2020). *Українці Південно-Африканської Республіки: суспільство, ідентичність, майбутнє. Результати дослідження*. Львів, 262 с. URL: <http://miok.lviv.ua/?p=18869>

У публікації розглянуто міграцію з України до Південно-Африканської Республіки, зокрема описано типовий портрет українського мігранта у ПАР, причини й особливості міграційного процесу, виклики та проблеми інтеграції українських мігрантів у ПАР, збереження ідентичності та її трансформації, процес утворення громад українців, підтримання зв'язків мігрантів з Україною, а також візію їхнього майбутнього й перспектив громади. Особливу увагу приділено проблемам і потребам українських мігрантів у ПАР, на основі яких сформульовано пропозиції та рекомендації для різних суб'єктів державного та недержавного секторів.

Матеріали дослідження можуть бути корисними для органів державної влади України, науковців, аспірантів, викладачів і студентів різних спеціальностей, які вивчають чи цікавляться тематикою міжнародної міграції та специфікою українсько-африканських відносин, а також для представників громадського сектору в Україні та поза її межами.

Ідея дослідження – Дзвінка Качур

Літературне редагування та переклад (з англійської й російської мов) – Назар Данчишин

Макет і дизайн – Ірина Побран

ЗМІСТ

Преамбула	5
Вступне слово від Посольства України в ПАР	7
Вступне слово від Посольства ПАР в Україні	8
Цікаві факти про ПАР	10
Мапа ПАР	13
Українці, українські місця та українська громада у ПАР	14
Вступ	33
Методологія	34
Розділ 1. СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ УКРАЇНЦІВ У ПАР ...	36
Стать	36
Вік	37
Сімейний стан	38
Регіон походження з України	39
Мова	40
Релігія	41
Освіта	41
Зайнятість	42
Фінансовий стан	43
Самооцінка українців	44
Висновки	44
Розділ 2. МІГРАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У ПАР	46
Передумови та особливості міграції українців до ПАР	47
Мотивація переїзду та вибору країни	47
Бюрократичні процедури: досвід українських мігрантів	50
Включення українських мігрантів у нове суспільство	53
Процес включення в нове середовище	53
Громадянство, наміри, установки	59
ПАР як країна призначення українських мігрантів	62
Враження українських мігрантів про країну перебування	62
Оцінка інституційних обмежень	72
Українці як учасники міжетнічних відносин ПАР	75

Економічна інтеграція українців у ПАР	80
Види та форми зайнятості українців у ПАР	80
Проблеми зайнятості та соціальних гарантій	83
Зміна кваліфікації та отримання додаткової освіти у ПАР	98
Оцінка професійної самореалізації	101
<i>Висновки</i>	104
Розділ 3. ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ТА ЇХНІХ ДІТЕЙ У ПАР	108
Національна ідентичність	108
Типи ідентичності українців у ПАР	108
Маркери національної ідентичності	112
Ідентичність дітей: рефлексії опитаних	114
Мовна ідентичність	116
Рідна мова опитаних	116
Мова спілкування: специфіка середовищ	118
Рівень володіння державними мовами ПАР	120
Мотиви вибору мови спілкування	123
Мова спілкування дітей респондентів	125
Українознавчі суботні та недільні школи	128
Навчання дітей мігрантів в Україні	130
Культурна ідентичність	132
Культура, традиції та обряди	132
Мотивація дотримання традицій	135
Основні причини недотримання традицій	137
Релігійна ідентичність	139
Релігійні переконання опитаних	139
Відвідування релігійних храмів	140
<i>Висновки</i>	144
Розділ 4. ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ УКРАЇНЦІВ У ПАР	148
Формування активної спільноти українців у ПАР	148
Шляхи отримання інформації про діяльність української громади у ПАР	151
Рівень громадської активності українців у ПАР (на думку респондентів)	152
Потенціал залучення українців у ПАР до громадської активності	153
Бажані пріоритети діяльності громадських організацій українців (на думку респондентів)	155
<i>Висновки</i>	159

Розділ 5. ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНЦІВ У ПАР З УКРАЇНОЮ	160
Взаємодія з українськими дипломатичними установами у ПАР	160
Культурні зв'язки з Україною	166
Соціальні зв'язки українців у ПАР з Україною	173
Потреба у спілкуванні з українцями, які проживають в Україні, та відвідуванні України	173
Візити українців до ПАР	176
Зацікавленість подіями, які відбуваються в Україні	177
Джерела отримання інформації про події в Україні	179
Дезінформація про Україну у ПАР	184
Економічні зв'язки з Україною	187
Фінансові потоки	188
Зацікавлення у веденні спільного бізнесу	191
Торговельні відносини між Україною та ПАР	196
<i>Висновки</i>	203
Розділ 6. ВІЗІЯ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНЦІВ ТА ЇХНІХ ОБ'ЄДНАНЬ У ПАР	208
Візія особистого майбутнього	208
Майбутнє дітей	211
Повернення в Україну	214
Візія майбутнього української спільноти	218
<i>Висновки</i>	222
Загальні висновки та рекомендації	224
Глосарій	228
Використана література	229
Додатки	236
<i>Додаток А. Запитальник дослідження</i>	236
<i>Додаток Б. Оригінали цитат російською мовою</i>	242
Команда дослідження	262

ПРЕАМБУЛА

Дослідження «Українці Південно-Африканської Республіки: суспільство, ідентичність, майбутнє», яке здійснив Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою, – унікальне. Вперше об'єктом наукового інтересу є життєдіяльність наших співвітчизників, які з різних причин обрали країною свого проживання та праці ПАР. Для більшості громадян України сам цей факт уже є своєрідним відкриттям, оскільки українську діаспору та сучасні міграційні потоки з нашої країни головно пов'язують з Американським, Європейським, рідше з Австралійським континентами.

Однак, Африка поволі стає простором, який обирають українці для проживання, реалізації своїх кар'єрних прагнень, і на який Україна починає звертати увагу як на потенційний фокус своєї зовнішньополітичної діяльності.

Адже, за твердженнями експертів, Африка сьогодні – це континент, який демонструє для світової спільноти найвищі темпи економічного зростання з показником наймолодшого середнього віку своїх мешканців. Ми отримуємо виразні сигнали для потенційної співпраці з африканськими країнами. Це перш за все створення передумов для зміцнення цих країн та їхньої спільноти, зокрема: запровадження єдиного африканського паспорта, що має зняти питання кордонів для громадян країн Африки, та підписання знакової угоди про створення Африканської континентальної зони вільної торгівлі. Зрештою, це й спільна валюта ЕСО (з майбутнім введенням єдиної для усієї Африки грошової одиниці АФРО). Динамічність регіону, перспективи величезного ринку для бізнесу давно зрозуміли зовнішні гравці в Африці. Яскравими маркерами такого інтересу є відкриття численних дипломатичних місій, лідерство в чому зберігають Китай, США, Франція, Індія, Росія та низка інших країн, які активно інтегруються в економічну, політичну, культурну сфери.

Україна робить лише перші кроки в цьому напрямку. Тому дуже важливо вивчити всі умови та можливості, зокрема знайти потенційних агентів впливу для втілення свого інтересу. Одним із таких гравців є, поза сумнівами, діаспора, яка може виконувати різні завдання в реалізації політики співпраці між країною походження та країною проживання, залежно від своєї внутрішньої сили й можливостей.

Добре відомо, що для країн із великими діаспорами, які характеризуються надзвичайно різноманітними ресурсами (від знань, навичок та ідей до фінансів, торговельних зв'язків і політичного впливу на уряди), важливим є питання залучення їх до розвитку обох країн – і країни-реципієнта, і країни-донора. Звідси на порядку денному з'являється необхідна умова – підтримка громад своїх співвітчизників за кордоном.

Тож із метою вироблення рекомендацій (і для органів державної влади в Україні, і для самої громади у ПАР, і для окремих активістів) нам було важливо з'ясувати, якими є:

- людський і соціальний капітал українців ПАР, що його розуміємо як їхні знання, навички, можливості, прагнення, а також як розбудову мережі зв'язків; соціально-економічний внесок у країну, де вони живуть і працюють, та у країну походження; зв'язок з Україною через взаємини з родиною, друзями, колегами та громадою;
- культурний капітал, себто внесок українців в етнічне розмаїття Південно-Африканської Республіки, а також прийняття нових цінностей, що стають частиною їхньої ідентичності, збереження власної totoжності чи її трансформація під впливом нових умов та обставин як чинники поширення культурних надбань України і правдивих знань про неї;
- економічний капітал – інвестиції членів діаспори в підприємницьку діяльність (грошові перекази та заощадження, готовність співпрацювати в економічній сфері зі структурами в Україні).

Дослідження українців ПАР є важливим кроком у процесі оцінки їхнього соціально-економічного стану та готовності сприяти зміцненню країни свого походження та країни проживання. Це потрібно й заради розвитку комунікації українців ПАР з українськими діаспорними спільнотами у світі, формування власної суб'єктності (щоб стати самостійним учасником у співпраці з різними структурами: урядами, міжнародними організаціями, приватним і академічним секторами, громадянським суспільством обох країн), опрацювання траєкторії свого руху на ближчу та дальшу перспективи, бачення свого майбутнього та майбутнього української спільноти.

Знання про громаду українців ПАР, розуміння її можливостей і потреб, процесів інтеграції та водночас факторів збереження ідентичності мають вирішальне значення для розвитку стратегій співпраці України та цієї спільноти. Це сприятиме ефективній взаємодії в просуванні українського інтересу на африканському континенті.

Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою висловлює вдячність Дзвінці Качур, президентці «Асоціації українців ПАР», за ініціативу здійснити це масштабне дослідження та дієву допомогу в його реалізації. Ми також дякуємо всім учасникам, які погодилися дати інтерв'ю та присвятили свій час спільній справі.

*Ірина Ключковська,
директорка Міжнародного інституту
освіти, культури та зв'язків з діаспорою*

ВСТУПНЕ СЛОВО ВІД ПОСОЛЬСТВА УКРАЇНИ В ПАР

«Ті, що виїждять за море, змінюють небо, а не душу», – ці слова великий поет античності Горацій написав іще до нашої ери, але свої ваги та влучності вони не втратили й у сьогоденні. Дарма, що сучасний глобалізований світ дозволяє швидко долати відстані й миттєво доставляти листи. Дарма, що, перебуваючи далеко від дому, нескладно подивитися у вічі тим, хто в ньому залишився, увімкнувши екран мобільного телефону. Дивлячись на інше небо, відштовхуючись від іншої землі, розумієш, що, аби злетіти, стартувати, вирушити в майбутнє, знадобляться особливо великі зусилля.

Таких зусиль докладає українська громада у ПАР для збереження української ідентичності та об'єднання українців у найвіддаленіших куточках безмежних просторів цієї мальовничої країни. А видання, яке читачі зараз тримають у руках, – свідчення зусиль, докладених до написання власної історії, історії українців на півдні Африканського континенту. Вона складається з багатьох надзвичайно цікавих і навдивовижу різноманітних фактів присутності на африканській землі українських імен, назв, постатей: від легендарного гетьмана Івана Мазепи до сучасної української школи, де на уроках онлайн можна запросто вивчити наш чудовий гопак!

На початку читання Вам може здатися, що ці епізоди не пов'язані між собою нічим іншим, окрім власне етнічного компонента. Вони розкидані в часі та просторі, охоплюючи собою період англо-бурської війни й початок виступів за територіальну цілісність України та засудження держави-агресора. Однак, усі вони здатні об'єднати українців далеко від дому, під чужим небом, створюючи прецедент творення власної історії і водночас – проектування майбутнього на декілька поколінь уперед.

Приємного Вам читання, знайомства з африканськими українцями та їхнім цікавим розмаїтим корінням!

Нехай ці розповіді надихають і Вас відкривати нові землі, залишаючись водночас відданими рідній стороні.

*Любов Абравітова,
Надзвичайний і Повноважний Посол України в ПАР*

ВСТУПНЕ СЛОВО ВІД ПОСОЛЬСТВА ПАР В УКРАЇНІ

I was very excited to learn about the research on the Ukrainian community in South Africa. Understanding the community's challenges, opportunities and vision for the future will make it easier to interact and integrate and to ensure that we build stronger bilateral relations between South Africa and Ukraine. In that regard, Ukrainians living in South Africa and South Africans living in Ukraine are important partners in building better people-to-people relations between South Africa and Ukraine.

I started my responsibilities as the South African Ambassador in Ukraine from 1 June 2019. During this period I have participated and interacted with the Ukrainian community in South Africa on a number of occasions. The most recent being in the 4th Ukrainian Festival in South Africa in November 2020 organised and hosted by the Ukrainian Association of South Africa in cooperation with MIOK (the Research Institute of the Ukrainian Diaspora). I have been impressed by the general enthusiasm of Ukrainians living in South Africa for my country and how actively they remain connected with their own country. The exchange of culture between our two countries enriches our communities and contributes to an already rich cultural diversity of the Rainbow Nation. These positive contributions by Ukrainians (whether they have been in the country for a long time or only arrived recently) in South Africa are noted with appreciation and respect.

When reading the summary of some of the findings of the research project, I was struck by the close alignment between the opportunities and the challenges in South Africa. It is true that South Africa continues to feel the burden of the legacies of colonialism and Apartheid and that these challenges are not just felt by the Ukrainian community, but also by South Africans. Together, we need to make our own personal big or small contributions to address the scourges of the triple challenges of unemployment, inequality and poverty.

It is hoped that the South African Embassy in Ukraine and our close partner, the Ukraine Embassy in South Africa together with the South African community in Ukraine and the Ukraine community in South Africa would be able to utilise our combined knowledge, expertise and enthusiasm to not just build stronger people-to-people relations between our two countries, but to also start developing new ideas to strengthen trade and investment. Our countries are not that far apart and we need to take advantage of economic and commercial opportunities between South Africa and Ukraine and its respective regions. I am also hoping that with the expertise inherent in both our countries, we could promote interaction, strengthen relations and develop economic benefits in priority sectors in education, health, rural development (both countries have land reform realities), as well as issues related to the 4th Industrial Revolution and the Blue Economy.

Finally, I would like to again thank the Ukrainian community for their positive contributions to South Africa and to keep on actively supporting and promoting South Africa's philosophy of Ubuntu!

*Andre Johannes Groenewald, Extraordinary and Plenipotentiary Ambassador
of the Republic of South Africa to Ukraine*

ВСТУПНЕ СЛОВО ВІД ПОСОЛЬСТВА ПАР В УКРАЇНІ (переклад)

Я був дуже радий дізнатися про дослідження української громади у Південній Африці. Адже розуміння її викликів, можливостей і візії майбутнього полегшить взаємодію й інтеграцію, посилить двосторонні відносини між ПАР та Україною. У зв'язку із цим, українці, які проживають у Південній Африці, та південноафриканці, які мешкають в Україні, є важливими партнерами в розбудові кращих міжлюдських взаємин між ПАР та Україною.

Я розпочав свою діяльність на посаді Посла Південно-Африканської Республіки в Україні 1 червня 2019 року. Відтоді я взаємодіяв з українською громадою у Південній Африці неодноразово. Востаннє – під час 4-ого Українського фестивалю у Південній Африці, організованого та проведеного Українською асоціацією в ПАР спільно з МІОКом, у листопаді 2020 року. Я був вражений повсюдним ентузіазмом українців, які живуть у Південній Африці, щодо моєї країни, і водночас тим, наскільки діяльнісно вони зберігають зв'язок зі своєю батьківщиною. Культурний обмін між обома нашими країнами збагачує наші суспільства та сприяє розвитку й без того широкого культурного різноманіття Веселкової Нації. Усі ці позитивні впливи українців (незалежно від того, живуть вони в ПАР упродовж тривалого часу, чи прибули нещодавно) приймаємо з удячністю та повагою.

Читаючи певні частини висновків цього дослідження, я був вражений, як тісно пов'язані можливості та виклики у Південній Африці. То правда, що Південна Африка продовжує відчувати тягар спадщини колоніалізму та апартеїду, і що ці виклики відчуває не лише українська громада, а й південноафриканці. Разом ми мусимо докласти власних, особистих (значних чи невеликих) зусиль для подолання трьох найважчих проблем – безробіття, нерівності та злиднів.

Сподіваюся, Посольство Південної Африки в Україні та наш близький партнер Посольство України у Південній Африці, спільно з південноафриканською громадою в Україні та українцями у Південній Африці, зможуть використати наші спільні знання, досвід та ентузіазм, щоб не просто розбудувати міцніші міжлюдські взаємини між нашими двома країнами, а й почати розвивати нові ідеї для зміцнення торгівлі й інвестицій. Наші країни не такі вже й віддалені, тож нам потрібно скористатися економічними та комерційними можливостями ПАР, України та регіонів їхнього розташування. Я також сподіваюся, що із досвідом наших країн ми можемо сприяти взаємодії, зміцнювати відносини та розвивати економічні зв'язки в пріоритетних секторах у галузях освіти, охорони здоров'я, сільського господарства (обидві країни здійснюють земельні реформи), а також питань, пов'язаних із четвертою промисловою революцією та синьою економікою.

Наостанок ще раз дякую українській громаді за її позитивний внесок у ПАР і побажати продовжувати активно підтримувати та просувати південноафриканську філософію Убунту!

*Андре Йоганнес Грюнвальд, Надзвичайний і Повноважний Посол
Південно-Африканської Республіки в Україні*

ЦІКАВІ ФАКТИ ПРО ПАР

1. ЗАГАЛЬНІ ФАКТИ

- Територія ПАР удвічі більша, ніж площа України.
- У ПАР є три столиці: адміністративна (м. Преторія), судова (м. Блумфонтейн) і законодавча (м. Кейптаун).
- Населення ПАР у 2019 р. становило 58,8 млн, з них 80,7% – темношкірі африканці, 8,8% – кольорові, 7,9% – біле населення, 2,6% – індійці й азіати [1].
- У ПАР 11 офіційних мов: зулу, коса, африкаанс, англійська, сепеді (північна сото), тсвана (сетсвана), сесото (південна сото), тсонга, сваті (сісваті), венда (вендійська) та ндебеле (південна ндебеле).
- Національна валюта – ранд.
- ПАР омивається двома океанами – Атлантичним та Індійським.
- ПАР містить державу-анклав Лесото.
- ПАР є членом ООН, Африканського Союзу, G20 («Великої двадцятки»), BRICS.

2. КОРОТКА ІСТОРІЯ

- У доколоніальний період південь Африки населяли племена, що займалися скотарством та збиральництвом. Вони жили тут ізольовано десятки тисяч років. Згодом із сусідніх територій поступово мігрували землеробські племена банту, які асимілювали чи витісняли тутешнє населення [2].
- Історичний період колонізації починається з 1652 р., коли нідерландські поселенці заснували базу для Голландської Ост-Індійської компанії, яка полегшувала подорожі між Атлантичним та Індійським океанами [3].
- Нідерландські, німецькі та французькі мігранти, значна частина яких тікала від релігійних переслідувань на батьківщині, дедалі активніше колонізували територію сучасної ПАР, витісняючи місцеве населення. Згодом нащадки європейців у взаємодії з іншими жителями півдня Африки сформували етнічну групу африканерів із власною мовою – африкаанс [4].
- У XIX ст. територія Півдня Африки остаточно переходить під владу Великої Британії, що посилює міграцію населення цієї держави на територію сучасної ПАР [5]. Ця хвиля переселення охоплювала переміщення осіб і з британських колоній (зокрема, з Індії).
- На території сучасної ПАР були відкриті величезні поклади різноманітних корисних копалин, зокрема: золота, алмазів та урану. Це було однією з причин високих темпів зростання економіки та нових хвиль імміграції [6]. Та внаслідок численних обмежень для темношкірих жителів, результатами економічного розвитку могло користуватися насамперед населення європейського походження.
- Остаточно ПАР здобула незалежність у 1961 році.
- З 1948 по 1994 рр. у країні діяв апартеїд – політика, що примусово відділяла групи населення за расовим критерієм та дискримінувала населення неєвропейського походження. Режим значною мірою спирався на репресії [7].

- У 1994 році внаслідок напруженої боротьби, що переходила до збройних протистоянь і могла перерости у громадянську війну, режим, який проводив політику апартеїду, був подоланий.
- Нельсон Мандела – борець проти апартеїду, 8-ий президент ПАР, лауреат Нобелівської премії миру. Особливою заслугою Нельсона Мандели є мирний перехід влади та уникнення радикалізму під час його каденції.
- Сьогодні ПАР асоціюють зі словосполученням «rainbow nation» – веселкова нація, яке використав Нельсон Мандела після перших демократичних виборів ПАР 1994 р. Цими словами він мав на меті підкреслити мультикультуралізм, об'єднання людей різних народів у країні, яка колись ототожнювалася зі суворим поділом за расовим та етнічним критеріями [8].
- Сьогодні у країні існує система «позитивних дій» (affirmative actions), зокрема у сфері зайнятості та підприємництва. Вона спрямована на згладження соціального розшарування та реалізацію потенціалу місцевого населення неєвропейського походження, що зазнавала дискримінації протягом попередніх століть [9].

3. ЯКІСТЬ ЖИТТЯ

Соціальні показники

- За останні сімдесят років суттєво зросла середня тривалість життя мешканців Південної Африки: ще станом на 1950 р. вона становила 42,3 р., а вже у 2020 р. збільшилася на двадцять років – 61,5 р. [10]. В Україні натомість за цей період зростання відбулося лише на десять років (з 61,8 р. у 1950 р. до 72,5 р. у 2020 р.) [11].
- У ПАР населення значно молодше, ніж в Україні. Середній вік мешканців ПАР – 27,6 роки, натомість в Україні – 41,2 роки (медіана) [12].
- Станом на 2018 р. народжуваність у ПАР була 2,4 дитини на одну жінку, в Україні – 1,3 [13].
- ПАР та Україна належать до одних із найменш щасливих країн світу. У світовому рейтингу щастя ПАР посідає тільки 109 місце, а Україна ще нижче – 123 (World Happiness Index; 2020 р.; всього 153 місця) [14].
- ПАР – країна з високим рівнем злочинності. За даними Управління ООН із запобігання торгівлі та поширенню наркотиків і злочинності, станом на 2018 р. у ПАР було 36,4 умисних убивств на 100 тис. населення. Для порівняння – в Україні цей показник у 2017 р. становив 6,2. Середній показник по світу – 5,8 [15].
- Низький рівень здоров'я мешканців – гостра соціальна проблема ПАР. За підрахунками Всесвітньої організації з охорони здоров'я станом на 2019 р. 20,4% населення цієї країни у віці 15-49 р. мали ВІЛ. Зокрема, близько 7,5 млн осіб у ПАР живуть із цим статусом [16].
- За екологічною ефективністю ПАР посідає 95 місце у світі, Україна натомість перебуває на дещо вищій позиції – 60 (Environmental Performance Index; 2020 р.; усього 180 країн) [17].

Економічні показники

- ПАР є одним із лідерів у світі за показником економічної нерівності населення. Зокрема, за даними Світового Банку, у 2015 р. 10% населення володіло 71% багатства, а 60% бідних – тільки 7% [18].
- ПАР належить до країн із високим рівнем безробіття. Станом на 2020 р., за даними Світового Банку, цей показник становив 28,5% від працездатного населення, натомість в Україні він значно нижчий – 8,9% [19].
- За Індексом глобальної конкурентоспроможності ПАР посідала 60-е місце, натомість Україна – 85-е (The Global Competitiveness Index; 2019; всього 141 країна) [20].
- За Індексом легкості здійснення бізнесу ПАР посідала 84-у позицію, а Україна дещо випереджала її і розташувалася на 64-ому місці (Ease of Doing Business; 2020 р.; всього 190 країн) [21].
- У 2020 р., за Індексом економічної свободи, ПАР належала до категорії переважно невольних (mostly unfree) та посідала 106-е місце. Україна також належить до цієї категорії, однак розмістилася нижче – на 134-ій позиції (Index of Economic Freedom; 2020 р.; усього 180 країн) [22].
- Станом на 2019 р. ПАР посідала 12-е місце у світі за обсягом експорту вина [23] та 13-е місце у світі за експортом діамантів [24].
- Середня зарплата у ПАР у 3,5 рази вища, ніж в Україні: станом на травень 2020 р. у ПАР вона становила 21,5 тис. рандів [25] (1403\$), натомість в Україні станом на серпень 2020 р. була 11,5 тис. грн. (403\$) [26].
- Зате мінімальні зарплати в обох країнах приблизно на одному рівні. Однак, в Україні несуттєво нижча – 5 тис. грн. станом на вересень 2020 р., тобто 176 доларів (29,2 грн. за годину) [27]. У ПАР станом на березень 2020 р. вона становила 3,9 тис. рандів на місяць [28] – 254 доларів (20,76 ранди за годину) [29].
- ПАР значно випереджає Україну за якістю доріг, посідаючи 51-е місце у світі, натомість Україна – лише 119-е (World Economic Forum; 2019 р. 141 країна) [30].

Політичні показники

- У рейтингу крихких держав ПАР посідає 88-у позицію й належить до категорії країн із підвищеним попередженням (elevated warning). Україна посідає 91-е місце й також належить до цього рангу (Fragile State Index; 2019 р.; усього 178 країн) [31].
- У суспільстві ПАР значно нижчий рівень сприйняття корупції, ніж в Україні. Зокрема, ПАР перебувала на 70-ому місці, Україна – лише на 126-ому (Corruption Perceptions Index; 2019 р.; усього 180 країн) [32].
- За індексом верховенства права ПАР посідає 45-е місце, натомість Україна перебуває на значно нижчій позиції – 72-ій (Rule of Law State Index; 2020 р.; усього 128 країн) [33].
- ПАР посідає 75-е місце у світі в рейтингу найпотужніших паспортів та має спрощений візовий режим із 78 країнами, зокрема з Росією; Україна посідає 42-е місце, маючи спрощений візовий режим зі 115 країнами (Passport Index; 2020 р., усього 199 місць) [34].
- У 2020 р. серед 180 країн світу ПАР посідала 31-е місце за Індексом свободи преси. Натомість Україна була за цим показником лише на 96-ому (World Press Freedom Index; 2020 р.; усього 180 країн) [35].

МАПА ПАР

УКРАЇНЦІ, УКРАЇНСЬКІ МІСЦЯ ТА УКРАЇНСЬКА ГРОМАДА У ПАР

Яка вона українська громада у ПАР? Виразних відповідей на це запитання ще доволі мало, тож презентоване в цьому звіті дослідження – щойно перша спроба усвідомити цей феномен та узагальнити уявлення про сучасних українців, які внаслідок різних чинників міграції проживають у цій далекій країні.

Ця стаття – лише нариси, а не повний портрет. Спроба розповісти про українців, які проживали в ПАР; місця, пов'язані з Україною; формування української громади в період 2014-2020 років. Це також заклик дослідникам приєднатися до вивчення історії українців у ПАР, аби переосмислити роль українців у країнах, які традиційно не були територіями української міграції. Дослідження історії стане тим важливим фактором, який допоможе сучасній громаді набути історичного виміру.

ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ ТА МІГРАЦІЯ ДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Однією з перших спроб описати українську діаспору на Африканському континенті була публікація в четвертому томі «Енциклопедії української діаспори» (видання Наукового Товариства імені Тараса Шевченка, за редакцією Василя Маркуся). Тут читаємо, що «Африка не стала осідком постійних українських поселень, оскільки у своїх початкових плянах ні економічна, ні політична українська еміграція не виявляла до неї якогось спеціального зацікавлення. Проте, в силу різних причин та життєвих обставин, спорадична українська присутність позначилась і на цьому континенті» [36].

Дійсно, маємо небагато даних про українців у ПАР; є частини історії, які потребують подальшого вивчення. Адже турбулентна історія України 18-20 століть, коли постійно змінювалися кордони, часто робила з українців австрійських, польських або російських підданих. Отож у наступному розділі подана коротка інформація про відомих українців у ПАР, яка хоч і ґрунтується на наукових дослідженнях та розповідях українців ПАР, не є вичерпною.

УКРАЇНЦІ ПІД ЧАС АНГЛО-БУРСЬКИХ ВОЄН

Перші європейські поселенці з'явилися на території сучасної ПАР іще 1652 року біля мису Доброї Надії, де розпочала діяльність Нідерландська Східно-Індійська компанія (Dutch East India Company) під керівництвом Яна ван Рібeka. Протягом наступних 154 років ця територія була колонією Нідерландів. Змішуючись із місцевим населенням і традиціями, нідерландці та прибулі з Франції гугеноти утворили нову етнічність – Бурів (Boer), та мову – африкаанс.

Унаслідок Наполеонівських війн Велика Британія окупувала Капську колонію в 1806 році. Під тиском британців значна кількість бурів мігрувала вглибину континенту, створивши дві незалежні від англійської влади республіки – Трансваальську й

Оранжеву. У 1818-1820-х роках через економічну скруту в країні, а отже зростання безробіття, Британія організувала переселення до ПАР чотирьох тисяч господарств. Їх так і прозвали – «поселенці 1820-х» (1820th Settlers). Саме в цей час на мапі південної Африки з'являється перша українська географічна назва – пов'язана вона з іменем гетьмана Івана Мазепи.

МАЗЕПА БЕЙ

Затока Мазепа Бей

На малолюдному південному узбережжі Індійського Океану в місцевості Дикий Берег (Wild Coast) є мальовнича затока Мазепа (Mazer Bay), відома як місце для риболовлі на акул, а також однойменним готелем, однією із зупинок екологічного веломаршруту. Це місцина неймовірної краси й тиші.

Якщо запитати пересічного південноафриканця про походження назви «Мазепа-бей», більшість скажуть, що це, мабуть, «зулуський вождь», адже Дикий Берег (історична територія Бантустану) – територія, виділена під час апартеїду для проживання винятково чорного населення. Проте вони помиляються подвійно, бо затока Мазепа заселена етнічними Коса (isiXhosa), а не Зулу (Zulu), а назва Мазепа в затоки – від прізвища українського гетьмана.

Дослідженню назви Мазепи Бею та присутності образу українського гетьмана в поезії південноафриканських поетів ми завдячуємо професорові й поетові з Дурбана Тоні Воссу (Tony Voss). Він присвятив цій темі п'ять наукових статей і в розмові зізнається, що тема Мазепи цікавить його все життя. Саме завдяки дослідженням професора Восса ми маємо вичерпну інформацію про зв'язок між гетьманом і цією географічною точкою.

Власне, образ Івана Мазепи набуває популярності серед європейських митців у період романтизму. Ще у 1731 році про нього пише Вольтер, потім у 1819-му Джордж Байрон присвячує йому поему, а у 1828-му свій твір про українця пише Віктор Гюґо. Історія про те, як під час служби в польського короля Яна II Казимира, Мазепу покарали за зв'язок із дружиною одного зі шляхтичів, прив'язавши голого до дикого коня та відпустивши у степ, здавалося б, не дає приводу цим пишати. Однак митці бачили в ній бажання до свободи як самого Мазепи з його яскравим життям, так і українського народу. Також у розповіді про цей епізод літератори звертали увагу на образ митця, який, до речі, був центральним у європейському романтизмі [37]. Дещо пізніше тему Мазепи переосмислили південноафриканські поети, зокрема Рой Кемпбел (Roy Campbell), який написав однойменну поему «Мазепа» (1930). Детальне дослідження мотивів, пов'язаних з Мазепою в південноафриканській літературі, можна прочитати у працях професора Восса [38].

Популярність у Європі творів про українського гетьмана спричинила моду на назву кораблів Мазепа. Це прізвище символізувало для моряків швидкість і свободу. У

1830-х роках, ймовірно, в Америці, на воду зійшла 140-тонна шхуна під цією назвою. Шхуну використовували для трансатлантичних перевезень, а після припинення работоргівлі та зміни торговельних шляхів, більшість часу вона перебувала біля теплих південноафриканських, маврикійських і мозамбіцьких берегів. Часто на цьому судні здійснювали перевезення між Наталом та Порт-Елізабетом. Вона зупинялася в затоці, якій згодом надали статус торговельного порту. Відтак назва поширилася й закріпилася на мапах саме як «Мазепа Бей» [39].

Шхуна «Мазепа» пов'язана з відомою історією часів першої англо-бурської війни. У травні 1842 року бури захопили до полону британських поселенців. Коли шхуна підійшла до берегів Наталу, її теж захопили, чоловіків зробили бранцями, а на судно помістили жінок та дітей поселенців. Проте, деякі чоловіки все-таки сховалися на шхуні, і їм потім вдалося шлюпою відплисти до берега та передати сигнал про допомогу. Сама шхуна «Мазепа» наступної вітряної ночі залишила якір і дрейтувала у відкритий океан, і таким способом урятувала жінок та дітей [39]. Ці героїчні події спонукали мешканців міста Дурбана назвати на честь Мазепа вулицю в районі Південного пляжу (South Beach).

ЮРІЙ БУДЯК

Одним із перших українців, доля якого пов'язана з ПАР, є **Юрій Якович Будяк** (1878 – 28 вересня 1942). Народився Юрій на Полтавщині, а його справжнє прізвище – Покос, або Пукус [40]. Подібно до інших мешканців сучасної України та Росії [41], натхненний боротьбою проти колоніалістів, Юрій записався добровольцем в англо-бурській війні (11 жовтня 1899 – 31 травня 1902) і так потрапив до ПАР. За розповіддю сучасника, під час війни Юрій урятував від смерті Черчіля, за що той відправив Будяка навчатися до Оксфорда [42]. Однак, навчатися в Оксфорді Юрій Буряк, який не володів англійською, не залишився, і за декілька тижнів покинув Британію. В Україні доля Юрія Буряка, поета й дитячого літератора, на жаль, закінчилася трагічно, бо на хвилі репресій його відправили до концтаборів. Ув'язнення підірвало здоров'я Юрія і він помер під час німецької окупації Києва у 1943 році [43].

Скільки українців брали участь в англо-бурській війні та чи залишились вони проживати в ПАР на сьогодні достеменно не відомо.

Вивчення потребують обидві сторони конфлікту, адже українські військові могли бути як зі сторони британців, так і бурів. Можливість для таких досліджень зростає завдяки розпочатому процесу оцифрування архівів та документів. Зокрема, Генеалогічне товариство ПАР (The Genealogical Society of South Africa) створює базу документування поховань, а також оцифрування архівів, що дозволить продовжити детальні дослідження українців у ПАР [44]. Окрім того, збереглися архіви перепису населення та цenzусу 1911 років, які можуть стати важливим джерелом інформації.

МІГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ЄВРЕЇВ

Першою організованою міграцією з України до ПАР можна вважати міграцію **українських євреїв** у період змін правил проживання у смугах постійної єврейської

осілості, які ініціювали російські царі Олександр III (1881–1896 рр.) та Микола II (1896–1917 рр.). У 1880–1911 роках кількість євреїв у Південній Африці зросла з 4000 до 49 926 [45], з них, відповідно до перепису населення 1911 року, було 24 839 мешканців народжених у Росії [41]. Деякі дослідники подають приблизну кількість українських євреїв, які виїхали до ПАР у 1980-х роках, – 15 000 [46]. Більшість єврейських мігрантів того періоду прибули з Литви, що дало назву «литовські євреї» усім тодішнім мігрантам, навіть якщо вони приїздили з інших територій. Тому сучасні родини південноафриканців часто не знають, що міста, з яких походять їхні родини розташовані в Україні. Як відбувалася ця міграція та як українські євреї адаптувалися, потребує детальнішого вивчення.

МІГРАЦІЯ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Події Першої та Другої світових війн часто не залишали вибору талановитим українцям, і ті змушені були мігрувати закордон. Неймовірно яскравою українкою, яка тривалий час прожила в ПАР і заснувала свою власну школу співу була Ксенія Бельмас (23 січня 1890, Чернігівщина – 2 лютого 1981, Дурбан). Серед українців, які виїхали під час Другої світової війни достеменно відомо про дослідника-науковця з Києва Бориса Балінського (10 вересня 1905, Київ – 1 вересня 1997, Йоганнесбург) та графа Івана Леона Шептицького (1905–1980).

КСЕНІЯ БЕЛЬМАС

Про Ксенію Олександрівну Бельмас та її біографію значною мірою знаємо завдяки російсько-південноафриканській дослідниці проф. Ірині Філатовій. Остання отримала життєпис, який надиктувала сама Ксенія Бельмас [47]. Народилася Ксенія на Чернігівщині. Її мати – українка, батько – українець французького походження. Змалку Ксеня співала та виступала з місцевим хором, згодом навчалася у Київській консерваторії, і вже із шістнадцятьох років виконувала соло в операх Одеси та Києва, подорожувала та виступала з оркестрами. У 20 років Ксенія щасливо одружується з багатим поміщиком Аркадієм Бобровніковим, який повністю підтримував її бажання розвиватися й бути співачкою. Навчання у Москві та контракти з Харківським та Одеськими оперними театрами – свідчення того, що кар'єра розвивалася надзвичайно успішно. Проте, під час Першої світової війни чоловіка поранили, і співачка залишила сцену і поїхала доглядати Аркадія на Чернігівщину. Після «Жовтневого перевороту» він помер, а їхній родинний маєток конфіскували.

У 1921 році через бідність та непевність Ксенія тікає до Польщі, де продовжує співати. Вона вдруге одружується – з піаністом і диригентом із Києва Олександром Кічиним (Olexander Kitschin). Подружжя записало у Німеччині платівки, завдяки чому голос співачки ми можемо почути навіть сьогодні. За певними даними, Ксенія мала контракт на понад 80 записів у Берліні [48]. Щоб опанувати італійський репертуар вона поїхала до Мілана, а тоді переїхала до Парижа лише з парою білизни та черевиків. Своїм співом Ксенія підкорила Жака Руше, директора Паризької опери (Grand Opera House of Paris) і з приголомшливим успіхом виступила солісткою опери «Аїда» у січні

1926 року. Вона виступала у La Scala та багатьох інших європейських операх, блискуче гастролювала в Австралії. На всіх сценах критики виділяли високу технічність, силу та особливий тембр її голосу. Утім, фінансової стабільності у співачки не було, до того ж їй постійно доводилося вирішувати адміністративні проблеми з документами та візами.

25 липня 1934 року Ксенія прилетіла до Кейптауна і після серії успішних концертів зосталася у ПАР. Чому співачка вирішила осісти в ПАР і не повертатися до Європи на сьогодні достеменно невідомо. Вірогідно, на передодні Другої світової війни її другий чоловік не почувався в безпеці [49]. Якщо це дійсно так, Ксенія заплатила високу ціну. За декілька років чоловік покинув її, шукаючи щастя з багатшою жінкою, хоча та залишила його і Олександр-Ісаак помер у злиднях.

А Ксенія Бельмас, оселившись у Дурбані, заснувала власну школу оперного співу. Її вихованці стали відомими співаками та виступали на оперних сценах різних міст ПАР. Учні згадували, що «мадам» завжди неймовірно красиво одягалася, а її помешкання було надзвичайно вишукане, подарунки робила дорогі, любила запрошувати багато гостей та частувати усіх українськими стравами [47]. Померла жінка у 1981 році і заповіла поховати її прах у Чернігові. Невідомо чи знали б ми так багато про неї, якби не проф. Ірина Філатова, яка зустріла учнів та хранителя праху Ксенії у 2000-х роках. Завдяки старанням Філатової та Посольства України у ПАР, зокрема Олександра Цветкова, прах співачки таки потрапив до України, проте похована вона не в Чернігові, а у Києві на Байковому цвинтарі.

ОЛЬГА КОЧУБЕЙ

З 1949 до 1981 року у Сомерсет Вест у ПАР проживала Ольга Кочубей – Ван Рейсвейк, представниця козацького роду Кочубеїв, одружена з бельгійцем Віллемом Ван Рейсвейком. Після смерті батька Ольги Петра Васильовича Кочубея відрук більшовиків у 1917 році, родина переїхала до Бельгії [50]. Ольга Кочубей прийняла Африку і виховувала дітей південноафриканцями, проте всі вони зберігали православну віру, а Ольга стала однією із засновників православної громади у ПАР [51].

БОРИС БАЛІНСЬКИЙ

Неймовірно яскравою особистістю, дослідником, якого знає світ, є Борис Балінський (1905, Київ – 1997, Йоганнесбург) – видатний учений-ембріолог із Києва, відомий у ПАР науковець. Знаємо про нього завдяки його автобіографії [52], яка зберігається в бібліотеці Іллінойського університету.

Борис Балінський народився у Києві. Його батько Іван Балінський – історик і правознавець, викладав у Коледжі Галана та захоплювався англійською літературою та системою управління. Вдома родина спілкувалася українською, російською та англійською мовами. Мати Єлизавета Радзимовська – викладачка біології. Тітка Валентина Радзимовська – теж одна з новаторів у галузі біології. Борис вступив до Київського університету, де працював під керівництвом професора Івана Шмальгаузена.

Борис Балінський

Уже в 1920-х роках надрукував перші наукові роботи про ембріональний розвиток амфібій та асцидій. У віці 28-ох років став доктором наук. Далі – щасливе одруження та народження сина, наукові досягнення та призначення заступником директора з наукової роботи в Інституті Біології Академії наук УРСР. Однак 22 жовтня 1937 року дружину Балінського Катерину Сингаєвську арештував НКВД та засудив до 10 років таборів. За два роки Борисові Балінському вдалося через апеляцію звільнити дружину та відновити на роботі в Інституті біології, але початок Другої світової війни знову вніс зміни в життя науковця. Дружина Катерина, яка опиралася ідеї емігрувати, померла в березні 1943 року, і Балінський з матір'ю та

сином Іваном переїхав на захід, до Німеччини. Тут у 1947 році він одружився вдруге – з німкеню Елізабет Штенгель. Після короткого періоду роботи в Единбурзькому університеті Балінський вирушив до Південної Африки, оскільки давно мріяв побувати на Африканському континенті. Вітватерсрандський університет (Witwatersrand University) у Йоганнесбурзі став для нього другою домівкою. З 1955 року Борис очолив кафедру зоології та став одним з основоположників електронної мікроскопії біологічних об'єктів у світі, заснував Товариство електронної мікроскопії ПАР.

У 1960 році Балінський надрукував свою книжку «Вступ до ембріології», яка стала бестселером та перевидавалася 5 разів англійською мовою і була перекладена іншими мовами. Працю над книжкою Балінський почав іще в Києві. Вона також містить неопубліковані результати досліджень, які проводила дружина Балінського Катерина.

До виходу на пенсію Борис Балінський віддано присвячував себе науці. Крім того, він захоплювався мистецтвом, змалку любив оперу, чудово малював, грав на піаніно. Після здобуття Незалежності України та відкриття кордонів Балінський двічі відвідав Київ, і подарував свою колекцію метеликів Університету імені Тараса Шевченка. Помер Борис Балінський 1 вересня 1997 року та похований на цвинтарі Вест Парк (West Park Cemetery). Син Бориса Балінського Іван пішов слідами батька, і після закінчення університету в Йоганнесбурзі працював завідувачем кафедри зоології в Університеті Айови, та, на жаль, помер від раку у 1983 році. Гелен, донька від другого шлюбу, народилася 1949 року; донині проживає у Йоганнесбурзі й працює лікаркою.

Оскільки ПАР та Радянський Союз не підтримували офіційних дипломатичних відносин, Південна Африка була країною, де було можливе порівняно спокійне життя для тих, хто став ворогами СРСР або не міг змиритися з його політикою. Маємо лише короткі звістки про українців цього періоду. Зокрема, відомо що о. Ігор Шевців з Австралії декілька разів літав до Йоганнесбурга сповідати українців (ймовірно, дивізійників).

ІВАН ЛЕОН ШЕПТИЦЬКИЙ

Чи відвідував о. Шевців графа Івана Леона Шептицького (за іншими джерелами, ім'я Ян Сильвестр) (1905–1980), який потрапив сюди зі Сибіру наприкінці 1940-х років разом із польською армією, також невідомо. Іван Матковський у статті про родину Шептицьких розповідає, що радянські спецслужби арештували Яна Сильвестра 22 вересня 1939 року. Його ув'язнили у Львові, а тоді відправили до Києва й Харкова. Графа засудили до п'ятих років каторжних робіт у концтаборі Далекого Сходу. Згодом добровольців армії генерала Владислава Андерса амністували, і в такий спосіб Іван Леон звільнився та пройшов довгий шлях бойової слави [53]. Підтвердження цьому бачимо в документах Польської Армії Крайової, де збереглися пояснення самого Шептицького. Його звільнили 26 вересня 1941 року, після чого чоловік спершу прибув до Омська, а тоді до Бузулука. За даними Енциклопедії української діаспори, граф Іван Леон Шептицький, племінник митрополита Андрея Шептицького, син його брата Лева, помер у місті Преторії 1980 року [36]. Дані польського сейму подають точну дату й місце смерті – 3 червня 1980 року, Преторія [54]. Прах Шептицького захоронили у Польщі.

Дані британського генеалогічного товариства подають іще одну цікаву тему дослідження. Син Івана Леона Шептицького та Софії Велопольської Павло (1935) одружився з Терезою Раціборською у 1961 році у Преторії (Трансваль). Утім, довго у Преторії молодята не затрималися, бо усі троє дітей: Катерина (1962), Леон (1964) та Павло (1965) народилися у Канзасі, США [55].

На жаль, немає інформації про бійців дивізії «Галичина» чи українців, які переїхали зі Сибіру через Персію (тепер Іран) разом із польською армією. Як відомо, зі Сибіру потрапило близько 115 000 осіб, серед яких, вірогідно, були й українці.

БОРИС ВИТЯЗЬ

Українці могли переїздити не відразу після Другої світової війни, а дещо пізніше, як, наприклад, Борис Витязь, про якого теж розповідає Енциклопедія української діаспори [36]. Народився Борис 2 квітня 1928 року (за іншими джерелами, 1930 року) на Харківщині у родині видатної діячки європейського жіночого руху Зінаїди Витязь-Таможинської. Родина у 1943 році виїхала на захід завдяки сприянню священника Української греко-католицької церкви. Навіть не знаючи грецької, латинської, французької чи фламандської мов, Борис за два роки зміг здобути свідоцтво про закінчення школи та успішно вступив на факультет політичних студій Лювенського католицького університету. Сам юнак хотів (як і батьки) вступити на медичний факультет, однак отримати «українську» стипендію мав змогу лише на вивчення політології. Після другого курсу він зміг перейти на медичний факультет, який закінчив у 1958 році. Борис Витязь був активним членом «Пласту» (старшопластунського куреня «Гірські Орли»), а також учасником Крайової управи СУМ, де займався вихованням української молоді. Брав активну участь у житті товариства Українських студентів у 1947-1957 роках (належав до управи у 1952-1953 та 1954-1955 роках) [56]. З 1960 року Борис Витязь мав клініку в Маракеші (Марокко), а у 1990-х роках переїхав

до Кейптауна (ПАР). Після того, як Україна здобула незалежність, він продовжував підтримувати українців та українську справу. Зокрема, брав участь у відновленні бібліотеки ім. Симона Петлюри у Харкові [57].

БОГДАН СТАШИНСЬКИЙ

Сумнозвісною особою, яка, ймовірно, проживала у ПАР, був Богдан Сташинський, убивця Степана Бандери. Його історію дослідив Сергій Плохій у своїй книзі «Убивство у Мюнхені. По червоному сліду», яка розповідає про операцію НКВД щодо знищення Лева Ребета та Степана Бандери, виконавцем якої був Сташинський. Згідно з інтерв'ю голови поліції ПАР генерала Майка Гелденейса (Mike Geldenhuys), опублікованому в The Rand Daily Mail від 6 березня 1984 року, Богдан Сташинський проживав у ПАР з 1968 року, отримав інше ім'я, одружився тут удруге та прожив аж до смерті [58]. Ні нове ім'я, ні дата смерті і місце поховання Сташинського невідомі.

УКРАЇНЬСЬКА ГРОМАДА У ПАР ПІСЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Розпад Радянського Союзу 1991 року поглибив економічну кризу та гіперінфляцію в Україні. Водночас від кінця 1989 до 1994 року у ПАР відбувається перехід від режиму апартеїду до незалежності. Зокрема, 1990-ий став першим роком, коли кількість білого населення в країні значно знизилася через міграцію до Великобританії, Австралії, Нової Зеландії та США.

ПАР з її найбільшою економікою на континенті та певними привілеями для білого населення була однією з потенційно привабливих країн для міграції. Особливістю осіб, які приїжджали до ПАР у 1990-і роках, була сімейна міграція. То були люди з вищою освітою – викладачі, представники інженерно-технічних спеціальностей та ті, хто бажали розпочати власний бізнес.

У 1995 році з метою повернення південноафриканців, які через політику апартеїду тривалий час проживали та здобували освіту поза межами ПАР, вводиться правило про визнання дипломів лікарів з інших країн. Зокрема, дипломів, здобутих у Радянському Союзі, адже багато чорношкірих південноафриканців навчалися у вишах СРСР під час апартеїду. Відповідно лікарі зі Східної Європи теж змогли скористатися цим правилом і працевлаштуватися в порівняно добре оплачуваних південноафриканських лікарнях. Завдяки цій програмі до різних провінцій (областей) ПАР переїхали родини медиків, значна частина яких залишилася на постійне проживання.

16 березня 1992 року між Україною та ПАР встановлено дипломатичні відносини, що дало змогу об'єднати невелике коло українців, які проживали у Преторії, на офіційних прийняттях чи заходах з відзначення державних свят. Зокрема, у 2010-х роках за сприяння Посольства України створено Координаційну раду Українців, яку очолив Олександр Некрашевич. Завданням ради стало залучати українців до заходів Посольства та інформувати про інші важливі події.

За міграційними статистичними даними ПАР бачимо, що у 2003 році з України до ПАР переселилися 40 осіб: 30 жінок та 10 чоловіків, з них лише п'ятеро економічно активні в категорії «спеціалісти» [59].

УКРАЇНСЬКИЙ МУЗЕЙ У РІВЕРСДЕЙЛІ

Окрім міграції, налагоджуються також неміграційні зв'язки між Україною та ПАР, адже майже 70 років дипломатичних відносин між ПАР та республіками Радянського Союзу не було.

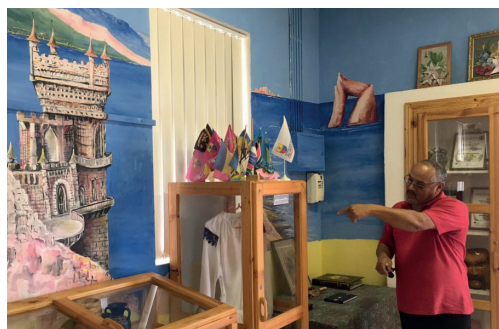

Вивіска музею

Одна з історій взаємозв'язку між Україною та ПАР розпочалась у 2004 році, коли міський голова Ріверсдейля із Західного Кейпу Кріс Таут зустрівся на конференції з міським головою Вознесенька (Миколаївщина) Юрієм Гержовим. Завдяки цьому знайомству сторони підписали угоду про співпрацю між двома містами, розпочалися щорічні програми обміну між Україною та ПАР. За час існування програми понад 200 південно-

африканців відвідали Україну і навпаки. З української сторони програмою займалися Людмила Момотенко, Інна Славич і Тетяна Терещенко, а з ПАР – Кріс Таут.

2010 року спільними зусиллями українців та південноафриканців у присутності Посла України відкрили перший Український Музей у Ріверсдейлі. Невеличка кімната експонує українську вишивку, інформацію про історію України, а також унікальний мурал кримського Ластівничого гнізда, який намалював місцевий, на жаль, уже покійний художник Компіоно Саайман після відвідин України. Схожий музей ПАР також створено у Вознесеньку.

Кріс Таут у приміщенні музею

У 2015 році поруч із Музеєм діти з України та ПАР створили мурал, який поєднує краєвиди двох країн.

УКРАЇНСЬКО-ПІВДЕННОАФРИКАНСЬКІ СІМ'Ї

Як результат відкритих кордонів пострадянського простору, південноафрикансько-українських сімей стає більше порівняно з періодом до 1994 року, коли це були одиничні випадки. Створення українсько-південноафриканських родин є одним із важливих чинників міграції.

У 1990-х роках міграція українців стала частиною загальної міграції з пострадянського простору. Втім, чисельність українців у ПАР залишалася невеликою, тож про формування окремих незалежних українських громад невідомо.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ ПІСЛЯ 2014 РОКУ

Події в Україні кінця 2013 – початку 2014 років спричинили виокремлення української громади з попередньої когорти вихідців із пострадянського простору. Громади почали формуватися спершу у Кейптауні, Преторії та Йоганнесбурзі.

Протест українців у ПАР

9 лютого 2014 року створено першу сторінку на Facebook «Українці в Кейптауні», яка згодом стала сторінкою Української асоціації в ПАР. 8 березня 2014 року відбувся перший український політичний захід у ПАР, коли 17 осіб (тільки двоє з них українці) виступили з протестом біля Консульства Росії в Кейптауні. Президентські вибори у травні 2014 року стали ще одним поштовхом для зустрічі та знайомства активних українців із різних провінцій.

20 червня 2014 року у Facebook створено групу Української громади в ПАР. 4 липня 2014 року зусиллями Наталі Закряченко та Олени Долотової за участі близько десяти українців Гаутенгу відбувся протест проти російської агресії в Україні перед посольством РФ у ПАР. Українці активно долучалися до підтримки військових: закупівлі шоломів, тепловізорів та збору коштів на інші потреби армії.

У цей час українці починають регулярно збиратися в родинях Любові Шари та Олеся Бережного у Йоганнесбурзі, Качур-Хоу у Кейптауні, та у «Бістро 44» Антоніни Дарієнко у Веллінгтоні. У січні 2015 року під час святкування Різдва у родині Влади та Франсуа дю Туа у Сомерсет Весті, Ірина Кривош організувала перший Вертеп. Особливу роль вгуртуванні української громади того періоду, з-поміж інших, у Гаутензі (Преторії та Йоганнесбурзі), відігравали Любов Шара, Олена Долотова, Катерина Рябчій та Наталя Закряченко, а в Кейптауні – Дзвінка Качур, Ірина Кривош, Олеся Лоубшер.

Українці на виборах 2014 р. у Преторії

У січні-лютому 2017 року зусиллями громади відбувся візит двох ветеранів АТО до Кейптауна, Йоганнесбурга та Преторії.

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА У ПАР

У липні 2015 року, відбулася перша реєстрація української неприбуткової компанії «Українська діаспора в Південній Африці (Ukrainian Diaspora in South Africa NPC 2015/268702/08)» з трьома директорами: Наталею Закряченко (Преторія), Катериною Рябчій (Йоганнесбург) та Дзвінкою Качур (Кейптаун). Завданням організації її учасники визначили доброчинність.

Засновники обрали найпростіший спосіб реєстрації – неприбуткова компанія. Така організація дає можливість відкрити рахунок та розпочати діяльність практично

відразу. Проте, вона не передбачала членство чи залучення інших українців та південноафриканців.

У 2015-2016 роках Українська Діаспора Південної Африки (УДПА) брала участь у зібраннях Global Ukrainians, та передавала гуманітарну допомогу на лінію фронту.

ПЛАСТ І ГУРТОК «ГЕПАРДИ»

На початку червня 2015 року у Йоганнесбурзі завдяки старанням пластуна сеньйора Олесья Бережного постав перший пластовий гурток – «Гепарди», до якого входили діти родин Люби Шари та Олесья Бережного й Лариси Тальпаш та Романа Жили, що працювали та проживали у ПАР.

Гутірка «Гепардів»

Було прийнято до новацтва Максима Бережного, а юнацтво склали юначки Віра Бережна, Теодосія Жила та юнак Леонід (син Олени Долотової). Гурток активно провадив виховну діяльність, організовував мандрівки. Члени гуртка також брали участь у пластових таборах у США та Україні. 2017 року південноафриканські пластуни брали

участь у Ювілейній Міжкраєвій Пластовій Зустрічі (ЮМПЗ) з нагоди 70-ліття Свята Весни в Міттенвальді у баварських Альпах (Німеччина). «Пласт-Південна Африка» надалі підтримував дуже тісні взаємини з іншими краєвими пластовими організаціями, особливо в тих країнах Європи, де пластові групи були дуже малі чи лише започатковувалися. Зокрема, брали участь у першому краєвому таборі у Бельгії, та в першому краєвому таборі в Австрії.

Гурток «Гепардів» з відзначками

Пластові хустинки фіолетового кольору (колір скаутського руху у ПАР), а вздовж краю хустки розміщена широка смуга з гепардовими плямами, адже гурток називається «Гепарди». Патроном південноафриканських пластунів є Юрій Будяк-Покос, про історію якого вже йшлося.

УКРАЇНЬСЬКА НЕДІЛЬНА ШКОЛА У КЕЙПТАУНІ

Українська школа у Кейптауні

12 березня 2016 року у Кейптауні зусиллями батьків розпочала діяльність перша Українська недільна школа під керівництвом Ірини Кривош. До 2018 року заняття відбувалися раз на два тижні вдома у викладача або батьків. У школі брали участь 11 дітей віком від трьох до дванадцятьох років.

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ФЕСТИВАЛЬ ТА УКРАЇНСЬКІ ДНІ У ПАР

Ще одним важливим етапом розвитку української громади у ПАР стали Українські дні у ПАР. Ідея проведення українського фестивалю та українських днів зародилася спонтанно на святкуванні річниці прийняття Декларації про державний суверенітет України в липні 2016 року в господині «Бістро 44» Антоніни Дарієнко. Під час зустрічі було ще незрозуміло, хто зможе виступити на такому фестивалі, звідки взяти кошти та чи знайдеться зацікавлена аудиторія.

Український фестиваль у Кейптауні 2017 р.

Урешті, фінансову підтримку українським дням надав Віталій Гайдук із родиною. Після обговорення бюджету проведення Українських днів у ПАР п. Віталій погодився спонсорувати захід зі строгою умовою, «щоб у ПАР таки була українська громада». Винарня «Quoin Rock» стала місцем постійної підтримки заходів української громади та місцем проведення третього Українського фестивалю. Окрім того, за фінансової підтримки родини Шиліних на першому фестивалі виступив гурт переселенців «Дивина», які теж є постійними партнерами асоціації.

У рамках Українських днів, які тривали від 28 лютого до 6 травня 2017 року, у ПАР відбулися покази п'ятьох українських фільмів у кінотеатрі «Labia» у Кейптауні, виставки українських книг у чотирьох бібліотеках Західного Кейпу, лекції про Україну й українську літературу та Перший український фестиваль.

Діти читають українські книжки

Для виставки українських та англомовних видань про Україну було сформовано перелік із 87 книг. Це – книжки про історію України, фотоальбоми, українське мистецтво та дитяча література, передана родиною Павла та Ірини Качур, а також книги з репродукціями картин Музею Богдана й Варвари Ханенків та Музею Андрея Шептицького, які передав Олексій Данілов. Виставки відбулися у чотирьох бібліотеках: Sea Point Library, Central Library, Table View Library та Somerset West Library.

Перевезення книг між бібліотеками забезпечувала сімейна команда Зої, Володі та Себастьяна Деїв.

Презентації про Україну охоплювали: лекцію др. Оксани Розумної та др. Ганни Яновської «Як я виростала: від комунізму до демократії» (28 лютого, Sea Point Library), присвячену проблемам української літератури та культури на пострадянському просторі (її відвідали 54 особи); лекцію др. Ганна Яновської, присвячену гендерній

проблематиці в українській літературі з увімкненням скайпом української письменниці Оксани Забужко (8 березня, Central Library); лекцію радника Посольства України Любові Абравітової та військового аташе Андрія Кузори «Ціна України та європейський вибір. Складні відносини з Росією. Причини та витоки конфлікту» у SAHA/Південноафриканському інституті міжнародних відносин (відвідало 86 осіб).

Найбільшим заходом із презентації української культури став «Перший український фестиваль», який відбувся 11 березня 2017 року. Під час фестивалю понад 1000 південноафриканців дізналися більше про історію України, можливості економічної співпраці, насолодилися українською музикою, поезією, навчалися танцювати гопак, малювати писанки, робити ляльки-мотанки, писати літери української абетки та багато іншого. На фестивалі виступили представниці гурту-переселенців з міста Донецька «Дивина». Родзинкою свята стали виступи українських бандуристок, що живуть у ПАР, – Надії Приймак та Світлани Нейл.

Організація стількох заходів вимагала величезних зусиль. У цей період у громаді вирувала неймовірна енергія, українці знаходилися з різних частин Західного Кейпу та всі прагнули якомога більше долучитися до організації свята. У ніч перед фестивалем до 5 ранку тривало листування всіх господинь, які погодилися приготувати українські страви, декораторів та артистів.

Координаторами Українських днів були Олеся Матвіяс, Ірина Кривош, Тетяна Герн, Дмитро та Тетяна Шиліни, Надія Приймак, Анна Матсей та Дзвінка Качур. У команді організаторів були також Антоніна Дарієнко, Зоя та Володимир Деї, Анна Оврахова, Олена Сміс-Половченко, Ганна Жуковіна, Надійка Кивенко, Олександра Канстенс, Сюзі Хумен Давей, Влада Дю Туа, Людмила де Конінг, Галина Їла, Ніна та Віктор Рукавіцини. Окремої подяки заслужили лікарі-українці, які чергували на фестивалі – Олександр Таран та Наталя Новікова.

Проведення українського фестивалю виявило недоліки реєстрації благодійної компанії «Української діаспори в ПАР» – контроль за ухваленням рішень та вибором діяльності лише з боку трьох директорів, що усунуло від участі велике коло українців; труднощі комунікації через відстань, а також різне уявлення про діяльність організації, адже проведення такого масштабного заходу виходило за рамки добровільної допомоги.

Це стало спонукою до створення організації українців з відкритим членством – «Української асоціації в ПАР».

Надія Приймак

УКРАЇНЬКА АСОЦІАЦІЯ В ПАР

Реєстрація громадської організації

6 травня 2017 року перед показом мультфільму «Лис Микита» відбулася установча зустріч, на якій було створено добровільне об'єднання «Українська асоціація в ПАР (УАПАР)», яке в червні отримало офіційну реєстрацію неприбуткової організації Ukrainian Association of South Africa, NPO 189-705.

Засновниками організації виступили вісімнадцятеро осіб: Дзвенислава Качур, Тетяна Герн, Надія Приймак, Ірина Кривош, Антоніна

Дарієнко, Надія Кивенко, Тетяна та Дмитро Шиліни, Олеся Матвіяс, Інна Панчук, Світлана Лебедин, Сюзі Давей, Зоя та Володимир Дей, Ганна Жуковіна, Наталя Клименко, Наталя Новікова та Олена Половченко.

Статутом, який підготувала Олеся Матвіяс, передбачене відкрите членство в асоціації українців (осіб українського походження) та південноафриканців.

Основні пріоритети:

- об'єднувати, розвивати та підтримувати інтереси українців усіх поколінь та походжень у Південній Африці; бути дійсним представником Української громади в ПАР;
- розвивати мережу з південноафриканців та громадян інших національностей, які зацікавлені українською культурою, мовою чи іншими сферами українського соціального, економічного, академічного та політичного життя;
- пропагувати українську культуру, мову та іншу інформацію про Україну у Південній Африці;
- сприяти культурній, соціальній, академічній та економічній співпраці між ПАР та Україною;
- підтримувати та пропагувати територіальну цілісність, національну ідентичність, гордість, безпеку, гуманітарні проєкти та економічне процвітання України;
- співпрацювати з урядами, націями, організаціями та окремими особами для досягнення вищеперелічених цілей у дусі миру, свободи, рівності та справедливості.

Правління УАПАР у 2017 році:

- Президент – Дзвінка Качур;
- Секретар – Надія Приймак;
- Віце-президент – Олеся Матвіяс (Лоубшер);
- Скарбник – Анна Оврахова;
- Заступник скарбника – Тетяна Шиліна;
- Зв'язки з громадськістю – Тетяна Герн.

Окрім того, було створено підкомітети:

- 1) Української школи, мови та освітніх проєктів (куратори – Зоя Дей, Ірина Кривош);

- 2) Популяризації Української культури (куратори – Світлана Шеремет та Антоніна Дарієнко);
- 3) З розвитку організації (куратор Інна Панчук);
- 4) Економічної співпраці (куратори – Олеся Матвіяс та Володимир Дей);
- 5) Інформації (куратори – Сюзі Давей, Олена Половченко-Сміс);
- 6) Гуманітарних проектів (куратори – Зоя Дей та Тетяна Герн).

У 2019 році на загальних зборах відбулися зміни в структурі організації, внаслідок яких склад правління розширився, а його функції доповнилися.

Правління УАПАР 2019-2021:

Президент – Дзвінка Качур;

Секретар – Катерина Альошина;

Віце-президент з економічних питань – Олеся Матвіяс;

Віце-президент з проектної діяльності – Тетяна Герн;

Віцепрезидент освітніх та гуманітарних проектів – Зоя Дей;

Скарбник – Тетяна Шиліна;

Проектний менеджер – Анна Оврахова;

Зв'язки з громадськістю – Руслана Маліченко та Ольга Кононенко (з 2020 року);

Фандрейзинг (посаду додано у 2020 році) – Марина Терон;

Культурні проекти (посаду додано у 2020 році) – Світлана Шеремет.

Вертеп у Кейптауні

З моменту заснування УАПАР стала домівкою для українців у ПАР. Членами організації є 91 особа. Українці мають змогу святкувати Різдво, Великдень та інші українські свята разом, діти можуть вивчати українську мову та традиції в недільних школах у Преторії та Кейптауні. А якщо в українців виникають адміністративні труднощі з документами, УАПАР як офіційна організація виступає захисником їхніх інтересів.

Завдяки старанням Наталі Галак та Віти Валькіної до організації доєдналася гілка українців у Дурбані.

До викладання в «Українській школі ПАР», яка діє як молодіжний клуб УАПАР залучені вчителі української мови Олеся Матвіяс, Ольга Кононенко та Анжела Севенстерт; танців – Катерина Альошина (керівник школи) та Марина Терон; співу – Ольга Циганок-Якобс; мистецтва – Тетяна Герн; наук – Катерина Кошкідко. Голова батьківського комітету – Зоя Дей.

На сьогодні, незважаючи на усі старання, немає українського православного чи греко-католицького храму. У 2019 році зусиллями УАПАР та за підтримки Посольства України відбувся

Українська школа у Преторії

візит делегації Пасторально-міграційного відділу Української Греко-Католицької Церкви на чолі з Головою, владикою Йосифом Мілянком. Під час візиту сторони обговорили можливість забезпечення душпастирської опіки українців у ПАР. На цей час душпастирську підтримку українській громаді надають римсько-католицька церква (в особі о. Богдана, настоятеля церкви св. Фатіми у Кейптауні та о. Богдана із церкви св. Йоана Фішера в Преторії), а також о. Сергій із грецької православної церкви Різдва Богородиці в Гаутензі.

Особливо близькою темою для УАПАР є вшанування пам'яті тих, хто загинув під час Голодомору. Щорічно УАПАР спільно з Посольством України проводить меморіальні заходи у центрах Голокосту та геноцидів, а у жовтні 2018 року депутатам ПАР тутешні українці передали петицію-заклик про визнання Голодомору.

Організація продовжує підтримувати ветеранів російсько-української війни. У 2019 році на запрошення УАПАР та за підтримки МЗС відвідав проєкт «Viva» та «1+1» «Переможці». Того року в найбільшому театрі Кейптауна «Артскейп», який щоденно відвідує понад двісті осіб, протягом трьох тижнів презентували виставку про українських ветеранів, що втратили кінцівки, та не втратили волі до життя. Також у Посольстві України презентували проєкт для дипломатів. У 2020 році УАПАР підтримує проєкт навчання ветеранів ім. Богдана Радченка, організований командою «Razom for Ukraine», Києво-Могилянською Фундацією та ветеранським рухом Марії Берлінської.

**Вшанування пам'яті жертв
Голодомору**

**Віллем Фабер, Євген Чолій,
Дзвінка Качур, Даррен Бергман
у Парламенті ПАР**

УАПАР не лише об'єднує українців, але й налагоджує контакти між українськими та південноафриканськими організаціями, які надалі можуть або діяти незалежно, або підтримуватися через дипломатичні зв'язки. Зокрема, у 2018 році під час приїзду президента Світового Конгресу Українців Євгена Чолія УАПАР налагодила контакти з парламентаріями, які після цього змогло активно використовувати Посольство України.

У 2017 році УАПАР ініціювала співпрацю з фестивалем Poetry Africa і у 2017-2018 роках Україну на одному з найбільших фестивалів поезії виступили українські автори: Оксана Куценко, Ганна Яновська, Тарас Малкович та Мирослав Лаюк. З 2019 року комунікацію з фестивалем передано культурному аташе Посольства України в ПАР. Від часу реєстрації УАПАР проводить Український фестиваль щорічно.

Художники Олександр Нікітюк і Тетяна Герн на відкритті муралу «Світло» (Херсонський маяк), Кейптаун, 2019 р.

УАПАР співпрацює з International Public Art Festival, у якому взяли участь українські художники Ана Куні (Кейптаун, 2017р) та Тетяна Герн (Ламбертс Бей, 2018). А у 2019 році Тетяна Герн та Олександр Нікітюк (Вінниця, Україна) за підтримки Посольства України в ПАР створили один з найбільших муралів в Кейптауні – 150-метровий український Херсонський маяк, для нагадування про тепле світло, яке завжди чекає усіх кримчан в Україні.

Через заходи УАПАР південноафриканці мають можливість вивчати українську мову (курси для дорослих діють від лютого 2020 року), навчатися петриківському розпису (Тетяна Герн веде майстер-класи у різних містах Західного Кейпу), дізнаватися про Україну з книжок в українській бібліотеці Кейптауна, малювати писанки та дивитися програми на місцевому телебаченні.

У 2018 році організація стала асоційованим членом Світового Конгресу Українців (СКУ) та активно обмінюється досвідом із громадами

Східної, Південної та Південно-Східної Азії, Океанії й Африки (за координації віце-президентки СКУ Наталії Пошивайло-Таулер).

Окремим напрямком роботи УАПАР є сприяння економічним зв'язкам. Зокрема представника УАПАР після участі в першому Бізнесовому Форумі Діаспори, який відбувся у травні 2017 року, було призначено представником Торгово-промислової палати України.

Запрошуємо всіх зацікавлених у розвитку співпраці між Україною та ПАР писати на адресу:

info@uaza.co.za

Більше інформації про Українську асоціацію в ПАР можна дізнатися за покликаннями:

<http://www.uaza.co.za>

<https://www.facebook.com/pg/UkrainianAssociationofSouthAfrica.UAZA>

Тетяна Герн

**UKRAINIAN ASSOCIATION
OF SOUTH AFRICA**
NPO 189 - 705 UAZA

**УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
У ПІВДЕННІЙ АФРИЦІ**

WE ARE

A collaborative association that unites Ukrainians and supporters of Ukraine in South Africa to promote Ukraine, its culture, language and interests – as an independent democratic country

Асоціація громади, яка об'єднує українців та прихильників України з метою популяризації України, її культури, мови та інтересів, як незалежної демократичної країни

МИ - ЦЕ

Promoting Ukrainian Culture

Популяризуємо українську культуру

UKRAINIAN DAYS IN CAPE TOWN
Українські Дні в Кейптауні

Ukrainian School

Українська школа

SUNDAY SCHOOL FOR KIDS 3-11 YEARS, CAPE TOWN
Недільна школа для дітей 3-11 років, Кейптаун

Building academic and cultural links

Розбудовуємо академічні та культурні зв'язки

UKRAINIAN LIBRARY, CAPE TOWN
Українська бібліотека у Кейптауні

Bringing together people interested in Ukraine

Об'єднуємо всіх, хто цікавиться Україною

FIRST UKRAINIAN FESTIVAL
Перший Український Фестиваль

Supporting economic cooperation between SA and Ukraine

Підтримуємо економічну співпрацю між Україною та ПАР

PARTICIPANTS OF THE FIRST BUSINESS FORUM OF UKRAINIAN DIASPORA

Учасники Першого бізнес-форуму української діаспори

Contributing to strong independent prosperous Ukraine

Сприяємо розвитку сильної, незалежної, благополучної України

«CRIMEA IS UKRAINE», PROTEST

«Крим - це Україна», Протест

UNITY IS OUR STRENGTH!

В ЄДНОСТІ - НАША СИЛА!

If you are Ukrainian or interested in Ukraine

JOIN US!!!

ПРИЄДНУЙСЯ!!!

More about organization and membership

Більше про організацію, та членство:

www.uaza.co.za
email: info@uaza.co.za

f #Ukrainians Of South Africa Українська Асоціація в ПАР

ВИСНОВКИ

Українська громада в ПАР є досить молодю, проте вона активно займається популяризацією української культури та захистом національних інтересів. У ПАР практично немає українських інституцій (церков, центрів, клубів тощо), а також немає установленого прикладу «життя в діаспорі» та виховання нового покоління. Це є недоліком і перевагою водночас. Адже відсутність попередніх організованих хвиль міграції дозволяє експериментувати з новими способами організації та переосмислити роль закордонного українства.

Оскільки у ПАР нема інших інституцій, які працюють у сфері українсько-південноафриканських відносин, Українська асоціація в ПАР поєднує в собі функції і традиційної організації, яка забезпечує об'єднання українців та збереження традицій, і роль посередника, який сприяє налагодженню зв'язків між професійними організаціями, що в більш розвинених громадах зазвичай виконують різні організації.

Стрімкий розвиток української громади завдячує також державній підтримці, зокрема законодавству, яке дозволило громаді набагато якісніше провадити свою діяльність в умовах співфінансування, та ефективній співпраці з працівниками МЗС і Посольства України в ПАР, які надають постійну підтримку ініціативам УАПАР.

*Дзвінка Качур,
президентка Української асоціації в ПАР*

ВСТУП

Мета дослідження «Українці Південно-Африканської Республіки: суспільство, ідентичність, майбутнє» – з'ясувати особливості українських мігрантів і їхніх дітей, а також об'єднань українців, специфіку їхньої інтеграції в суспільство обраної країни, питання ідентичності та її трансформації для виявлення потенціалу співпраці між Україною й українцями у Південній Африці. Щоб дізнатися, якими сьогодні є українці у Південно-Африканській Республіці, як можна забезпечити повноцінну інтеграцію та уникнути асиміляції, з'ясувати шляхи для покращення взаємодії між українцями, що проживають у ПАР і в Україні, а також виявити перспективні напрями роботи для українського громадського сектору, бізнесу та органів державної влади, ми зосередили свою увагу на таких основних змістових блоках:

- описі типового портрету українця та українки у Південно-Африканській Республіці (Розділ 1. Соціально-демографічні характеристики українців у ПАР);
- причинах та особливостях міграції, а також процесі й наслідках інтеграції українських мігрантів у ПАР (Розділ 2. Міграція та інтеграція українців у ПАР);
- ідентичності українських мігрантів і їхніх дітей у Південно-Африканській Республіці, зокрема особливостях національної, мовної, культурної та релігійної тотожностей (Розділ 3. Ідентичність українців та їхніх дітей у ПАР);
- процесі громадотворення українців (Розділ 4. Громадська активність українців у ПАР);
- способах та каналах зв'язку українців ПАР з Україною (Розділ 5. Зв'язки українців у ПАР з Україною);
- баченні особистого майбутнього опитаних і їхніх дітей, а також перспектив розвитку української спільноти у ПАР (Розділ 6. Візія майбутнього українців та їхніх об'єднань у ПАР).

МЕТОДОЛОГІЯ

У дослідженні ми використали якісну методологію – глибинні напівструктуровані інтерв'ю з українцями в ПАР. Її специфіка полягає в можливості отримати детальну розширену інформацію про:

- мотиви міграції українців;
- їхні очікування щодо нової країни;
- особливості адаптації та економічної, політичної й культурної інтеграції;
- взаємодію з місцевими мешканцями, своїми земляками чи іншими мігрантами;
- наявні та потенційні зв'язки з країною походження;
- подальші життєві стратегії.

В опитуванні відображений суб'єктивний досвід респондентів, тобто їхні погляди, оцінки, цінності та очікування, які ми намагалися систематизувати, класифікувати й пояснити. Це означає насамперед позицію лише однієї етнічної групи в такому складному процесі, як міграція до іншої країни. Отож ми цілеспрямовано висвітлюємо розмаїття рефлексій, притаманне саме українцям у ПАР, розуміючи межі трактування цієї інформації.

Задля отримання широкого спектру досвідів та поглядів українців у ПАР під час відбору респондентів ми орієнтувалися на репрезентацію:

- обох статей (чоловічої та жіночої);
- усіх вікових категорій українських мігрантів (18-35 р., 36-55 р.; 56 р. і більше);
- мешканців регіонів компактного проживання української спільноти (Кейптаун, Преторії та Йоганнесбурга), а також Дурбана, де українська громада поки що перебуває на етапі свого формування.

Для пошуку респондентів ми використали метод снігової кулі. У період лютого-березня 2020 р. здійснено 24 інтерв'ю з українцями ПАР – по 6 респондентів (три чоловіки та три жінки молодшої, середньої та старшої вікових категорій) із кожного міста.

Інтерв'ю відбувалися за допомогою Skype та інших VoIP-програм. Запитальник складався з тематичних блоків і містив понад 80 запитань (див. Додаток А). Найкоротше інтерв'ю тривало 35 хвилин, а найдовше – 4,5 години. Після завершення бесід ми уклали з респондентами інформовані згоди, які гарантують використання матеріалів інтерв'ю винятково в науково-дослідницьких цілях.

Для ілюстрування висновків, зроблених на основі аналізу всіх інтерв'ю, у тексті розділів подаємо вибрані цитати розмов. З метою збереження анонімності респондентів, які брали участь у дослідженні, автори подають у [квадратних дужках] менш персоніфіковану інформацію, а також підписують їхні цитати із зазначенням ключових характеристик респондента – статі та вікової категорії (з максимальною похибкою 5 років) і ще однією соціально-демографічною чи іншою ознакою

респондента, згаданю в контексті розділів. Наприклад, коли йдеться про етнічно змішані шлюби, позицію жінки, якій 43 роки і яка одружена з українцем, ми підписуємо так: (жін., 40-44 р., одружена з українцем). Цитати респондентів російською мовою перекладені українською, а оригінали доступні за гіперпосиланнями в додатках.

Щоб забезпечити відповідність критерію надійності цього дослідження, ми зіставляли факти, названі респондентами, з наявними статистичними даними (зокрема ООН, Світового Банку тощо), офіційною інформацією та нормативно-правовими базами Південної Африки та України, які в тексті для зручності подані у вигляді довідки. Крім того, перед публікацією звіту ми попередньо обговорили в режимі онлайн результати дослідження з українцями, які мешкають у ПАР.

Розділ 1

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ УКРАЇНЦІВ У ПАР

З року в рік ми констатуємо збільшення еміграційних потоків з України до різних країн світу, що зумовлено низкою політичних, економічних та соціальних чинників. У фокусі досліджень науковців – міграція до європейських країн та Росії, до Північної та Південної Америки. Однак міграцію українців на африканський континент практично не вивчають і не досліджують. Не маємо, зокрема, ні якісних, ні повних кількісних характеристик тих, хто покинув Україну та обрав для свого життя та працевлаштування Південно-Африканську Республіку. Не знаємо причин міграції, способу життя, не вивчили способів і механізмів їхнього спільного згуртування.

Аналіз проведених глибинних інтерв'ю з українцями ПАР (висловлених думок, суджень та уявлень, базованих як на особистому досвіді, так і на знаннях, здобутих у комунікації з іншими співвітчизниками, які туди мігрували) дав змогу описати узагальнений соціально-демографічний портрет українця у цій африканській країні. Дослідження дозволило використати отримані дані для узагальнень та виокремити специфічні риси українських мігрантів.

Варто зазначити, що під час опрацювання матеріалу ми не брали до уваги відповідей тих мігрантів, які проживають у ПАР порівняно недовго (до п'ятих років) і мають доволі обмежене коло спілкування серед українців, комунікуючи винятково з місцевими мешканцями або емігрантами з інших країн.

СТАТЬ

Згідно з даними Департаменту із соціальних та економічних питань Організації Об'єднаних Націй, станом на 2019 р. кількість українців у ПАР становила 6663 людини (рис. 1). Події Революції Гідності стали новою точкою відліку міграційних потоків з України. Так, уже у 2015 р. фіксуємо різке збільшення українських мігрантів до Південної Африки. Водночас звертаємо увагу на стрімке зростання частки осіб саме жіночої статі.

У 2019 р. частка чоловіків серед усіх українців у ПАР становила 42%, однак серед респондентів поширена думка про суттєве переважаєння жінок (за винятком позиції, що статевий розподіл українських мігрантів приблизно однаковий). Припускаємо, що такі уявлення пов'язані з більшою активністю жінок у публічному просторі української громади, зокрема в соціальних мережах та громадських організаціях.

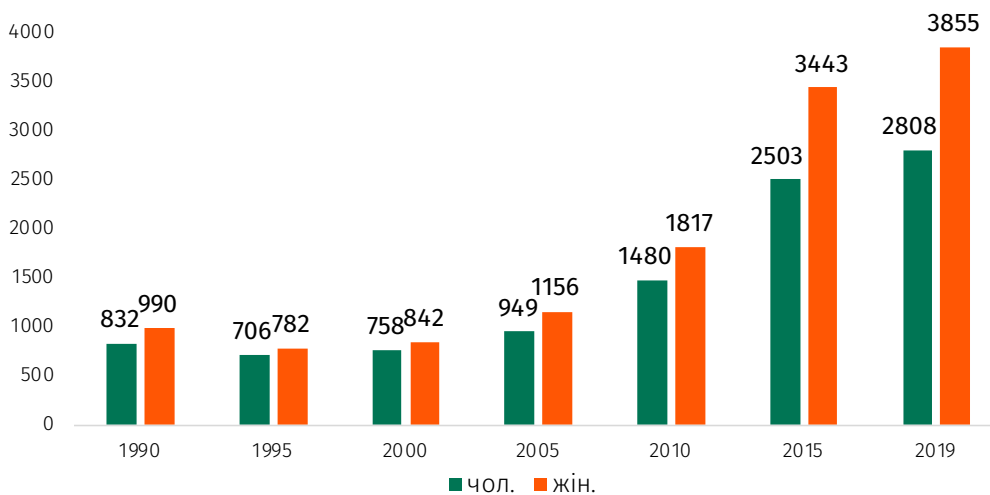

Рис. 1. Розподіл українських мігрантів у ПАР за статтю [60]

“ Мені здається, що більшість – жінки. Бо, оскільки я знаю наших українок, жінки завжди шукають когось з інших країн. Більшість. Чоловіки тут є, бо бачив у соцмережах – у WhatsApp-і є, але менше, мені так здається.

(чол., 35-39 р., Дурбан)

”

“ Ну, я думаю – в однаковій мірі, наполовину. По крайній мірі, тих, яких я знаю. Тому що я впевнений, що їх є набагато більше.

(чол., 45-49 р., Преторія)

”

ВІК

Щодо віку українців у ПАР зазначимо, що найпоширенішим діапазоном, який назвали респонденти, є від 25-30 р. до 50-55 р. Єдиним винятком стало місто Дурбан, у якому, на думку опитаних, переважну більшість становлять особи віком до 35 років, і трохи менше осіб середнього віку (36-55 років). Утім, оскільки Дурбан, на відміну від Кейптауна, Йоганнесбурга та Преторії, не є містом компактного розселення українців, припускаємо, що особи старшої вікової категорії там усе-таки можуть бути.

“ Середній вік (найпоширеніший серед українців у ПАР – ред.). Я так буду десь наймолодша. Я не буду про діточок. Це десь буде приблизно від тридцяти років і десь до п'ятидесяти трьох, десь отак-от. Це саме люди, яких я знаю особисто. Це люди, які є активні в громаді, які приходять на наші заходи. Ми з ними перезнайомилися всі, це доволі такі молоді жінки, в яких оця запальничка є, яким все це треба, які всі такі, як двигун.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

Також виділимо окремо групу «дітей українців». Вважаємо, що їх невелика кількість може бути спричинена:

1. народженням дітей в етнічно змішаних шлюбах, які мають розмити ідентичність (див. Розділ 3);
2. повторними шлюбами українців у зрілому віці з рішенням не народжувати спільних дітей.

СІМЕЙНИЙ СТАН

Респонденти були одностайні в думці, що українські жінки одружуються здебільшого з білими південноафриканцями (зазвичай британського походження або африканерами), хоча трапляються також і шлюби з представниками інших рас; дещо рідше – з іншими іммігрантами у ПАР. Українці, які взяли участь у нашому дослідженні, схильні пояснювати це так: «жінки знайомляться в інтернеті», «жінок запрошують місцеві чоловіки», «шлюб, як лотерея» тощо. Це переважно свідчить про попереднє заочне знайомство майбутніх пар (до моменту переїзду українок до Південної Африки). Такі знайомства можуть відбуватися через:

- специфічну професійну діяльність, а саме – перекладацьку практику, туристичну індустрію (зокрема круїзну), сферу міжнародних відносин;
- інших осіб;
- інтернет (соціальні мережі);
- спеціалізовані фірми, які надають послуги з укладання шлюбу з іноземцями.

“ Багато виходять заміж за місцевих вже по інтернету. <...> По-перше, є так, що деякі українці приїхавши вже мали трохи якийсь гріш. Якщо вийшли заміж за місцевого, і батьки місцевого допомогли, то простіше молодим стати на ноги. Малий процент людей, які починали спочатку і будували своє життя з нуля. А дуже ж є багато українок, які виходять заміж за місцевих, які вже були у брачних стосунках до того, в яких вже діти є, розумієте.

(жін., 60-64 р., одружена з південноафриканцем)

”

Щодо українських чоловіків, то, на думку респондентів, мігранти чоловічої статі переважно одружуються з українками, і значно рідше – з південноафриканками, бо з ними одружитися важче (йдеться про білих жінок). За припущеннями респондентів, це пов'язано із соціально-культурними особливостями виховання чоловіків в українських сім'ях. Утім, не відкидаємо ймовірності існування певних етнічних стереотипів у південноафриканських жінок, які можуть ставити під сумнів престижність одруження з українськими чоловіками та виявляти неготовність до зміни традиційної соціальної ролі в сім'ї.

“ Я ще що можу сказати – що нашим хлопцям дуже важко тут женитися. А дівчатам тут легко вийти заміж. От чогось наших хлопців дискримінують. Чому, я навіть не знаю чому? Можливо, це виховання наших жінок, що чоловіки не дуже гарно відносяться до жінок. <...> А африкаанс (мається на увазі «африканери» – ред.) не хочуть за наших (хлопців – ред.), але дівчат наших хочуть брати.
(жін., 50-54 р., одружена з українцем)

”

Крім того, з 2006 р. у ПАР на законодавчому рівні легалізовані одностатеві шлюби. Отож ПАР стає привабливою країною призначення для представників ЛГБТ-спільноти, зокрема громадян України, які вирішили узаконити свої стосунки із громадянами Південної Африки (див. Розділ 6).

Зважаючи на поширеність етнічно змішаних шлюбів серед українців у ПАР, респонденти констатують різні випадки – від повної асиміляції до збереження ідентичності, української мови, культури в їхніх сім'ях (див. Розділ 3).

РЕГІОН ПОХОДЖЕННЯ З УКРАЇНИ

У дослідженні ми не виявили домінування серед українських мігрантів вихідців з якогось одного регіону. Звичайно, дехто з опитаних називав ті чи інші області України, але це радше зумовлено колом їхнього спілкування. Однак, здебільшого всі доходили до висновку, що серед тих, про кого вони володіють інформацією, є представники з усіх частин України.

“ Хороше питання. Дуже розкидано. Киян я мало зустрічав. Переважно люди з таких місць, як Кременчук, Полтава... Ось зараз багато теж... ну, не багато, але певна кількість українців прибула з Кривого Рогу, тому що тут «ArcelorMittal» викупив «Криворіжсталь», а тут є сталевий завод недалеко від Йоганнесбурга, там хлопці з Кривого Рогу. А різні... хто звідки, у мене знайомих з Одеси багато, з Києва, з Конотопа навіть люди приїхали. По-різному. Я не сказав би, що самі кияни сюди їдуть... Або зі Львівщини, або з Полтавщини, з Донецька. А із східних частин України багато народу тут є, із Західної та Центральної. Трішки з Півдня є.
(чол., 30-34 р., народився в Києві)

Оригінал цитати (№1)

”

МОВА

У відповідях на питання про рідну мову мігрантів з України, наші респонденти не були однотайними. Хтось наголошував, що переважає українська, хтось – російська, а хтось стверджував, що обидві мови розподілені більш-менш рівномірно (див. Розділ 3).

“ Дуже приємно здивована, що молодь, яка приїжджає, вже більше спілкується українською мовою. Тобто так, багато спілкуються українською. Бо я була і раніше тут, і посольство наше спілкувалося російською мовою. Останнім часом набагато краще стало з українською мовою.

(жін., 50-54 р., вважає рідними мовами українську, російську та англійську)

”

“ Українською тут багато народу не говорить, навіть ось люди, які сюди приїхали, вони з російськомовної частини України. Вони українською розуміють щось, але розмовляють дуже мало. Тобто їм легше говорити російською, а то й узагалі – англійською.

(чол., 30-34 р., вважає рідною мовою англійську)

Оригінал цитати (№2)

”

“ В більшості, скажем так, п'ятдесят на п'ятдесят, українська, російська. Ми можемо почати говорити українською, а закінчити російською, або наоборот. Це не має значення. Якщо нам приємно спілкуватись один з одним, то ми не звертаєм уваги на це. Але, в основному, якщо я знаю, що українці володіють українською мовою, стараємся говорити українською мовою.

(жін., 55-59 р., вважає рідною мовою українську)

”

Аналіз результатів дослідження показав, що на вибір мови в середовищі мігрантів впливають декілька чинників, з-поміж яких:

- мовна ситуація в Україні;
- події міжнародного значення, які відбуваються в Україні;
- рівень престижності української мови на міжнародній арені;
- мовні особливості у країні призначення;
- наявність українських громадських організацій та дипломатичних установ за кордоном;
- відчуття мовної солідарності серед мігрантів;
- мовна позиція в полілінгвальних сім'ях;

- коло спілкування;
- переосмислення своєї національної ідентичності після переїзду за кордон.

Саме тому вплив цих обставин на ймовірність трансформації мовної ідентичності українських мігрантів за кордоном варто брати до уваги в комплексі (див. Розділ 3).

РЕЛІГІЯ

На думку опитаних, українці в ПАР є здебільшого православними християнами, значно рідше – греко-католиками, зазвичай вихідцями із західних областей України. Оскільки на території ПАР немає жодної української церкви, українці відвідують грецькі, російські, сербські, польські та інші православні чи католицькі храми, а також протестантські богослужіння. Деякі респонденти зауважили, що після російської агресії проти України перестали бути в російських храмах, однак зберігається частка тих, хто досі ходить до Російської православної церкви. Утім, однією з релігійних особливостей українців у ПАР є те, що опитані не зараховують себе до жодної з конфесій, а вважають себе просто християнами. Вірогідно, останнє зумовлене відсутністю українських церков на території цієї країни, поширеністю етнічно змішаних шлюбів та наявністю іншого культурного середовища (див. Розділ 3).

“ Наскільки я знаю з наших зустрічей, з наших свят, з того, як ми Великдень разом (відзначаємо – ред.), всі українці, яких я знаю, православні. Я так собі можу уявити, що люди, які з західної України, може бути, католики. Але ми якось, знаєте, як сказати, не відрізняєм саме католик чи православний, чи навіть протестант. В нас немає серед українців протестантів, але от якось це все – християнство.
(жін., 40-44 р., православна християнка)

”

ОСВІТА

На питання «переважно яку освіту мають українці в ПАР?» ми не отримали чіткої відповіді респондентів, адже чимало з них говорили про те, що ця тема не була предметом їхнього спілкування з іншими українцями. Проте вони припускають, що більшість їхніх земляків у ПАР мають вищу освіту, оскільки в Україні досить велика частина людей навчається саме в університетах. Навіть ті з опитаних, хто здобули тільки середню спеціальну освіту, зазначали, що в їхньому оточенні здебільшого українці, які закінчили заклади вищої освіти.

“ Я думаю, що більшість мають вищу освіту. Наприклад, з тих, що я знаю, тільки одна, яка не має вищої освіти, всі інші мають вищу освіту.
(жін., 50-54 р., має науковий ступінь)

”

Окрім того, нам вдалося з'ясувати, що навчання в закладах вищої освіти не є мотивом для міграції в ПАР. Натомість діти українських мігрантів відвідують і місцеві школи, і вступають у тутешні університети.

“ Дуже мало людей знаю таких, які здобувають освіту в ПАР. Я от, коли був в університеті в Преторії, це на 60 тисяч чоловік я знав десь про 6 українців, напевно, і вони всі по технічних спеціальностях.
(чол., 20-24 р., здобуває вищу освіту в ПАР) **”**

ЗАЙНЯТІСТЬ

Південно-Африканська Республіка є досить специфічною країною, адже у зв'язку з офіційною державною політикою – В-ВБЕЕ (Broad-Based Black Economic Empowerment – з англійської «Розширення економічних можливостей корінного чорного населення») іноземцям тут вельми важко працевлаштуватися (див. Розділ 2). Саме тому поширеною серед українців у ПАР зайнятістю є підприємницька діяльність. Утім, деякі респонденти зауважували, що власний бізнес розвивають більше чоловіки, ніж жінки. Вони зазначають, що жінки, які одружуються з південноафриканцями, часто не працевлаштовуються у зв'язку з візовими обмеженнями або соціокультурними особливостями. В останньому випадку йдеться про очікувані сімейні ролі. Тобто рішення жінок стати домогосподарками може бути зумовленим як їхнім добровільним бажанням, так і примусом чоловіків. Водночас опитані наголошували на тому, що часом такі жінки мають невеличкий бізнес (наприклад, заклади громадського харчування, салони краси, перукарні), який їм допоміг відкрити чоловік, або є помічницями у бізнесі чоловіка. Також вони можуть давати приватні уроки (гри на музичних інструментах, співів і т. ін.) чи мати невеликий заробіток зі своїх зацікавлень, наприклад, приготування їжі на замовлення.

“ В основному, як правило, українки мають вищу освіту, але навіть незважаючи на це, деякі з них не працюють і їм зручніше бути вдома, готувати для чоловіка, особливо, якщо є така можливість і чоловік забезпечує матеріально. То деяких жінок це дуже влаштовує і не виникає в них бажання працювати, отримувати додаткову освіту. Але ж тут можна розділити на жінок, яким зручно бути домогосподаркою і навіть немає необхідності вивчати мову, а інша половина жінок, які хочуть навчатися, хочуть працювати, хочуть бути незалежними і чогось досягти тут.
(жін., 40-44 р., працює в державній клініці) **”**

Окрім підприємницької діяльності, респонденти говорили про інші поширені серед українців професії, а саме: лікарі, інженери, дизайнери, працівники ІТ-сфери, перекладачі, представники туристичного сектору, педагоги, викладачі, вихователі, представники сфери послуг (перукарі, майстри манікюру та педикюру), художники, музиканти, танцюристи. Дещо рідше згадували про аналітиків, бухгалтерів, фінансистів, фотографів, журналістів, масажистів, представників робочих професій (будівельників, механіків) та іншого допоміжного персоналу (див. Розділ 2).

“ Ну якщо взяти те, що всі в основному дівчата, то, я думаю, що багато хто домогосподарки або вони працюють, мають якийсь свій ресторанчик (це багато хто має), а також багато дівчат займається манікюрами, педікюрами, відкривають свої салони.

(чол., 30-34 р., працює перекладачем)

”

“ Тут багато професіоналів. Насправді переїхали професіонали, наприклад, в ці регіони, тому що могли отримати гарну роботу. Багато лікарів, вчителів, педагогів. Досить різні, але насправді тут вони могли отримати кращі зарплати, кращі можливості, ніж в Україні на той момент, коли вони переїжджали.

(жін., 30-34 р., має власний бізнес)

”

ФІНАНСОВИЙ СТАН

Інтерв'ю засвідчили, що для українських мігрантів дуже важливим є показник нерівності населення в ПАР, прикладом чого слугує коефіцієнт Джині, що вказує на нерівність розподілу прибутків між найбагатшими та найбіднішими верствами населення. Чим вищий показник, тим більша концентрація прибутків у країні належить одній особі. Згідно з даними Світового Банку, у 2015 р. у ПАР цей індекс становив 63, де 0 – ідеальна рівність, 100 – ідеальна нерівність. Так, 10% населення належало 71% національного багатства, а 60% бідних – тільки 7% [18].

Рівень безробіття у країні також на досить високій позначці – 28,5% станом на 2020 р. [19] Попри те, що опитані скаржилися на безробіття та економічну нерівність у ПАР, найпоширенішою серед них була думка про середній та навіть вищий за середній рівень матеріального добробуту українських мігрантів у цій державі.

“ Я скажу Вам, клас такий середній, вище середнього. Навіть можна сказати, якщо порівняти з тим, що було в Україні, тут ми вище середнього. Тобто кожен українець має гарний будинок, має гарну роботу, декілька машин і можливості подорожувати по світу.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

САМООЦІНКА УКРАЇНЦІВ

Окрім уявлень про соціально-демографічні характеристики українців у ПАР, респонденти озвучували також інші риси українців. Зокрема, називали їх «морально сильними, сміливими, працьовитими, хазяйновитими, дружніми та охайними».

“ Розумієте, це – Південна Африка. Це дуже цікава країна, тому що тут практично нульові соціальні гарантії. Тому їдуть сюди; це – як сито. Сюди їдуть в еміграцію, потім тикаються, що ніякої соціалки і тікають далі: в Канаду, в Австралію, ще кудись. А тут залишаються люди, які, в принципі, всередині є особистостями, які мають якийсь стрижень.

(чол., 55-59 р., мігрував, коли йому було 29 р.)

Оригінал цитати (№3)

”

“ Взагалі-то, я буду більше про жінок, тому що я більше з жінками-українками спілкуюся. Дуже сильні, дуже мужні, класні жінки. Працьовиті, просто знаєте, як у нас кажуть: на коня, і то, і то (сміх). Дуже позитивні, дуже сильні, розумні, молодці – видно, що вони змогли себе реалізувати. Насправді, мабуть, вони змогли себе краще тут реалізувати. Кожна українка, яку я зустрічала (майже 80 відсотків, яких я знаю), має або свій власний бізнес, або, скоріш всього, має сім'ю, гарна домогосподиня. І нашим жінкам тут завжди дивуються, тому що місцеві... Там трошки то не прийнято... І покоївки і допомога наших дівчат, все самі можуть... Тому так, типова українка – це така дуже мужня, смілива, завзята така, хазяйновита.

(жін., 30-34 р., має власний бізнес)

”

ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження дає можливість зробити висновок, що уявлення респондентів про типових українських мігрантів у ПАР стосується насамперед гендерних особливостей та сімейного стану. Відповідно до цих характеристик, вимальовується один яскраво виражений типаж серед українських мігрантів – образ жінки, яка вийшла заміж за білого південноафриканця (таку картину, власне, описували у своїх відповідях опитані). Порівняння зі статистичними даними справді свідчить про переважання представниць жіночої статі серед українських мігрантів у ПАР, однак не настільки суттєве, як на цьому наголошували респонденти.

Частина опитаних звертає увагу на те, що українки дійсно одружуються з нащадками європейців в Африці, проте з відповідей на інші запитання нам вдалося дізнатися, що поширеними є також шлюби з їхніми співвітчизниками чи представниками інших національностей і рас. Попередні знайомства з громадянами ПАР відбуваються через інтернет, інших осіб, фірм-посередників, які надають послуги щодо укладання шлюбу з іноземцями, або у зв'язку зі специфікою роботи, пов'язаною здебільшого з міжнародною сферою. Останній тип міграції визначає зазвичай і характер майбутньої зайнятості жінок, яка ускладнюється політикою уряду Південної Африки щодо регулювання ринку праці. Респонденти зазначають, що поширеною серед українок є як наймана праця, підприємницька діяльність і самозайнятість, так і безробіття (статус домогосподарки).

Про українських чоловіків респонденти згадували набагато рідше, зауважуючи, що розповсюдженими серед них, на відміну від українських жінок, є моноетнічні шлюби. Утім, трапляються також випадки міграції з метою одруження у ПАР. Розповсюдженими серед чоловіків видами зайнятості є наймана праця та підприємництво.

Ці чинники загалом впливають і на визначення класової належності українців – попри труднощі із працевлаштуванням і високий рівень безробіття, на думку опитаних, українці у ПАР належать до середнього та навіть вище середнього класів. Також ми з'ясували, що українські мігранти переважно мають вищу освіту, однак Південна Африка не є країною призначення для міграції з метою навчання в університетах.

Респонденти зазначили, що найпоширенішими віковими категоріями серед українців у ПАР є молоді люди та особи середнього віку. Опитані вважають, що до Південної Африки мігрують їхні співвітчизники з усіх частин України. У зв'язку із цим, рідною мовою можуть бути українська, російська або обидві. Хоч респонденти називали православ'я найрозповсюдженішою релігією серед своїх земляків у ПАР, проте часто вони не пов'язують себе із жодною конфесією християнства або взагалі релігією, що може бути спричинене відсутністю українських церков у ПАР, популярністю міжетнічних шлюбів і культурною різноманітністю ПАР.

Розділ 2

МІГРАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У ПАР

Щоб дослідити міграцію та інтеграцію опитаних українців ми виходимо з розуміння інтеграції як двостороннього процесу взаємної адаптації мігрантів та суспільства, що їх приймає [61]. Відповідно до цього, інтеграція формує набір взаємних обов'язків мігрантів та громади, що приймає, і передбачає соціальне включення (social inclusion) та соціальну згуртованість (social cohesion). Соціальне включення – це поступовий вхід іммігрантів в економічне, суспільно-культурне та політичне життя країни-реципієнта. Соціальна згуртованість – показник того, як суспільство приймає мігрантів; вона торкається явищ антидискримінації, протидії ксенофобії та сприяння взаєморозумінню [61].

Оскільки ми розглядаємо інтеграцію нерозривно з міграційним процесом, розпочинаємо розділ із передумов та особливостей переїзду. Тож ми згрупували інформацію про міграцію та інтеграцію респондентів у ПАР, яку отримали в процесі опитування, у кілька основних блоків, що стосуються безпосередньо міграції та різних сторін інтеграції:

- 1) передумови, причини та особливості міграції – обставини, що призвели до міграції та визначили, куди саме і як переселялись опитані (підрозділ «Передумови та особливості міграції українців до ПАР»);
- 2) як українські мігранти намагаються адаптуватися до нового соціального середовища; тут основна увага приділена чинникам соціального включення (підрозділ «Включення українських мігрантів у нове суспільство»);
- 3) як соціальне середовище ПАР приймає українців, або особливості соціальної згуртованості суспільства (підрозділ «ПАР як країна призначення українських мігрантів»);
- 4) особливості соціального включення та соціальної згуртованості у сфері економіки як одного з найважливіших чинників інтеграції (підрозділ «Економічна інтеграція українських мігрантів у ПАР»).

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДО ПАР

Розглядаючи інтеграцію нерозривно з міграційним процесом, ми звертаємо увагу на передумови та особливості переїзду до нового суспільства. Крім того, ми узагальнюємо досвід, який отримують мігранти під час вирішення бюрократичних проблем та юридичного оформлення їхнього перебування у ПАР.

МОТИВАЦІЯ ПЕРЕЇЗДУ ТА ВИБОРУ КРАЇНИ

Досліджуючи міграцію українців до ПАР, ми зауважили різноманіття життєвих стратегій опитаних. Тому в процесі аналізу отриманих відповідей виявили широкий спектр **причин для переїзду** до цієї країни. Це:

- отримання нової перспективної роботи;
- необхідність переміщення у зв'язку з роботою на міжнародні чи іноземні компанії;
- можливість започаткувати власний бізнес;
- бажання створити сім'ю чи потреба возз'єднання родини;
- бажання спробувати щось нове.

Ці причини можуть стосуватися як самих респондентів, так і членів їхніх родин. Адже не всі опитані самостійно вирішували мігрувати – частина з них переїжджала в дитячому чи підлітковому віці.

“ Я по роботі туди переїхав. Були там можливості певні для мене. З їхнього боку у них були проблеми, для мене це були можливості. І я працював на велику американську компанію.
(чол., 40–44 р., Йоганнесбург) ”

“ Я була одружена з іноземцем, він повернувся сюди і потім я тривалий час ще працювала в Києві, ми жили окремо, а потім ми вирішили мати дітей і я приїхала сюди. Тобто возз'єднання сім'ї ... послідувала за чоловіком.
(жін., 50– 54 р., Преторія) ”

“ Дозрів, як груша. Основна причина? Я не виїжджав від безгрошів'я. Тут я став заробляти стільки, скільки я заробляв в Україні, лише років за десять після того, коли я приїхав. Але еміграція в моєму розумінні – це коли ти такий, як груша. Коли грушка дозріває, їй потрібно падати. В принципі, я не бачив для себе перспектив більше в Києві, в Україні... Конкретно в той момент не бачив... І в той момент була криза, у мене бізнеси позакривали і треба було щось починати заново. Тож чом би ї не почати на новому місці. І ось... І це, як груша, дозріла і впала врешті-решт.
(чол., 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№4) ”

Респонденти часто озвучують думку про переважання міграції жінок, які переїжджають, щоб одружитися з місцевими жителями. Та ми побачили значно різноманітнішу картину, адже з-поміж опитаних є як жінки, так і чоловіки, які переїхали до ПАР через одруження.

Мотивація вибору Південно-Африканської Республіки базувалась як на досить обмеженому туристичному досвіді (в окремих випадках), так і на «заочних» судженнях про цю країну, сформованих до переїзду. **Попередні уявлення** мігрантів про ПАР можна узагальнити так:

- різноманітна природа та теплий клімат;

“ В ПАР природа казкова, бо це... якщо ви чули такий вираз, ПАР – це країна, це світ в одній країні, це цілий світ в одній країні... бо воно так і є. Тут різні клімати перемішуються, різні природні зони, дуже-дуже красивий океан, дуже багато екзотичних тварин африканських. Дуже багато морських тварин – акули, кити, пінгвіни... Все що хочеш.
(чол., 30-34 р., Кейптаун) ”

- образ цікавої, незвичної, мультикультурної країни;

“ Мені було цікаво, ми були у відпустці... Мені сподобалася природа, мені сподобалася країна, сподобалася різноманітність людей, культур і, звичайно, погода. Подобається щось нове і хотілося спробувати побути десь ще... Різноманіття людей і культур.
(жін., 35-39 р., Кейптаун) ”

- англomовність країни.

“ Це просто випадковість, тобто я шукав можливості виїхати в будь-яку країну. Я вчив англійську. Тобто я обирав з країн англomовного світу. Так получилось, причому в ПАР в той час було не найлегше потрапити, просто так склалась обставина, міг би так само опинись в Австралії чи Канаді так би мовити, просто співпадіння.
(чол., 35-39 р., Кейптаун) ”

Останній із перелічених чинників, англomовність, виступає як перевага ПАР, але водночас призводить до непростої конкуренції за мігрантів з іншими англomовними країнами. Варто зауважити, що англійська мова – одна з багатьох державних та не найпоширеніша у країні. Але зважаючи на те, що українські мігранти живуть у найбільш англomовних регіонах, цього досить, щоб вони переважно послуговувалися саме цією мовою (див. Розділ 3).

Типовою особливістю є те, що частина респондентів не планували переїхати до ПАР. Навпаки – зазвичай вони наголошують на тому, що ніколи б не подумали поїхати до цієї країни. Тому поширеним поясненням цього переїзду є **випадковість чи збіг обставин**.

“ Я взагалі-то ніколи в житті не планувала в Африку. Якщо я й планувала якусь еміграцію, то це не була Африка, скажемо так. Бо в мене є родичі в Америці, в мене є родичі в Канаді, в мене є родичі в Європі. То якщо я би й планувала десь їхати, то це було б туди. Тут склались так обставини, що я зустріла чоловіка, ще як навчалася. І потім після закінчення так я зразу сюди й поїхала. От причина. Нічого іншого (сміх).

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

“ Це случилось випадково. Моя подруга вже жила кілька років в ПАР. Вона мене пригласила до себе в гості, я приїхала і познайомилася з моїм майбутнім чоловіком, і ми так переписувались коло року. І потім я рішила, дочка вже була в університеті вчилася, і ми попробували своє життя будувати (сміх).

(жін., 55-59 р., Преторія)

”

Водночас, говорячи про **чинники, що сприяли виїзду з України, опитані згадують:**

- відсутність належного місця працевлаштування;
- низький рівень заробітку;
- незадовільну суспільно-політичну та економічну ситуацію;
- особисті перспективи;
- корупцію;
- війну;
- кліматичні умови (зокрема, холодну зиму).

На **вибір регіону** проживання у ПАР переважно впливали локація місця працевлаштування, місце проживання чоловіка чи дружини, «європейськість» (зрозумілість, подібність до Європи тощо), безпека, рівень економічного розвитку конкретних міст, а також активність бізнесового середовища, розвиненість соціальної інфраструктури та столичний статус. Пояснюючи своє рішення, респонденти часто послуговувалися узагальненими образами та епітетами: столиця (а їх у ПАР три), велике місто, «найбільш європейське місто». Як і у випадку з вибором країни, під час вибору регіону проживання мігранти звертали увагу на навколишню природу та клімат.

Якщо розглядати окремі населені пункти, то саме Кейптаун часто описували як «європейське» місто та умовно як «столицю» громадської активності українців.

Адже саме там розташований осередок Української асоціації в ПАР, тож відбувається значна частина культурних заходів. Українців із цього міста описують як більш згуртованих та активних.

Відстань між Преторією, де розміщене Посольство України у ПАР, та Йоганнесбургом становить усього 60 км, тому українці з обох міст часто перетинаються між собою. Декотрі респонденти описують названі міста як більш традиційні африканські, натомість Кейптаун називають більш «вільним», «розслабленим», «товариським» містом. Щодо українців у Дурбані, то респонденти з інших міст переважно не були особисто знайомі з ними, тому інформація, яку нам вдалося зібрати про це місто, не є вичерпною.

“ Якщо ми будемо говорити про Кейптаун, то там дуже сильна така українська община, «Асоціація» називається. Вони якось більше згуртовані і будемо казати, що Преторія і Кейптаун – (переходить на рос. мову – ред.) це теж абсолютно різні за своїм складом і культурою міста, тобто там більше європейська культура. Хто приїжджає в Кейптаун, каже, що це майже як Європа. Тут більш таке бурське, африканерське (зі старими традиціями) місто і, звичайно, є відмінність. Мені здається, що вони відкритіші, ніж ми тут. Ми, вже, живучи тут, ввібрали якісь бурські (африканерські – ред.) традиції (сміх).

(жін., 55-59 р., Преторія)

Оригінал цитати (№5)

”

“ Це (поселення – ред.) 60 км від маленького-маленького міста посередині поміж небом і землею, ми не хотіли жити там. Ми ж приїхали в країну жити нормально, а не в маленькому місті, де половина міста безробітна, а половина міста спита, алкоголіки, бо їм нема чого робити. Ми не могли, тому що ми не жили так в Україні. Ми жили в нормальних містах. І ми назад приїхали до Йоганнесбурга. Це велике місто, повно розваг, куди захочете піти, ресторани, кіно, театри є, балет є, тут такі торгові центри, які не снилися багатим європейським країнам. Красота.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

БЮРОКРАТИЧНІ ПРОЦЕДУРИ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ

У процесі міграції одним із перших бюрократичних питань, з яким обов'язково стикаються мігранти, є **отримання візи**. Попри існування довгого списку типів віз [62], передбачених законодавством ПАР, респонденти найчастіше говорять про кілька з них: візи на туристичні та гостьові візити, роботу, відвідування членів родини.

Довідка

На офіційному сайті Департаменту внутрішніх справ Південно-Африканської Республіки, серед інших, подано перелік та опис таких віз:

- *Business Visas* (бізнесові візи) передбачені для іноземців, які планують інвестувати в економіку Південної Африки, засновуючи новий бізнес або інвестуючи в наявний бізнес у цій країні; від заявника вимагають здійснити встановлений внесок у вигляді фінансового капіталу та виконати цілу низку умов щодо найму працівників і реєстрації бізнесу;
- *Work Visas* (трудові візи / візи для працевлаштування) видають іноземцям, лише коли громадяни Південної Африки, які мають відповідні навички, не доступні для найму на ту чи іншу посаду; ці візи видають на певний встановлений термін, що залежить від типу робочої візи, на яку подається заявка;
- *General work Visas* (загальні трудові візи) діють протягом строку дії трудового договору або періоду, що не перевищує 5 років;
- *Critical skills work Visa* (віза для роботи у сфері, що вимагає критично необхідних навичок) – термін цієї візи не може перевищувати п'ятьох років;
- *Intra-company transfer work Visa* – інколи багатонаціональні компанії можуть вирішити перевести свого працівника із закордонного відділення у філію в Південній Африці; ці працівники мають подати заявку на отримання робочої візи всередині компанії; такий тип візи видається на строк, що не перевищує 4 роки, і її не можна поновлювати чи продовжувати;
- *Corporate Visas* (корпоративні візи) дозволяють корпоративній організації найняти заздалегідь визначену кількість кваліфікованих / напівкваліфікованих / некваліфікованих працівників; корпоративна віза видається на строк, що не перевищує трьох років;
- *Relative's Visa* (віза для родичів) передбачена для родичів громадян ПАР чи осіб, що мають право на постійне проживання; оформлюється у країні походження мігрантів; потребує заяви та / або документації, що підтверджує мету й тривалість візиту та підтвердження родинного зв'язку; однією з вимог є підтвердження певної суми для проживання в країні (це правило не стосується членів подружжя та неповнолітніх дітей) [62].

Загалом процедуру отримання першої візи респонденти не сприймають як надто складну. Однак, коли постає питання про її продовження чи зміну статусу перебування на території ПАР, у частини мігрантів виникають проблеми. Такі непередбачувані ситуації опитані сприймають дуже серйозно, оскільки йдеться про перебування на території віддаленої від України держави.

“ Так. Візу було легко отримати. Але ніхто не попередив про те, що умови проживання іноземців тут, особливо для дружини, дуже складні. Так що це мабуть такий був їхній трюк (сміх). З візою проблем не було. Проблема була в тому, що коли я одружилася тут, мені треба було вертатися назад в Україну, щоб отримати візу дружини; щоб тут залишитись. Називається «temporary resident visa». То мені треба було вертатись назад в Україну, щоб її отримати. Я тут не могла залишитись. Я сюди приїхала на туристичній з наміром одружитися і вони мені її продовжили. Вона була на три місяці. І протягом того часу я мала одружитися і я мала повернутися назад, і отримати вже ту візу. І аж тоді назад сюди приїхати. То це було трохи складно, бо кататися взад-вперед – то не дуже близько.

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

“ Ой, я вам скажу. З цим питанням якраз до мене ви попали. Дуже важко було (сміх). Тобто отримати туристичну візу, коли ми першого разу летіли з України на три місяці, було дуже легко. <...> І ми весь цей час жили... я ж кажу, такий був взагалі письмовий документ, що ми просто чекаємо на візу і все. То все, що у нас було. Потім ми цю візу отримали. Чоловік отримав її з помилками. У мене не на п'ять, а на три роки. Її переробляли. Мої документи губили три рази. Дуже довго було.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

Опитані зауважують, що впродовж останніх років в умовах непростої міграційної ситуації ситуація з необхідними для міграції до ПАР документами ускладнюється. Південно-Африканська Республіка є країною перебування для численних іммігрантів із сусідніх країн, зокрема, нерегульованих, на що влада реагує посиленням обмежувальних заходів проти міграційних потоків. Тож наслідки цих процесів відчують на собі й українські мігранти.

“ Не дивлячись на те, що це найбільш економічно стабільна країна в Африці, я маю сказати, що ми маємо сусідів. Я маю на увазі африканських сусідів, так. І Зімбабве у нас на кордоні, і Мозамбик. Тобто є люди, в країнах котрих погіршується економічна ситуація і вони собі роблять візи, за якими вони можуть за політичними обставинами приїхати і за економічними складнощами. І їх стає з кожним роком більше. <...> Через це більш ускладнені оці всі міграційні (процедури – ред.)... і подача документів, як це все має відбуватись, для того, щоб все це не стало тотальним хаосом; щоб це все було якось контрольовано. Тобто це є складнощі, з якими не тільки українці зустрічаються.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

ВКЛЮЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ У НОВЕ СУСПІЛЬСТВО

Після визначення особливостей міграції, розгляньмо процес інтеграції. Спочатку звернемо увагу на аспекти соціального включення, тобто на те, як українці при звичаються до соціально-культурного життя ПАР; як вони переживають перші труднощі; скільки часу потрібно для адаптації та як вона відбувається. Крім того, ми визначимо, як опитані мігранти оцінюють рівень своєї інтегрованості та які чинники сприяють успішній адаптації до країни перебування. Не менш важливими для інтеграції є позиція мігрантів щодо громадянства (збереження такого статусу у країні походження чи набуття його у країні перебування) та сприйняття свого проживання у ПАР.

ПРОЦЕС ВКЛЮЧЕННЯ В НОВЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Ми окремо звертаємо увагу на **початок перебування мігрантів у ПАР**, адже це час, коли їм потрібно було вибудувувати способи взаємодії з новим суспільством. У цей час перед опитаними мігрантами зазвичай поставала низка проблем, що стосуються різних сторін життя. Вони пояснюють це віддаленістю, незвичністю країни, яка за багатьма параметрами кардинально відрізняється не лише від України, а й від усього, що опитані раніше могли бачити в межах кордонів інших держав.

Проблеми початку перебування в країні сильно відрізняються залежно від періоду міграції до ПАР. Частина респондентів переїхала ще до здобуття Україною незалежності. Тож це був переїзд із Радянського Союзу до далекої капіталістичної країни із зовсім іншими принципами функціонування. За словами опитаних, початковий період перебування був досить складним унаслідок майже повної ізоляції від родичів та знайомих в Україні. І навпаки – початковий період для тих, хто мігрував порівняно нещодавно, мав свої переваги завдяки поширенню новітніх комунікаційних технологій, які полегшують спілкування з іншими українцями, що живуть як в Україні, так і в ПАР. Це дозволяє комфортніше пройти процес інтеграції в незнайоме середовище.

“ Коли я приїхала – ні інтернету, ні телефонів, розумієте... скука була. Дзвониш додому там раз в місяць, дзвінки були з Південної Африки дуже, дуже дорогі, багато не надзвонишся. А зараз ти можеш найти людину, де хочеш, в якому кутку світу, розумієте, так що то дуже велика різниця колись і зараз. <...> Зараз молоді тяжко то всьо помислити, як то було на початку без інтернету, як це було в іншій країні, де ти приїхав з малим рівнем англійської мови і починати оті всі ази. Ну нічого, ми живучі (сміх).

(жін., 60-64 р., переїхала до ПАР двадцять років тому)

”

Суттєвим чинником, що для частини респондентів спростило входження у суспільство ПАР, була міграція **з метою релокації в роботі на великі міжнародні компанії**. У такому разі мігранти опинялися у виграшній ситуації, адже працедавець забезпечував інфраструктуру, що пом'якшувала процес переїзду та інтеграції в нове суспільство. Крім стабільної роботи, такі випадки вирізняються спрощеним та дешевшим процесом переїзду, легшим оформленням документів, доступним місцем проживанням і т. ін.

“ Дивіться, коли переїжджаєш з великою компанією, то, в принципі, проблем достатньо якихось великих немає, тому що за тебе все платять, перевозять, знімають житло, машину дають, за переїзд дають компенсацію. Одне, друге, третє. В цьому форматі ти захищений.

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

“ В мене не було ніяких проблем. Але знову ж таки, моїм переїздом займалися спеціальні компанії. Я не відчувала ніяких організаційних, фінансових чи подібних проблем, тобто це була соціалізація. Я була в тій самій компанії, в мене були знайомі – це не було проблемою.

(жін., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Серед основних проблем на початку перебування у ПАР, про які розповідають українські мігранти, є:

- питання безпеки та вільного переміщення;
- мовний бар'єр;
- культурні відмінності;
- труднощі встановлення соціальних контактів;
- складнощі з пошуком роботи та житла в новому середовищі.

Хоча на момент проведення інтерв'ю опитані здебільшого зуміли призвичаїтися до потреби контролювати власну безпеку, на початковому етапі ця особливість була однією з тих, які призводили до ускладнень. Тому розповідаючи про цей період своєї інтеграції, респонденти часто згадували про низку питань **щодо безпеки і вільного переміщення** (детальніше – у наступних підрозділах). Для українських мігрантів були незвичними необхідність життя в умовах жорсткіших правил безпеки, обмежене піше пересування та необхідність власної машини. Внаслідок цього дехто з респондентів говорив про відчуття відчуженого і замкнутого життя.

“ Мені перші два місяці було трошки важко, тому що ти відчуваєш себе, як в коробці. Тому що ти не ходиш пішки, ти постійно на машині і в тебе постійно сигналізація ставиться в будинку і твій будинок огорожено електричним дротом.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

“ Як такого public (громадського – англ.) транспорту в них немає. Якщо в тебе немає своєї машини, ти застрягаєш вдома, бо відстані тут величезні. Тобто піти в магазин ти не підеш так як в Україні. Тобто ти застрягаєш вдома. І раніше таксі як такого не було. Це зараз Юбер з'явився. Взагалі раніше не було. Тобто ти застрягаєш вдома і чекаєш поки тебе або чоловік відвезе, або ще хтось відвезе, якщо в тебе немає машини.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

Цілком очікуваною перешкодою на шляху до інтеграції для частини опитаних був **мовний бар'єр**. Найменше проблем із цим питанням було у тих мігрантів, які добре володіли англійською мовою. Водночас частина опитаних змушена була опанувати інші мови, зокрема, африкаанс.

“ Ти стикаєшся з тим, що ти вже не турист, тобто тобі потрібно адаптуватись, тебе перестають сприймати як дивину, треба пристосовуватись, зовсім під іншим кутом зору дивишся на оточуючу реальність, під іншим кутом зору сприймається. Мовний бар'єр, звичайно, був, при тому що я вчив англійську, вона була звичайно недостатня для такого стовідсоткового вільного спілкування, навіть професійного.

(чол., 35-39 р., Кейптаун)

”

Одним із викликів, з якими мали впоратися українці, на початку свого перебування у ПАР були **культурні відмінності** у широкому розумінні цього поняття.

“ Тут є, я ж кажу, все догори ногами. Тобто навіть коли в Україні зима, в нас тут літо. І так з усім. Тобто люди зовсім інші. Так, вони добрі, але важко зрозуміти – вони тобі посміхаються, але думають своє. Тому зрозуміти цей менталітет і правила життя тут в ПАР було важко.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

Респонденти зазначають, що одразу після переїзду вони зіткнулися з проблемою **встановлення соціальних контактів**, особливо в тих випадках, коли українські мігранти не мали підтримки ззовні, наприклад, з боку інших українців у ПАР. Із цим питанням пов'язані **труднощі з пошуком роботи та житла** у новому середовищі.

“ Було дуже важко знайти помешкання для проживання, бо тут для того, щоб пройти конкурс серед інших на будь-яке помешкання, щоб орендувати на проживання, то необхідно, мати, як мінімум, роботу в цій країні. Ну, як ви розумієте, ми приїхали без роботи і от нам було важко і ми навіть так трохи думали, їхати назад на кораблі, але все-таки знайшли через знайомих. Через агентство ми не змогли б все-таки знайти помешкання. Це як мінімум треба, щоб була кредитна історія і робота. А якщо починаєш з нуля, то це дуже важко.

(чол., 30-34 р., Кейптаун) **”**

Водночас частина опитаних вважає, що проблем одразу після переїзду було небагато. Оскільки сприйняття труднощів є дуже суб'єктивним, в окремих випадках респонденти говорять про нецікавість життя без нових випробувань.

“ Ніяких труднощів! (переходить на рос. – ред.) Немає документів, немає дозволу працювати, ось і всі труднощі. Це найбільші труднощі. Інші може й були, але вони були настільки незначними, що я їх не пам'ятаю.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№6) **”**

“ Уже, наприклад, два-три роки назад, коли вже все є, коли вже немає труднощів, то в мене вже якась депресія почалась, а тоді ніяких не було. Напевно, людині подобається робити челенджі (з англ. «виклики» – ред.), якщо в неї якісь труднощі, то психологічно, морально краще, якби ми ніколи нічого не робили.

(жін., 50-54 р., Преторія) **”**

Станом на час проведення польового етапу дослідження, респонденти зазвичай уже вважали себе добре інтегрованими в суспільство ПАР.

“ Так, так вважаю, вже звикли, вже багато в нас друзів. Знайшли спільну мову з тими, хто живе в ПАР, дуже багато національностей, то, в принципі, знайшли спільну мову з усім. <...> Дуже-дуже багато різних національностей проживає, от. Дуже гарна в нас українська діаспора, дуже зручна робота, то я почуваю себе як дома.

(чол., 30-34 р., Кейптаун) **”**

Водночас із-посеред опитаних є й ті, хто приїхав нещодавно і лише починає адаптовуватися до нового середовища. Крім того, є мігранти, які за багато років проживання у ПАР, не вважають себе інтегрованими або навіть вважають, що це

неможливо взагалі. Вони пояснюють це тим, що Південно-Африканська Республіка – дуже різноманітна країна, що дуже сильно відрізняється від України.

“ Я ще досі до неї не адаптувалася, це країна непередбачувана. Можливо, до неї і неможливо так адаптуватися максимально, тому що тут сусіди, шопінг-центри, магазини, тут дуже-дуже багато людей є різних національностей, різних культур і різних мов. І мені здається, що адаптуватися практично зовсім повністю неможливо. Це може зробити тільки та людина, яка тут народилася. Можливо, так як влюбій іншій країні.

(жін., 55-59 р., переїхала зі своєю сім'єю)

”

Тривалість власної адаптації опитані зазвичай оцінюють у межах періоду **один-два роки**, залежно від того, в яких умовах відбувалася інтеграція та якою була активність мігранта чи мігрантки. Здебільшого респонденти пов'язують успіх цього процесу із суб'єктивним відчуттям комфорту в ПАР, а також із налагодженням власного фінансового становища.

“ Через два роки я почав відчувати, що мені комфортно, що почуваю себе як дома. Тепер, як я кудись їду, то я вже скучаю за Кейптауном. <...> Ну і ще багато чого залежало від того, коли я почав працювати у тутешній компанії, в якій я досі працюю, тоді багато змінилось, то комфорт з тим прийшов, фінансова стабільність прийшла. <...> Багато залежало від того, як ми влаштувались фінансово, з роботою. <...> Це все склалось через два роки, на краще все почало змінюватись.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

Окремо варто виділити респондентів, які стверджують, що для повноцінної адаптації до нового суспільства їм знадобилося значно більше часу – **7-10 років**. Вони звертають увагу на те, до чого треба було довго звикати: до іншої культури, способу життя, особливостей комунікації з місцевим населенням.

“ Дуже довго. Років вісім. Лише коли я вийшов на роботу після університету, навіть на першій роботі мене люди взагалі не сприймали. Тобто культура була не та, і розмова була не та. Ну, вже, слава Богу, звик до цього, вже зрозумів, коли говорити, коли помовчати. <...> Я людей не розумів, і вони мене не розуміли. Теж тут культура зовсім інша, ніж наша. Тільки не буду казати українська, а навіть європейська. Ну, зважаючи на те, де, з ким і як. Ось я працюю на міжнародну компанію, і там люди з різних культур. Там у людей трошки більш таке... відкрите сприйняття. А якщо працюєш з людьми на південно-африканську компанію, то просто не зрозуміти куди і навіщо ти йдеш, що хочеш від них.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№7)

”

З-поміж чинників, що полегшують інтеграцію, опитані згадують наявність **інших українців** (зокрема, друзів та родичів), які можуть допомогти адаптуватися до незвичного суспільства. У випадках, коли мігранти мали друзів чи знайомих у ПАР, зазвичай допомога полягала в залагодженні найосновніших речей – отриманні дозволу на приїзд, бронюванні номеру в готелі тощо.

“ Мені легко, бо в мене тут сестра. Так, в цьому сенсі, якщо мені треба душевно поговорити, я можу поговорити з нею. А от з іншими так поспілкуватися на поверхні, то це легко. А от, наприклад, дуже багато українок, які переїзять сюди і їм дуже важко знайти друзів таких справжніх.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Були знайомі, так, з якими ми є, навіть в Україні в мене були вже знайомі в ПАРі. Коли я переїхала сюди в той же день, коли я прилетіла, я вже познайомилася з українцями. Тому так, були контакти, були знайомі, мені було легше. Я не на пусте місце переїжджала, я знала людей, знала, що відбувається, мені було легше, так.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

Оскільки ПАР – країна, у якій, згідно з даними ООН станом на 2019 р. [60], живе дещо менше 7 тисяч українських мігрантів (переважно в дуже великих містах), поширеною є ситуація, коли у новоприбулих українців тут не було знайомих чи друзів. Окремо респонденти говорять про допомогу в пристосуванні до нового життя від представників української громади, з якими вони познайомилися вже у ПАР. На запитання «Хто переважає серед друзів опитаних?», типовою відповіддю є: «Жодна з груп (ні південноафриканці, ні українці, ні інші мігранти)».

“ Мабуть, п'ятдесят на п'ятдесят. Це така природа Кейптауна, що тут взагалі багато людей – не південноафриканці.

(жін., 35-39 р., Кейптаун)

”

Варто виділити й українців, які переїжджали разом із сім'єю. Тож у процесі адаптації ці мігранти могли розраховувати на взаємопідтримку.

“ Я приїхав відразу з усією сім'єю. Це був дещо нездоровий авантюризм. Але все, що відбувається, робиться на краще. Тобто ми приїхали, четверо нас, два великих рюкзаки і два маленьких рюкзаки.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№8)

”

Отже, зважаючи на низку переваг і недоліків ПАР (з погляду мігранта), опитані часто говорять про незвичність і нестандартність ПАР для українців, до чого непросто прилаштуватись (особливо без знайомих, друзів чи рідних, що живуть у цій країні). Зокрема, це торкається питання безпеки. Але попри наявність чи відсутність чинників, які полегшують процес адаптації, зазвичай респонденти вважають, що вони **успішно інтегрувалися** у південноафриканське суспільство.

ГРОМАДЯНСТВО, НАМІРИ, УСТАНОВКИ

Щоб розглянути мігрантів як активних суб'єктів міграційного процесу та інтеграції ми звернули увагу на їхнє ставлення до свого громадянства (українського та південноафриканського), сприйняття власного перебування у ПАР та розуміння свого «дому». Усе це ми розуміємо як чинники інтеграції, що впливають на активність мігрантів у новому середовищі.

Загалом, набуття громадянства країни перебування (чи така перспектива) є чинником, що стимулює активність мігрантів у процесі їхньої інтеграції. Водночас неможливість, складність чи небажання з боку мігрантів набути цього статусу може знизити їхню мотивацію до інтеграції. Для порівняння, результати низки досліджень, проведених у США (іншій країні зі значною часткою мігрантів), показують, що правовий статус (зокрема, наявність громадянства) відіграє велику роль у фундаментальних для інтеграції сферах: зайнятості, доступу до вищої освіти, соціальних послуг та охороні здоров'я [63]. Американські дослідники зауважують, що вплив цього статусу зменшується через покоління, однак статус батьків впливає на розвиток дітей, навіть якщо останні вже є громадянами країни перебування.

Тому ми звернули увагу на фактичне **громадянство** мігрантів та **бачення власних перспектив** у цьому питанні. З отриманих відповідей випливає, що опитані бачать у громадянстві не лише юридичний статус. Вони часто переходять на теми належності до нації, етносу, культури і т. ін.

“ Я народилася в Україні, маю українське громадянство і українську культуру підтримую повністю, в мене немає якоїсь іншої. Те, що я проживаю в іншій країні, не означає, що я не українка. Тобто в мене український дух.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

Переважно респонденти мають лише українське громадянство і не хочуть його змінювати. Широкий набір можливостей у ПАР здобувають ті українські мігранти, які отримують право на постійне перебування (permanent residence permit). Проте опитані здебільшого не бачать потреби в отриманні громадянства ПАР, зважаючи на складність відповідної процедури.

“ Якщо говорити про громадянство ПАР, то тут не все так просто, тут можна отримати, в моєму випадку PR – permanent residence, що означає вид на житло, я не знаю як українською перекласти (сміх), це дозвіл на постійне проживання, от. Далше, далі цього, я думаю не піде, бо міграційні закони ПАР складні і не думаю, що колись я стану повноцінним громадянином цієї країни, але дозвіл на постійне проживання я отримав.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

Важливою у цьому питанні є поширена думка про те, що українське законодавство не дозволяє множинне громадянство. Водночас типове для опитаних небажання відмовлятися від статусу громадянина України призводить до того, що вони зазвичай не міняють громадянство. А окремі респонденти висловили бажання стати громадянами ПАР лише тоді, коли будуть упевнені, що українське законодавство дозволяє мати два громадянства.

“ Наскільки я знаю, ті, хто з України, то нам не можна мати два громадянства, хоча деякі говорили, що це вже можна, що як такого закону немає, але два громадянства не можна мати. Ну, по-перше, спочатку в мені не було такої охоти його так одразу отримати (громадянство цієї країни – ред.). Пізніше почала думати, я ж 20 років пропрацювала, все ж кусок роботи в себе вдома, то може якась ж мені пенсія має бути, думаю. А якщо ти візьмеш громадянство, то пенсії в тебе не буде, то який мені сенс? А що я з того південноафриканського громадянства виграю в принципі? Які я маю пільги? Ніякі. В мене є вид на проживання, оця книжечка і все, цей паспорт, так що мені більше і не треба, я якось не сильно в тому зацікавлена.

(жін., 60-64 р., Кейптаун)

”

Частина опитаних говорить про переваги українського громадянства, від яких мігранти не хочуть відмовлятися. З-поміж іншого, це – можливість безвізового переїзду до багатьох країн. Адже згідно з Passport Index, за цим показником український паспорт займає 42-е місце та дає можливість безвізових поїздок до 115 країн, що більше, ніж у південноафриканського паспорта (75-е місце, безвізовий режим із 78 країнами) [34]. Також, обґрунтовуючи збереження українського громадянства, декотрі опитані згадують соціальні гарантії, які Україна має забезпечувати для своїх громадян.

“ Зараз український паспорт, він набагато більше дає можливостей їздити по світу, так скажемо, чим юаровський (паспорт громадянина ПАР – ред.). Навіть раніше я не думала про це, а навіщо? В мене є український паспорт, і в принципі я не думала навіть.

(жін., 55-59 р., Преторія)

”

Загалом, можна стверджувати, що збереження українського громадянства має як раціональне, так і емоційне обґрунтування. Раціональною є оцінка переваг обох громадянств, водночас емоційною можна назвати аргументацію, що стосується відчуття української ідентичності та нерозривності зв'язку з країною походження.

Продовжуючи виявляти суб'єктивну думку опитаних до перебування та своїх перспектив у ПАР, ми довідалися, що значна їх частина не лише планує надалі мешкати в цій країні, але й називає ПАР домом, а себе – південноафриканцями чи «ПАРівцями» (див. Розділ 6).

*“ ПАР прийняла нас, нашу сім'ю, і ми всі, діти, я і ми з дружиною, – з гордістю однозначно ПАРівці. Я сподіваюся, зараз ухвалять закон про подвійне громадянство. Ми – українці, але ми й ПАРівці.
(чол., 55-59 р., Кейптаун)*

Оригінал цитати (№9)

”

Водночас є й ті, хто попри багатолітнє проживання сприймає своє перебування тут як тимчасове, не говорить про ПАР як про країну власного дому. Це можна пояснити життєвими стратегіями, що передбачають переїзд до України чи іншої країни.

“ До 10-и років ми весь час думали, що ми тут на заробітках. От так тільки уже заробити все більше і більше, може колись повернутися в Україну і жити. А потім вже якось, коли вже їздиш, назад приїжджаєш, бачиш ці дерева, цю природу і воно не гірше, ніж в Україні. Тобто після 10 років, мені здається, ти починаєш, рахуй, не знаю, нову життя. Ми все одно любимо Україну, але ми вважаємо, що це також наше. І зараз ми її любимо, любимо людей, ми причетні до неї, а не тільки на заробітках.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

“ Мабуть перші роки п'ять чи сім мені було ну дуже складно. Як би все було інше, інша мова, інше життя. Я навіть не могла собі точно визначитися, де мій будинок: чи в Україні, чи тут, хоча я тут жила, як би і діти тут, і чоловік. Але все одно я вважала, що дома – це в мене в Україні дома. Це вже зараз, через десять років, в принципі, я це усвідомила і відчуваю себе ніби як дома я тут. А в Україні – це вже там батьки і моє минуле, але як би я вже прийняла це, мій дім тут, в Південній Африці. Ну, це я досить довго до цього звикала.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

ПАР ЯК КРАЇНА ПРИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ

Визначивши особливості міграції та адаптації респондентів до нового суспільства, розглянемо тепер характеристики ПАР крізь оптику соціальної згуртованості (social cohesion), тобто, якою вона постає **як країна призначення українських мігрантів**, виокремимо переваги та недоліки ПАР на думку опитаних. Також спробуємо окреслити погляд українців у ПАР на інституційні обмеження в цій країні та міркування щодо міжетнічних відносин, у яких мігранти з України беруть участь.

ВРАЖЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ ПРО КРАЇНУ ПЕРЕБУВАННЯ

Дослідження оприявило, що опитаним подобається у ПАР найбільше, що найменше, та наскільки вони задоволені середовищем свого проживання загалом.

Серед тих **позитивних особливостей країни**, про які згадували опитані, можна виділити:

- природу (теплий клімат, різноманітну флору і фауну, доступ до океанів);

“ Природа ПАР дуже гарна. Тобто легко дихати, знаєте, так. Дуже великі простори. Ферми ці виноробні. Тобто природа дуже гарна. Природа, люди, я так вам скажу.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

- різноманітність культур (у різних містах це своєрідні поєднання артефактів та представників культур із різних континентів);

“ Найбільше подобається, що країна... як вона тут називається rainbownation (веселкова нація – англ.), тобто така багатонаціональна, вона має 11 державних мов. Має університети, школи зберігають цей африкаанс, не дивлячись на те, що, як ви знаєте історію апартеїду, це було пригноблення, але є дуже висока толерантність в суспільстві.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

- толерантність, привітність та відкритість місцевого населення;

“ Знаєте, просто відчула себе як у великій такій південно-африканській родині. Тобто якісь звичайні люди, які проходили повз, вони дуже і дуже мені допомогли в той момент, знаєте. І тобто багато таких прикладів, коли вони дійсно дуже добре поставилися. Крім того, для південноафриканців ми українці – це Європа. Це екзотика. Це щось таке, чого немає в них. І їм дуже до цього, наприклад, далеко там. Тому дуже легко ти почуваш себе. Як би легко в цьому середовищі. Вони тебе поважають. Вони тебе люблять. Вони цінують. Там, наприклад, і те, що українці – дуже такий працюючий народ.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

- ефективне функціонування економіки та права;

“ Тут краще притримуються законів, ніж в нас. Якщо тут підприємства або ці... тут чесно всі платять податки. Як це працює... Чому вони всі платять податки? Бо у них так, якщо ти щось там натворив з цими податками, то тобі можуть дати мільйон штрафу і вже тоді тобі важко.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

- високий рівень розвитку інфраструктури (освітні та медичні заклади, дороги);

“ Медицина комфортна, школи гарні, інфраструктура розвинута, можливостей для бізнесу багато, народ, в принципі, *easygoing* (спокійний, безтурботний, добродушний – з англ.), такий позитивний. Багато речей, які подобаються. Ну, в цілому, опять же, все, що мені потрібно, тут є.

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

- якісні продукти та місцеву кухню;

“ Дуже їжа тут, якісна їжа, от вино дуже якісне, дуже смачне вино і не таке дороге, як в Україні, якщо купувати якісне вино, то дуже дорого. ПАР – це країна, в якій виробляють 10% світового вина, от.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

- зручний часовий пояс, що дозволяє легше підтримувати контакт із рідними та близькими у країні походження.

“ Плюс різниці часу з Україною немає. Тобто зв'язок не втрачається. Що зараз у Вас пів на 9, що в мене зараз пів на 9. Ну і з точки зору добратися кудись теж дуже просто. Нічний переліт і все – і ти в Європі.

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Узагальнивши переваги ПАР, про які говорили опитані мігранти, можна підсумувати, що для них це цікава різноманітна країна, яка сильно відрізняється від усього побаченого в Україні, але водночас це і яскравий зразок впливу Європи на Африку.

Якщо ж говорити про **негативний досвід** опитаних, то вони згадують:

- небезпеку;
- можливості переміщення;
- безробіття, значне класове розшарування та злидні.

Тобто найчастішою проблемою є відсутність відчуття власної **безпеки** та низка особливостей, пов'язаних із нею.

Це ілюструє непросту ситуацію з різними типами злочинності, притаманної ПАР [15]. Наприклад, на рис. 2 можна побачити, що за рівнем вбивств на 100 тис. населення ПАР демонструє значно вищий показник, ніж узагальнений загальносвітовий. Це пояснює, чому центральне місце серед того, що респондентам не подобається в ПАР, посідають «сіті» (злочин – англ.) – злочинність і небезпека.

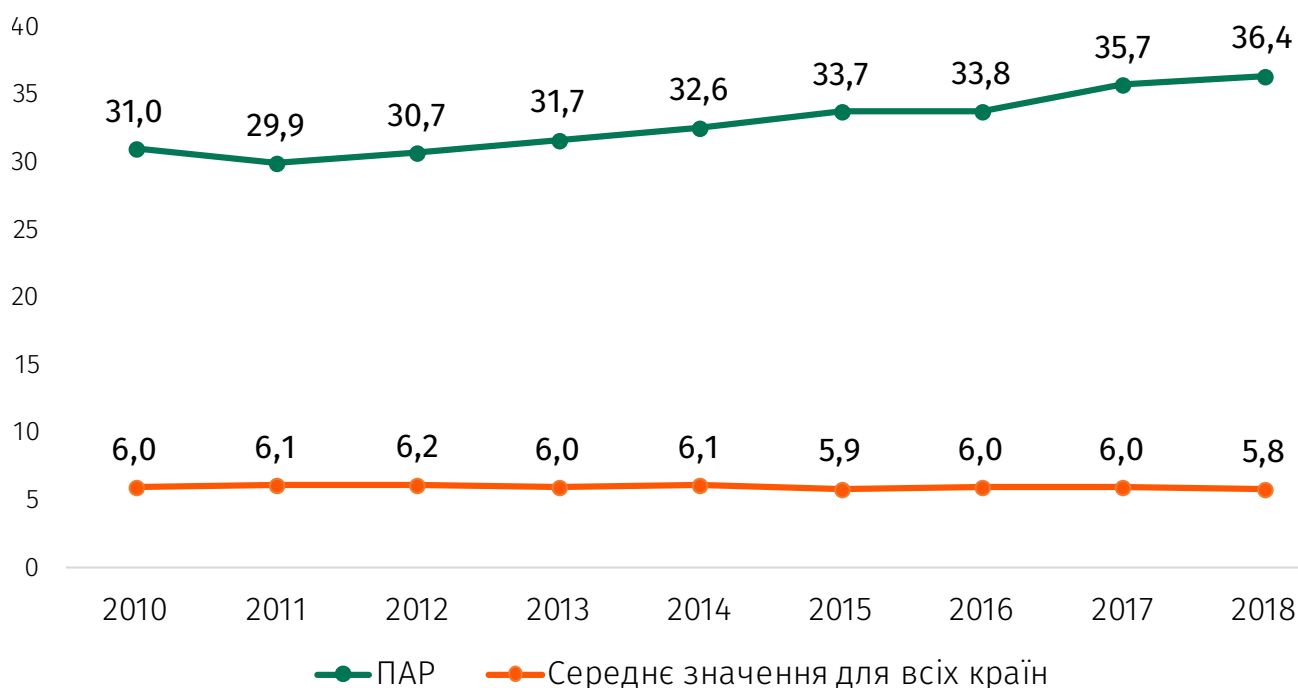

Рис. 2. Кількість жертв умисних убивств на 100 тис. населення (2010-2018) [15].

“ Відчуваєш себе інколи, як то кажуть, як за ґратами. Тобто все закривати треба, замикати, і все одно є такі випадки, коли до українців заходять чи пробираються у будинки. В нас декілька випадків таких було. Не саме в нас, а в сестри вдома. Бо дуже не відчуваєш себе в безпеці.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Я тільки почуваюся безпечно в тих місцях, де я завжди буваю. Якщо це якесь нове місце або новий район, то я завжди маю оглядатися навколо, дивитися, як тут ситуація. Наприклад, моїх сусідів через три будинки... в них викрали телевізор, комп'ютер і ще якусь техніку. Декілька днів назад. Поліція... якщо щось трапляється, то поліція нічого не може зробити.

(чол., 20-24 р., Преторія)

”

Частина мігрантів наголошує, що ні вони, ні їхні знайомі **не мали досвіду скоєних проти них злочинів**. Але й **ці респонденти говорять про проблему з безпекою**. Крім власного досвіду, у відчутті небезпеки відіграють роль і місцеві медіа, які цю тему висвітлюють.

“ Коли ви з цим зустрічаєтеся, з такими новинами і ви чуєте, що десь щось сталося. Ви розумієте, що це ваша безпека, це по-перше. Це ви маєте все зробити для того, щоб бути безпечними. Як люба країна, так. Щось може зненацька статися, де завгодно, але ви знаєте, що історично тут так.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

Опитані зауважують, що відповідні заходи безпеки та обережність стали для них буденністю. Питання безпеки впливає на **різні сторони життя** українських мігрантів. Так, вони констатують значні відмінності з Україною (наприклад, більш відособлене життя в будинках зі складними системами охорони, ґратами та огорожею). Доповнюють ці особливості численні приватні охоронні компанії, що стали звичним сервісом для мешканців ПАР.

Питання безпеки накладає відбиток і на **можливості переміщення**, а отже на контактування з іншими особами. Опитані не розглядають громадський транспорт чи піше пересування як можливі варіанти для реалізації своєї мобільності. Тож основний засіб пересування містом – власне авто. У разі його відсутності в кожного дорослого члена сім'ї, опитані теж говорять про відчутне обмеження соціальних контактів. Зокрема, це стосується початкового періоду проживання у ПАР частини українських мігранток, які перебувають в етнічно змішаних шлюбах. У таких ситуаціях посилюється залежність соціальної активності мігранток від їхніх чоловіків. Також частина опитаних звертала увагу на потребу бути обережнішими саме жінкам, зважаючи на проблеми з безпекою в країні.

“ І от, наприклад, навіть коли пройти в магазин, чи навіть коли я ходжу в спортзал, то тут іти, в принципі, недалеко. Тобто їхати я не хочу, бо дуже скучаю за тим, щоб пройтися. Але то треба вибирати час. Рано вранці я не йду, бо це не зовсім так безпечно. І пізно ввечері теж. І навіть якщо я вдень іду, то треба спочатку вийти подивитися як там на дорозі обставини.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Якщо ми з чоловіком, звичайно, що ми їдемо вдвох; десь навіть якщо це темно, але, наприклад, жінці одній дуже небезпечно.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

Опитані згадують й інші проблеми, що турбують українців самі по собі та впливають на безпеку – безробіття, значне класове розшарування та бідність значної частини населення, а також масштаби нерегульованої міграції, яка загострює ситуацію.

“ Багато бідності теж в ПАР, і бідності не такої, як в Україні, а такої добрячої бідності, що люди живуть на вулицях, що є багато районів, де люди будують собі хатини з чого попало, з якихось там листів, кушерів, от. Бідності дуже багато, ну а це за собою тягне проблему з безпекою, бо ті, кому хочеться їсти, вони будуть, вони зроблять все для того, щоб, так сказати, достати гроші на те, щоб купити собі поїсти.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Хвиля мігрантів приходила стихійно і вони фактично захопили всі центральні райони міст. І через це тут дуже висока криміногенна ситуація, дуже складна.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

Однак, зазвичай респонденти **не вбачають у вищезазначених проблемах критичного недоліку**. Після певного періоду адаптації, засвоївши незвичні для себе правила безпеки життя та пересування, українські мігранти починають сприймати такі особливості **як буденний стан речей**.

“ Розумієте, як тільки на тому зациклюватися, то, як кажуть, на тебе і камінь може впасти. В нас тут завжди, щось та й виходить, кожної неділі то обікрали, то в магазин ввірвалися. Ви знаєте, коли ти вже живеш уже в тому, то, як трошечки звикаєш до всього, то тільки думаєш, Господи, добре, що не попав в той час, може, там не бував... Знаєш, куди ти їдеш чи де не їдеш, не знаю, що може бути. Але не треба панікувати, якось думати про краще.

(жін., 60-64 р., Кейптаун)

”

“ Для європейської людини то важко досягнути, але потрібно зрозуміти, що є правила, і якщо ти хочеш прийняти цю країну і освоїтися, потрібно прийняти ці правила і їм слідкувати. Тобто не ходити в непотрібні місця пішки, не ходити ввечері пішки, закривати машину постійно, не залишати сумки в машині, не їздити в ці райони, які не потрібно. Треба просто дотримуватися цих правил і все буде шикарно.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

Варто зауважити, що відгуки про країну перебування від людей, які живуть у досить престижних районах виявились найбільш позитивними. У таких випадках бачимо вільніший спосіб життя та задоволеність ширшими можливостями для спілкування.

“ Я живу в хорошому районі, то там нормально почуваюся. Тобто все залежить від того, де ти знаходишся і що намагаєшся робити. <...> Також мої хобі, коли я їжджу на велосипеді або займаюся спортом, то думаю, що мої особисті відносини, там де я бувала, були нормальні.
(жін., 35-39 р., Кейптаун) ”

Щоб побачити баланс між перевагами і недоліками, які є важливими для опитаних, ми звернули окрему увагу й на **загальну оцінку задоволеності** країною проживання. Здебільшого опитані мігранти **задоволені** Південно-Африканською Республікою. Але водночас є ті, хто частково або зовсім не задоволений країною. Така оцінка стосується змін, що відбувалися протягом останніх років чи навіть десятиліть, наприклад, зростання небезпеки.

“ Ну, якщо в порівнянні з Україною, то так (задоволена ПАР – ред.). Але скажу чесно, на початку я була вражена. Я могла б довго говорити. На початку я була вражена, тому що краса неймовірна, сервіс і дороги, сервіс в магазинах, клініки, дороги, все це було, все це красиве. За цих майже 20 років тут все помінялося. Тому напруження зростає. Яке може бути задоволення, якщо відчуваєш себе не зовсім комфортно, але звично. Можна сказати так.
(жін., 55-59 р., Йоганнесбург) ”

“ Природа тут дуже гарна, дуже красива, в деяких місцях тут стандарти життя є кращі, ніж в Америці, наприклад. Якщо ви людина з освітою, тобто якщо ви – професіонал з освітою, то стандарти життя тут досить гарні. Якщо можете закрити очі, от, наприклад, на те, що, грубо кажучи, ті – в золотій клітці, а десь за 5 кілометрів звідси знаходяться трущоби і таке всяке.
(чол., 20-24 р., Преторія) ”

Щоб отримати ще одну перспективу щодо вражень опитаних про ПАР, ми довідалися, **чи порекомендували б вони** мігрувати до цієї країни іншим українцям.

Здебільшого респонденти зазначали, що рішення мігрувати – особиста справа. Тому їм важко давати будь-які рекомендації, брати на себе відповідальність за це. На їхню думку, кожен, хто планує мігрувати, сам відчуває наскільки його це цікавить і наскільки ПАР – «саме та країна».

“ Це залежить від людини, тобто перше – або любов є, або немає з першого дня. <...> Тобто ПАР відкривається в перший день, коли ти приїжджаєш. Тобі він або подобається і ти хочеш тут залишитися, і будеш цінувати все в деталях. Чи ти скажеш: «Ні, тут дуже небезпечно» і поїдеш.

(жін., 35-39 р., Кейптаун)

”

Утім, серед тих, хто дає виразніші рекомендації, думки не збігаються. Частина опитаних **не радить** українцям **мігрувати** до ПАР для постійного проживання, водночас зазначаючи, що цю країну обов'язково варто відвідати з туристичною метою.

“ Ні (не рекомендую – ред.), я просто вважаю, що це особиста справа кожного. Ну, типу, в кожного є свої очікування від країн, я не знаю, якись свої особисті вподобання, тому мені дуже складно рекомендувати комусь еміграцію будь-куди, туристично – так, я вважаю, достатньо про ПАР.

(жін., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Основними **причинами**, через які респонденти **не радять** мігрувати до ПАР, є:

1) несприятливе міграційне законодавство країни;

“ Усе залежить від людей, але еміграційне законодавство тут дуже жорстке. Чи зможуть вони сюди приїхати, питання інше.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

”

2) погіршення економічної ситуації, труднощі з працевлаштуванням;

“ Я би не те що, знаєте, не радила, але я не бачу великого майбутнього не лише українців, а взагалі. Якщо ви знаєте, то тут є таке протистояння білого і темношкірого населення. Тому тут дуже важко білим знайти роботу достойну, знаєте, бо тут дуже велике безробіття. <...> Я би спробувала, наприклад, інші країни, де саме такої проблеми немає. Тому що тут виходить безробіття і плюс іще якоесь расове розмежування.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

3) погіршення політики щодо білого населення ПАР, на думку опитаних;

“ Ні (не раджу – ред.). Будь-яка інша країна, ну я не маю на увазі будь-яка... Але зважаючи на політику, яку зараз здійснює теперішній уряд щодо білих, я б не рекомендувала. Мені здається, що це не зовсім та країна, в якій можна себе повністю проявити й реалізувати.

(жін., 55-59 р., Преторія)

Оригінал цитати (№10)

”

4) низький рівень безпеки у ПАР;

“ Ні (не рекомендую – ред.), не при нашій ситуації. Ми тут вже давно живемо, то у нас з тих часів, що ми прожили – нема ніякого вибору. Ми тут живемо – живемо. А новим не порадив би. Я ж кажу є криміногенна ситуація, нинішня ситуація не дуже гарна. Ну але приїжджають, продовжують приїжджати, заміж виходять за місцевих.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

“ Інша причина (чому не варто мігрувати – ред.), як я казав, тут якось не відчуваєш себе вільним з цими рішеннями, не маєш змоги вийти прогулятися десь просто так. Треба їхати кудись у спеціальні місця, де безпечно.

(чол., 35-39 р., Дурбан)

”

5) інша культура.

“ Ніколи, ніколи, ніколи. Ніколи, я не пораджу, тому що я б ніколи не змішувала ті культури. Ніколи ти тут не станеш своїм, я б ніколи не радила, нікому би не радила, ніколи, нікому, нікому. Це дуже важко, це не просто.

(жін., 60-64 р., Кейптаун)

”

Частина опитаних також розповідала, що міграція – це складний процес, проте якщо все-таки обирати цей шлях, то краще до іншої країни.

“ Приїжджати сюди і шукати роботу, як ми приїхали і з нуля, – це дуже важко. Тому що є країни, які набагато кращі і набагато легші для міграції саме українцям, наприклад: Канада, країни Західної Європи, от. Навіть в Латинській Америці також є країни, в які набагато, набагато легше мігрувати і набагато менше проблем виникає. Тобто я б не порадив мігрувати в Південну Африку.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

Утім, декотрі респонденти все-таки **рекомендують мігрувати** до ПАР. Насамперед вони наголошують на тому, що міграція – це чудовий **досвід, який можна застосувати, повернувшись в Україну**. Також ПАР, за словами цих респондентів, є екзотичною, доброзичливою до мігрантів країною, яку варто відвідати.

“ Звісно (пораджу мігрувати – ред.), бо це, знаєте, по-перше, досвід. По-друге, ти розумієш, куди ж все треба міняти, бо якщо ти не бачиш світа, то тобі здається, що в Африці всі бідні і всі там, як у нас кажуть, страждають. Насправді ви ж не знаєте, яка Африка! В цьому Зімбабве, де зараз комунізм, там поставиш гілляку, вона розцвіте. Там же ж все, земля така родюча – ти можеш отримати п'ять-шість, ну два урожаю. Якщо ти хочеш. <...> Ну і звичайно, якщо українці не будуть емігрувати, якщо вони не будуть повертатися зі своїм досвідом, Україна буде назад в «залізному занавесі».

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

Ще однією причиною, через яку респонденти вважають, що варто мігрувати до ПАР, є наявність **кращих, ніж в Україні, можливостей** для відкриття власного бізнесу.

“ Порадив би. Гарна країна. Достатньо велика. Багато можливостей для бізнесу, для активних людей, для роботящих. Тут є дуже багато роботи і можливості. Я би так сказав.

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Дехто з опитаних зазначав, що рекомендував би мігрувати в цю країну лише **за певних умов**:

- якщо людина добре обізнана в міграційному законодавстві та знає всі свої права та можливості;

“ Скажемо так, якщо хочете, то чому би й ні? Але перевірте свій статус у міграційному законодавстві. Якщо у вас є робоча віза, то проблем не буде, якщо у вас сімейний стан, то, може, подумайте або пошукайте... Наприклад, я подавала всі ці папери, візи, це все самотійно. <...> Або добре перевіряйте законодавство, або найміть якусь агенцію міграційну, в якій вам це все допоможуть і роз'яснять всі опції, і тоді ви вибираєте, яка найкраща... Що мені варто було б зробити.

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

- якщо людина приймає усі ризики та готова до іншого стилю життя;

“ Якщо враховувати всі нюанси стосовно безпеки. <...> Для цього треба звикати, розумієте. Якщо людина готова до таких звичок поміняти, то звичайно, тобто «welcome». Українців багато, чим зможемо, чим знаємо – всім допоможемо.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

- якщо людина має місце для працевлаштування та належні фінансові можливості;

“ Лише за умови, якщо в них є тут гарне місце роботи. Тому що насправді в ПАР не так легко інтегруватись, як в європейські країни. Тому якщо ти сюди мігруєш, ти маєш розуміти, що в тебе є домішка, в тебе є гарне робоче місце, в тебе має бути обов'язково автомобіль. Тому що, наприклад, тут немає публічного транспорту, як метро чи інше. Тобто потрібно мати це все.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

- якщо в ПАР є ті, на кого можна покластися (кохана людина, чоловік/дружина, рідні чи друзі).

“ Якщо матимуть допомогу, то, звичайно, так (рекомендую мігрувати – ред.). Якщо їм хтось допомагатиме. Якщо не матимуть, то не матимуть (сміх). Бо якщо ніхто не допомагатиме, їм буде вкрай важко і тут.

(чол., 25-29 р., Дурбан, мігрував з метою працевлаштування)

Оригінал цитати (№11)

”

“ Якщо ви знайшли хоч одну рідну душу, з якою ви тут можете в цій країні жити. І тим більше, ви знайдете друзів серед українців, то, звичайно, це дуже красива, з неймовірним кліматом країна.

(жін., 40-44 р., Кейптаун, мігрувала з метою одруження)

”

Варто зауважити, що деякі респонденти вважають міграцію до ПАР «своєрідним лотерейним квитком». Особливо якщо йдеться про візу наречених. Передусім це пов'язано з тим, що не завжди одруження з іноземцем або іноземкою є вдалим, адже часто українці в таких випадках є юридично незахищеними.

“ Дівчатам, які просто переїжджають на візу наречених, одружуються, я думаю, що це не зовсім безпечно. Тому що є багато випадків, коли потім щось не склалося. Просто, коли то сталося в Україні, то набагато легше. А коли то сталося тут, якщо ти на візі наречених, в тебе немає ніяких прав. Тому то трошки буде не зовсім легко і болюче.

(жін., 30-34 р., мігрувала з метою працевлаштування, живе в етнічно змішаній сім'ї)

”

“ Це дуже складне запитання (чи варто мігрувати – ред.). Ви знаєте, це лотерея, виграв або ні. <...> Добре якщо попадеш на доброго чоловіка, якщо повезе, як лотерея, я кажу, що все складеться нормально, все буде добре і досить забезпечений, ну і постарається зрозуміти, що жінка потрапила в інший світ, в інший взагалі, інші умови, і що сім'ю залишила там чи батьків, чи різні умови. Добре, якщо є такий, хто зрозуміє, але багато таких, що не розуміють і не хочуть себе поставити на місце цієї дівчини чи жінки.

(жін., 60-64 р., мігрувала з метою одруження)

”

ОЦІНКА ІНСТИТУЦІЙНИХ ОБМЕЖЕНЬ

Вагомим чинником, який характеризує ПАР як країну призначення мігрантів, є особливості закріплених законом обмежень для іноземців. Тому ставлення опитаних до цього питання показує нам, наскільки законодавство країни є комфортним для нових членів суспільства. Варто підкреслити, що ми систематизуємо саме суб'єктивний досвід українських мігрантів з приводу того, що вони вважають обмеженнями, закріпленими законом, а також узагальнюємо їхнє ставлення до такого стану речей.

Зазвичай українські мігранти **не мають громадянства ПАР**, що цілком закономірно не дозволяє їм бути активними учасниками електоральних процесів, а отже закриває для них один із базових демократичних механізмів захисту своїх інтересів. Тож частина опитаних сприймає відсутність виборчого права як закріплені законом обмеження. Окремо вони говорять про бюрократичні процедури, пов'язані з обсягом прав мігрантів і візовими питаннями.

“ Потрібні додаткові візи і так далі. А оскільки в мене вже вид на проживання, тому зараз набагато легше. А якщо отримати громадянство, то взагалі ніякої різниці не повинно бути.

(чол., 45-49 р., Преторія)

”

Частина респондентів, що говорять про обмеження, списують це на вади державної влади та не бачать у цьому якоїсь вибіркості чи упередженості. Відповідно ці мігранти висловлюють незадоволення якістю публічного адміністрування у ПАР.

“ Тут навіть, кажу, місцеві народжують дитину і їм дають довідку, свідоцтво про народження дитини. І в свідоцтві плутають. Там, де ім'я стоїть дитини, там плутають мами, а там, де мами – там дитини. Ну тобто на те, щоб усе це виправити, у знайомих наших пішло два роки. Вони не могли виїхати нікуди на відпочинок, бо свідоцтво про народження було неправильне. Просто не із-за того, що ми іноземці, ні. Із-за того просто, що в них тут така система і, в принципі, не зовсім розумні люди управляють країною.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

Якщо ж говорити про тих мігрантів, які відчувають на собі обмеження, то найчастіше вони згадують систему **«позитивних дій» (affirmative actions**, яку часто називають «позитивною дискримінацією»), покликану виправити дисбаланси внаслідок колоніалізму та **апартеїду**. Ідеться про низку преференцій (зокрема, у сфері економіки), створених для місцевого населення, яке дискримінували за попередніх режимів. Відповідно частина опитаних сприймає такі норми як обмеження.

“ Це «позитивна дискримінація» – те, що в англійській називається «affirmative action» (або позитивна дія, англ. – ред.), – якій я як білий чоловік-іноземець підлягаю (сміх). Причому це офіційно, вони цього не приховують, скажімо, на деяких інтерв'ю, при співбесідах, при прийомі на роботу, вони офіційно пишуть це кудись, кажуть такий disclaimer «as white man foreigner» (з англ.: застереження «як білий іноземний чоловік» – ред.).

(чол., 35-39 р., Кейптаун)

”

Довідка

Апартеїд (мовою африкаанс *apartheid* – роздільне проживання) – політика та практика расової сегрегації і дискримінації щодо окремих народів та етнічних груп [64].

Апартеїд був офіційною державною політикою у ПАР від середини ХХ ст. під час правління Національної партії. Попри існування численних дискримінаційних елементів у попередні роки, ця політика почала закріплюватись у законодавстві після парламентських виборів 1948 р. Вона кардинально посилила дискримінацію осіб неєвропейського походження.

- Закон про реєстрацію населення від 1950 року встановлював обов'язкову расову класифікацію населення. Раса визначалася зовнішністю, і закон вимагав, щоб люди були ідентифіковані та зареєстровані як такі, що належать до однієї із чотирьох расових груп: «білі», «кольорові», «темношкірі» та «інші» [65].
- Закон про групове розселення від 1950 року впровадив примусовий фізичний поділ та сегрегацію шляхом створення різних житлових районів для осіб кожної раси [66].

Ці два основоположні закони визначали сутність політики апартеїду, вони були доповнені низкою інших нормативних актів, що надзвичайно глибоко обмежували свободу населення країни в різних сферах: політичній, економічній, культурній, демографічній, освітній, приватній та ін. У результаті, життя країни було підпорядковане дискримінаційним нормам, мільйони громадян були насильно переселені та обмежені у своїй діяльності – від права голосу та праці до свободи шлюбних відносин і дозвілля.

Апартеїд був засуджений міжнародною спільнотою, що зафіксовано у низці міжнародних документів, зокрема Конвенції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 року [67].

У 1994 році у процесі напруженої боротьби, що переходила до збройних протистоянь та могла перерости у громадянську війну, режим Національної партії був подоланий. Навіть у 2020 році подолання наслідків апартеїду (зокрема, політикою «позитивних дій»), демократизації та збереження миру залишаються актуальними завданнями.

В окремих випадках опитані вважають політику «позитивних дій» незбалансованою чи несправедливою. Водночас зазвичай респонденти ставляться з розумінням до таких особливостей, наголошуючи на тому, що це логічний наслідок непростої історії ПАР та необхідна політика в сучасних умовах.

“ Зараз найменше подобається, що тут *crime* (з англ. «злочинність» – ред.) – раз, і апартеїд повернувся іншим боком. Зараз в них така офіційна політика, що так і називається *BEE – black economic empowerment* (з англ. «розширення економічних можливостей темношкірого населення» – ред.), тобто, що ти, якщо в тебе фірма або що, ти маєш нанімати темношкірих, навіть якщо вони не такі кваліфіковані, як білі.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

“ Що стосується мене, я розповідаю про офіційну державну політику, яка теж дискримінаційна, я не можу на це скаржитись, тому що я гість, тобто я розумію, уряд має піклуватися насамперед про своїх громадян, а не про іноземців, я це розумію, приймаю.

(чол., 35-39 р., Кейптаун)

”

“ Якщо так вдуматися глибше, то я трошки, може, й згідна з цим. А куди їм діватися? Не всім ж бути, замітати дороги і працювати прибиральницями у білого населення. Тому вони зацікавлені, щоб темношкіре населення вчилася в школі, щоб після школи їм надана була якась праця.

(жін., 60-64 р., Кейптаун)

”

УКРАЇНЦІ ЯК УЧАСНИКИ МІЖЕТНІЧНИХ ВІДНОСИН ПАР

Ще одним елементом, який яскраво характеризує ПАР, є міжетнічні відносини. Вони показують, наскільки в суспільстві поширені толерантність чи дискримінація, ксенофобія чи взаєморозуміння; наскільки може бути взаємним рух мігрантів до включення у спільноту. Тобто ми звертаємо увагу на процеси, що ілюструють соціальну згуртованість суспільства ПАР з перспективи українських мігрантів.

Варто зауважити, що інструментарій нашого дослідження дозволяє систематизувати суб'єктивний досвід **однієї сторони міжетнічних відносин**, залишаючи поза увагою погляд інших сторін цієї взаємодії. У цьому підрозділі ми узагальнюємо досвід, отриманий насамперед на **міжособистісному рівні**. Також ми говоримо про те, що опитані інтерпретують як толерантність, взаємоповагу, дискримінацію чи упереджене ставлення, а не даємо оцінку коректності такого сприймання. Тобто ми свідомо працюємо над висвітленням саме цієї суб'єктивності опитаних українських мігрантів, над узагальненням досвіду та оцінки взаємодії з іншими сторонами, розуміючи межі трактування отриманої інформації.

Загалом, **етнічне різноманіття й толерантність** є однією з часто згадуваних переваг ПАР. Водночас, аналізуючи питання міжетнічних відносин, ми бачимо, що ця тема складна та багатогранна. Зважаючи на трагічну історію, де мали місце колоніалізм та апартеїд, міжетнічні відносини у ПАР є непростим питанням, яке часто фігурує в розповідях опитаних українських мігрантів.

“ В Південній Африці внаслідок цього апартеїду вони мали і подвійні стандарти в освіті: для темношкірих людей погані університети, погані школи, і тепер вони пожинають наслідки цього, тому що ці люди вже тепер прийшли до влади. І одночасно дуже багато фахівців такого високого рівня відсутні через погану освіту. Тому багато беруть темношкірого населення з інших африканських країн. І це викликає дуже багато суперечок всередині країни.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

Говорячи про особистий досвід, опитані зазвичай позитивно описували свої контакти з місцевими жителями. Вони наголошували на звичній для країни різноманітності культур, відкритості та толерантності. Тож чимало респондентів вважають, що добре комунікують із представниками різних етнічних груп місцевого населення.

“ Все дуже гарно, з усіма я знаходжу спільну мову, всі етнічні групи, вони різні тут, бо вони мають різну історію, різний колір шкіри і по-різному все, але мені зовсім не важко. Я знаходжу спільну мову з білими південноафриканцями, з африканськими південноафриканцями, з мішаними расами, абсолютно ніяких проблем не має.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Зулуси насправді дуже класні, дуже працьовиті, дуже їх люблю. Дуже гарні в мене з ними відносини і в них цікава, класна така, своєрідна культура, традиції, тобто, то дуже все цікаво.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

Оскільки українці лише доповнюють різноманітне суспільне середовище, частина респондентів розглядає це як чинник полегшеної інтеграції в суспільство. Адже на тлі різних груп місцевих мешканців та іноземців, значно впливати своєю «інакшістю» на життя й без того мультикультурної країни вони не можуть.

“ Дуже багато різних культур. Тому додати ще одну українську – це не зовсім тяжко. Так що люди до цього привикші, і тому це спілкування не було таке аж дуже. Для нас це було цікавим – побачити як по-іншому люди живуть. Так що було добре.

(чол., 45-49 р., Преторія)

”

Також ми простежили думку про те, що іноземне (українське) походження може сприйматись як перевага, бо віддаляє від етнічних конфліктів, що мають історичне походження, зокрема, пов'язаних із періодами колоніалізму та апартеїду.

“ Я б сказав, що я знаходжусь навіть в більш вигідному положенні, ніж місцеві, тому що я іноземець. Це очевидно всім, тому мене не обходять ті міжетнічні, міжрасові якісь конфлікти, ворожнечі, які, скажімо, стосуються кожного в Південній Африці (як представника своєї етнічної чи расової спільноти). Тому я б сказав, що мені в цьому плані краще, ніж місцевим

(чол., 35-39 р., Кейптаун)

”

“ В плані більш тісного спілкування, оскільки я була одружена з білим чоловіком, у них тут таке все-таки расистське налаштування. Він мене відразу попередив, щоб я навіть не думала про те, щоб приводити в гості там якихось своїх темношкірих друзів, тому що це для нього не прийнятно. І для його сім'ї. Тому як би такого тісного спілкування в мене не було, але є там, наприклад, декілька лікарів, з якими я спілкуюсь, там навіть після інтернатури ми інколи зустрічаємося. Як би в мене проблем таких не виникає. Тому що в мене немає такого глибокого расизму, як у місцевих білих. Навіть коли я проходила інтернатуру, я була десь посередині. Тому що я біла була, але не місцева.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Водночас зафіксували ми й іншу ситуацію, коли добре інтегрованого українця можуть сприйняти за людину, яка **має походження європейців, що колонізували** країну протягом попередніх століть, і внаслідок цього стикнутися з упередженим ставленням певних представників місцевого чорношкірого населення.

“ Влився в культуру, інтегрувався, навіть не скажеш, що я тут іноземець. Бувають теж у нас розмови, особливо з людьми з інших рас. Усі натякають: «Ти, мовляв, білий, за апартеїду ти мав такі можливості». Я кажу: «Не забувай, звідки я» (сміх). Так, я білий, але я і мої батьки за апартеїду тут не жили. Зі своєю політикою проти білих, яка тут пройшла, мені, будь ласка, претензій не висловлюйте. Я жодних можливостей від апартеїду не мав.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№12)

”

Оскільки українські мігранти підкреслюють привітність тутешніх мешканців до мігрантів, типовим було твердження, що наші співвітчизники не відчували на собі жодних проявів дискримінації.

“ В мене достатньо специфічний акцент через те, що з нашого экс-СРСР – Радянського Союзу, людей дуже мало – що українців, що росіян, то вони навіть не можуть зрозуміти, який акцент. І що я помітив – до людей з німецьким акцентом відносяться достатньо спокійно, достатньо дружельно. Це перша штука. Друга штука – в них є свої заморочки – «білі-чорні», все інше, но я кажу: «Люди, слухайте, між білими є расизм, ну що ви говорите». Тому що, типу, ці проблеми всюди є і як ти сприймаєш, і все інше. В мене проблем не було. Я так скажу. В дитини, в принципі, теж проблем (не було – ред.).

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

“ Отут багато, до речі, в Південній Африці, де ми проживаємо, дуже багато проживає німців, англійської сторони, голландців, так що тут нема такого, щоб ми себе так відчували, що до нас ставляться якось недобррозичливо. Одинаково до всіх, одинаково.

(жін., 60-64 р., Кейптаун)

”

Говорячи про досвід упередженого ставлення, декотрі опитані зауважували, що відчували його з боку представників різних етнічних груп ПАР. Частина респондентів розповідала про такі випадки, пояснюючи це, зокрема, й намаганням відсторонитися заради збереження своєї традиційної культури. До такої закритості опитані зазвичай ставляться з розумінням, зважаючи на те, що вона притаманна групам населення, які становлять меншість у суспільстві ПАР. Крім того, ми також виявили упереджене ставлення, базоване на поєднанні питань раси та статі.

“ Інколи, буває, помічаєш таку дискримінацію. І притому можу сказати, що ця дискримінація була можливо частіше з боку білих місцевих. <...> Білі місцеві африканери, вони, так, вони дуже серйозно ставляться до своєї мови, от у них такий захисний рефлекс, вони хочуть розмовляти тільки на африкаанс. Це їхня, як би вони вважають, рідна мова. Тут є окремі школи, де викладаються всі предмети на африкаанс. Є школи, де викладається навчання на англійській мові. Мої діти ходять до школи африканської, тому що тато розмовляє на африкаанс, для нього це було принципово – звичайно, діти не можуть ходити до англійської школи, ні в якому разі.
(жін., 40-44 р., Йоганнесбург) ”

“ Якщо це біла жінка, то для темношкірих вважається досить принизливо щось від неї слухати, бути її підлеглими. От в мене є багато друзів і якщо вони хотіли отримати водійські права, то їм дуже затягували. На роботі їх не слухаються, бо вони вважають для себе принизливо слухати білу жінку.
(чол., 20-24 р., Преторія) ”

Частина респондентів озвучила те, що в побутових та робочих ситуаціях їм легше порозумітися з нащадками європейців чи інших мігрантів, ніж із представниками інших груп населення ПАР. Тож опитані говорять про актуальність етнічного та расового питань.

“ З африкаанс і з англічанами – нормально. Тут багато є дуже індусів. <...> То з ними теж нормально я можу. <...> Коли хочу їм (темношкірим особам – ред.) щось сказати вони або не розуміють, або не хочуть розуміти, або просто не роблять. Тут через оцей апартеїд їм теж... їм не подобається, якщо біла людина їм каже щось робити.
(чол., 20-24 р., Преторія) ”

Також серед опитаних поширена думка про те, що в питанні соціальних контактів важливим є **класовий та майновий** статус. Це резонує зі значним розшаруванням суспільства. Тобто до етнічних та расових відмінностей додається чинник, який може спрощувати контакти між особами, що мають спільні характеристики, та ускладнювати між тими, хто відрізняються за вищезазначеними статусами.

“ В мене серед друзів є дуже багато різних представників населення з абсолютно різних, я не знаю як це називається, *rainbow nation* (з англ. веселкова нація – ред.): різні за кольором шкіри, релігією. Насправді тут дуже великий мікс людей, особливо в Йоганнесбурзі. Там єдине, якщо це має значення, вони приблизно всі в однаковому соціальному статусі з точки зору фінансів.
(жін., 30-34 р., Йоганнесбург) ”

Ті українці, які не вважають, що відчували дискримінацію, зазвичай не пригадують і випадків дискримінації серед знайомих або стверджують, що такі ситуації досить нечасті. Водночас частина опитаних зазначає, що це питання стоїть на порядку денному в місцевих ЗМІ та політиків.

“ Тільки з новин, з політики (про дискримінацію – ред.). Але досвіду такого ніхто не розказував, щоб вони мали.
(чол., 35-39 р., Дурбан) ”

Українці становлять лише невелику частину мігрантів у ПАР, які переселяються до цієї країни [60]. Тому нам важливо було дізнатись і про **взаємини українців з іншими іноземцями**. Опитані описують свої контакти з іншими мігрантами позитивно, називаючи причиною цього – те, що вони мають багато спільного. Зокрема, це стосується труднощів адаптації, долати які часто допомагають особи, що теж переживали щось подібне, незалежно від країни походження.

“ Мені здається, що ми краще один одного розуміємо, тому що всі проходять через одні і ті ж самі труднощі адаптації. Дуже багато наші мають мовних проблем, дуже багато не володіють ні англійською, ні африкаанс мовою і, фактично, замкнуті в такому... в коло своїх... мігрантської мови. Але це дуже типово для цієї країни. Тут фактично країна має райони, де проживають мігранти з певних частин світу: вони мають свої ресторани, свої школи, тобто фактично в цих районах навіть не потрібно знання мови країни, де ти проживаєш. Тут останнім часом дуже багато турків приїжджає, у них там є спеціальний район, де вони відкривають свої ресторани турецькі, свої мечеті, і фактично країна на цих принципах існує.
(жін., 50-54 р., Преторія) ”

Попри те, що мігранти зазвичай сприймають культурне та етнічне різноманіття південноафриканського суспільства як одну з переваг, декотрі українці говорили й про ускладнення адаптації в такій країні. Вони звертали увагу на **фрагментованість суспільства**. Відповідно, інтегруючись до однієї з його частин, мігрант може відчувати себе недостатньо інтегрованим в інші спільноти чи в суспільство загалом.

“ Не можу сказати, що дуже добре інтегрований, тобто при цьому я не думаю, що мені будь-коли вдасться повністю інтегруватися або навіть добре інтегруватися. Цьому є низка причин. <...> Південна Африка – це дуже специфічна країна. Я був в інших країнах, так просто, як турист. В Південній Африці навіть місцеві жителі, не можна сказати, що різні етнічні, культурні групи повністю адаптовані в південноафриканське суспільство, тим більше іноземці. <...> Ти не можеш просто бути південноафриканцем, ти маєш бути якимось південноафриканцем: білим англомовним чи білим африкаанс-мовним, чи індійцем, чи «чорним», причому якоїсь конкретної національності.
(чол., 35-39 р., Кейптаун) ”

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У ПАР

Оскільки економічна активність є одним із найважливіших чинників інтеграції, ми окремо виділили особливості, що стосуються соціального включення та соціальної згуртованості у сфері економіки українців у ПАР. Соціальне включення у сфері економіки характеризує економічна активність самих мігрантів, а соціальну згуртованість – особливості економіки країни, під впливом яких відбувається інтеграція нових учасників суспільства.

Поведінка іммігрантів на ринку праці країни призначення – ключовий індикатор економічної інтеграції. Для її оцінки дослідники зазвичай застосовують такі параметри:

- кваліфікаційний рівень іммігранта та його здатність до підвищення цього рівня;
- рівень зайнятості, безробіття чи самозайнятості;
- рівень прибутків;
- престижність займаної посади, вид економічної діяльності чи професії [69; 70].

Крім того, важливу роль відіграє показник фінансового включення в суспільство країни проживання, зокрема наявність майна, заощаджень, соціальних гарантій, страхових полісів тощо [71].

Економічна інтеграція, як і будь-який інший тип інтеграції, – двосторонній процес, який залежить не лише від самого мігранта (соціального включення), але й від політики країни-реципієнта та її суспільства (як необхідного елемента соціальної згуртованості). В інтегральному індексі MIPEX (Migrant Integration Policy Index) розділ про labour market mobility (з англ. – мобільність ринку праці), передбачає оцінку політики країни призначення щодо створення рівних прав та можливостей для отримання доступу до робочих місць та підвищення кваліфікації для іммігрантів і корінного населення [72].

Тому в цьому підрозділі розглянуто не лише особливості економічної інтеграції українських мігрантів у ПАР, але й їхнє сприйняття міграційної політики країни проживання у сфері підвищення кваліфікацій, працевлаштування, забезпечення соціальних гарантій і створення умов для ведення малого та середнього бізнесу для іммігрантів.

ВИДИ ТА ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНЦІВ У ПАР

На основі отриманих відповідей респондентів про їхній власний досвід і спостереження за іншими українськими мігрантами, можемо узагальнити, що як найняті працівники українці в ПАР працюють переважно у приватних компаніях, зокрема у таких сферах: інформаційні технології, медицина, фінанси та банківська сфера, освіта (дошкільні заклади та заклади середньої освіти), сфера обслуговування (готелі, ресторани), виробничі фабрики та заводи.

“ Знаєте, коли я здала екзамени, то чомусь почався дуже великий приплив українських лікарів. Тут серед наших (мігрантів – ред.) дуже багато лікарів.

(жін., 55-59 р., мігрувала до ПАР усередині 2000-х років)

”

Щодо державного сектору, то нам вдалося зафіксувати випадки працевлаштування у державній клініці, що зумовлено особливостями трудового законодавства ПАР – за словами респондентів, для дозволу на працевлаштування у приватних клініках необхідно спочатку пропрацювати певний період у державній клініці.

“ Тут така система, що перші п'ять років необхідно... вони дають реєстрацію тільки після того, як пропрацюєш у державній клініці. Тому я тільки минулого року отримала повну реєстрацію з дозволом на працевлаштування у приватній практиці.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Однак, більшість намагаються започаткувати та розвивати власний бізнес або працюють як фрілансери. Це спричинено кількома чинниками:

- проблеми, з якими стикаються українці під час пошуку роботи як наймані працівники, що, зокрема, зумовлені особливостями трудового законодавства ПАР для мігрантів та білого населення;

“ Може, через те, що, знаєте, головне, що тут білі. Вони якось приходять до такого етапу, що вони мають знати, що тобі ніхто нічого не зобов'язаний. Якщо ти сам чогось доб'єшся, то це зможеш. І вони знаходять роботу. Але навіть з цим ВЕЕ (Black economic empowerment), все... Просто ти робиш і ти знаєш, що тобі ніхто нічого не допоможе.

(жін., 50-54 р., одружена з українцем)

”

- особливості соціальних гарантій, зокрема пенсійних виплат;

“ Ніякого соціального захисту немає. З одного боку, це дуже погано, з другого боку, це дисциплінує вас. І ваші кошти крутяться швидше (сміх), бо так країна вся живе.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

- сприяння та підтримка, яку забезпечує держава для започаткування та розвитку малого й середнього бізнесу у ПАР.

“ Я бізнес заснувала практично протягом двох місяців і відразу в мене пішов дохід, і я відразу стала працювати. Тобто тут є підтримка держави – малий і середній бізнес тут не обкладаються податками. Тут, якщо у тебе є якась хороша ідея, її дуже легко втілити. Не потрібно ходити мільйонами інстанцій і щось доводити – санепідстанцій, одне, друге, третє, десяте, і всім давати хабарі. І ось коли ти пройдеш коло пекла, ось потім тебе обкладуть податками і у тебе все одно нічого не вийде. Тут цього нічого не було. Підготувала документи, заснувала компанію і почала працювати, все. Тобто тут дуже хороша законодавча система.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№13)

”

Крім того, українські жінки, які одружуються з місцевими чоловіками зазвичай не працюють найнятими працівницями, а долучаються до бізнесу своїх чоловіків або, наприклад, виготовляють товари на продаж, проводять вдома приватні заняття (зокрема, з музики). Часто вони займаються такими видами діяльності, які не вимагають офіційного дозволу на працевлаштування чи володіння двома мовами (англійською та африкаанс), що частково спричинене специфікою міграційної політики ПАР.

“ Я домогосподарка. Я допомагаю своєму чоловіку в його бізнесі: там трошки з документами, паперами зв'язано. Він пішов два роки тому на пенсію і відкрив свій маленький бізнес – це обробка металу. У свій вільний час займаюся своїми справами, хобі. Я дуже люблю пекти і ось зараз я захоплююся «icing cooking» – на печиво роблю, і навіть іноді продаю.

(жін., 55-59 р., Преторія)

”

Українські мігранти, які розвивають власний бізнес у ПАР, надають перевагу здійсненню економічної діяльності в таких сферах: оренда нерухомого майна, будівництво, туризм, ресторанний бізнес і торгівля.

“ Я маю базу відпочинку. <...> І планую розвивати далі, тобто кожен рік ми добудовуємо. Розвиваю повністю, оскільки маю відповідну освіту, закінчила готельний бізнес. Тому мені це до вподоби. Мені це легко дається. Тому я розвиваю базу відпочинку і керую. <...> Також мій чоловік заснував компанію, яка займається імпортом з Америки. <...> Поставляємо по всій країні по різних магазинах, по супермаркетах. Детально я за останніх чотири роки керую цією компанією як CO (chief officer (англ.) – загальна назва керівної посади в компанії – ред.).

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

Серед фрілансерів та самозайнятих (у малому та середньому бізнесі) ми зафіксували дуже різні напрями діяльності, зокрема: фото- та відео- послуги, сфера фінансів, транспортні перевезення, неформальна освіта, індустрія краси.

“ Зараз роблю фотографії, відео для різних днів народження, весілля, фотосесії сімейні. Маємо навіть студію тут.
(чол., 35-39 р., Дурбан)

“ Я відкрила компанію зі своєю сестрою. Ми п'ятдесят на п'ятдесят власники. <...> Ми робимо досліди, вивчаємо хімію, фізику, біологію. Навіть географію в такому ігровому руслі. З практичними експериментами. Тобто ми відкрили гуртки при школах. Це вже позашкільну освіту пропонуємо, плюс ми пропонуємо шкільні шоу протягом шкільного дня. У нас тут багато приватних шкіл, вони свої бюджети мають. <...> Я працюю з музеєм, ми в музеї показуємо шоу.
(жін., 45-49 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№14)

ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ

У контексті розмови про особливості працевлаштування українців у ПАР більшість опитаних одразу акцентували увагу на наявності корупції в системі органів влади та проблемах розвитку економіки у ПАР загалом: зниженні темпів приросту ВВП, високих показниках коефіцієнта Джині та рівня безробіття. Крім того, вони наголошують на проблемах, пов'язаних із міграційною ситуацією в країні, та методах боротьби з наслідками апартеїду, зокрема у сфері державної політики зайнятості населення. Респонденти середнього віку також звертають увагу на проблеми, що пов'язані з пенсійним забезпеченням і соціальними гарантіями в ПАР. Розгляньмо детальніше кожен із цих проблем, які впливають на економічну інтеграцію українців у ПАР.

Якщо **аналізувати економічний стан ПАР** зважаючи на динаміку приросту ВВП, можна помітити неоднозначну та стрибкоподібну ситуацію: високі показники приросту ВВП впродовж 1990-х років забезпечили покращення показників ВВП на одну особу на 2000-і роки, але значне його падіння, яке спостерігалось протягом 2007–2009 рр., і подальша негативна економічна ситуація після 2011 р. призвели до його скорочення (рис. 3).

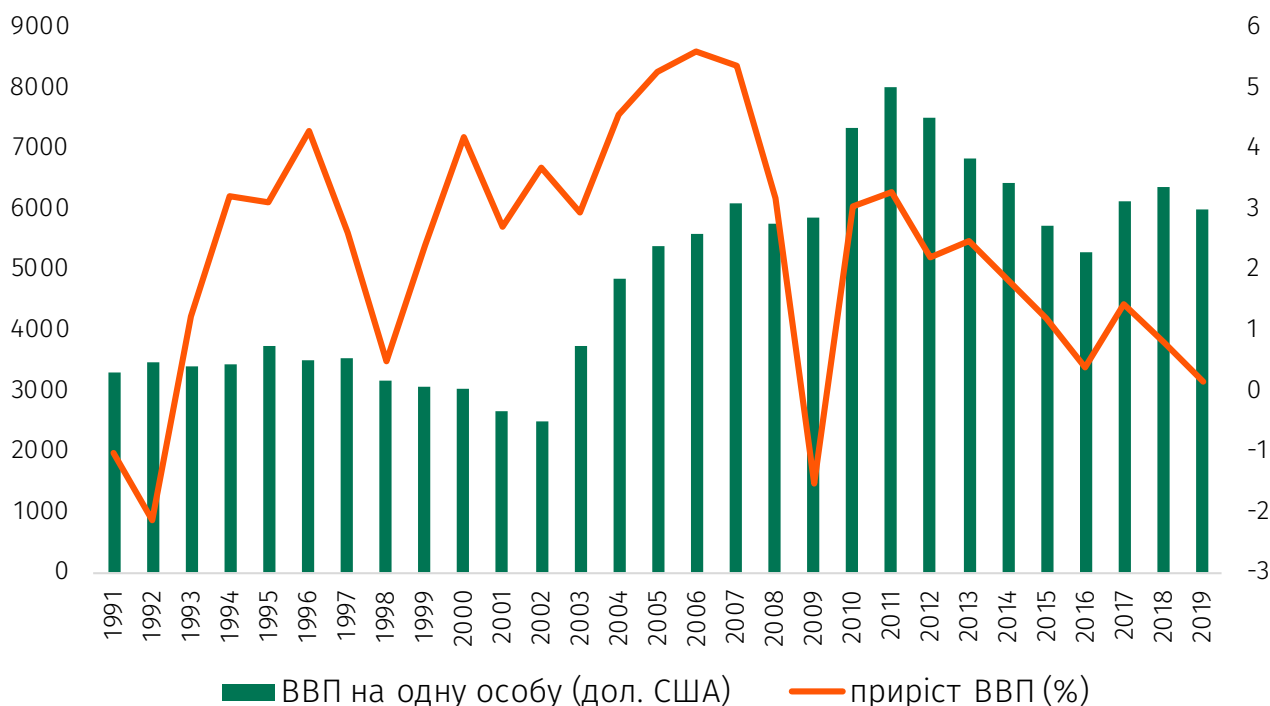

Рис. 3. Динаміка ВВП у ПАР, 1991-2019 рр. [73]

Варто також мати на увазі, що чисельність населення ПАР зростає з 36,8 млн. осіб у 1990 р. до 58,6 млн. у 2019 р., тобто у більш ніж півтора рази [73]. Це також істотно вплинуло на розподіл обсягів ВВП на одну особу, адже загальний показник ВВП упродовж аналізованого періоду зростає, за винятком 2009 р. [73] Приблизно про такі самі тенденції часто говорять і респонденти дослідження.

“ Економіка не росте. Коли я сюди приїхав, економічне зростання ВВП було близько 6–8%. Країну трішки тут пограбували за останні 10–15 років, і економічне зростання зараз між 0,5–1% ВВП на рік. І населення... Тобто ми створюємо бідність. І війна за роботи, за добре оплачувані роботи, стає дедалі сильнішою.
(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№15)

”

“ В ПАР загалом зараз все йде вниз. Роботодавці масово звільняють робітників, ВВП на душу населення падає, тобто економіка в дуже поганому стані. Міжнародні інвестори виходять з країни, заходять тільки китайці.

(чол., 20-24 р., Преторія)

”

Крім того, багато опитаних наголошують на економічній нерівності в країні, поділі суспільства на заможних і вбогих, високих показниках індексу Джині, що, безумовно, впливає на формування ринку праці.

“ Тут досить таке жорстоке розділення. Є дуже бідний прошарок місцевого населення. Як правило, це чорні, які живуть, не мають якогось достойного житла, мають дуже низьку зарплатню, або взагалі безробітні. Рівень безробіття тут двадцять дев'ять відсотків. Взагалі дуже багато хто живе дуже бідно.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

“ Роботу хорошу отримати дедалі важче й важче. Тому що тут така річ – Джині-коефіцієнт, тобто різниця між багатими і бідними одна з найбільших у світі – найбільша у світі. Тут можна жити в особняку з басейном і тенісним кортом, а ось буквально вийдеш, проїдеш п'ять хвилин, і ти в нетрях.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№16)

”

Як ми вже зазначали в першому розділі, показник Джині-індексу (економічної нерівності) у ПАР і справді один із найвищих у світі [73]. Для порівняння зауважимо, що цей коефіцієнт майже у 2,5 рази перевищував показник, який був в Україні (станом на 2015 р.) [73].

Зважаючи на зниження темпів економічного приросту, зростання чисельності населення, поглиблення економічної нерівності **рівень безробіття у ПАР** також зростає. Згідно з даними Світового Банку, станом на 2020 р. він становив 28,5% від працездатного населення, причім упродовж 2001 – 2003 рр. він перевищував 30% [73]. Для порівняння, в Україні за період 2000 – 2019 рр. показник безробіття серед працездатного населення за методологією Міжнародної Організації Праці (МОП) у середньому становив 9,6%, водночас найвище значення було у 2000 р. 12,4% [74]. Станом на початок 2020 р. рівень безробіття в Україні становив 8,6% [74].

“ Що не подобається, так це трошки високий рівень безробіття, що призводить до економічних проблем в країні, і що деякі категорії населення не можуть собі дозволити нормальний спосіб життя, і що влада або не в змозі або не зовсім дотримується того, що має виконувати.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

“ Я б сказала, що в той час, коли я приїхала, не було таких проблем. Я думаю, що з часом в країні стає дуже високе безробіття. За останніми офіційними даними, це до тридцяти відсотків працездатного населення. Тому я вважаю, що останнім часом так, проблема дуже складна тут стоїть із працевлаштуванням.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

Додатковим навантаженням на економічну систему ПАР та ринок праці зокрема, на думку респондентів, є потоки мігрантів із сусідніх країн.

“ Дуже велика кількість безробітного свого населення, тому що дуже великий потік мігрантів, вони працюють за значно менші гроші, створюють дуже складні проблеми з працевлаштуванням свого населення.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

Утім, найбільшим викликом для українських мігрантів у ПАР на ринку праці є **умови, пов'язані із запровадженням політики економічних розширених можливостей для темношкірого населення – Broad-Based Black Economic Empowerment (BBBEE або B-BBEE).**

Довідка

Broad – Based Black Economic Empowerment (BBBEE або B-BBEE) – форма економічного розширення можливостей, ініційована урядом Південної Африки та запроваджена в країні Актом № 53 від 2003 р. (опублікований у січні 2004 р.) для подолання наслідків апартеїду. Як зазначено в Акті, його створили, аби встановити законодавчу базу для популяризації економічних можливостей темношкірого населення, наділити повноваженнями міністра видавати кодекси належної практики та публікувати статuti про трансформацію, створити Консультативну раду з питань розширення можливостей темношкірого населення та забезпечити виконання пов'язаних із цією проблематикою справ [75].

У 2013 р. уряд переглянув та вніс певні поправки до цього Акту, які були опубліковані та набули чинності у січні 2014 р. [76]. Згідно із цими поправками (стаття 1, пункт «с»), B-BBEE означає запровадження видимих економічних розширених прав та можливостей для всього темношкірого населення (зокрема жінок, робітників, молодь, людей з інвалідністю, селян) шляхом різноманітних, але інтегрованих соціально-економічних стратегій, які охоплюють такі:

- збільшення чисельності темношкірого населення серед менеджерів, управлінців або власників підприємств і виробничих фондів;

- сприяння набуттю власності й управлінню підприємствами та виробничими фондами з боку темношкірих громад, працівників, кооперативів та інших колективних підприємств;
- розвиток людських ресурсів та навичок;
- досягнення справедливого представництва в усіх професійних категоріях і рівнях робочої сили;
- пільгові умови на проведення закупівлі для підприємств, які перебувають у власності або під управлінням темношкірого населення;
- інвестування в компанії, що перебувають у власності або під керівництвом темношкірого населення [76].

На думку респондентів, реалізація цього Акту на практиці передбачає нерівні умови для білого населення та ще більше ускладнює працевлаштування українців у ПАР.

“ Тут є система квот в цій країні і кожен роботодавець, ну я не знаю, чи знаєте ви, що тут апартеїд був, і от зараз щоб це виправити, є система квот в країні... от кожна компанія має мати мінімум якийсь відсоток чорних, індусів і так далі. Через це білому отримати робоче місце набагато важче, ніж чорному, те ж робоче місце. Тому що компанія має відповідати цим угодам, щоб робити бізнес з державними установами, щоб платити менше податків, і щоб не сплачувати штрафи. Тому що вони є, якщо ця компанія не дотримується квот. Через це мені важко.

(чол., 20-24 р., студент)

”

“ Тут пріоритет для чорношкірого населення, тому на роботу влаштуватися практично неможливо. І навіть як ти туди представиш якісь документи, нехай ти будеш... ну хіба якимось доктором наук, і все ж таки тебе поставлять і скажуть, в них тут завжди прийнято так говорити, посміхнуться і скажуть: «Чекайте».

(жін., 60-64 р., на пенсії)

”

На думку декотрих опитаних, виконання вимог В-ВБЕЕ в майбутньому навіть призводить до девальвації рівня заробітних плат і знецінення робочої сили загалом, адже вимога щодо квот працевлаштування темношкірого населення на тлі високої пропозиції та низької якості цієї робочої сили створює сприятливі умови для зниження рівня заробітної плати.

“ Мені здається, в основному проблема в тому, що тут дуже велике безробіття. От я дивлюсь по бізнесу чоловіка навіть, як вони, бізнесмени, говорять: «Навіщо нам наймати білого хлопця, якому платити п'ятнадцять тисяч рандів, якщо ми наймемо одного чорношкірого і будемо платити йому сім чи шість тисяч, або навіть двох. Тобто мені здається, що от ця расова проблема в тому, що на фірмі має бути 60% чорношкірих людей на роботі. Тобто не білих, а саме чорношкірих. Тобто така проблема знецінює людську роботу. <...> Дуже важко знайти таку роботу, яка б добре оплачувалась через те, що тут дуже велика кількість безробітних зараз. Дуже багато із Зімбабве. Тобто сусідні оці країни, які південноафриканські, які взагалі збанкрутували. Всі чорношкірі їдуть сюди в Південну Африку. І це ще більше знецінює людську роботу.

(жін., 60-64 р., критично ставиться до системи «позитивних дій») ”

Зважаючи на те, що частина українських мігрантів відкриває власний бізнес у ПАР, вимоги В-ВБЕЕ також впливають на цей процес (як у контексті найму працівників, так і залучення партнерів для керівництва компанією). Опитані розповідають, що вимога максимального залучення темношкірого та менш кваліфікованого персоналу змушує роботодавців витратити власні кошти на підвищення їхньої кваліфікації замість того, щоб одразу найняти білого працівника з необхідними навичками та знаннями.

“ Але є такий момент, що не тільки має бути партнер, але дев'яносто відсотків ваших співробітників мають бути чорношкірими. Тобто, наприклад, до мене приходять люди з доброю освітою в тій галузі, в якій ми маємо набрати співробітників. Навіть якщо білошкіра людина має кращу кваліфікацію, я маю взяти чорношкіру людину, якій маємо вже додати тієї кваліфікації. Вже в процесі компанія має його навчити, дотягнути по знаннях до потрібного нам рівня, але я маю взяти чорношкіру людину.

(жін., 40-44 р., одружена з південноафриканцем, з яким веде спільний бізнес) ”

“ Зараз в них таке офіційне, так і називається ВБЕЕ – black economic empowerment, тобто якщо в тебе фірма, то ти маєш наймати чорних, навіть якщо вони не такі кваліфіковані, як білі. Знаєте, вони можуть бути капризні, ходити на роботу або не ходити на роботу, але ти маєш це робити, бо це пов'язано з законом. Або ти маєш триматися настільки малим, що в тебе має бути... ти сам маєш бути підприємцем. Бізнес вдома – це нормально, що зараз і роблять місцеві.

(жін., 55-59 р., одружена з українцем, який має власний бізнес) ”

Водночас правила В-ВБЕЕ не лише формують преференції для найму темношкірих працівників, але й захищають їхні трудові права, ускладнюють процедуру звільнення. Крім того, розвиток профспілок іще більше ускладнює звільнення такого працівника навіть за умови виявлення певних порушень на робочому місці. Зокрема, респонденти розповідали про випадки, коли найняті темношкірі працівники скоювали злочин (наприклад, викрадали майно фірми-наймача), однак власникові було важко звільнити їх за крадіжку навіть через суд.

“ Такі зараз правила, що я маю брати людину, може, не з дуже доброю освітою, але чорношкіру. Це має бути дев'яносто відсотків моїх співробітників. І, звичайно, що є проблеми з ними. Ти ніколи не знаєш, чи це є та людина, яка прийшла саме для того, щоб вкласти весь свій потенціал в цю компанію, чи може навіть десь тобі зробити якусь несподіванку. Навіть якщо якась така несподіванка трапилась, то я не маю права просто так взяти і звільнити цю людину. Наприклад, щось було вкрадено – я не можу тебе звільнити. <...> В них дуже на такому високому рівні профспілки – це великі такі довгі судові розбірки. Якщо ти навіть можеш довести, що людина десь щось вкрала, значить погано пояснили.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

Також умови В-ВБЕЕ передбачають нерівні можливості для білих бізнесменів у сфері здійснення державних закупівель, державних замовлень, участі в державних тендерах тощо.

“ Я займаюся своїми бізнесами і тут вітається це, я плачу податки, але є певні моменти – я не можу брати держконтракти під ті цілі, які маю.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№17)

”

“ Тут є таке законодавство, є такі моменти в законодавстві, що якщо ти береш участь в державних тендерах, навіть не то, що успіх в тендерах, а лише для того, щоб взяти участь в тендері, то твоя компанія має кваліфікуватися... Є таке явище в нас як ВБЕЕ – даються преференції компаніям, в яких хоча б один з партнерів є чорношкірим.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

Додатковим фактором, який негативно впливає на успішну економічну інтеграцію українців у ПАР, є загальна міграційна ситуація в цій країні та міграційне законодавство, зокрема, у частині працевлаштування іммігрантів.

“ Найбільша проблема Південної Африки за останні 20 років – це величезна міграція. Тут, напевно, до десяти мільйонів мігрантів знаходиться в країні. <...> Це міграційне питання тут надзвичайно складне.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

Одним із напрямів міграційної політики ПАР є **складна візова система**, зокрема типи віз для тимчасового перебування на території цієї країни (temporary resident visa), а також тих, які надають право для працевлаштування чи ведення бізнесу.

“ Нам було важко знайти роботу, тому що міграційні закони ПАР дуже-дуже такі цікаві. І я коли отримав візу і став за родича (одружився з місцевою мешканкою – ред.), то ця віза не дозволяла мені працювати. Тому було важко знайти роботодавця, який хотів влаштувати на роботу іноземця. Це така дуже відома проблема в ПАР, дуже важко знайти іноземцям роботу, бо то має бути компанія, яка може влаштувати на роботу іноземця тільки за його виключні здібності. В моєму випадку, це – знання іноземної мови, російської мови, тому я отримав роботу в компанії як російський перекладач. І вони мені зробили дозвіл на роботу.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Насправді тут досить нелогічне і часто не зрозуміле законодавство. Спочатку мого перебування я була на робочій візі, яка називається *Company transfer* – це віза безпосередньо пов'язана з роботодавцем. А потім я познайомилася з чоловіком і я справді залишила компанію. Я тут була частково на туристичних візах – *visitor visa*, а далі оформила те, що називається *spouse visa* (подружня віза – ред.). І це насправді дуже нелегко, бо тут на кожен момент ти окремо робиш візу: якщо ти хочеш проживати просто, окрему візу, якщо ти хочеш знайти роботу, і ще окрему візу, якщо ти хочеш займатися своїм бізнесом. Тому тут на кожен пункт тобі треба йти і оформляти візу, і на кожен документ, щоб оформити візу... це займає кілька місяців. В Україні це займає два тижні, а тут займає мінімум два місяці. Це дуже довго.

(жін., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

“ Їхні міграційні правила є дуже складні, скажемо так. Якщо ви хочете сюди переїхати, добре почитайте міграційне законодавство. Бо якщо я б знала, що будуть такі проблеми, то я не знаю, чи я б приїхала сюди одружуватися. Бо знайома дівчина тут на такій, називається, *partnership visa* (партнерська віза – ред.). Вони не одружені, але вони проживають разом. То в неї є право на роботу, що є *confusing* (з англ. «дивно» – ред.). Бо якщо я вже дружина, то, я вважаю, що в мене має бути більше прав тут залишитись і працювати, ніж якщо би я була просто на *partner*.

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

Щодо віз, які видають для здійснення економічної діяльності у ПАР, то кожен тип передбачає різний максимальний термін для перебування в цій країні, різні умови та процедури для її отримання, про що йшлося у відповідному підрозділі.

Як ми вже зазначали, українці мігрували до ПАР на різних умовах, маючи різні типи віз, частина з яких не дозволяла працевлаштування взагалі. Тож іноді їм доводилося змінювати або тип візи, або тип резиденції (з тимчасової на постійну).

“ Проблема в мене вийшла в тому, що чоловіку дають бізнес-візу, а мені дають візу, яка не дає мені право працювати. Так що роботи як такої я собі так і не знайшла. Тут фірми не беруть. Якщо якась нормальна робота, яка нормально оплачується і все стабільно, то їм потрібні лише люди, які мають право працювати.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ *Permanent resident* (з англ. «постійний резидент» – ред.) ти подаєш після п'яти років будучи в шлюбі. До цього часу ти на *temporary resident* (з англ. «тимчасовий резидент» – ред.), яку оновлюєш кожних два роки. Теж не дуже зручно. І без права на роботу, що є дуже величезною проблемою для мене особисто. Я змушена п'ять років сидіти вдома.

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

Іноді зміна статусу резидента була необхідною не лише для отримання права на працевлаштування, але й для інших фінансово-економічних можливостей.

“ Поки я не отримав дозвіл на постійне проживання, обмеження, в принципі, стосуються всього: вони стосуються пошуку роботи, здатності отримати житло в кредит, вони стосуються здатності отримати будь-який кредит. Я не знаю, чи так в усіх країнах, думаю, що схоже законодавство є у кожній країні, щоби захиститися від нелегальної міграції.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Тут у дуже багатьох місцях роботодавці вимагають, щоби було постійне місце проживання в країні. Тобто не просто робоча віза, а от саме постійне місце проживання.

(чол., 20-24 р., Преторія)

”

До того ж українські мігранти фіксують додаткові економічні обмеження щодо себе порівняно з мігрантами з інших африканських країн.

“ Великі обмеження. Я не знаю, можливо, це є те, що моя раса і звідки я приїхала. Тому що всі африканські країни, які сюди приїжджають, жителі з африканських країн і на тій самій візі – в них більше прав, вони працюють всі.

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

Українці, які переїхали до ПАР як трудові мігранти, на момент виїзду з України мали різні типи з вищезгаданих віз. Однак, після завершення контрактів чи терміну перебування дійсної візи, вони також стикнулися з проблемами у процесі її продовження.

“ Я працювала в трьох інших компаніях. Це четверта. Але всі у сфері ІТ, тому що моя віза не дозволяє працювати в іншій сфері. <...> Тому що вона прив'язана до спеціалізації, але вона дозволяє працювати в будь-якій компанії, якщо працюєш офіційно – це південноафриканська компанія, тобто зареєстрована офіційно.

(жін., 35-39 р., Кейптаун)

”

“ Working visa (віза для працевлаштування) <...> зараз в мене постійний контракт. Це зараз мене так не переймає, але коли контракт на 2-3 роки, то потрібно переоформлювати контракт, і візу теж потрібно переоформлювати, кожні два-три роки. А так, як працює бюрократична машина в ПАР, це набагато гірше, ніж в Україні. Тобто вони губили документи, вони висували якісь умови такі нереальні. <...> Коли б я мав цим займатися сам, це було б дуже важко: вимагало багато часу, і нервів, і грошей. Цілком легально, не хабарів, тобто нотаріальне завірення документів і таке інше.

(чол., 35-39 р., Кейптаун)

”

Українські мігранти, розпочинаючи бізнес у ПАР, також стикалися з проблемою продовжити термін свого перебування та розвитку розпочатого бізнесу, адже підприємницька діяльність не є підставою для отримання статусу постійного резидента у ПАР. Бувало, їм траплялася парадоксальна ситуація: коли завершувався термін однієї бізнесової візи, а нову ще не оформили, виникав ризик закриття

компанії і звільнення всіх найнятих працівників. Водночас респонденти наголошували на надмірній бюрократизації цього процесу, іноді штучному зволіканні з оформленням документів з боку органів відповідної служби у ПАР та деяких неправомірних діях.

“ Хоча у мого чоловіка зараз бізнес і протягом цього часу у нього була відкрита віза, і тут є державна фірма, яка дивиться за іноземними інвестиціями й іншими бізнесами. Вони дають рекомендацію про те, що вони рекомендують бізнес в ПАР, відправляють в Home Office (з англ. «міграційна служба» – ред.), щоб відкрити візу. Але першого разу ми дуже довго отримували. Мабуть два роки. <...> Ось минулого року ми знову подалися. Тобто чоловік подався на бізнес-візу, а нам з сином під його візою взагалі відмовили. Мені дали 14 днів покинути країну. Але вони не мали права так робити і ми звернулися до юриста. Мій чоловік не може закрити бізнес за 14 днів. Навіть за законом сказати людям, які на нього працюють, що «вибачте, але мені не дають візу, тому у вас є 14 днів». Тобто навіть за законом такого не може бути.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

Деякі респонденти зазначали, що додатковим викликом для працевлаштування українців у ПАР може стати вимога володіти кількома державними мовами, зокрема англійською та африкаанс.

“ Бажано навіть для працевлаштування африкаанс більше все ж таки, якщо ви десь в економіці, або в бізнесі, то там фактично дві мови, двомовна ситуація. Тобто коли вас беруть на роботу, то вони обов'язково захочуть, щоб ви також володіли і африкаанс, або одною із мов місцевого населення.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

“ Чому я не пішла (викладати – ред.) у школу, бо тут треба знати дві мови: англійську і південноафриканську. Коли я сюди приїхала, то, слава Богу, що я хоч однієї навчилася. Вже другу мову я не змогла здолати. <...> Але взагалі тут так побудовано, що ти маєш знати дві мови. Де б ти не пішов працювати, без південноафриканської ти – нуль.

(жін., 60-64 р., переїхала у ПАР у віці більше 40 р.)

”

Окрім того, ми виявили й іншу особливість працевлаштування висококваліфікованих мігрантів – необхідність працевлаштування за фахом протягом певного періоду, визначеного законодавством ПАР. В іншому разі існує ризик втратити кваліфікацію.

“ Коли я приїхала, у мене були пропозиції працювати в університеті на кафедрі славістики. Була зацікавленість <...> але у мене не було знання англійської мови. Тут вважається, якщо ти не працюєш за фахом протягом семи років, то вони вже тебе дискваліфікують.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

Попри те є такі респонденти, які зазначали, що не мали проблем із працевлаштуванням у ПАР.

“ Все залежить від того, наскільки тебе хочуть як спеціаліста. Якщо хочуть сильно, то ти з труднощами не стикаєшся. Якщо не сильно, то стикаєшся. Було, в принципі, все нормально, було нескладно.

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Зважаючи на всі вищеописані особливості міграційної політики та політики зайнятості населення у ПАР, результати нашого дослідження засвідчили, що **шляхи пошуку роботи** залежать насамперед від мети міграції тамтешніх мігрантів з України. Додаткові чинники, які впливають на цей процес, – вік, кваліфікація, стать, володіння мовою.

Найлегше було тим трудовим мігрантам, які на момент виїзду вже мали оформлені контракти з південноафриканськими компаніями й одразу отримали відповідну трудову візу. Це переважно лікарі, айтівці, працівники міжнародних корпорацій, один з офісів яких розташований у ПАР. Оскільки працевлаштування та оформлення всіх документів часто відбувалося за сприяння консалтингових фірм, то ці мігранти не стикалися з якимись проблемами в ПАР, за винятком лише того, що для деяких видів кваліфікацій тип візи дозволяє працевлаштування лише в конкретно визначеній сфері.

“ В той час була організація, вона називалась [назва організації]. Це в умовах жорсткої нестачі кваліфікованих медичних кадрів, вони допомагали з працевлаштуванням, тобто це не рекрутинг компанії, це – *facilitation agency* (з англ. «агенції надання допомоги» – ред.), тобто ця організація працювала на пожертви переважно фондів і приватних осіб. Вони мене не працевлаштували, вони лише допомагали з оформленням документів. Тобто я сам знайшов місце роботи, вони просто допомогли пройти через бюрократичні труднощі.

(чол., 35-39 р., Кейптаун)

”

Мігранти, які виїхали до ПАР з метою одруження або зміни країни проживання, переважно здійснювали пошук роботи кількома способами:

- за допомогою спеціалізованих інтернетних сервісів, зокрема на сайтах із пошуку роботи;

“*Переважно в інтернеті. Тобто в інтернеті можна зайти, подивитися там якісь роботи запропоновані... Тут інтернет-сфера дуже розвинена, де можна знайти роботу. Але там теж у багатьох посадах написано «білим не подавати» або просто написано «відкрито для всіх». Якщо відкрито для всіх, то можна подати.*

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№18)

”

- через бюро працевлаштування;

“*Було оголошення в газеті. Це бюро з працевлаштування.*

(жін., 55-59 р., Преторія)

Оригінал цитати (№19)

”

- за сприяння та посередництва українських друзів, знайомих чи родичів, які проживали на той час у ПАР;

“*Тут так просто не влаштуєшся. Треба знайти тих людей, які тобі допоможуть улаштуватися.*

(чол., 55-59 р., Преторія)

Оригінал цитати (№20)

”

“*Друга робота – це через українців знайомих. Я познайомилася і мені там рекомендували, я пішла на співбесіду.*

(жін., 55-59 р., Преторія)

”

“*Брат познайомив з людьми, коли ми приїхали. Поселилися, стали ходити в синагогу, люди почали бачити нас, і ми знайшли роботу. Це першу роботу, і другу роботу, і допомогли дружині. Так що, якщо будете спілкуватися з людьми, то все буде. Поводити себе пристойно і все буде. <...> Тут дуже багато людей допомагають один одному. Люди, які тут жили, це була багата країна, вони ні в чому не нуждалися, і вони раді допомагати іншим людям, якщо є якась проблема. <...> Тут якщо ви хочете получить нормальну роботу, то тільки не по об'явах, тільки якщо ви знаєте когось.*

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

- через професійні кола спілкування з місцевими мешканцями.

“ Мене знайшли насправді, я не шукала. Я була на конференції з маркетингу, і різні люди там були з різних компаній. Ми ставили там різні запитання, виступали, і коли була кави-перерва до мене підійшли, взяли мої контакти і потім увечері мені зателефонував директор клініки і запропонував мені роботу.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

“ Вона (робота – ред.) мене сама знайшла, тому що просто було коло людей, які поділяли подібні погляди, і просто вони запропонували, коли мій чоловік мав якісь фінансові проблеми, мені запропонували щось, щоб допомогти фінансово нам.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

Пошук місця праці за посередництва українських родичів чи знайомих мав свої особливості, зокрема попередні домовленості з працедавцем дозволяли обійти вимоги законодавства ПАР щодо пріоритету працевлаштування місцевих мешканців перед імігрантами.

“ Мій брат попросив одного зі своїх друзів знайти мені роботу. <...> Тут тоді була така... англійською *procedure* (процедура – ред.), по закону, якщо вони хотіли когось брати з імігрантів на роботу, тоді даєш об'яву в газету, що тобі потрібні такі спеціалісти, а потім всім кажеш, що нема роботи, а вас тоді беруть на роботу і кажуть, що такого спеціаліста із такого фаху не могли знайти в країні. Ну і це один із способів такий був. І так я знайшов роботу.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

Як ми вже зауважували, одним зі стимулів започаткування власного бізнесу у ПАР є **обмеженість державних соціальних гарантій**, особливо для імігрантів. Це стосується насамперед виплат допомоги з безробіття та пенсій.

“ Я знаю, що в мене тут немає соціальної допомоги, в мене немає тут пенсії, переваг, які, наприклад, є в Україні, або, які є в місцевого населення, в мене немає. Наприклад, от якщо я безробітний і так далі, то допомоги в мене не буде.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

Опитані наголошують на тому, що пенсійні фонди в ПАР – переважно приватні компанії, які мають свої правила, водночас існують і певні вимоги, пов'язані із державними пенсійними виплатами:

- матеріальний стан, зокрема наявність нерухомого майна;

“ Тут, якщо ти маєш будинок, і якщо ти маєш машину – тобі пенсію держава не платить. Представляєте? Скільки б вам років не було. І тільки ти сам можеш зібрати. От ти збираєш в пенсійний фонд, ти збираєш, збираєш, і ти з них не платиш податки. Але якщо тобі ще не шістдесят п'ять і ти хочеш їх забрати, то ти маєш заплатити тридцять процентів. От я забрала, бо мені треба було, і зараз знову збираю. Я заплатила тридцять процентів і забрала ці свої гроші з пенсійного фонду. А так, то державної допомоги нема. Напевно, тому що тут багато живуть чорних бідних, і в них немає нічого, і їм держава платить. Тобто ця пенсія тут не залежить від того, скільки ти працював, а залежить від того, що ти маєш.

(жін., 50-54 р., працювала лікарем)

”

- робота в державному секторі.

“ Тут пенсій нема, тільки у великих компаніях і тільки для тих, хто працює на державу. Хто працює на державу, у тих є пенсія. Кожен має відкладати собі сам. Багато різних пенсійних фондів. Можете собі знайти і самі собі платите.

(чол., 60-64 р., має власний бізнес)

”

Однак, як розповідають респонденти, дехто з українців знаходить вихід із цієї ситуації й отримує державні пенсійні виплати, принаймні в мінімальному розмірі.

“ Буває, обходять українці, якщо вони не назбирали на цю (пенсію – ред.), що без податків. Ти можеш передати хату сину, машину оформити на доньку, і коли ти залишаєшся голий, тоді тобі будуть платити пенсію. Пенсія тут мінімальна сто п'ятдесят доларів.

(жін., 50-54 р., одружена з українцем)

”

Щодо забезпечення права на отримання медичної допомоги та освіти, то опитані оцінюють державні заклади ПАР як незадовільні, що змушує їх звертатися до приватних дошкільних закладів, шкіл та лікарень. Для відвідування приватних медичних закладів треба мати страховий поліс, який оформляється відповідно до вимог певної мережі цих закладів. Оскільки вартість медичних послуг у ПАР дуже висока, страховий поліс – це основний спосіб отримати якісну медичну допомогу.

“ Нема нічого соціального: ні шпиталів для людей нема, нічого. Є шпиталі такі, що ви не підете туди, бо це для чорних. Медична страховка дуже дорога. <...> Освіта... в мене діти були, але ми отримували знижку, тому що моя жінка там працювала, то вартість була 120 тисяч рандів, тобто 240-250 тисяч гривень на рік це на одну дитину, а у мене їх було двоє. <...> Все дуже дороге, тому що все приватне. Лікарні – групи, наприклад, Netcare та інші – це лише приватні заклади. Там держава нічого не має до цього. А державні госпіталі – це дуже страшно. Якщо не буде вибору, то підете, але краще не ходити.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

Як стверджують опитані, можливість отримання різних видів послуг, передбачених медичним страхуванням, залежать від типу візи. Зокрема, ми зафіксували ситуацію, коли українські мігранти мали такий тип візи, що не дозволяв їм оформити повноцінний поліс медичного страхування, який би покривав витрати на народження дитини.

“ У нас була *visitors visa* (з англ. «віза для відвідування країни» – ред.) і ми не могли відкрити страхівку собі. А тут якщо народжувати... і взагалі медицина дуже дорога. Якщо немає страхівки, то це суми непідйомні скажу.

(жін., 60-64 р., переїхала у ПАР на початку 2000-х років)

”

ЗМІНА КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ОТРИМАННЯ ДОДАТКОВОЇ ОСВІТИ У ПАР

Типовою серед українських мігрантів у ПАР є практика проходження курсів для підвищення кваліфікації, здобуття вищої освіти в університетах з метою подальшого працевлаштування або ведення власного бізнесу.

“ І тут я роблю зараз останній предмет, я тут роблю бакалавр правознавства. <...> Мета була одна, а таких підштовхуючих факторів було, по-перше, це для мене як виклик. Сказала, що я думала, що я гуманітарій-прегуманітарій. Але оскільки це правознавство – я думала, ну правознавство – це так: почитав собі якісь кейси, почитав щось і склав іспит. Але коли я розумію, що це бакалавр комерційного права, що ти маєш вивчати і бухгалтерію, і економіку. І це мені настільки... все це, як запальничка така. Мені цікаво, я хочу. Навіть для життя взагалі вся ця інформація є дуже необхідною. А по-друге, мені дуже хотілося, щоби приєднатися до бізнесу мого чоловіка, щоби я також могла щось від себе додавати йому, мої навички, мої знання. І зараз я це вже втілюю. Я зараз вже працюю з моїм чоловіком. Те, що я вже вивчила, я вже на якісь практичні... В мене є здобутки з цього.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

“ В ПАР я навчалася онлайн в Шотландському університеті. Постійно розвиваюсь. Продовжую ще досі навчатись по бізнес-напрямку. <...> Для особистого розвитку, тому що я веду свою компанію з імпорту, експорту, і щоб бути конкурентоспроможною. Університет (в Україні – ред.) я закінчила десять років назад, а все розвивається. Тому я вважаю, що не можна залишатися на тому рівні, на якому ти був, щоби бути конкурентоспроможною, потрібно постійно розвиватися різними напрямками: маркетинг, менеджмент, продажі, тобто все можливе, що може допомогти твоєму бізнесу стати сильнішим.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

Окремо варто звернути увагу на лікарів, які, щоб продовжити займатися професійною діяльністю у ПАР, зобов'язані скласти іспит із медицини та англійської мови.

“ Якщо здаси екзамен... Ну це не були такі важкі, вони і зараз не важкі. Але зараз, наприклад, щоб їх здавати, ти маєш мати п'ять з англійської. <...> От я здавала англійську, але вони мені сказали: «Медицина в тебе добра, а англійської немає, тоді йди навчайся в університет *medical English* (з англ. «англійська мова в медичній сфері» – ред.)». Десь пів року я навчалася, а потім вже пішла працювати. <...> Українська нація розумніша (сміх). І вона здає легше (сміх). Бо коли я здавала, то я здавала з німецьким лікарем. І він не здав, а я здала. І я так здивувалась.

(жін., 55-59 р., мігрувала до ПАР у середині 2000-х років)

”

Водночас ми зафіксували випадки, коли деякі українські мігранти, уже маючи диплом про медичну освіту в Україні, продовжували навчання у ПАР (приміром, здобували науковий ступінь).

“ Я почав працювати, тільки звичайним лікарем не хірургом, але виконував хірургічні операції. Щоб зареєструватися хірургом довелося мені перевчитися. Перездавати всі екзамені і тоді отримав реєстрацію. А після того, як я вже отримав, фактично це все йде паралельно: і робота, і навчання. І потім після цього захистив *Ph D* вже тут.

(чол., 45-49 р., Преторія)

”

З приводу інших спеціальностей респонденти зазначали, що існує можливість визнання українського диплома про вищу освіту, а також наукового ступеня. Припускаємо, що це стало можливим після приєднання України до Гаазької Конвенції (2002 р.) [77], яка скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів.

З-поміж держав-членів цієї Конвенції є також ПАР (ратифікація Конвенції – 03.08.1994 р., набуття чинності – 30.04.1995) [78].

“ Я підтвердив свій диплом в місцевій асоціації, коли я отримував візу, тому, в принципі, мені достатньо моєї освіти. Плюс по роботі за все життя я отримав достатньо велику кількість тренінгів всіляких. Я не відчуваю, що в мене десь є якісь gaps (з англ. «прогалини, розриви» – ред.) з місцевими; що я чогось не знаю, що знають вони.
(чол., 40-44 р., Йоганнесбург) ”

“ Я просто підтвердила тут диплом. Я просто вислала свій диплом-вкладиш, де були написані предмети і начитка годин. І вони мені перевели це у свою систему, тобто мені не треба було тут закінчувати нічого. Мій диплом взяли.
(жін., 45-49 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№21) ”

Ба більше, ті мігранти, які мали науковий ступінь, здобутий в Україні, стикнулися з проблемою так званої надмірної кваліфікації (overqualification – англ.). Зокрема, вони не могли здобувати додаткову освіту у вищих навчальних закладах ПАР у межах освоєного в Україні фаху, оскільки їхній науковий рівень є вищим, ніж той рівень освіти, який вони мали б здобути у ПАР. Схожа проблема надмірної кваліфікації існує й на ринку праці, що ускладнює працевлаштування для осіб з науковими ступенями на посадах, які цього не вимагають.

Утім, ми все-таки зафіксували випадок, коли респондентка зіткнулася з організаційними проблемами визнання її диплому.

“ Вони визнають наші кандидатські. <...> Я почала вивчати англійську мову в університеті і потім я хотіла продовжити своє навчання, але вони мені не дозволили продовжувати за фахом, тому що вони сказали, що в мене багато освіти для цього.
(жін., 50-54 р., Преторія) ”

“ Деякі організаційні моменти оформлення документів... Трохи були труднощі, тому що треба було отримувати підтвердження диплому через якусь там міжнародну організацію, яка знаходиться в Америці. І мені доводилось туди відсилати документи. Це все триває якийсь час, ну, як би, трохи складнощі були. Але на той момент я ще була одружена і чоловік місцевий, то він мені дуже активно допомагав, він мене возив у всі ці інстанції, в Преторію, в усі міністерства для того, щоб все оформити.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург) ”

Проте, можемо зазначити, що здебільшого у ПАР не простежується значних проблем або перепон для здобуття освіти, підвищення кваліфікації чи перекваліфікації для українських мігрантів.

ОЦІНКА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Не всі респонденти могли оцінити переваги та недоліки професійної самореалізації в ПАР, порівнюючи їх зі ситуацією на ринку праці України, оскільки частина опитаних не мала досвіду роботи в Україні, а інша – у ПАР. Серед тих, хто все-таки зміг зіставити, думки розділилися. Поширеною була думка, що у Південній Африці існує більше можливостей не лише для покращення фінансового становища, але й для професійного розвитку. Узагальнюючи відповіді респондентів, можемо окреслити переваги, які, на розсуд опитаних, існують у ПАР:

- вищий рівень заробітних плат та інші можливості для матеріального забезпечення;

“ Так, можливість реалізуватися тут (у ПАР – ред.) є. Можна займатись якоюсь науковою роботою. Можна продовжувати навчання при бажанні. Як є в Україні на даний момент, мені важко сказати. Тому що я дуже короткий час працювала там і сказати, наскільки б я могла реалізуватися як спеціаліст в Україні складно. Можливо до якоїсь міри могла б реалізуватися, але фінансового задоволення такого ж я б не отримала.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

“ Може, то тільки в столиці, у Києві, можна порівнювати з таким заробітком, а якщо порівнювати з іншими містами, то тут краще можна заробити на цей час.

(чол., 35-39 р., самозайнятий)

”

“ Навіть ті самі офіціанти, ось якщо брати: офіціанти на чай можуть виносити за хороші вихідні по 15, по 13 тисяч рент. Це за ніч. Це тисяча доларів. У нас, наприклад, офіціантам важко. Я знаю, що зарплата в них набагато менша. Тому тут наші влаштувалися б дуже добре.

(чол., 25-29 р., працює в ІТ-сфері)

Оригінал цитати (№22)

”

- сприятливіші умови для бізнесу: нижчий рівень корупції, прозорість умов реєстрації та сплати податків, спрощена процедура для реєстрації компаній, фіскальні пільги, фінансова допомога для малого та середнього бізнесу тощо;

“ Я не хотіла б це казати, тому що люблю дуже Україну, але насправді тут більше можливостей. Може, тому, що це країна нова і ринок маркетингу не настільки зайнятий. Можна легше і швидше відкрити і зареєструвати компанію, ніж на даний момент в Україні. Легше і швидше зареєструвати її і без будь-яких хабарів. Не знаю, як в даний момент, але раніше потрібно було багато грошей. Потрібно, щоб в тебе були якісь знайомі і так далі. Тобто тут не дивляться, як ти одягнений, а в нас оцінюють по статусу спочатку. <...> Я можу керувати декількома бізнесами одночасно і можу відкривати легше, тобто мені для того не потрібно купу грошей для старту.

(жін., 30-34 р., розвиває туристичний бізнес в ПАР)

”

“ Одна з причин, чого ми поїхали отоді. Колись в Україні я працювала в лікарні. Потім ми з чоловіком вирішили зробити приватну практику для мене. <...> Все було успішно. А потім почала приходити санстанція. Вони приходили кожен тиждень! <...> А був такий закон: якщо санстанція штрафує... якщо три штрафи – тебе позбавляють ліцензії. Тобто закон сам спонукав, щоб ти давала хабарі. Виходить, два рази вони прийдуть, а на третій в тебе вже немає ліцензії. <...> Ми подали на суд, суд виграла. Але потім, коли ми виграла цей суд, виявилось, що всі дозволи знову в них (в санстанції – ред.) треба брати. Я так тих хабарів не любила.

(жін., 55-59 р., працювала лікарем у ПАР)

”

- можливість для покращення знань та навичок, зокрема мовних;

“ В мене одна з кваліфікацій – перекладач. Так що тут було нормально. Я навіть думаю, що це покращило рівень англійської мови, бо я потім здавала IELTS-тест на рівень англійської, то в мене там в два рази підскочив рівень.

(жін., 30-34 р., доглядає малолітню дитину)

”

- усвідомлення того, що є можливість працювати над власним продуктом безпосередньо з компанією-наймачем, а не через підрядників;

“ Може, мені так пощастило, тому що тут є можливості показати себе, є можливість використати свої знання і досвід, тобто тут продуктивні компанії і бізнеси, які оперують в країні, і будь-який продукт, який ти розробляєш, будеш розробляти для людей, які знаходяться навколо тебе, і які живуть з тобою в одному місті чи одній країні частіше за все. Я так можу вибрати. А в Україні це більше аутсорсинг (підрядництво – ред.) на західні компанії. <...> Але в Україні зараз все змінюється, тобто це було на момент, коли я виїжджала.

(жін., 35-39 р., працює в ІТ-сфері)

”

- кращі умови для фахової самореалізації у зв'язку зі зменшенням конкуренції на ринку праці висококваліфікованих фахівців, зумовленим їхнім переїздом за кордон.

“ На сьогодні я б сказав, що так (тобто може себе краще професійно реалізувати у ПАР, ніж в Україні – ред.). Тому що тут, у ПАР, йде великий вплив професіоналів, ну і капітал разом із ним. Тобто біле населення покидає країну. Просто такий вплив триває. Люди їдуть до Австралії, в Англію, в Канаду, в Америку, в Нову Зеландію. Хто куди. Зі мною в школі вчилися, в університеті – відсотків 60 мігрувало. Мігрують швидко і у великих кількостях. І тут створюються два варіанти. Один варіант – або приєднуйся і стрибай на вагон і мерщій, літак – валіза – Лондон, або залишайся тут, і тебе просто цінуватимуть як висококваліфікованого фахівця. Тому що люди, які їдуть, їх просто немає... не встигають міняти, тобто поміняти білу на чорну людину з таким самим професіоналізмом і досвідом дуже важко.

(чол., 30-34 р., працює у сфері інвестицій та банківської справи)

Оригінал цитати (№23)

”

Як ми вже зауважували, відповіді респондентів щодо порівняння можливостей реалізації професійного потенціалу та розвитку навичок в Україні та ПАР не були однозначними. Були й такі, які вважають, що в Україні, попри гірші фінансові можливості, можна краще реалізуватися.

“ Більше себе реалізовувала я в Україні. <...> І якби я бачила майбутнє в тому, що я можу реалізувати і працювати, але я не бачила майбутнього в заробітній платі, яку пропонували. Тому в Україні я легше себе можу відкрити. А тут, в ПАР, навпаки. Тобто якщо брати фінансово, то я б більше могла себе реалізувати, якщо б я працювала, але то таке... Не можу я тут до кінця себе відкрити. Це вже співпало в мене так що я, мабуть, дійшла до такого висновку, що, мабуть, ні. Мабуть, не зможу. Хоч як кажу. Був би в мене інший досвід в бізнесі, спробувала себе у такій роботі. Можливо там.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

Респонденти також наголошували на тому, що в Україні відбуваються зміни на краще, а ситуація у ПАР погіршується.

“ На той момент, коли я сюди вирішив приїхати, то я вважав, що тут мене чекали якісь кращі можливості. Ну, в принципі, можливості знайшлися, але я думаю, що в Україні з моїм знанням англійської мови, а також з тим, що я маю... Україна – європейська країна, я думаю, що різноманіття роботи, а також можливостей для відкриття бізнесу зараз покращилися. То зараз я можу сказати, що можливо в Україні й кращі умови з точки зору того, щоб знайти роботу і реалізувати свій потенціал. Бо ви мали на увазі потенціал, тому я думаю, що в Україні, можливо, й краще зараз, мабуть.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Зараз я не знаю, тому що мій вік працює проти мене. <...> Я так думаю, що молоді, може, в Україні можуть себе навіть більше реалізувати, ніж тут. Трошки специфічна така країна.

(жін., 55-59 р., Преторія)

”

“ Тут значно нижчий рівень професійності середній. Тобто тут є багато розумних людей, просто, я думаю, їхній відсоток тут менший. Зокрема, в компанії, в якій я працювала, ти не розвиваєшся, ти не реалізовуєшся. <...> Мені здається, що в Україні рівень знань кращий.

(жін., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

ВИСНОВКИ

Щоб охарактеризувати міграцію й інтеграцію українців у ПАР, ми звернули увагу на мотивацію та обставини переїзду респондентів, а також на основні складові інтеграції як **двостороннього** процесу.

Опитані говорять про різні причини переїзду до ПАР, найтипівіші з яких **робота і шлюб**. Здебільшого респонденти зауважують, що завчасу не розглядали ПАР як країну для потенційного переселення. Обираючи країну призначення, вони здебільшого керувалися такими **попередніми уявленнями** про ПАР: різноманітна природа й теплий клімат; поширеність англійської мови; образ цікавої, незвичної, мультикультурної країни.

Серед респондентів поширеною була думка, що у Південній Африці, на відміну від України, **сьогодні існує більше можливостей** покращити фінансове становище та професійно розвиватися, а умови для підприємництва сприятливіші. Також опитані вважають, що ПАР притаманне зниження конкурентності на ринку праці висококваліфікованих фахівців унаслідок їхнього відпливу за кордон. Утім, зазвичай

опитані оцінюють Україну як країну, що має ліпші економічні перспективи порівняно з ПАР.

Під час переїзду до ПАР одним із найважливіших бюрократичних питань, яке постає перед мігрантами, є отримання візи. Загалом, процедуру одержання першої візи, респонденти не сприймають надто важкою. Та коли потрібно отримати дозвіл для подальшого перебування на території ПАР, у частини мігрантів виникають проблеми. Крім того, через посилене регулювання міграційних процесів у ПАР опитані зауважують тенденцію до **ускладнення бюрократичних процедур** упродовж останніх років.

Одразу після переїзду починається процес включення українських мігрантів у нове суспільство. Серед основних проблем **на початку перебування** у ПАР, про які говорять опитані, є безпека та вільне переміщення, мовний бар'єр, культурні відмінності, труднощі в налагодженні соціальних контактів, пошуком роботи та житла в новій країні. Згодом мігранти вирішують частину із цих проблем, але деякі з них залишаються актуальними ще тривалий час.

Опитані зазвичай оцінюють тривалість своєї адаптації в межах **одного – двох років**. Водночас із-поміж респондентів були й ті, кому для повноцінної інтеграції знадобилося **сім – десять років**, а також особи, які вважають, що вони **ніколи не зможуть інтегруватися** в це суспільство. Останні пояснюють це тим, що їм доволі важко звикнути до іншої культури, способу життя, особливостей комунікації із тутешнім населенням. Та попри різні ускладнення та відмінність від усього, що бачили українці у Європі, більшість респондентів вважає, що вони успішно інтегрувалися в південноафриканське суспільство.

У процесі розгляду суб'єктивного ставлення респондентів до власного перебування у ПАР ми простежили, що частина з них уважала свою міграцію **тимчасовою**. Крім того, зазвичай емігранти **зберігають українське громадянство** та не бачать потреби в набутті громадянства ПАР. Також ми виявили осіб, які розглядають варіанти переселення в Україну чи іншу країну. Такі особливості можуть обмежувати мотивацію та цілеспрямовані дії українців для їхньої інтеграції в суспільство ПАР.

Перевагами цієї країни опитані, які прожили у ПАР тривалий час, вважають природу, різноманітність культур, толерантність, привітність і відкритість місцевого населення, ефективне функціонування економіки та права, високий рівень розвитку інфраструктури, якісні продукти й місцеву кухню, зручний часовий пояс, що дозволяє легше підтримувати контакт із рідними та близькими, які залишилися в Україні. Найменше подобається опитаним **рівень безпеки**, обмежені можливості переміщення, а також безробіття, значне класове розшарування та бідність населення, які притаманні Південно-Африканській Республіці. Усі ці проблеми призводять до кардинальної зміни буденних практик задля гарантування безпеки, але згодом респонденти починають сприймати цю ситуацію за **звичний стан речей**, з яким можна впоратись.

Оскільки опитані зазвичай не мають громадянства ПАР, інституційні обмеження є закономірною особливістю їхнього перебування в цій країні. Та крім цілком очікуваних у будь-якій країні обмежень для мігрантів, респонденти згадують і систему «**позитивних дій**», що покликана згладити наслідки історії країни періодів колоніалізму та апартеїду, яка містила системну дискримінацію осіб неєвропейського походження. Декотрі мігранти незадоволені цими обмеженнями, але, зрештою, оцінюючи їх, здебільшого ставляться з розумінням до такої політики.

Такі особливості країни впливають, зокрема, на **економічну інтеграцію опитаних**. У підсумку дослідження ми виявили, що як найняті працівники українці в ПАР практично не залучені до державного сектора економіки й переважно працюють у приватних компаніях, зокрема у таких сферах: інформаційні технології, медицина, фінанси та банківська сфера, освіта, обслуговування, промисловість. Однак, здебільшого вони все-таки намагаються започаткувати та розвивати **власний бізнес** або працюють як **фрілансери**. З одного боку, це зумовлено проблемами, з якими стикаються українські мігранти під час пошуку роботи чи працевлаштуванні як найняті працівники, та специфікою пенсійної системи в ПАР, а з другого – сприятливими умовами для здійснення малого та середнього бізнесу в цій країні.

Серед основних чинників, які, на думку опитаних, впливають на зайнятість українців у ПАР, можемо виокремити умови країни призначення. Це, з-поміж іншого: корупція в системі органів влади та проблеми розвитку економіки ПАР; проблеми, пов'язані з міграційною ситуацією; особливості методів боротьби з наслідками апартеїду, зокрема кроки у сфері державної політики зайнятості населення (В-ВБЕЕ); проблеми, пов'язані з умовами пенсійного забезпечення та соціальних гарантій. Крім того, важливими є індивідуальні характеристики самих мігрантів, зокрема: вік, кваліфікація, стать, володіння мовою.

Зважаючи на непросту історію ПАР **міжетнічні відносини** є складним питанням, яке займає чільне місце в історіях опитаних українських мігрантів. Респонденти зауважують, що для цієї країни звичні різноманіття культур, відкритість і толерантність. Проте наслідки минулого дають суспільству серйозні приводи для конфліктів, зокрема на расовому та міжетнічному ґрунті. У таких випадках добре інтегрованих українців частина місцевого чорношкірого населення може сприйняти за нащадків колонізаторів й упереджено ставитися до них. Водночас іноземне походження може дозволяти українцям уникати цих конфліктів.

Поряд з етнічними та расовими відмінностями, суттєвим чинником, який впливає на соціальні відносини, є **класовий та майновий статус**. У таких умовах частина опитаних звертає увагу на фрагментованість суспільства як перешкоду для власної інтеграції. Адже інтегруючись до певної локальної спільноти, мігранти можуть відчувати себе чужими в інших спільнотах чи суспільстві загалом.

Загалом, корисними для ефективної інтеграції респонденти вважають сприятливі **особливості суспільного середовища** (допомога в цьому процесі від роботодавця, знайомих чи членів власної родини, що уже живуть у ПАР), а також **якості самих**

мігрантів (їхня трудова, підприємницька, громадська активність, здатність вивчати нові мови, відкритість до інших культур і готовність діяти відповідно до нових правил співіснування).

Отже, дослідивши українців у ПАР, ми побачили різноманіття траєкторій міграції та особливостей інтеграції в суспільство, яке значно відрізняється від українського. Тож ПАР постає дуже своєрідною країною призначення для українських мігрантів із низкою проблем у сфері безпеки та з постколоніальним вантажем, упоратися з яким покликана система «позитивних дій». Водночас опитані говорять про різноманітне, толерантне та відкрите до мігрантів суспільство, до особливостей якого вони можуть призвичаїтись та ефективно інтегруватися (це залежить від активності самих українців у ПАР).

Розділ 3

ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНЦІВ ТА ЇХНІХ ДІТЕЙ У ПАР

У попередніх розділах ми розглянули основні соціально-демографічні характеристики, причини міграції, адаптацію, інтеграцію мігрантів та інші аспекти. Проте, не менш важливою проблемою для окреслення сучасного стану українців та їхньої спільноти у ПАР є дослідження їхньої ідентичності¹.

На нашу думку, для української спільноти Південно-Африканської Республіки, яка є порівняно молодого, надзвичайно важливими є не тільки національна, мовна, культурна та релігійна ідентичності, але й їхня схильність до трансформацій. Саме на них ми зосередилися.

У дослідженні ми також поставили перед собою завдання дослідити не лише ідентичність українських мігрантів у ПАР, але й їхніх дітей. Вважаємо, збереження національної та мовної ідентичності наступних поколінь мігрантів є важливою умовою для забезпечення тягlosti та активності української громади в майбутньому. Тому під час інтерв'ю ми звернули на це увагу.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

ТИПИ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ПАР

Унаслідок проведеного аналізу нам вдалося виокремити три типи ідентичності респондентів.

1. Українська. Найпоширенішою серед респондентів є ідентифікація з українською національністю. Дехто з опитаних також зазначив, що має російське коріння, та попри те відчуває себе українцем.

“ Ви знаєте, я багато думала над цим питанням, тому що мої батьки: вони росіяни, але оскільки я виросла в Україні з десяти років, то я ідентифікую себе більше з українцями, не більше, а як українка я себе ідентифікую.

(жін., 55-59 р., Преторія)

”

1. Поняття «ідентичність», «тотожність» і «тожсамість» ми використовуємо як взаємозамінні.

Серед тих респондентів, які ідентифікують себе українцями за національністю, ми виявили три категорії людей:

- ті, хто після переїзду до іншої країни починають виразно усвідомлювати свою інакшість порівняно з місцевим населенням та зберігають українську національну тотожність; вони зазначили, що після міграції до Південно-Африканської Республіки їхня ідентичність зміцнилася, що частково вплинуло на бажання поширювати власну українську культуру в цій країні;

“ І ти себе настільки відчуваєш тут (у ПАР – ред.) і навіть більше українцем, бо на тобі як-от, знаєте, більша відповідальність за збереження твоєї культури, саме тут. І для мене, звичайно, це дуже великий мотиватор, коли ти розумієш – якщо не ти, то сусідка твоя не прийде і цього не зробить, бо сусідка розмовляє англійською.
(жін., 40-44 р., Кейптаун)

- ті, на національну тотожність яких вплинули події в Україні; зокрема, деякі респонденти зауважили, що події 2013-2014 років та російсько-українська війна стали для них стимулом для зміцнення української тожсамості;

“ За національністю я українець. Мій батько – росіянин, мати – українка. У принципі, напевно, до 2014 року я був з Радянського Союзу... Ну, Путін нам допоміг, зараз я відчуваю себе українцем.
(чол., 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№24)

- ті, хто за жодних обставин не змінюватиме своєї ідентичності, незважаючи на терміни перебування у ПАР.

“ Я українка, я – українка. Я тут 20 років прожила, я тут ніколи не буду їхньою південноафриканкою, я ніколи не буду. Я вже ж 20 років – це не малий період часу. За 20 років ти вже могла своє розуміння вже скласти, де тобі краще, в якому місті. Ні, я однозначно, я є українка, я нею залишуся і це моє таке, що в мене ніхто не забере.
(жін., 60-64 р., мігрувала на початку 2000-х років)

2. Українсько-південноафриканська. Незважаючи на те, що здебільшого опитані зберігають українську ідентичність, ми виявили серед них декількох мігрантів, у кого відбулася трансформація їхньої тотожності. Зокрема, серед респондентів є ті, хто вже переосмислив свою національну тожсамість і вважає себе і українцем, і південноафриканцем водночас. Таку тенденцію спостерігаємо з-поміж тих українців,

які мігрували до ПАР ще наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років у молодому віці, а отже прожили значну частину власного життя в цій країні. Сприятливі умови проживання (фінансова стабільність, комфорт) також є чинниками, які впливають на національну самоідентифікацію цих респондентів.

“ Українцем і південноафриканцем. Тут (у ПАР – ред.) я себе почуваю, як вдома. А коли приїжджаю в Україну, от 2 роки тому останній раз були, коли приїжджаю туди, то себе теж почуваю, як вдома. Знаю всіх у своєму місті.

(чол., 60-64 р., мігрував наприкінці 1980-х років)

”

3. Космополітична. Деякі респонденти наголошували на тому, що вони вважають себе космополітами. Космополітизм – доволі поширене явище в добу глобалізації. Багато дослідників протиставляють космополітичну ідентичність національній (див., напр., [79]). Утім, ми помітили, що космополітична тотожність опитаних не суперечить національній та співіснує поряд із нею. Тобто респонденти виразно усвідомлюють свою національну належність, проте зауважують, що є космополітами.

“ Інтерв'юер: Скажіть, будь ласка, ким Ви вважаєте себе за національністю?

Респондентка: Українкою.

<...>

Інтерв'юер: Повертаючись до того моменту, коли Ви щойно переїхали в ПАР. Чи виникали у Вас якісь труднощі? Якщо так, то які саме?

Респондентка: Психологічних в мене не дуже було. Я така людина, я вважаю себе космополітом. В мене весь світ – мій дім. Я не дуже така домашня. Я багато подорожувала, як вдома ще проживала. Я була в Європі, в Америці, на Близькому Сході. Я така людина. З цим проблем в мене не було. В мене всі: «Ти не скучаєш за домом? Ти не скучаєш?». Я така: «Ну Skype є, я ж всіх бачу, з ними спілкуюся». Такої аж проблеми в мене не було.

(жін., 30-34 р., вважає себе українкою за національністю та космополітом водночас)

”

Опитані вважають, що космополітична ідентичність сприяє налагодженню взаємин з особами різноманітних культур, етносів і народів у ПАР (наприклад, допомагає їм легше взаємодіяти із цими людьми), а також впливає на вибір їхнього місця проживання, зокрема, йдеться як про ПАР загалом (порівняно з іншими країнами), так і про Кейптаун як «найбільш космополітичне місто Південно-Африканської Республіки». (див. Розділ 2).

“ Я можу знайти спільну мову, хоча різниця все одно є. Як з приводу того, що відчувається різниця менталітету, звичайно. Але я така досить космополітична людина. І люди тут у Південній Африці досить космополітичні. Вони приймають культуру інших країн. Вони розуміють, тому тут не виникає конфліктних ситуацій, якщо ти іншої національності.

(жін., 45-49 р., вважає себе космополітом)

Оригінал цитати (№25)

”

“ Кейптаун дуже, дуже красиве місто. <...> Ми приїхали, і ми закохалися в це місто, бо місто європейське, місто розвинуте, місто з шикарною природою, з змішанням різних культур, космополітичне таке місто. Нам дуже сподобалось, дуже, дуже гарно. Ми так закохалися в це місто, що вирішили, тільки через Кейптаун ми вирішили, що будемо будувати майбутнє тут, в ПАР, якби не Кейптаун, ми би будували майбутнє в іншій країні.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

Крім того, ми простежили значну пов'язаність національної ідентичності опитаних з їхніми практиками у таких сферах (див. Розділ 5):

- інформаційній (відслідковування українських новин і подій);

“ Звичайно, цікавлюся (українськими новинами – ред.). Все це через мене проходить. Як би не намагався від цього якось відійти в бік, все це я через себе пропускаю, я дуже емоційно все це сприймаю. Кожна новина будь то до якогось там нового законопроекту, чи якщо він пропущений, чи якщо його не пропустили – все це якось відгукується в мені. Мені все це цікаво, вся ця інформація. Як я сказала, я себе ідентифікую як українка. Це так само як я б сприймала ці новини, якщо би я в цей час була в Україні, бо це стосується звичайно моєї родини.

(жін., 40-44 р., вважає себе українкою за національністю)

”

- економічній (користування послугами українців, пошук та купівля українських товарів);

“ Тут (у ПАР – ред.) дуже багато представників середньо-земно-морських національностей: євреїв, греків, італійців. Вони тримаються вкупі. Скажімо, якщо треба витратити гроші на юридичні послуги, то єврей, швидше за все, піде до єврея, грек до грека, італієць до італійця. Я думаю, що українцям такий приклад варто наслідувати.

(чол., 35-39 р., вважає себе українцем за національністю)

”

- політичній (голосування на виборах України).

“ Так, голосую, голосую (на українських виборах – ред.). Тому що в мене ідентичність все ж таки українська, тому я й ходжу і ще голосую.

(чол., 45-49 р., вважає себе українцем за національністю)

”

МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У процесі аналізу ми виявили такі основні маркери, які вплинули на формування національної ідентичності респондентів (як української, так і українсько-південноафриканської):

- місце народження та зростання в дитячому віці (період становлення як особистостей);

“ Тому що я народилася там (в Україні – ред.), виросла там, тому що там дом.

(жін., 35-39 р., Кейптаун)

”

“ Нуспочатку я народилася в Україні. Я хоча народилася ще офіційно в Радянському Союзі, я в 90-му році народилася. Але моє вже свідоме дитинство і свідоме життя пройшло в незалежній Україні.

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

- походження респондента і його батьків;

“ Саме українкою, чому? То моє коріння. Знаєте, як є таке прислів'я: «Тільки корінням живуть гілочки». Якщо я скажу, що я раз і вже якась там ПАРовка, то мої гілочки не будуть жити. Для того, щоб далі жити я маю знати, які є мої коріння. Мої коріння українські. Як я можу не з того-всього і зненацька стати кимось ще. Тобто це йдеться про те, що воно мене підпитує. Енергетичні сили я получаю саме через те, що я є українка, що в мене в Україні мої рідні. Що я десь їду в машині, я десь йду, я слухаю українські пісні. Що я дивлюсь українські якісь передачі в YouTube, наприклад. Що я дивлюся українське кіно. І якщо це взяти і десь відрубати це від мене, я розумію, що я не зможу далі існувати. Це моє. Це моє коріння.

(жін., 40-44 р., вважає себе українкою за національністю)

”

- культура та традиції;

“ Ми завжди зберігали українські традиції (вдома – ред.). Тобто, ми православні і в мене в сім’ї, в маминій сім’ї, завжди дотримувались традицій українських. В нас мама часом наспівувала українські пісні. Це раз. Потім дотримувались все таки православних традицій. <...> Я вважаю себе україркою від і до. Я іначе не можу, іначе не можу.
(жін., 55-59 р., вважає себе україркою за національність) ”

- громадянство;

“ Я вважаю, що національність – це політична річ, тобто вона визначається за належністю паспорта. Оскільки в мене український паспорт, то я себе, звичайно, вважаю україркою, громадянкою України.
(жін., 50-54 р., має українське громадянство) ”

- рідна мова;

“ Тому що я народилась в Україні, раз. По-друге, я все-таки розмовляю українською мовою, завжди розмовляла і вважаю, що так як я україрка, то повинна цією мовою розмовляти. Це моя рідна мова.
(жін., 55-59 р., вважає себе україркою за національність) ”

- тривалість проживання в певній країні;

“ Батьки україрці, переважну більшість життя я провів в Україні, тому так.
(чол., 20-24 р., мігрував у 17 років) ”

“ Усі мої years, плодотворні роки, я жив і працював (у ПАР – ред.), і усе, що є в мене, воно є тут. Чесно скажу, до України я не хочу повертатися, тому що зараз там не найкращі часи. Тут в нас бізнес, тут в нас у жінки добра робота, в сина робота хороша. І не можемо цього покинути. І в моєму віці це не дуже (сміх) гарна ідея.
(чол., 60-64 р., мігрував наприкінці 1980-х років) ”

- виховання;

“ Ну я можу відповісти питанням на питання. А чому я маю себе вважати кимось іншим? Я народилась україркою, в мене батьки україрці, я була вихована україркою.
(жін., 60-64 р., вважає себе україркою за національність) ”

- поточне місце проживання.

“ У мене мій будинок, моя батьківщина, ось, як це не дивно звучить, але це отам, будинок, де я зараз сиджу. У мене вже батьківщина тут (у ПАР - ред.). Так вийшло.

(чол., 55-59 р., вважає себе українцем і південноафриканцем водночас)

Оригінал цитати (№26)

”

ІДЕНТИЧНІСТЬ ДІТЕЙ: РЕФЛЕКСІЇ ОПИТАНИХ

Насамперед варто зауважити, що ми описуємо досвід тих мігрантів, чиї діти проживають у ПАР, а не в Україні. Також звертаємо увагу на те, що діти опитаних мають різний вік і досвід перебування в цій країні, що певною мірою впливає й на відповіді респондентів.

Попри домінування української ідентичності з-посеред респондентів, у їхніх дітей переважає **південноафриканська** тотожність. Зазвичай це залежить від того, де вони народились чи у якому віці мігрували разом із батьками. Ідентичність дітей дошкільного або шкільного віку ще формується, однак деякі батьки вже висловили занепокоєння з приводу впливу країни перебування на самовизначення останніх. Водночас дорослі діти, які народились у ПАР або проживають у цій країні ще від 1-6 років, вважають себе південноафриканцями навіть тоді, коли їхні батьки обоє є українцями. Відповідно, припускаємо, що національність батьків не є основним чинником, який впливає на ідентифікацію їхніх дітей.

“ Вони (діти – ред.) більше західні люди. Тому що наш син, з одного року, а дочка тут з одинадцяти років, вони тут вивчилися <...>. Вони західні люди. Вони тут вирости.

(чол., 60-64 р., має дітей вікової категорії 25+)

”

“ Як би вони (діти – ред.) вже починають себе ототожнювати із Південною Африкою. <...> Звичайно, мені хочеться, щоби вони вважали себе хоча би наполовину українцями, особливо старший, він народився в Україні, в нього українські батьки, тому як би, я думаю, він не може себе вважати південноафриканцем. Ну, менший наполовину українець, наполовину африканець.

(жін., 40-44 р., має неповнолітніх дітей)

”

Водночас ми зафіксували випадки, коли, на думку респондентів, їхні діти ідентифікують себе **українцями** за національністю. Насамперед це пов'язано з тим, що вони або мігрували у старшому віці, на відміну від вищезгаданих, або часто відвідують Україну та контактують із рідними, які там проживають. Дехто також зазначав, що чим дорослішими стають діти, тим більше вони починають усвідомлювати своє українське коріння.

“ Вона (донька – ред.), в принципі, народилася в Південній Африці. Може, вона себе сприймає частково південноафриканської національності, я не знаю. Може бути. Хоча вона мені каже, що ні. Вона ближче до України. <...> Вона виросла в родині, в українському оточенні – людей, які з України. Тому вона себе дуже сильно ідентифікує саме з Україною. Ну, я гадала, що буде прихильною до Південної Африки. <...> Ну а судячи з її ... реакції, пов'язаної з нашим переїздом, вона все-таки Україну ... більше сприймає як свою країну. Хоча вона там не жила.

(жін., 45-49 р., має неповнолітню дитину)

Оригінал цитати (№27)

”

“ Зараз чим старше він становиться, тим більше у нього, знаєте, такої більше любові проявляється до України. Тобто він гордиться тим в школі, що він може розмовляти українською мовою. Тобто коли в нього запитують, він каже, що я українець. Я народився в Україні. Але це приходить з віком. Коли він був менший, в нього було таке, що південноафриканець. Мені хочеться все-таки виховати його так, що насправді він українець і проживає в Південній Африці.

(жін., 30-34 р., має неповнолітню дитину)

”

Варто зауважити, що часто респонденти наголошували на тому, що вони намагаються виховувати дітей патріотично та зберігаючи українські традиції. На їхню думку, це також впливає на усвідомлення своєї національної ідентичності.

“ Мій синочок, він вже має українське громадянство, має український паспорт, тому він вже українець. Я його зареєструвала і буду прививати до нього всі українські традиції, українською розмовляю до нього, тільки українською мовою. Звичайно, в нього буде подвійне громадянство. <...> Але він буде знати, звідки він походить, і він, як виросте вже має сам обрати, де він захоче жити, ким він захоче себе вважати. <...> Але він українець і він в нас виховується на українських традиціях. <...> Я його виховую так, що він захоче, наприклад, навіть поїхати вчитися в Україну, він буде до того готовий. Я збрала вже українську бібліотеку, читаємо книжечки українські.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

“ Сину ставимо, якщо знаходимо фільм якийсь (український – ред.), то показуємо. Розказуємо де батьки народилися. Він знає [місто в Україні], був декілька разів там, і знає що проісходить зараз війна на Сході. Знає все, що проходить (в Україні – ред.).

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

РІДНА МОВА ОПИТАНИХ

Оскільки до ПАР мігрують українці зі всієї України, їхніми рідними мовами можуть бути **українська, російська** або **обидві** перелічені.

Такі результати можна пояснити тим, що частина опитаних, які погодилися взяти участь у нашому дослідженні, мають російське коріння або походять із тих регіонів України, де російська мова є досить поширеною на побутовому рівні. Втім, деякі російськомовні українці почали переходити у спілкуванні на українську мову.

“ Я ходила в російськомовну школу і в родині моїй розмовляли російською мовою. Бо такий регіон російськомовний. Але, звичайно, що, поки вивчала українську мову і університет закінчувала, українська мова в нас була на всіх предметах. Ну, звичайно, якщо тут іноземні мови, то це, звичайно, що було інакше, так. Українською мовою я стала спілкуватися в повсякденному житті, саме коли приїхала сюди (в ПАР – ред.).

(жін., 40-44 р., походить із Південного регіону України)

”

Цій зміні передували такі умови:

- події в Україні 2013-2014 років. Російська агресія проти України у 2014 році лише активізувала процес переходу на українську мову. Це властиве навіть для тих українців, які мали доволі невелику практику послуговування українською мовою;

“ Взагалі рідна мова російська, тому що [місто в Україні]. Тому що російськомовне місто. До подій в чотирнадцятому році і тут в 2014 році мої близькі люди, моя сім'я почали переключатися на українську. Але я виростає російськомовною, мої батьки родом з Росії, тобто і так все склалося.

(жін., 35-39 р., походить із Південного регіону України)

”

- функціонування двох основних осередків української мови у ПАР – української громадської організації, яку респонденти також називали «українською громадою», «діаспорою», та Посольства України у Південно-Африканській Республіці. За словами опитаних, завдяки цим середовищам російськомовні українці стали частіше спілкуватися українською мовою, ставати українськомовними. Хоч вони бідкалися щодо помилок у своєму мовленні, проте виявляли готовність постійно практикуватися задля покращення рівня володіння нею.

“ В посольстві 90% українською (спілкуються – ред.). Люди неправильно, як я, розмовляють. Але в мене не було досвіду. Я ж кажу, що я в російській школі в [місто в Україні] навчався, і в технікумі навчався на російській мові. І в армії на російській мові. Я так вважаю, що краще розмовляти некоректно, неправильно, ніж не розмовляти зовсім. Тут розмовляють люди. Я чую, що деякі зовсім не можуть розмовляти добре, але це не важливо. Колись зможуть.

(чол., 60-64 р., походить із Центрального регіону України)

”

“ З українською діаспорою я познайомився буквально в этом году (з рос. «буквально цього річ» – ред.). І там взагалі розмовляють на українській. Так що, якщо піду в наше посольство, в Преторії, там розмовляють на українській, приходиться розмовляти на українській.

(чол., 30-34 р., вважає рідною мовою англійську)

”

Деякі російськомовні респонденти зазначали, що в дитинстві (у період СРСР) вони могли не вивчати українську мову у школі, оскільки їхні батьки були військовими. Втім, через різні причини опитані все-таки вивчали її. Мова освіти є одним із важливих факторів формування мовної ідентичності. Тому припускаємо, що це також відіграло певну роль під час переходу на українську мову.

“ Мій тато військовий був і в нього, якщо ви пам'ятаєте, може, у радянському союзі були у військових такі пільги, що якщо ти військова людина, то дитину могли звільнювати в школі від тієї мови, в якій республіці проживає ця родина. Але мої батьки вирішили, що не дивлячись на те, що мій тато військовий, я вивчаю обидві мови. Ніяких там звільнень, навіть не розглядалось таке питання.

(жін., 40-44 р., перейшла у вжитку з російської на українську мову)

”

Водночас ми зафіксували декілька конфліктних випадків, пов'язаних із мовним питанням. Зокрема, йдеться про залученість українців до російських, а також змішаних російсько-українських груп у соціальних мережах та використання російської мови в побуті.

“ Я знаю, багато чула, багато українців російськомовних перейшли в російські групи і взагалі до росіян перейшли. Перейшли із-за того, із-за мови. Не розумію, но так воно є.

(жін., 60-64 р., вважає рідною мовою українську)

”

“ Коли я пробувала там в чаті я і ще кілька розмовляти українською, то стільки на нас було вилито, що їм вже ця політика набридла і хоч тут дайте нам спокій, ну в такому плані.

(жін., 60-64 р., вважає рідною мовою українську)

”

Дехто з опитаних зазначив, що **англійська мова** витісняла й українську, й російську, та ставала основною рідною мовою для них або однією з-поміж трьох вищеперелічених рідних мов.

“ Я тепер українською розмовляю набагато гірше, ніж коли я приїхав, бо в мене просто англійська мова. Десь у моїй голові обмежені ресурси, тобто, в принципі, коли я намагаюся спілкуватися українською, часто переходжу на англійську. У мене англійська просто витіснила українську. Тому для мене українська стала ніби реально третьою мовою.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№28)

”

Зауважимо, що це притаманне тим особам, які мешкають у ПАР тривалий час. Припускаємо, що мовна ідентичність є менш стійкою до трансформацій, на відміну від національної. Адже ми виявили, що англійську мову як рідну визнавали також ті респонденти, які прожили у ПАР менше, ніж ті, які говорили про національну тотожність.

Окрім того, траплялись випадки, коли респонденти мігрували в ПАР у дитячому чи підлітковому віці, і навчались у місцевих школах та вишах, де основною мовою була англійська. Відповідно ця мова й стала для них рідною.

“ Коли жив я в Україні, у нас була російськомовна сім'я. Але навчався я на українській мові. Ходив в українську школу. Усі уроки треба було представляти на українській мові. Так що розумію я багато (сміх), але мовлю не дуже багато. Тому що мова, якимось її як другі мови, поки не говориш, починаєш забувати ... Рідна мова стала англійською, тому що... Где работаю, там надо на английском свободно говорить без акцента (з рос. «де працюю, там треба англійською вільно розмовляти без акценту» – ред.).

(чол., 30-34 р., мігрував у підлітковому віці)

”

МОВА СПІЛКУВАННЯ: СПЕЦИФІКА СЕРЕДОВИЩ

Поряд із рідною мовою не менш важливою для ідентичності є мова спілкування українців у різних середовищах перебування та сферах життєдіяльності у ПАР. Ми виокремили такі кола спілкування респондентів:

- сім'я;
- друзі;

- колеги;
- інші (продавці, вчителі дітей тощо).

Розгляньмо детальніше, якою мовою спілкуються українці в ПАР у різних середовищах.

1. Мова спілкування із сім'єю.

Варто зауважити, що ми розмежовували моноетнічні сім'ї, члени яких є українцями за національністю, та етнічно змішані сім'ї, члени яких мають різні національності. Крім того, ми також виділили в окрему групу тих членів сім'ї, які проживають в Україні.

- В **етнічно змішаних сім'ях** українці здебільшого спілкуються **англійською** мовою, зрідка – **африкаанс**.

“ З чоловіком, на жаль, українською не виходить (спілкуватись – ред.). З чоловіком англійською. З чоловіком і його сім'єю англійською. Вони, крім англійської, іншої не знають.

(жін., 30-34 р., одружена з південноафриканцем)

”

- У **моноетнічній сім'ї** основна мова спілкування респондентів, звичайно, – **українська** та/або **російська**. Вибір мови в такому випадку часто залежить від багатьох чинників, як-от: рідна мова, регіон походження, мова чоловіка/дружини тощо.

“ Переважно російською спілкуюся, із дружиною – українською, бо вона українською розмовляє.

(чол., 25-29 р., одружений з українкою)

Оригінал цитати (№29)

”

- З **родичами, які проживають в Україні**, респонденти здебільшого продовжують спілкуватися українською та/або російською мовою.

“ З мамою я спілкуюся російською мовою, з татом я спілкуюся українською мовою. Не дивлячись на те, що коли я була маленька, як я вже сказала, ми спілкувалися російською. Але коли вже підходив... От знаєте, от це було таке в повітрі, що мають бути зміни, мій тато приєднався до Руху. І ще коли існував Радянський Союз, він вже був членом цього Руху. <...> І відтоді от, може з кінця 80-х – початку 90-х, навіть ще до того як Україна отримала незалежність, він почав розмовляти українською мовою. Але з мамою, як я кажу, ми й досі розмовляємо російською.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

2. Мова спілкування із друзями.

Частина опитаних зазначали, що мають багато друзів з-посеред південноафриканців або мігрантів з інших країн, які проживають у ПАР. Тож у цьому середовищі українці переважно спілкуються **англійською мовою**, зрідка **африкаанс**.

Водночас, коли друзі опитаних проживають в Україні або є членами української громади в ПАР, мова спілкування респондентів зазвичай українська та/або російська.

“ Будучи в Україні, з друзями, які українською мовою спілкуються, я спілкуюся українською, які спілкуються російською – я спілкуюся російською. Тобто я в цьому форматі двомовний. Я переключаюся легко.
(чол., 40-44 р., Йоганнесбург) ”

3. Мова спілкування з колегами

Якщо у вищезгаданих випадках опитані зазначали, що часто спілкуються українською та/або російською мовою, то у випадку з колегами – це переважно **англійська**. Іноді респонденти згадували, що спілкуються також мовою **зулу** та **африкаанс**, коли необхідно. До того ж ми виявили поодинокі випадки, коли на роботі респонденти спілкуються з колегами **українською** чи **російською**. Це здебільшого залежить від специфіки професії (наприклад, перекладач) чи компанії, у якій працюють українці та вихідці з пострадянських країн (приміром, транснаціональна корпорація тощо).

“ Повністю англійською, тільки крім тих випадків, коли у мене колеги з України або з Росії. Тоді, в основному, вже хто як говорить. Коли російською говорять, то російською буду спілкуватися, якщо українською говорить колега, то українською. Але 85% спілкування іде на англійській мові вдома і на роботі.
(чол., 30-34 р., працює перекладачем) ”

4. Мова спілкування в інших випадках

В усіх інших середовищах (наприклад, у школах, магазинах чи інших установах, що надають послуги) опитані здебільшого спілкуються **англійською** мовою. В окремих випадках – мовою **африкаанс**.

“ З місцевими так в основному спілкуюсь англійською мовою, якщо це так на станціях, магазинах, тому подібне, якісь там знайомі, сусіди. Тут всі, як правило, говорять англійською мовою. Африкаанс... Я трохи говорю на африкаанс, але не дуже. Простіше англійською.
(жін., 40-44 р., Йоганнесбург) ”

РІВЕНЬ ВОЛОДІННЯ ДЕРЖАВНИМИ МОВАМИ ПАР

Для повноцінного розуміння мовної ідентичності опитаних варто звернути увагу на їхній рівень володіння іноземними мовами, які поширені у ПАР.

Зазначимо, що в Південно-Африканській Республіці є 11 офіційних державних мов: зулу, коса, африкаанс, англійська, сепеді (північна сото), тсвана (сетсвана), сесото (південна сото), тсонга, сваті (сісваті), венда (вендійська) та ндебеле (південна ндебеле). Лише дві з перелічених походять з індоєвропейської мовної групи – англійська та африкаанс (виникла на основі нідерландської). Проте, за даними Управління

статистики Південної Африки за 2016 р., африкаанс є третьою, а англійська – лише шостою за вживаністю мовою серед населення ПАР (рис. 4).

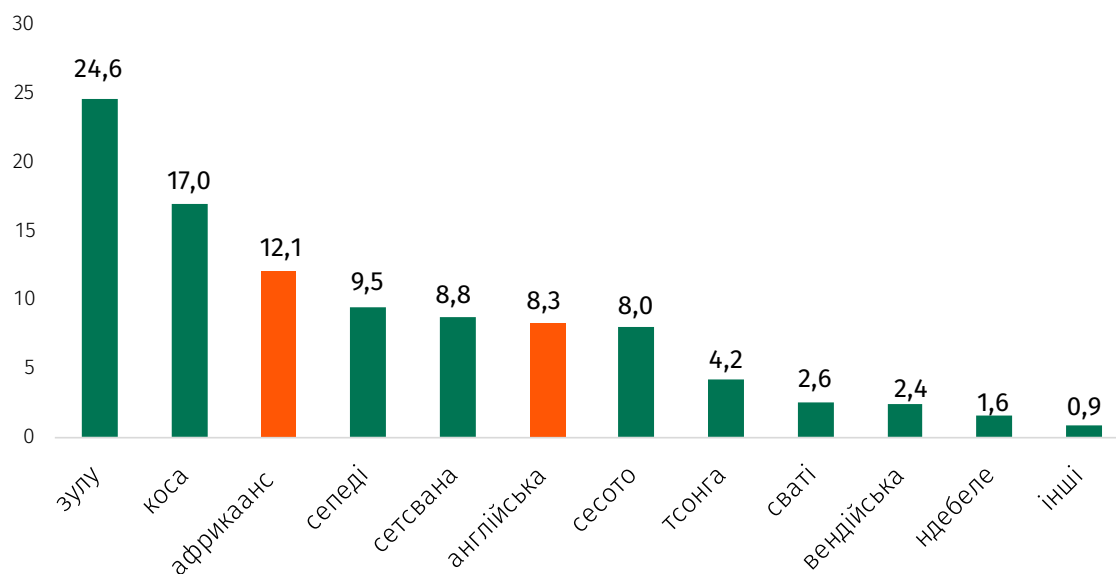

Рис. 4. Розподіл населення ПАР за мовою, якою найчастіше розмовляють, % [80]

Ми виявили, що здебільшого респонденти послуговуються в повсякденних практиках лише однією мовою – **англійською**. Припускаємо, що це пов'язано зі специфікою домінування цієї мови в різних регіонах ПАР. Адже попри те, що англійська є лише шостою за вживаністю мовою Південно-Африканської Республіки, найпоширенішою вона є у трьох провінціях – Гаутенг (32,6%), Квазулу-Натал (29,7%) та Західно-Капська провінція (26,6%) [80]. Саме у них і розташовані міста, у яких проживають опитані – Йоганнесбург, Преторія, Дурбан та Кейптаун (рис. 5).

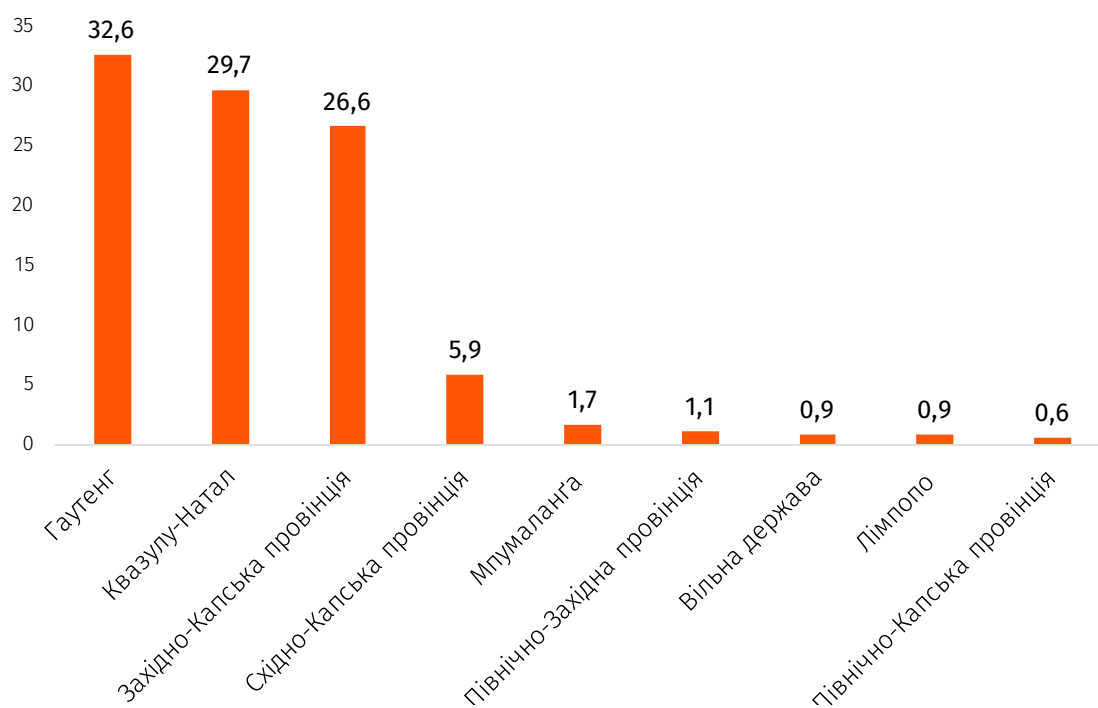

Рис. 5. Розподіл поширення англійської мови серед населення ПАР за провінціями, % [80]

Крім того, частина респондентів здобула вищу освіту на спеціальностях, де англійська мова була профільним предметом, як-от: міжнародні відносини, філологія, переклад тощо. Тож знання цієї мови в них збереглися на високому рівні.

“ Я англійською мовою спілкуюся добре. В мене одна з кваліфікацій – перекладач. Так що тут (в ПАР – ред.) було нормально. Я навіть думаю, що це покращило рівень англійської мови.

(жін., 30-34 р., має вищу освіту)

”

З-поміж опитаних були й ті, хто живуть у ПАР тривалий період. У цих людей рівень володіння англійською мовою є високим, що пов'язано із щоденною практикою її використання у англомовному середовищі.

“ Акцент я дуже довгий час собі залишав, тобто ви чуєте, як я англійською говорю, навіть не подумаєте, що я українець або подумаєте, що я тутешній чоловік. Навіть люди, коли дізнаються, що я українець, вони на мене дивляться, питають: «Що серйозно?». Я кажу: «Так, мені паспорт показати?» (сміх).

(чол., 30-34 р., мігрував у підлітковому віці)

Оригінал цитати (№30)

”

Мова африкаанс є більш вживаною серед населення ПАР, ніж англійська. Найчастіше південноафриканці розмовляють цією мовою у Західно-Капській провінції (43,6%), де розташований Кейптаун (рис. 6).

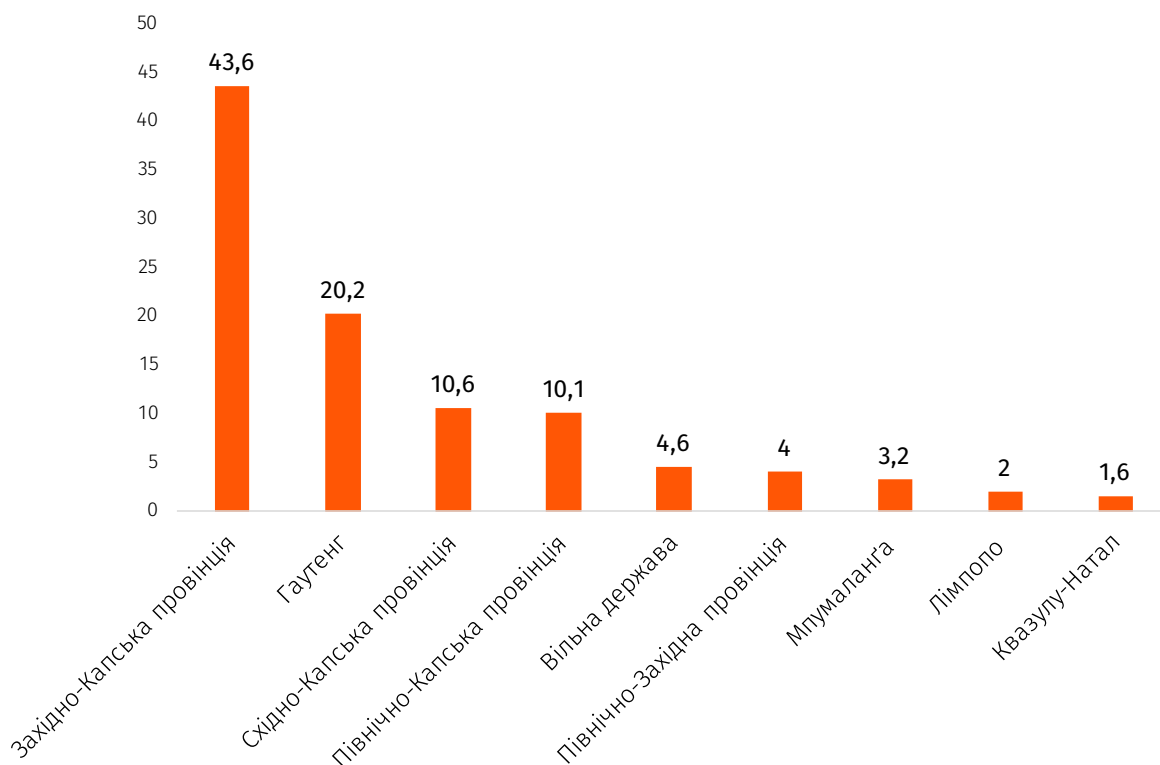

Рис. 6. Розподіл поширення мови африкаанс серед населення ПАР за провінціями, % [80]

Однак, попри більшу популярність мови африкаанс серед населення ПАР, ми виявили небагато респондентів, які спілкуються нею. Серед тих, хто все-таки послуговується цією мовою – рівень її володіння є надто низьким. Дехто зауважував, що лише починає вивчати африкаанс. З-поміж причин, через які опитані розмовляють нею, зокрема, є те, що їхні діти вивчають її у школі, тож, ясна річ, спілкуються нею.

“ А є тут мова африкаанс. Щось розумію, щось ні, та й ніколи її не вивчав, і пізнавато вже. Та й не дуже хочеться.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№31)

”

“ Ну в ПАР ми спілкуємося англійською мовою. Так як тут є африкаанс, але африкаанс я тільки починаю вчити. Тільки того, що малий починає вчити його в школі. Бо мені це не подобається, але зараз просто виходу немає. А так спілкуємося англійською.

(жін., 30-34 р., має неповнолітню дитину)

”

Іншими державними мовами ПАР респонденти зазвичай не володіють. Лише зрідка дехто зазначав, що спілкується мовою зулу (здебільшого це пов'язано з місцем працевлаштування). Через те, що опитані володіють африкаанс та іншими державними мовами, окрім англійської, на низькому рівні, вони часто наголошували на певних непорозуміннях, які виникали в них під час спілкування з місцевим населенням ПАР.

“ На роботі я спілкуюся на англійській, на зулу трошки (сміх). У мене всі працівники чорні, а клієнти всі англомовні.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

“ Робила кутю, я знайшла пшеницю в магазині! Боже, я об'їхала три магазини. Підняла весь персонал, щоб шукали мені пшеницю. Вони не розуміють, що таке пшениця. Я їм кажу: «Wheat (пшениця – ред.), wheat, але seed (насіння, зерно – ред.). Але, – я кажу, – не борошно, а зерно». Вони на мене дивляться-дивляться. Я така проходжу всякі ці штуки в цьому відділі, я кажу: «О, пшениця, – кажу, – дивіться. Оце ж я розказувала wheat». А воно в них називається оце по тому африкаанс щось там, навіть не знаю, щось на С. «А ми знаємо». Я кажу: «Ну так-от. А що ви думаєте що це є, – я кажу, – та це ж пшениця, зерно пшениці».

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

МОТИВИ ВИБОРУ МОВИ СПІЛКУВАННЯ

Опитані здебільшого зазначали, що вони легко переходять на ту мову, яку розуміє їхній співрозмовник. Отож основний чинник, який впливає на вибір мови респондентів, на їхню думку, – це середовище перебування. Зауважимо, що зазвичай це відбувається підсвідомо.

*“ В принципі, я відштовхуюсь від того, якою мовою говорить людина, з якою я говорю, отак.
(чол., 30-34 р., Кейптаун) ”*

Окрім того, англійську мову опитані обирають насамперед через те, що це одна з офіційних мов ПАР. Серед інших причин, про які говорять респонденти, зокрема, можна виділити дотримання норм мовної етики (спілкування зрозумілою для всіх мовою задля вираження поваги співрозмовникові й оточенню) та зручність.

*“ Навіть якщо я в таких ситуаціях, в мене не було, але якщо б, скажімо, зі мною працював інший українець, то вимушено, це політкоректність чи це етика, тобто переходити... Я не люблю, коли це роблять зі мною, то я думаю, я намагався не робити так з іншими, тобто демонстративно переходити на свою мову в присутності інших, при тому, що вони її не розуміють і при тому, що наш діалог може торкатись присутніх, які не розуміють то, про що ми говоримо, це не етично.
(чол., 35-39 р., Кейптаун) ”*

*“ Англійська – дуже нейтральна інтернаціональна мова, тобто тому що мені комфортно, тому що я її добре знаю. В цілому світі можна, в принципі, спілкуватися англійською. А по роботі там вся термінологія, вся документація на англійській.
(жін., 35-39 р., Кейптаун) ”*

Водночас основними мотивами, які змушують опитаних послуговуватися українською мовою у ПАР є:

- позитивні емоції, які виникають у них під час спілкування українською;
- бажання донести власну культуру суспільству ПАР;
- навчання дітей української мови;
- посилення національної ідентичності після переїзду до ПАР;
- політичні переконання.

*“ Я переходжу на ту мову, якою спілкуються інші люди, але останнім часом я помітила, що мені приємно, наприклад, спілкуватися з деякими людьми навіть якщо вони мені не дуже симпатичні, тому що вони розмовляють українською мовою. Тобто мені приємно тому, що ти забуваєш, якщо часто не використовуєш цю мову, ти її звичайно втрачаєш.
(жін., 50-54 р., Преторія) ”*

“ А російську, українську (обираю – ред.), бо хочу щоб мій син знав, як розмовляти зі своєю бабусею. Моя мати не розмовляє жодною мовою, окрім української та російської. Тому вони мають спілкуватися якимось.
(чол., 35-39 р., одружений з південноафриканкою) ”

“ Вдома, наприклад, з дочкою, я з нею спілкуюся українською. Коли там йде якась розмова, що включаю чоловіка, тоді вже йде англійська. Але я стараюся дублювати. Якщо я сказала щось англійською, далі я кажу те саме українською чи навпаки.
(жін., 30-34 р., одружена з південноафриканцем) ”

МОВА СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ РЕСПОНДЕНТІВ

Вище ми описували рефлексії респондентів щодо національної ідентичності дітей, а зараз зосередимо увагу довкола мовної. Зауважимо, що ми описуємо думки тих опитаних, чії діти проживають у ПАР, а не в Україні.

Опитані стверджують, що рідною мовою їхніх дітей зазвичай є англійська. Здебільшого таким дітям іще змалку притаманний білінгвізм. Крім того, у школах та університетах вони додатково вивчають африкаанс, німецьку, французьку тощо, тому можуть володіти трьома-чотирьома чи більше мовами.

“ Вони (діти – ред.) говорять і вільно пишуть сімома мовами світу. Вони були тут у хорошій школі. Життя, тут теж вони поїздили світом. Вони говорять англійською, мовою африкаанс, німецькою (вони були в німецькій школі), іспанською, французькою, трішки італійською.
(чол., 55-59 р., має дітей вікової категорії 25+)
Оригінал цитати (№32) ”

Часто діти дошкільного віку, особливо у змішаних сім'ях, на думку батьків, обирають для себе англійську мову, оскільки вона менш складна і більш поширена в різних середовищах їхнього перебування. Проте, дехто з респондентів наголошував, що з віком діти починають виявляти інтерес до української мови.

“ Вона (дочка – ред.) все розуміє. Вона відповідає. Вона прекрасно все розуміє і вона знає. Особливо коли я незадоволена її поведінкою, в мене автоматично включається українська мова і вона все знає. Але мені просто здається, що англійська мова фонетично легша для спілкування, її легше вимовляти і застосовувати мовний апарат, тому вона ще... Вона повторює слова, але щоб, наприклад, спілкуватися на такому рівні як вона спілкується англійською, на даний момент, вона ще не спілкується.
(жін., 30-34 р., має дитину дошкільного віку) ”

“ А от коли вона (дочка – ред.) вже стала більш свідомою, вона більш зацікавилася українською мовою, тому що вона весь час спілкується з моїми батьками і їй хочеться щось зробити їм приємне і говорити також з ними українською мовою хоч час від часу.

(жін., 50-54 р., має повнолітню дитину)

”

В деяких випадках батьки самі хочуть, щоб їхні діти вивчали англійську. Саме вона стає домінантною мовою через спілкування українців у шлюбах з представниками інших національностей. Тому деякі батьки не хочуть переобтяжувати своїх дітей вивченням надмірної кількості мов.

“ Ви знаєте, я тут спостерігаю (я, в принципі, вже стільки років тут живу), поки я зустріла українців (в мене вже дуже багато є інших російськорозмовляючих людей, з якими я починала) і їхні діти... деякі, які вже може приїхали з дітьми російськомовними, я так бачу, дуже підмічаю, як між собою ніхто не хоче спілкуватися на їхній, навіть, російській мові. Всі от тільки самі між собою навіть діти російськорозмовляючих, вони всі спілкуються тільки на англійській мові.

(жін., 60-64 р., мігрувала на початку 2000-х)

”

На думку батьків, українською мовою діти мігрантів спілкуються значно менше. В окремих випадках українською мовою послуговуються ті, хто мігрував у ПАР разом із батьками у віці приблизно 10-12 років, або ті, чиї батьки обоє українськомовні.

“ Дуже мало (спілкуються українською мовою – ред.), тому що вони (діти – ред.) в середовищі, в якому англійська і африкаанс. Тому вони між собою і своїми друзями спілкуються африкаанс. Дітей знайомих у них друзів немає, які спілкуються українською. Тому то тільки ми. То більше часу вони проводять в школі. Так що потихенько вони спілкуються більше англійською з нами, так сказати. Але, але ми все одно говорим українською, поки вони не розуміють, тоді додаємо англійську.

(чол., 45-49 р., одружений з українкою)

”

“ Моя дочка народилась в Україні. Коли ми сюди приїхали, їй було 12 років. Тому вона говорить українською, російською, англійською, африкаанс, і вчить французьку мову.

(жін., 55-59 р., мігрувала на початку 2000-х)

”

Опитані зазначали, що вони намагаються спілкуватись із дітьми українською мовою. Набагато складніше це виходить в етнічно змішаних сім'ях, порівняно з моноетнічними.

“*Вдома ми спілкуємося кожного дня (українською мовою – ред.). Ну так як нам простіше в тому сенсі, що ми з чоловіком обоє українці і для нас це не природно спілкуватися між собою англійською мовою. Тому ми спілкуємося українською мовою і, звісно, він (син – ред.). Буває, такі питання, коли він там запитує англійською і інколи відповідаємо, але коли він не в школі, то українську мову він чує постійно.*

(жін., 30-34 р., одружена з українцем)

”

“*Вдома, наприклад, з дочкою, вдома я з нею спілкуюся українською. Коли йде якась розмова, що включає чоловіка, тоді вже йде англійська. Але я стараюся дублювати. Якщо я сказала щось англійською, даліше я кажу те саме українською чи навпаки.*

(жін., 30-34 р., одружена з південноафриканцем)

”

Деякі респонденти зауважували, що вони намагаються заохочувати дітей використовувати на практиці українську мову за допомогою фільмів, книжок тощо. Важливими є не лише засоби, але й цілі, зокрема поїздка в Україну та спілкування з дідусями, бабусями чи іншими рідними.

“*Ми водимо [ім'я дочки] в театр українською мовою, ми в кіно теж українською мовою ходимо, щоб вона якось expose to the language (з англ. дослівно «піддавати впливу мови» – ред.), тобто щоб якийсь досвід мови вона мала. І що вона розуміє, що вона українка теж і це українська мова.*

(жін., 45-49 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№33)

”

“*Я з дітьми кожного року їжджу до України, ну, як би вони спілкуються там зі своїми дідусями, бабусями, і там з двоюрідними сестрами, тому як би на якомусь рівні українська мова підтримується все таки. І я думаю, що це дуже важливо для них. Тому що інакше, як би вони спілкувалися зі своєю сім'єю в Україні.*

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Оскільки частина респондентів спілкуються російською, то й їхні діти також частково знають і цю мову. Проте, як і у випадку з українською, рівень володіння цією мовою є нижчим, ніж англійською.

“ Вони (діти – ред.) українською не спілкуються, російською розмовляють непогано. Вони, в принципі, буває, що навіть не вміють писати російською, старший іще вміє квадратними літерами.
(чол., 55-59 р., вважає рідною мовою російську)

Оригінал цитати (№34)

”

“ Мій син з акцентом розмовляє на російській мові, може трошки розмовляти, не вміє ні читати, ні писати, але розмовляти трошки може. Дочка ще може писати якось, з помилками.

(чол., 60-64 р., має дітей вікової категорії 25+)

”

Опитані часто згадували також про рішення деяких українців у ПАР навчати дітей російської мови, вважаючи її популярнішою та перспективнішою за українську.

“ По-різному, чесно кажучи. Декотрі (українці – ред.) – так, зберігають (українську мову – ред.). Ну вони більші, як вам сказати, орієнтовані на російську мову, тобто ті, які мені траплялися, які заміжні з місцевими, вони дітей вчать російській мові. Не української, а російської. Я кажу: «А чому російська?». Вони кажуть: «Російська популярніша». Ну, я кажу: «Це твоя справа. Яку хочеш, таку і вчи». Але річ у тому, що вони теж українською погано говорять, або вони не говорять узагалі, але розуміють. А деякі тупо кажуть, що, типу, забувають, що з України і кажуть, що розмовлятимуть лише англійською мовою. По-різному. Залежить, у кого яка доля, у кого яка культура. Є дівчата, які сюди приїхали, хочуть дітей української мови вчити, української культури, я завжди за, і, якщо я матиму дітей, я їх вчитиму.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№35)

”

УКРАЇНОЗНАВЧІ СУБОТНІ ТА НЕДІЛЬНІ ШКОЛИ

На території ПАР діє дві українознавчі школи для дітей віком від 3 до 12 років [81; 82]. Уперше Українську недільну школу відкрито в березні 2016 року в м. Кейптауні, а від січня 2019 року при Посольстві України у Преторії почала діяти суботня школа. Там діти мають змогу вивчати українську мову, навчатися танцям, співам і мистецтву.

Через відсутність українознавчих шкіл до 2016 року не було створено жодного середовища, де діти мігрантів могли б вивчати українську мову. Дехто зазначав, що саме через цю причину їхні діти протягом певного періоду відвідували російські школи.

“ Кілька років тому я намагалася їх (дітей – ред.) водити, тут була російськомовна в нас. Ну, в принципі вони не дуже сприймають російську мову і їм було там якось не дуже цікаво і не дуже багато вони сприйняли з того.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Утім, частина респондентів розповіли, що від 2016 року їхні діти відвідують українознавчі школи. Здебільшого це ті, хто проживає у Кейптауні та Преторії. Ще чимало опитаних зазначили, що хотіли б, аби їхні діти навчалися в такій школі.

“ Якщо було б таке (українознавча школа – ред.), і це було б пов'язане з мовою та нашою культурою, літературою, тобто щоб вони там таку розширену програму з історією, з нашими якимись craftes, як це, ремеслами, так, пов'язану, це взагалі було б чудово, якби для дітей таке було. Звісно.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№36)

”

Серед основних **причин**, через які діти українців у ПАР не відвідують українознавчі школи виділяємо такі:

1) регіональна специфіка розміщення шкіл – у Дурбані та Йоганнесбурзі немає українознавчих шкіл, а їхати в інші міста незручно та економічно складно;

“ Так, то було б чудово. Щоб він (син – ред.) мав нагоду спілкуватися з кимось іще, окрім мене. То було б чудово. Але в Дурбані ми тут не маємо таких шкіл іще. Може, коли він виросте, то...

(чол., 35-39 р., Дурбан)

”

2) вік дітей – у школі можуть навчатися діти віком від 3 до 12 років, тож молодші та старші за цю категорію не підходять;

“ Україномовна недільна школа, або суботня тут у нас нещодавно відкрилась в посольстві, тільки цього року вони почали цей проект. Ну, як би ще їх (дітей – ред.) туди не возила і взагалі вважаю, що вони вже трохи дорослі і їм це не дуже буде цікаво, особливо старший, якому 16 років.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

3) завантаженість – діти шкільного віку часто відвідують позакласні гуртки, спортивні клуби тощо; через це вони не мають часу на українознавчі школи;

“ Я не проти, щоб вони (внуки – ред.) відвідували (українську школу – ред.), но але я, я таке скажу, що мій зять, наприклад, він, я по-простому скажу, помішаний на спорті, можна таке сказати. Діти всі, всі підряд грають в теніс, в них навіть дома є тенісний корт, всі підряд грають в теніс. <...> Просто не вистачає часу на щось інше, розумієте? Оце так: школа і теніс, і твоє таке направлення спорту.
(жін., 60-64 р., Кейптаун) **”**

4) бажання дітей – якщо діти немотивовані, батькам складно змусити їх відвідувати суботню чи недільну школу.

“ Тут таке питання не то, що я хочу, а то, що вона (дочка – ред.) захоче. Якщо їй сподобається, вона буде ходити. Якась люба річ. Якщо не подобається – не буде ходити. Є певні позашкільні, типу, заняття, на які вона ходила до того, їй дуже подобалися. Зараз перестала ходити. Зараз в неї фокус на інші речі.
(чол., 40-44 р., Йоганнесбург) **”**

НАВЧАННЯ ДІТЕЙ МІГРАНТІВ В УКРАЇНІ

Відвідування українознавчих шкіл може сприяти не лише збереженню української ідентичності дітей мігрантів, а й зміцненню зв'язків із батьківщиною, зокрема, й через бажання навчатися в Україні.

Деякі опитані зазначили, що не проти того, щоб їхні діти здобували вищу освіту в Україні. Ми помітили, що так висловлювались переважно ті респонденти, які емігрували до ПАР порівняно нещодавно й мають дітей дошкільного віку. У такий спосіб вони планують заохотити своїх дітей краще пізнати українську культуру та менталітет українців за допомогою навчання в Україні.

“ Він буде рости тут, але хотів би, щоби коли він виросте, щоб він навчався в Україні. Щоб мав дві культури. <...> Щоб він пізнав свою культуру також, бо я українець, він теж має, буде любити Україну і поважати.
(чол., 35-39 р., мігрував у 2019 році) **”**

Водночас у випадку дітей старшого віку батьки зазначали, що вартість вищої освіти в Україні поки що є меншою, ніж у ПАР, тому вони також не унеможливають навчання там.

“ Хотіла би. Ну, в старшого такі взагалі були плани, не знаю. Зараз він трохи змінив свою думку. Але, ну, я вважаю, що було б непогано. По-перше, це його країна, він би був там ближче до свого коріння, там до своєї, до нашої сім’ї, ну, я вважаю, що в Україні досить, досить непогано можна отримати освіту, коштуватиме це буде дешевше, ніж коштує вища освіта тут, в Південній Африці, тому, як би, я таку перспективу розглядаю і, можливо, не знаю, як складеться, йому залишилось два навчання до закінчення школи. Ну, можливо, такий варіант теж будемо розглядати.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Утім, ми виявили й альтернативні погляди. Зокрема, декотрі респонденти наголосили, що не хочуть, аби їхні діти навчалися в Україні. Ми виокремили основні причини цього рішення, з-поміж яких:

1) інший менталітет – дітям, які більшість життя прожили у ПАР, важко навчатися в українському середовищі.

“ (Зітхання) Ну, на цю мить ні. Тому що я пояснила, їй дуже складно, вона не пише, вона не читає, і вона вже в старших класах, і їй залишилося три роки. І повністю <...> інший менталітет, у школах інший менталітет. Там усе інше, їй буде дуже складно. А міжнародні школи, я подивилася в Україні, я не можу зрозуміти, вони дуже дивно звучать, я дивилася сторінки, читала. Тобто ці школи, вони мають бути ... як це? Зареєстровані на міжнародному рівні, тобто освіту, яку ти здобуваєш у цій школі, має бути прийнятним в інститутах міжнародних. Вона хоче вчитися в Європі, тому їй потрібна така освіта, така школа, чий диплом був би визнаний в будь-якому куточку світу.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№37)

”

2) якість освіти – дехто зауважував, що якість та рівень освіти в Україні нижчі, аніж у ПАР;

“ Я думаю, що це все буде залежати від нашого місця проживання на той момент, але загалом я не вважаю, що вища освіта в Україні гарної якості, тому ні, якщо чесно. Але залежить від того, як все буде відбуватися в Україні за вісімнадцять років. Моя дитина ще досить маленька.

(жін., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

3) підхід до навчання – на думку опитаних, підхід до навчання у ПАР кращий, ніж в Україні;

“ *Не хотів би. Насправді. Через те, що мав можливість побачити різницю в підходах в навчанні дітей... ну і школах. Для мене навчання в школі – це я просто там, я не знаю... Якийсь тюремний термін був – я дні рахував. А вона біжить в школу.*

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

КУЛЬТУРА, ТРАДИЦІЇ ТА ОБРЯДИ

Здебільшого респонденти зазначали, що вони певною мірою дотримуються українських традицій. Зауважуємо, що опитані мали змогу самотужки описати ті традиції, яких вони дотримуються. З-поміж усіх указаних можемо виокремити такі групи:

1) дотримання релігійних християнських традицій:

- святкування Різдва (приготування страв на святу вечерю, співання колядок) та Великодня (дотримання посту, випікання пасок, фарбування писанок);

“ *Так, дотримуємось (українських традицій – ред.). Ми збираємося тут з українцями, збираємося на Паску. От минулого року у нас був такий український табір. Якраз ми його якби приурочили до Паски. Збиралися. Печемо паски тут зараз. На початку було так трохи коли ти приїхав і ти не знаєш чого є чого немає, то там було тяжко. Але зараз вже при звичайлись. Вже по привозили форми ті, що до пасок. Все вже по привозили писачки, писанки робити. Що ще? На Різдво збираємося. Вечерю ми робимо. <...> І намагаємося традиції якби підтримувати і вчити дітей. Тобто в школі українській ми писанки теж робимо. Розказуємо, показуємо дітям.*

(жін., 30-34 р., православна християнка)

”

- виконання обряду хрещення дітей;

“ *Якщо не виходить українською громадою збиратися, то все одно, наприклад, в моїй сім'ї хрестила мого сина моя сестра, а я її доньку хрестила. То в нас ми збираємося на вечерю. Цей хрещений вечір у нас є.*

(жін., 30-34 р., православна християнка)

”

- читання українських молитов;

“ І, можливо, це теж буде як традиція, молитви ранішні і вечірні ми вичитуємо українською мовою з українського молитвослова.
(жін., 55-59 р., православна християнка) ”

2) приготування українських традиційних страв;

“ Українські традиції. В нас завжди є сало (сміх) в морозильній камері. Це таке, це має бути, це потрошечку. Знаєте, чи мама привезе, чи хтось з наших їде в Київ чи десь додому і привозить сало. Ми всі потрошечки так один одному розділимо на наших українських якихось зборах. Знову-таки у нас вареники. У мене в морозильній камері завжди є варенички. У мене є завжди сальце. У нас взимку завжди є борщик. Воно і смачно, і зігріває.
(жін., 40-44 р., Кейптаун) ”

“ Я ліплю наші вареники і пельмені, і часом ліплю голубці, іноді печу тортики, такі простенькі тортики, медовик, наприклад.
(жін., 55-59 р., домогосподарка) ”

3) святкування українських державних свят (наприклад, Дня Незалежності); (див. Розділ 5)

“ Там, знаєте, День Незалежності. На свято збираємося (сміх). Такого типу.
(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)
Оригінал цитати (№38) ”

4) одягання українського національного вбрання (вишиванок);

“ Як я вже сказала, ми всі на наші українські свята, чи на якісь наші збори, чи на дитячу нашу школу українську, ми всі носимо вишиванки. Ми пишаємося цим. І знаєте, коли тут бачать, що ми носимо вишиванки, вони це називають бохо стайл, бо він такий вже... Це дуже модне таке якесь віяння, всевітні такі тенденції, коли якийсь такий принт народний чи ці рукавички такі вишиті. Нас вважають тут самими моднячими людьми (сміх).
(жін., 40-44 р., Кейптаун) ”

5) виконання українських пісень;

“ Я співала українські пісні. Зайду собі в кімнату вільну... Я співачка нижче середньої, але самі оці почуття в піснях. Поспіваю годину, півтори і легше стає.

(жін., 60-64 р., одружена з південноафриканцем)

”

6) вишивання.

“ Я вишиваю. Вишиваю хрестиком ікони, великодні рушники і часом невеличкі картини. Вишиваю багато і беру ще.

(жін., 55-59 р., домогосподарка)

”

Варто зауважити, що розповідаючи про релігійні традиції, опитані наголошували на дотриманні саме українського варіанта. Тобто йдеться як про дати святкування християнських свят (за Юліанським та/чи Григоріанським календарем), так і про притаманні українцям обряди.

“ Я намагаюсь дотримуватись християнських традицій в тій мірі, в якій вони співпадають з українськими, або українські з християнськими, саме в такій мірі я їх дотримуюсь. Скажімо так, я намагаюсь дотримуватись християнських традицій в їхній українській редакції, якщо так можна сказати.

(чол., 35-39 р., православний християнин)

”

До того ж деякі респонденти зазначали, що вони намагаються залучати й місцеве населення ПАР, зокрема членів їхніх сімей, до святкування українських свят, що сприяє поширенню української культури в цій країні.

“ Не всіх, але дотримуємося (традицій – ред.), я б сказав процентів на 50. Свята Різдвяні – дотримуємося, навіть залучаємо тутешніх святкувати з нами.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Він (чоловік-південноафриканець – ред.) настільки прикипів до нашої культури. Всі наші зустрічі, всі як ми збираємось з українською громадою. Він каже, що я якось навіть сумніваюся, що я десь там також українець. Йому настільки близькі наші оці співи за столом, як, ви знаєте, багатоголосі оці пісні як ми співаємо. Він настільки любить нашу музику, він настільки любить наші страви. Борщ – це для нього, як він каже, як наркотик. Знаєте, як зварити 5 літрів борщу, він не заспокоїться, поки він не з'їсть все.

(жін., 40-44 р., одружена з південноафриканцем)

”

МОТИВАЦІЯ ДОТРИМАННЯ ТРАДИЦІЙ

Щодо **мотивації дотримання українських традицій** ми виявили чинники внутрішнього та зовнішнього характеру. Розгляньмо їх детальніше.

1. Особисті релігійні переконання. Беручи до уваги те, що дотримання релігійних традицій є найбільш згадуваним серед опитаних чинником, він є надзвичайно важливим. Адже вірування опитаних впливають на те, чи дотримуються вони традицій, чи ні. Віряни християнських церков переважно дотримуються;

“ Знаєте, прокидаєшся і сьогодні Різдво. В ПАР воно було там три тижні тому чи два тижні тому назад. То все-одно ти прокидаєшся зранку там 7 січня і для тебе, це мені здається, в якій би ти країні не був, для тебе це Різдво.

(жін., 30-34 р., православна християнка)

”

2. Ностальгічні відчуття та емоції. Чимало опитаних зазначали, що дотримуються традицій через те, що це викликає в них позитивні емоції. Дехто також наголошував, що виконання обрядів навіює відчуття прив'язаності до батьківщини;

“ Гарне питання. Насправді це не для мотивації, а для того, щоб, ти відчував себе, як вдома. Насправді, коли це все відбувається і немає такого відчуття, що ти десь далеко від дому чи ти за кордоном. Тобто створюється відчуття, що ти вдома.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

3. Стиль та спосіб життя. Іноді респонденти згадували, що після переїзду в іншу країну їхні звички практично не змінилися. Адже, на їхню думку, дотримання українських традицій у них відбувається «за інерцією»;

“ В мене є багато українського одягу, в тому числі вишиванки. Це, скоріше, моє життя не так сильно змінилося з переїздом до Південної Африки. Тобто з приводу готування так само є багато українських страв, наприклад, які я можу готувати. З приводу релігійних традицій, то вони скоріше всі соціальні, певною мірою, до яких я звикла, то теж залишилася в житті тут.

(жін., 30-34 р., мігрувала у 2015 році)

”

4. Відчуття української ідентичності. Часто респонденти зазначали, що основною мотивацією для дотримання традицій є усвідомлення себе як українця за національністю. Також дехто заявляв, що це своєрідний прояв патріотизму.

“ По-перше, я роблю це (дотримуюсь традицій – ред.) для себе, бо я є українка. Це те, чим я пишаюсь і це те, що мене якось тримає, як підтримка життя мого.

(жін., 40-44 р., вважає себе українкою за національністю)

”

“ Тому, що я українка і я не назавжди сюди приїхала. Повертатимусь в Україну і для мене це само собою, як кажуть, і інакше не може бути просто. Це мій стиль життя, це мій принцип. Я не збираюсь його міняти. Де б я не була.

(жін., 55-59 р., вважає себе українкою за національністю)

”

5. Наявність дітей. Варто зауважити, що це стосується саме тих опитаних, чії діти проживають безпосередньо у ПАР. Опитані, які мають неповнолітніх дітей, здебільшого підкреслювали, що хочуть і планують зберегти українську культуру. На їхню думку, це необхідно насамперед для того, аби дитина (проживаючи в етнічно змішаній сім'ї) зберігала також українську тотожність та відчувала зв'язок з Україною;

“ Я трошки її (доньку – ред.) знайомила з традиціями великодніми, тобто, знову-таки, ми тут відзначаємо Різдво католицьке. Потім ми відзначаємо Різдво наше, на 7 січня. І Великдень теж у подвійному варіанті. Ми відзначаємо і той, і той, з усіма традиціями, які тут є на Пасху, і з нашими традиціями, які є в нас (в Україні – ред.). Щоб вона (донька – ред.) змалку знала, що є різні культури, різні релігії. І ми відзначаємо більше не з релігійного погляду, а з культурного, і з погляду традицій різних країн.

(жін., 45-49 р., має неповнолітню дитину)

Оригінал цитати (№39)

”

6. Зв'язки з українською спільнотою. Активність української громади впливає на дотримання традицій з боку мігрантів, адже саме в колі такої спільноти вони святкують українські свята чи дотримуються певних обрядів;

“ Ми святкуємо, по можливості, всі українські свята. Коли мої батьки тут, то в нас завжди українське меню. Тобто повністю всі-всі свята, якщо є можливість зібратися з громадою, то обов'язково збираємося і всі, всі традиції, які можливі дотримуємось. Ми створюємо таку свою маленьку Україну тут. Ми готуємо національні страви, одягаємося в національний одяг, співаємо українські пісні і дотримуємося всіх традицій, які присутні в тому чи іншому святі.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

7. Виховання. Частково респонденти дотримуються традицій через те, що їх цього навчили батьки ще змалку і так вони прожили більшу частину власного життя;

“ По-перше, це було привито з самого малечку. Ми вдома, я пам'ятаю, як ми до церкви ходили. І оті Різдвяні свята, як ми оце накривали вечерю з кутею. І так само і до Великодня ми всі готувалися, самі такі великі свята. Звичайно я згадую, порівнюю своє дитинство зараз зі сльозами на очах. Я пам'ятаю гарні Зелені свята, як ми встеляли наші хати таким пахновитим, не знаю як же воно називається, пахотнілим таким зеленим листями. І мені це дороге. Часами як найде така нудьга за домом.

(жін., 60-64 р., мігрувала у 42 роки)

”

8. Родинні зв'язки. Цей мотиваційний чинник притаманний як тим опитаним, у кого родичі проживають у ПАР, так і тим, чії близькі залишилися в Україні.

“ Я думаю, що більш за все це – зв'язки із батьками (мотивують – ред.), з родиною. Ну останнім часом, я б сказала, спілкування з українцями тут уже, але більше, я думаю, через родину, через родинні зв'язки.

(жін., 50-54 р., одружена з південноафриканцем)

”

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ НЕДОТРИМАННЯ ТРАДИЦІЙ

Незважаючи на розповсюдженість думки, що опитані переважно дотримуються українських традицій, траплялися й альтернативні погляди. Проаналізувавши відповіді респондентів, ми виокремили декілька основних причин «відмови» від українських традицій.

1. Асиміляція. З перейняттям культури та звичаїв суспільства ПАР, мігранти все менше дотримуються українських традицій.

“ Традиції шаную, але в принципі я так вже асимілювався і традиції для мене не на першому рівні стоять, розумієте, то я можу і забути. Все я не святкую, всіх традицій не дотримуюсь, але якихось певних дотримуюсь, так.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

2. Зміна середовища проживання. Часто опитані наголошували, що дотримуватися українських традицій у Південній Африці є доволі складно, оскільки в цій країні кардинально інші природні умови: клімат, пори року тощо. Окрім того, дехто навіть зазначав, що їм проблематично готувати українські страви, оскільки іноді необхідні специфічні продукти, які важко знайти на прилавках магазинів ПАР.

“ *Оті свята (українські – ред.) вони всі в мені, але їх тут важко поєднати в тих умовах, де ми живемо, розумієте. <...> Українських традицій, я стараюсь їх дотримуватись, дуже стараюсь їх дотримуватись як можу, але ж говорю що не той трошечки дух тут, розумієте, як в нас вдома, повітря не таке (сміх).*

(жін., 60-64 р., Кейптаун)

”

3. Нестача часу. Деякі опитані зазначали, що через сильну завантаженість робочими справами дотримання традицій стає другорядним.

“ *Традицій досить мало, але все одно стараємося підтримувати. Так що на Великдень, Різдво – колядки і так далше. Якись такі загальні і великі традиції. Так що підтримуємо. Стараємося вносити дітей в це, щоб вони знали що таке українські традиції. Знову ж таки часу мало. Тому воно не займає так як в Україні.*

(чол., 45-49 р., працює лікарем)

”

4. Брак відчуття спільноти. Дехто заявляв, що самотужки дотримуватися традицій в іншій країні доволі тяжко.

“ *Я дотримуюсь. На даний момент, не сильно. Я вже чекаю, щоб дитина стала трошки старшою і щоб вона вже це розуміла. Але вареники я готувала, вареники дитина їла. Поїхали були додому на Паску. Ми святити Паску. Тут трошки важко триматися самотійно без якоїсь такої підтримки, але стараюся-стараюся, скажемо так.*

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

5. Релігійні переконання. Як ми вже згадували, вірування опитаних впливають на дотримання чи недотримання українських традицій, які є християнськими. Наприклад, деякі респонденти сповідують юдаїзм, тому не дотримуються християнських традицій.

“ *Ми не дотримуємося християнських свят, бо ми євреї. А так всі празники, всі свята, празнуєм. Аякже ж.*

(чол., 60-64 р., сповідує юдаїзм)

”

6. Виховання. Ті респонденти, кому з дитинства не прищепили українських традицій, не дотримуються їх і в дорослому віці незалежно від того, живуть вони в Україні, чи деінде.

“ Чесно кажучи, ні (не дотримуюсь традицій – ред.). Я виріс в промисловому місті і в мене дід з бабою жили в Росії з обох боків. Тобто я їх бачив за все життя там разів з 10. Як ви знаєте, дід і бабця – це типу *bridge* (міст, зв'язок - ред.) між традиціями, типу люди, які традиції підтримують в житті родини, тому що батьки постійно зайняті. От. Тому, повертаючись до вашого питання, я виріс не в традиціях – в ніяких – не в російських, ні в українських.

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Однак, ми також зафіксували випадки, коли опитані дотримуються українських культурних традицій лише під час перебування на батьківщині. Припускаємо, що це може бути пов'язаним із наявністю іншого культурного середовища у ПАР.

“ В принципі, коли в Україні – дотримуюсь українських традицій, а в ПАР – ні. А в Україні так (сміх).

(жін., 35-39 р., Кейптаун)

”

РЕЛІГІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

РЕЛІГІЙНІ ПЕРЕКОНАННЯ ОПИТАНИХ

Ми виокремили декілька груп опитаних відповідно до їхніх релігійних переконань. Розглянемо їх детальніше.

1. Християни з конфесійною належністю. Здебільшого ці опитані виразно усвідомлюють себе православними, зрідка греко-католиками.

“ Так, я православна віруюча людина.

(жін., 55-59 р., християнка)

”

“ Я виросла в греко-католицькій релігії, я її підтримую.

(жін., 30-34 р., християнка)

”

2. Християни без конфесійної належності. Часто такі респонденти акцентували на тому, що вони вважають себе просто християнами, без прив'язки до конкретної конфесії.

“ Десь в глибині, але я не відношуся до якоїсь церкви зараз. Тобто я святкую християнські ортодоксальні православні свята, але [шум] я не відвідую церкву.

(жін., 35-39 р., Кейптаун)

”

3. Ті, хто вірять у вищу силу. Ці респонденти не заперечують існування вищої позаземної сили, проте вони не ідентифікують себе із жодною релігією.

“ Я вірю в енергетичні поля. Вся моя родина серйозно займається медитацією. Ну, дехто просто так, чимало може так для зручності називають це Богом, інші називали це Магоммедом. Але я вірю в існування енергетичних полів та існування єдиного банку енергії.
(чол., 55-59 р., вірить у вищу силу)

Оригінал цитати (№40)

”

4. Ті, хто сповідують інші релігії. Серед респондентів є особи, що сповідують юдаїзм та цікавляться буддизмом.

“ Так (сповідую юдаїзм – ред.). Я був в синагозі сьогодні. Ми з жінкою от пішли.
(чол., 60-64 р., сповідує юдаїзм)

”

“ Я також дуже цікавлюся буддистами <...>. І я займаюся медитацією, йогою, тому в мені дуже цікаво і багато я вже знаю і про буддистську віру. Тому в цьому розумінні я досить відкрита людина (сміх).
(жін., 50-54 р., цікавиться буддизмом)

”

5. Атеїсти.

“ Я – ні, не є віруючою людиною. Я теж в церкві був 10 раз за все життя.
(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Релігійні переконання опитаних тісно пов'язані з їхніми культурними практиками. Зокрема, це стосується дотримання українських релігійних традицій та обрядів. Наприклад, ми вже згадували, що релігійні мігранти (ідеться про християн) схильні підтримувати українські традиції в ПАР більше, ніж атеїсти.

ВІДВІДУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ХРАМІВ

У ПАР поки що немає української церкви, яка б могла стати осередком об'єднання українських мігрантів. Попри те, що здебільшого опитані є релігійними людьми, вони зазвичай не часто відвідують храми (лише декілька разів на рік), і однією з причин цього є відсутність української церкви. Звичайно, для тих, хто вважає себе просто християнином без прив'язки до будь-якої конфесії, питання побудови українського храму у ПАР не є вкрай важливим.

Проте, часто опитані зазначали, що через відсутність української церкви їм доводилось відвідувати російську, а також грецьку, сербську чи польську, рідше протестантську церкви. Чимало з них наголошували, що після 2014 року, вони переосмислили власні пріоритети та перестали відвідувати російські храми. Ті, хто дотримується православних поглядів – перейшов у грецьку, для кого це менш принципово – у католицьку чи протестантську, а дехто – взагалі перестав відвідувати храм.

“ Спершу ми ходили до церкви, яка була побудована тут у Мідранті, її, до речі, українці будували, але потім росіяни забрали її до себе. Ну, як завжди. Але зараз ми ходимо... Загалом дійшли до висновку, що Бог у нас один і ми ходимо до грецької та польської церков.

(чол., 55-59 р., Преторія)

Оригінал цитати (№41)

”

“ Поки питання не стояло української церкви, ми ходили (у російську – ред.) і до цього нормально відносились. Навіть не церква, навіть коли почалася вже війна в Україні, то ми почули... Тобто там проходить служба, а потім іде чаювання. І якраз під час тих чаювань останні роки почалися такі розмови, тобто гоніння на Україну: українці такі..., вони кажуть що це війна росіян, а ми, росіяне, їм помагаєм.... Ну такі-от неприємні почалися розмови. Тобто це не із-за священника <...>. Тут люди, які самі відвідують, вони так не дуже добре почали про Україну говорити. І ми просто перестали туди ходити.

(жін., 30-34 р., православна християнка)

”

Основна мова богослужінь протестантських храмів – англійська. За словами опитаних, у грецьких та російських церквах також відправляють літургію англійською мовою поряд із грецькою та російською відповідно.

“ В російській церкві проводиться російською і англійською, тому що туди приходять багато англомовних, в грецькій церкві – грецька і англійська. А так як ми Літургію знаєм, бо вже ж багато років, то основні в грецькій, наприклад, церкві, там грецька мова, вона досить така складна, то ми її не знаємо, але ми знаємо, де який йде Символ віри: Отче наш, Милість Миру і так далі. Причастя, сповідь і все інше. Тому ми все це знаєм.

(жін., 55-59 р., православна християнка)

”

Частина респондентів зазначили, що для них не важлива мова проведення богослужінь у храмах. Їм досить, аби все відбувалося тією мовою, яку вони розуміють. Тому англійська їх цілком задовольняє.

“ А мені байдуже, якщо чесно. Головне, що ви пішли, вірите в Бога, сповідалися там, свої гріхи замолили. Якою мовою, там хоч французькою, арабською нехай служба йде. Знаєте, для мене особисто піти – це більше, як сказати, очистити душу, не важливо якою мовою йде сповідь.

(чол., 30-34 р., вважає рідною мовою англійську)

Оригінал цитати (№42)

”

Утім, чимало опитаних все ж висловили бажання відвідувати богослужіння, які відбуваються рідною мовою. Насамперед їм це важливо для того, щоб краще розуміти суть літургії. Крім того, дехто зазначав, що молитись лише українською мовою і для нього важливо, щоб так само можна було молитись і в храмі.

“ Я з Боженькою спілкуюся українською. Тобто я звертаюся до нього українською мовою, так. Як я вам кажу, я сама собі свою церкву роблю, коли мені треба з ним поговорити. То дуже добре було б, щоб до нього звертався українською і мій priest (священник – ред.). Було б дуже добре, якщо це було б саме так, українською мовою.

(жін., 40-44 р., вважає рідною мовою українську)

”

Варто зазначити, що у 2019 році у Преторії вперше звершили богослужіння для українців Південно-Африканської Республіки за участі греко-католицького священника. На офіційному інформаційному сайті Української Греко-Католицької Церкви зазначено, що в майбутньому вони планують заснувати першу на Африканському континенті громаду УГКЦ [83]. Чимало опитаних згадували про цю подію під час інтерв'ю. Однак, деякі респонденти також висловлювали бажання відкрити у ПАР ще й українські православні храми.

“ Хотілося б, мені особисто хотілось би, щоб в нас був тут наш православний український священник, чи була церква. Якщо церква, на даний момент це не дуже, це далека перспектива, якщо взагалі вона можливо нереальна. Якби приїжджав сюди священник кілька разів на рік, можливо, ми могли б зібрати громаду, саме православну, не римокатоликів, не греко-католиків, як приїжджають сюди із, здається чи з Австралії чи з Канади кілька разів на рік. А саме православна. Це особисто моя думка. Це особисто, так як я скажем досить глибоко віруюча людина, для мене це, для моєї сім'ї релігія на першому місці. В сім'ї, ми вважаємо, що без Бога ми, можливо, не могли би вижити (зітхання).

(жін., 55-59 р., православна християнка)

”

Зауважимо, що ПАР – це країна, у якій немає абсолютної релігійної більшості. І хоча за даними Управління статистики Південної Африки за 2013 р. 85,6% громадян Південної Африки сповідують християнство, більшість із них розпорошені на різні конфесійні групи та течії: Zion Christian (християни Зіону), п'ятдесятництво, методизм, англіканство, римо-католицизм, кальвінізм та багато інших [84]. Ще 5% населення ПАР належать до традиційних африканських релігій, 2% – мусульмани, 0,2% – юдеї та 5,6% не сповідують жодної релігії.

Дуже часто опитані, одружені з південноафриканцями, зазначали, що намагалися відвідувати протестантські храми. Проте, вони зауважували, що формат богослужінь у цих церквах є незвичним для них та не збігається з їхніми уявленнями про те, як має відбуватись служба та як мають поводитися відвідувачі храму. Саме тому частина з них відмовилися від цієї ідеї.

“ Ми ходимо до церкви, наприклад, з чоловіком. <...> Їхня церква є досить іншою від нас. Я не сприймаю її особисто, але я просто ходжу, щоб підтримати чоловіка, скажем так. Я підтримую там розмови, але я не дуже підтримую форму. Я кажу, я не можу адекватно сприймати церкву, яка починається з міні рок-концерту. В мене це з церквою не сприймається. Але вони ж там розказують про Біблію, всі там святі траляля. <...> Це воно тут називається Full Gospel. Мені здається, що це більше до євангелістів в нас відноситься, щось таке.

(жін., 30-34 р., одружена з південноафриканцем)

”

Дехто з опитаних також заявляв, що відвідує храм лише тоді, коли буває в Україні. Зазвичай це ті, хто не асоціює себе із жодним релігійним ученням. Припускаємо, що похід до церкви для них є своєрідним дотриманням родинних релігійних традицій.

“ Відвідую я релігійні храми, тільки коли я вдома в Україні, то я ходжу в нашу православну церкву, так. То можна сказати не часто, але заходжу. То я ставлю свічки, в принципі, тоді я дотримуюсь наших традицій, бо дію за нашими традиціями. До інших храмів я не ходжу.

(чол., 30-34 р., вірить у вищу силу)

”

Також ми зафіксували випадок, коли відвідування храму для респондента було важливішим насамперед через соціально-культурні зв'язки, можливість одержання гуманітарної допомоги та відчуття вдячності до тих, хто допоміг, аніж через власні вірування.

“ Ми не відвідуємо релігійні храми, ми відвідували, (далі переходить на російську – ред.), тому що коли тут нам було досить важко, нам тут їсти не було чого, нам церква одного разу принесла курочку, після цього ми туди ходили. Але це більше не через релігію, а через повагу та вдячність. Причому досить багато років туди ходили, діти там грали на флейті, на сопілці. Але кажу, це радше було не щось релігійне (похід до церкви - ред.), а саме культурологічне, для себе, ось приємно там із людьми спілкуватися і таке інше. Тобто ми кілька років ходили, потім ми в інший район переїхали, ну, стало далеко до тієї конкретної церкви, яка нам допомагала. І ми перестали ходити, тому що ми ходили до церкви не до Бога, ми ходили саме до конкретних людей, до конкретної атмосфери.
(чол., 55-59 р., вірить у вищу силу)

Оригінал цитати (№43)

”

ВИСНОВКИ

Результати дослідження продемонстрували, що українцям Південно-Африканської Республіки властиві декілька типів **національної ідентичності**. Найпоширеніша серед опитаних українська (навіть попри російське походження декотрих із них). Однак, з-поміж тих, хто ідентифікує себе українцями є кілька відмінних рис. Зокрема, ми виокремили такі групи опитаних: ті, хто ніколи за жодних обставин не змінював своєї ідентичності; ті, у кого українська ідентичність зміцнилась після переїзду до ПАР; ті, на національну тотожність яких вплинули події в Україні (російсько-українська війна). В окремих випадках у респондентів виявлялася й трансформована з української в українсько-південноафриканську тожсамість, а у дітей мігрантів – південноафриканська.

Серед маркерів ідентичності, які вплинули на усвідомлення належності респондентів до національної спільноти, опитані виділяли місце народження та зростання у дитячому віці, власне та батьківське походження, культуру та традиції, громадянство, рідну мову, тривалість проживання в певній країні, виховання та поточне місце проживання. Додатковими чинниками впливу стали події 2013-2014 рр. та російсько-українська війна, а також (для дітей) – вік, у якому вони переїхали до ПАР, частота відвідування України та спілкування з родичами, які там проживають. Основними причинами трансформації української національної ідентичності на українсько-південноафриканську стали період міграції респондентів до ПАР (часто кінець 1980-х – початок 1990-х рр.), доволі значний термін перебування у цій країні та сприятливі умови проживання (фінансова стабільність, комфорт).

Утім, попри чітке вираження національної ідентичності респондентів, частина з них дотримується космополітичного світогляду, що певною мірою спрощує їхні міжетнічні відносини в ПАР.

Оскільки опитані мігрували до ПАР з різних регіонів України, а частина з них мають російське коріння, у багатьох **рідною мовою** є не лише українська, а й російська. Водночас для частини опитаних, які проживають у ПАР протягом тривалого часу або мігрували туди у підлітковому віці, рідною мовою стала англійська, яка у певних випадках витіснила й українську, й російську. Це також стосується дітей українських мігрантів, що пов'язано з переважанням англійської мови в етнічно змішаних сім'ях, меншою складністю цієї мови порівняно з українською та її більшою поширеністю в різних середовищах перебування дітей. Попри те, що багато дітей респондентів знають дві-три або більше іноземних мов, трапляються випадки, коли батьки не хочуть переобтяжувати дітей надмірною кількістю мов та самі заохочують їх вивчати лише англійську. Втім, частина дітей респондентів володіє українською або російською мовами на низькому рівні.

Вибір мови спілкування респондентів часто залежить від специфіки середовища, у якому вони перебувають, адже опитані хочуть якнайкраще порозумітися з оточенням. Відповідно в моноетнічних сім'ях, з родичами, друзями та колегами, які проживають в Україні чи є членами української спільноти у ПАР, вони спілкуються українською та/або російською. Водночас в етнічно змішаних сім'ях, з друзями південноафриканцями або мігрантами з інших країн, колегами та іншими мешканцями ПАР респонденти здебільшого спілкуються англійською мовою, в окремих випадках – африкаанс (зрідка – зулу).

Основними мотивами, які спонукають опитаних послуговуватися українською мовою у ПАР є: позитивні емоції, які виникають у них при спілкуванні рідною мовою; бажання донести власну культуру суспільству ПАР; навчання дітей української мови; зміцнення національної ідентичності після переїзду в іншу країну; політичні переконання. Щодо останнього мотиву зазначимо, що декотрі російськомовні респонденти в повсякденному спілкуванні почали переходити на українську мову через російську агресію проти України та функціонування громадської організації й Посольства України, де є українськомовне середовище. Втім, опитаним відомі також випадки конфліктів довкола мовного питання, які виникають через залученість українців у російські, а також змішані російсько-українські групи в соціальних мережах та використання російської мови у побуті.

Водночас на знання української мови серед дітей опитаних впливають: їхній вік, країна народження або вік дітей під час міграції до ПАР, спілкування батьків українською в побуті, заохочення вивчати українську за допомогою фільмів та книжок, поїздки в Україну та спілкування з рідними, які там проживають. Через те, що до 2016 року у ПАР не існувало жодного осередку, який спеціалізувався б на вивченні української мови, дехто з респондентів заохочував дітей відвідувати російські школи. Проте, після створення українознавчих навчальних закладів діти деяких опитаних уже почали

відвідувати їх або планують зробити це в найближчому майбутньому. Натомість відсутність таких шкіл у багатьох містах, вік, бажання та завантаженість дітей мігрантів позакласними заняттями унеможливають їхнє навчання в українознавчих школах Південно-Африканської Республіки.

Англійську мову опитані обирають через: дотримання норм мовної етики, зручність і популярність цієї мови серед мешканців ПАР, адже вона є однією з офіційних мов Південно-Африканської Республіки та найбільше поширена в тих провінціях, де проживають респонденти. А ось мовою африкаанс володіє лише невелика частина респондентів, але на дуже низькому рівні. Однією з причин, яка змушує їх вивчати та спілкуватися африкаанс, є те, що їхні діти навчаються цією мовою у школі.

Щодо інших державних мов Південно-Африканської Республіки, то лише зрідка дехто зазначав, що спілкується зулу, а про решту місцевих мов не згадав ніхто. Низький рівень володіння іншими офіційними мовами (крім англійської) іноді стає причиною різних непорозумінь, які виникають в опитаних під час спілкування з тутешнім населенням.

У питаннях **культурної ідентичності**, як засвідчили результати дослідження, опитані переважно дотримуються українських звичаїв і традицій, зокрема християнських, а також готують традиційні страви, святкують державні свята, одягають національне вбрання, виконують українські пісні та вишивають.

Серед основних мотивів дотримання традицій, про які зазначали респонденти, виокремлюємо: особисті релігійні переконання, ностальгічні відчуття та емоції, стиль і спосіб життя, відчуття української ідентичності, наявність дітей, зв'язки з українською спільнотою, виховання та родинні зв'язки. Натомість недотримання традицій у частини опитаних зумовлене такими причинами: асиміляцією, зміною середовища проживання, нестачею часу, браком відчуття спільноти, релігією та вихованням.

Результати дослідження показали, що серед респондентів переважає розмита **релігійна ідентичність**. Відповідно до релігійних переконань опитаних, їх можна умовно поділити на п'ять груп: християни з конфесійною належністю; християни без конфесійної належності; ті, хто вірять у вищу силу; ті, хто сповідують інші релігії; атеїсти. Одним із чинників розмивання релігійної ідентичності українців ПАР є поширення змішаних шлюбів із південноафриканцями, які зазвичай є протестантами.

Опитані не часто відвідують релігійні храми (лише декілька разів на рік), зокрема це зумовлено тим, що у ПАР немає українських церков. Одначе, коли вони все-таки відвідують, то це зазвичай православні (російська, грецька), католицькі чи протестантська церкви.

Події в Україні 2013-2014 років змусили частину респондентів переосмислити власні пріоритети та відмовитися від відвідування російських храмів на користь грецьких та інших. Попри те, що частину респондентів задовольняє здійснення богослужінь

англійською мовою, дехто зазначав, що хотів би також мати змогу молитися рідною мовою в храмі та краще розуміти суть літургії.

Незважаючи на перші спроби налагодити зв'язки української громади у ПАР з УГКЦ, деякі православні респонденти хочуть, щоб у Південно-Африканській Республіці були також створені й українські православні храми.

Отже, підсумовуючи все вищесказане зазначимо, що ідентифікація респондентів є складним процесом, на який впливає безліч різноманітних чинників і мотивів. Часто в українських мігрантів ПАР відбувається трансформація їхніх ідентичностей. Найстійкішою до цього процесу виявилась національна ідентичність, проте ми помітили певні незначні рухи в напрямку до її зміни (зокрема в дітей мігрантів). Мовна та культурна ідентичності порівняно з національною більше схильні до трансформацій. Однак, найрозмитішою виявилась релігійна ідентичність мігрантів, що пов'язано з мультикультурним і релігійно різноманітним середовищем, притаманним ПАР, та відсутністю українських церков.

Розділ 4

ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ УКРАЇНЦІВ У ПАР

Відчуття належності мігранта до своєї національної спільноти за кордоном, поза всяким сумнівом, є одним із головних чинників збереження ідентичності та протидії асиміляційним процесам. Зародження громадської активності серед активного сегменту громадян може свідчити не тільки про бажання тих чи інших осіб допомагати Україні, перебуваючи далеко за її межами, чи об'єднати громаду, але й про запит із боку мігрантів задовольнити комунікативні потреби (спілкування зі співвітчизниками), отримати підтримку і взаємодопомогу.

Водночас задля прогнозування подальшого розвитку таких ініціатив потрібно розуміти якими є їхні особливості та спільнотний потенціал. Тому в цьому дослідженні ми зосередилися на думці українців щодо поточного рівня громадської активності їхніх співвітчизників у ПАР, візії пріоритетів і потенційних напрямків діяльності таких громадських формувань, а також обізнаності та ймовірності залучення до участі в них.

Під терміном «громадські організації» ми розуміємо добровільне об'єднання фізичних осіб для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів [85].

ФОРМУВАННЯ АКТИВНОЇ СПІЛЬНОТИ УКРАЇНЦІВ У ПАР

Результати проведеного дослідження свідчать, що **основною спонукою до посилення громадської активності українців**, які мешкають у Південній Африці, **стали події в Україні 2013-2014 рр.** Реакція українців на російську агресію проти України виявилася у формі протестів біля Посольства РФ у ПАР. Утім, зовсім скоро українці відчували потребу в постійному і регулярному об'єднанні, що втілилася в організації заходів культурного спрямування. Станом на сьогодні на території Південної Африки успішно функціонує **Українська асоціація в ПАР**, яка офіційно оформилася 2017 року у Кейптауні. Зараз організація активно розширює напрямки своєї діяльності та масштабує свої структури на інші міста цієї країни.

“ Сказати з чого все почалося... Поштовхом до того, що знайшлися і згуртувалися, і пішли всі разом – це коли вперше в травні... Ні, це саме був березень чотирнадцятого року, коли група українців вийшла з протестами до російського посольства. Це був такий перший крок до того, що українці якось зібралися і потім після цього вже якось зібралися на Різдво разом так групка людей. Потім вирішили, що тільки на Різдво – це так несерйозно. Така як жага до українського.

(жін., 40-44 р., Кейптаун) ”

“ Все почалося десять років тому, коли я, в принципі, приєднався до спільноти. Ми почали робити разом проекти і зараз все дуже активно в нас є. Нас не так багато, як я вже казав, пару тисяч на всю країну назбирається. Але наша Асоціація дуже занята, так сказати. Вони влаштовують цікаві проекти, ми проводимо фестивалі, ми проводимо збори. Ми проводимо збори в Західному Кейпі, Дурбані. Це все заслуга Асоціації. Буквально чотири-п'ять чоловік, які це все вивели на новий рівень.

(чол., 30-34 р., Кейптаун) ”

Респонденти згадували також про **існування інших зареєстрованих організацій та незареєстрованих ініціативних груп**, але зазначали, що деякі з них з огляду на певні обставини припинили свою діяльність. Тому важливу роль в успішному функціонуванні громадських організацій, на їхню думку, відіграють такі компоненти:

- наявність лідера;
- залученість до організації всіх охочих;
- єдине бачення спільного вектору розвитку;
- відповідність суспільним запитам;
- систематичність роботи.

“ Колись була кілька років назад у нас лідер. І якось воно було по-іншому: були більш організовані, більше проводилось... разом. Якесь, знаєте, було – це майже до дві тисячі чотирнадцятого, вот-вот началось как-то (з рос. «ось-ось розпочалося якось» – ред.), а потім пішло на спад вже дві тисячі шістнадцятий рік. Я не знаю чому. Якось люди, (далі переходить на рос. – ред.) якщо (раніше – ред.) було якесь цілісне ядро, то воно потім розпалося, не знаю чому. По-перше, ця дівчина пішла. Немає лідера й нема довкола кого гуртуватися. Так, я дуже рада, що зараз при посольстві буде, вже почала працювати школа, недільна школа (далі переходить на укр. – ред.) і українську мову там дітки будуть вивчати, так что (з рос. «тож» – ред.) може, будемо єднатися, може, це нам дають другий шанс.

(жін., 55-59 р., Преторія)

Оригінал цитати (№44) ”

“ От знаєте, один час мій чоловік очолював українців Преторії. Потім зареєструвались якісь ще організації. Щось у нас тут пробували так робити окремо. А потім ми вирішили, що ми маємо бути одною організацією, а не десять. Наш лідер дуже демократична <...> Мені подобається. От вона бачить, якщо щось там не дуже прозоро, не дуже відкрито, то вона міняє з організації, з усім. Звісно, то мені це подобається. Тобто нема такого, що кого захотіла, того пригласила, а других не пригласила. Ні, це відкрито. Якщо ти бачиш інформацію, що вона є, то ти можеш прийти, якби тобі не треба було індивідуально запрошувати.

(жін., 50-54 р., дружина активіста)

”

“ Які проекти в нас є, ми хочемо їх всіх зробити. Ми запрошуємо людей, які на реабілітацію сюди приїжджали з АТО. Ми скинулися грошима і привезли хлопців. Потім, я не знаю, чому цей проект заглох, допомагали сім'ям тих, хто загинув в АТО. Які проекти є, ми всі підтримуємо. Наша лідерка дуже активна. Вона дає ідеї, ми запитуємо, що треба зробити. Все, що вона пропонує, чи посольство пропонує, чи інші люди, якщо воно має сенс, то воно буде зроблено.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

Окрім того, важливу роль для формування активної української громади на африканському континенті, на думку опитаних, відіграє діяльність **Посольства України в ПАР**, у межах якого функціонує українознавча школа для дітей і відбуваються різноманітні заходи, а також **групи українців у месенджерах-застосунках** зокрема WhatsApp, де вони спілкуються не тільки з метою підтримати комунікацію зі своїми земляками, але й щоб дістати консультації та взаємодопомогу.

“ Я дуже рада і багато людей дуже раді, що держава почала виявляти інтерес, по-перше, до тих, хто тут живе, і, по-друге, почало щось організовувати для українців. Щось пов'язане з нашою країною. І це чудово.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№45)

”

“ В нас є WhatsApp-групи «Українки й українці», декілька WhatsApp-груп, де люди обмінюються інформацією, чи як це було в кого. Я бачу, що є зараз труднощі у людей. Чи десь загубилися документи, десь якась справочка загубилася, чи щось треба ще додаткове привезти.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

ШЛЯХИ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ У ПАР

Цілеспрямований пошук інформації про громадські об'єднання українців у ПАР респонденти переважно не здійснювали, а дізнавалися про це випадково.

На основі відповідей опитаних ми виявили **джерела, які сприяли ознайомленню або посиленню обізнаності** про громадську активність українців:

- інформація від інших українців;
- Посольство України в ПАР;
- соціальні мережі чи месенджери-застосунки.

Опитані розповідали, що отримували інформацію про громадські організації від інших українців, яких вони вже знали, або від «знайомих знайомих», а також тих, з ким випадково познайомилися, оскільки чули українську мову або бачили українську символіку, зокрема прапор. У такий спосіб зав'язували нові знайомства умовно «на вулиці». Також були ситуації, коли довідувалися про українців від спільних знайомих, які належали до інших національностей.

“ Український прапор. Він зробив це за мене. Він дізнався за мене. Одного надзвичайно сонячного раночку в неділю ми з чоловіком поїхали на одну з сирних ферм. Ми їдем, їдем просторами за кейптаунськими насадженнями виноградників, і я бачу кав'ярню вздовж дороги і там два прапори – південноафриканський і український. Я кажу: «Так-так, серед чистого поля прапорець». Ми заїжджаємо. І я звертаюся до володаря цієї кав'ярні і питаю: «А хто це у вас українець?». Він відповідає: «Моя дружина – українка». І зразу набирає її і дає мені телефон (сміх). Я кажу: «[ім'я жінки], що ми робимо в ПАР?». Вона каже: «Що я роблю в ПАР? Зараз тобі скажу! От саме зараз я ліплю вареники, бо наступної неділі ми будемо святкувати день Незалежності в нашій кав'ярні». Звичайно, що наступної неділі я приїжджаю і знайомлюся з нашими українцями, які наразі є активістами Асоціації.

(жін., 40-44 р., активістка)

”

“ В нас тут є друзі. Теж пара з України. І так вийшло, що у нас був знайомий африканець (він працював перекладачем і в Росії, і в Україні, тобто на той час ще, я так розумію, в Союзі). І ми з ним зустрілися. Ми вигулювали собаку і він вигулював собаку. Почали розмовляти, а він каже: «Звідки ви? Бо я чую ваш акцент. Ви мабуть десь з Росії, або з тих країн». Ми сказали, що ми з України. А він каже: «В мене тут є знайома пара теж з України. Я дам їм ваш номер». Вони нам зателефонували. Ми почали спілкуватися. Так вийшло, що вони від нас жили, мабуть, 800 метрів. І були би їх і не знали. Тобто ми почали спілкуватися дуже добре. І одного разу вони зателефонували і кажуть, що збираються українці, «поїхали з нами». Ми погодилися.

(жін., 30-34 р., активістка)

”

Респонденти, які мешкають у Преторії та Йоганнесбурзі, зазвичай довідувалися про громадські об'єднання українців під час різних подій, які організовувало Посольство України в ПАР, або через їхні оголошення тощо. Ще одним способом підвищення обізнаності про громадську активність українців стало долучення їх до груп у соціальних мережах чи месенджерах-застосунках, зокрема Facebook і WhatsApp.

“ В нас є, по-перше, посольство, по-друге, сарафанне радіо, як кажуть, тобто соцмережі. Фейсбук, Ватсап. Потім один між одним передаємо, тому що розмовляємо.

(жін., 55-59 р., долучається до громадських ініціатив)

”

РІВЕНЬ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ПАР (НА ДУМКУ РЕСПОНДЕНТІВ)

Попри різні оцінки рівня активності українських громадських організацій у ПАР, респонденти з розумінням ставляться до молоді історії таких ініціатив, характеризуючи їх як «вражаючі», «прогресуючі», «непогані як для початку». Українці з Преторії, Йоганнесбурга та Дурбана особливо виділяють активність громадських об'єднань їхніх земляків у Кейптауні, де розташований осередок Української асоціації в ПАР. Вони висловлюють бажання також масштабувати діяльність українських громадських організацій і на ті міста, де вони зараз мешкають, що, на їхню думку, сприятиме згуртуванню українців та зміцненню їхніх громад.

“ Мені здається, що на ту кількість громади, яка є, і фінансуванням з України, фінансування діаспори і це все, мені здається, що досить непогано. Ми ж не Канада, де мільйонів українців і в них там багато чого є. Я думаю, що до цього дійде. З таким активним головою, я думаю, що ми дуже швидко до цього дійдемо (сміх).

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

“ Sky's the limit, довершеності немає меж, звичайно... звичайно, ні. Але знову ж, дивлячись з чим порівнювати. Є національні громади, які близько не підходять до рівня організації української, а є громади такого самого рівня, як українська організація зараз досягає. <...> Але досягти такого самого рівня організації як українська громадська організація в ПАР досягла за не повних 5 років, для тих же німців чи бельгійців, у них це зайняло б набагато більше часу. Більш прицільно відповідаючи на ваше питання – активність не достатня, але дуже вражаюча.

(чол., 35-39 р., Кейптаун)

”

“ Умоєму місті (Йоганнесбурзі – ред.) вважаю активність українців не дуже достатньою. Хотілось би більше, як у Кейптауні. Вони – молодці. Я би в цьому плані була не проти переїхати до Кейптауна. Там у них якись більш тісні і теплі стосунки між українцями. Це мені подобається. І, звичайно, вони там намагаються створювати все, що можливо.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

ПОТЕНЦІАЛ ЗАЛУЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ У ПАР ДО ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ

Ті опитані, які залучені до громадської активності, виділили **основні мотиви своєї участі в ініціативах українців**. Ми виокремили такі їхні потреби, які можуть комбінуватися між собою:

- спілкування та підтримка контактів зі своїми співвітчизниками;
- збереження української культури та ідентичності;
- ознайомлення місцевих мешканців з Україною та її культурою;
- допомога українцям;
- самореалізація;
- цікаве дозвілля.

“ От бачите, 10 років ми старалися мати місцевих друзів. Це було таке, ну як би сказати, інтеграція. Якби ми цього не робили, ми б нічого не зрозуміли у цій Африці і в цьому світі.<...> А потім на якомусь етапі, може, через 10 років, ти розумієш, що ти все ж таки українець і ти маєш спілкуватися зі своїми.

(жін., 50-54 р., мігрувала 14 років тому)

”

“ Коли ми переїхали в ПАР, то раніше ти говориш їм (місцевим – ред.) «з України», а вони говорять «з Росії?». Просто, щоб не пояснювати де це, що це, ми говорили «так». Росію більше знають, ніж Україну. А далі це почало вже, знаєте, хвилювати. Чому це? Зараз ми живемо в сучасному світі, де люди, вибачте, їздять на такі маленькі острови відпочивати, і знають де знаходиться цей острів.<...> І я так думаю, що завдання українців, щоб такий далекий світ як Південна Африка дізналася, що є така країна як Україна. Що люди, які спілкуються українською мовою, в них є свої традиції, своя релігія.<...> Щоб ми пролили ясність південноафриканцям, яка в нас тепер ситуація в Україні. І що в нас іде війна, розумієте.

(жін., 30-34 р., мігрувала у 2012 р.)

”

“ Хочеться, щоби розвивалась Українська асоціація, щоби для кращого майбутнього діток, які тут народжуються, для розвитку культури, взагалі для підтримки один одного в складних ситуаціях. Щоб можна було почувати себе, як вдома. І, будучи так настільки далеко від дому, і для комфорту, і щоб мати рідних близьких, друзів. Це важливо і для розвитку традицій і культури підтримувати своє походження, і щоб не втрачалось, щоб українці знали, що таке бути українцями. І пишалися цим.

(жін., 30-34 р., одружена з південноафриканцем, має маленьку дитину) ”

“ Мотивація чисто для мене як для музиканта – просування української пісні, української музики. Взагалі от, як я бачу реально реакцію місцевих людей, скажімо так, європейців, <...> як вони чують саме звучання нашою мовою в розпівах і саме унікальність української, – вони з відкритими ротами сидять і все це слухають. І не тому, що там я... Я не професійний співак. Я, так, навчалася, в мене є музична освіта. Але тут для мене така мотивація себе на інший рівень (вивести на інший рівень – ред.) і щоб я краще це робила і показувала це людям – мене це дуже мотивує. І, звичайно, малюнків наших навчати.

(жін., 40-44 р., активістка) ”

Водночас респонденти усвідомлюють, що **не всі з них можуть долучитися до організації чи взяти участь у різноманітних громадських ініціативах** через такі причини:

- брак часу;
- небажання;
- проживання на великих відстанях від місця проведення подій;
- інші інтереси;
- сімейні клопоти;
- інтровертність;
- байдужість до громадської активності;
- низький рівень залученості до громадської діяльності однолітків респондентів (молоді та людей літнього віку).

“ Я не знаю, чесно. В мене трохи інші інтереси і дуже багато всього. Якщо в мене був би час, то я б хотіла мабуть з приємністю. Але дуже приємно, коли чуєш рідну мову, зустрінатися зі своїми людьми, але, я не знаю, у такій ситуації я просто не маю часу.

(жін., 35-39 р., працює в місцевій компанії ПАР) ”

“ Зараз ні. Якби там було більше молодих людей, тобто десь 20-25 років, то, можливо, так, але зараз мені просто було б нудно.
(чол., 20-24 р., Преторія) ”

“ Я особливо ні. Тому що я замкнута людина. Я, коли треба, чимось просто допомагаю, просто спонсую, ще щось там. Мені добре зі самим собою. Скажімо так.
(чол., 55-59 р., Кейптаун)
Оригінал цитати (№46) ”

БАЖАНІ ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНЦІВ (НА ДУМКУ РЕСПОНДЕНТІВ)

Оскільки громадська активність українських мігрантів у ПАР перебуває на етапі інституціоналізації, респонденти висловлювали своє бачення чим мали б займатися громадські організації українців у цій країні. Зауважимо, що до таких напрямів вони зараховували також уже наявну діяльність, адже вважали, що вона надалі повинна реалізовуватися задля розвитку української громади. Отож ми систематизували такі **фактичні та потенційні завдання, які, на їхню думку, мають бути пріоритетними** в роботі українських громадських організацій за кордоном:

- 1) збереження та поширення української культури;
- 2) гуртування українців у ПАР;
- 3) розвиток відносин між Україною та Південною Африкою;
- 4) допомога українцям у ПАР;
- 5) допомога Україні та українцям у межах національних кордонів.

Найчастіше опитані згадували про важливість культурної місії українських громадських організацій та поширення української культури серед місцевих мешканців, а також зміцнення ідентичності серед українців у ПАР. У цьому контексті пріоритетними завданнями, на їхню думку, мають бути:

- збереження української культури та мови не лише серед українських мігрантів, а й серед їхніх дітей, зокрема з етнічно змішаних шлюбів, шляхом організації різних культурних заходів за участю українців з ПАР й України, створення українських гуртків, українознавчих шкіл вихідного дня, а також проведення українських богослужінь;
- ознайомлення південноафриканців з українською культурою (національною кухнею, живописом, танцями, музикою тощо), приміром, через організацію культурних фестивалів.

“ Я вважаю, так само, як і інші організації, зберігати свою культуру, потім, звичайно, ознайомлювати інших з нею, переважно завдання – я б хотіла, щоб моя мала вивчала українську мову, в танцювальний якийсь кружок ходила, тобто в такому розумінні, що культурний. Тобто це краще, ніж сидіти за комп’ютером.

(жін., 50-54 р., має дорослу дочку, яка змалку росла в ПАР)

”

“ По-перше, навчити тутешніх людей, що таке Україна. Коли я приїхав, ніхто не знав, де Україна, крім людей, які дивилися футбол – вони знають, хто такий Шевченко (колишній гравець і теперішній тренер Андрій Шевченко – ред.) і «Динамо» (Київ). На жаль, тільки після 2015 року люди почали розуміти, де, що і як, що таке Україна (сміх). Ми прославилися не через нашу багату культуру, через нашу багату історію, а прославилися з інших причин. Ну теж «Чорнобиль», серіал, трошки допоміг. Зараз більш-менш тутешні розбираються, де, що і як Україна. Просто можна було показати народу, яка у нас кулінарія, які у нас традиції, які у нас пісні.

(чол., 30-34 р., мігрував на початку 2000-х рр.)

Оригінал цитати (№47)

”

Задля гуртування українців, які перебувають за тисячі кілометрів від своєї рідної країни, в одну солідарну спільноту, громадські організації за кордоном мають, на думку опитаних:

- проводити знайомства, зустрічі одне з одним заради підтримки і посилення відчуття єдності;
- переймати досвід громадотворення від представників української діаспори з різних країн світу.

“ Дуже важливо, так як ми далеко від України і є українці, які по 5 років не бувають вдома і по 6, знаєте, то дуже приємно, що ми збираємося разом. І те, що ми допомагаємо один одному. Тобто навіть поспілкуватися один з одним. Підтримати один одного, бо ми всі українці. Тобто єднання оцих українців в ПАР.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ До нас приїздив Євген Чолій – це голова української діаспори світової. І ми мали таку розмову з ним саме по наших проектах, як ми це все бачимо. І, звичайно, не дивлячись на те, що ми ще молода громада, але дуже багато проектів, дуже до чого хотілося би повернути увагу і створити. Звичайно, хотілося б прийняти опит (з рос. «досвід» – ред.) тих країн, які вже є в діаспорі, які вже є громадами багато років. І я так думаю, що не дивлячись на нашу молодість, досить так активно, але можемо ще потужніше. Звичайно, це то, що ми плануємо.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

Під **розвитком відносин між Україною та ПАР** респонденти зазвичай розуміють економічні й політичні зв'язки, які також мають бути на порядку денному громадських організацій українців у ПАР. Вони охоплюють таку діяльність:

- розвиток бізнесових відносин між Україною та ПАР, який має реалізовуватися через підтримку українських підприємців у ПАР, сприяння виходу українських товарів на ринок ПАР, налагодження взаємної торгівлі між країнами;
- спрощення міграційного законодавства з боку обох країн, наприклад, впровадження безвізового режиму між Україною і ПАР;
- участь і допомога українців у розв'язанні різних африканських проблем.

“ Ми думаємо, бізнес – дуже важливо. <...> Ну чого не вийти на ринок? Я не знаю, може, багато у бурів (африканерів – ред.) є українських жінок. Ну, я думаю, що це шлях. При тому, що зараз тут (у ПАР – ред.) стає так трошки більше до комунізму, то все-таки у них закони працюють і вони дуже законослухняні. Тобто навіть якщо держава (ПАР – ред.) з боку Росії, але, якщо з України приїдуть і будуть всі закони витримувати, то тоді воно піде. Але ж виходить, що в нас була корупція і затримка бізнеса. Це наша країна не просувалася, не просувала. А це треба просувати.

(жін., 50-54 р., намагалася започаткувати бізнес з Україною)

”

“ Для мене особисто, мені потрібно, щоб вони залучили уряди держав і спростували (респондентка має на увазі «спростили» – ред.) міграційні свої закони, отак. Щоб полегшити українцям, які сюди переїхали, життя.

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

“ О, це важке питання (сміх), ну, крім того, що доносити нашу культуру до мас, можна було б більш активно брати участь у гострих проблемах, які стосуються суто Південної Африки. Тим самим, ми б показали погляд з точки зору іноземців і, можливо, допомогло би вирішити декілька питань.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

Не менш важливою є **допомога українським мігрантам у ПАР**, які стикаються із численними проблемами. Наприклад, це могли би бути такі напрями:

- допомога новоприбулим українцям краще інтегруватися в нове суспільство;
- юридичні консультації українцям, які перебувають у ПАР;
- психологічна та матеріальна підтримка українців, які опинилися у скруті.

“ Громадські організації повинні займатися підтримкою українців ПАР. Думаю, що це дуже важливо, тому що не всім, можливо, так повезло, як мені, добре адаптуватися. Деякі живуть більш ізольовано, самотньо, не мають такої можливості вільного пересування, спілкування з українцями. Тому це важливо, об'єднуватися нам якось разом.

(жін., 40-44 р., розлучилася з південноафриканцем)

”

“ Я думаю, передусім допомагати співвітчизникам, українцям. <...> Ось я бачу, люди звертаються до групи з питаннями, наприклад, підкажіть, як отримати візи і які документи треба брати. І я розумію, що через таку кількість питань просто у нас немає ніде нормального, ні служба ніяка не працює, нічого, що може пояснити, розповісти.

(чол., 25-29 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№48)

”

“ Я думаю, що, може, якась треба допомога цим жінкам, які ідуть заміж, не знають, які їх права. Може, навіть не юридична допомога – може, якась група підтримки, бо тут юридична є, тут багато хто з наших жонаті на юристах. <...> Но вони тут непогані люди: не то, що можна потрапити в якусь країну і тебе будуть бити. Тільки один, знаю, бив свою дружину. Вона з ним розвелася, але тут залишилась. А так, не знаю, може хтось мовчить. Може, це якась специфічна група, якщо більше жінок, які виходять заміж за іноземців (не за українців), то, може, от що їм треба? Тільки підтримка.

(жін., 50-54 р., одружена з українцем)

”

Також деякі респонденти вважають, що не треба забувати **про допомогу українцям у межах національних кордонів України**. Здебільшого вони зазначають саме:

- гуманітарну та реабілітаційну допомогу українським бійцям у зоні проведення Операції об'єднаних сил;
- матеріальну допомогу соціально незахищеним верствам населення в Україні.

“ Українські громадські організації в ПАР повинні займатись підтримкуванням: по-перше, культуру нашу все-таки підтримувати, по-друге, це не маловажно, в той час, коли йде в Україні така війна, підтримувати і допомагати нашим бійцям на тій війні. Чим? Матеріально, фінансово, речі, гуманітарною допомогою, і, напевне, що все-таки, якщо хто віруючий, молитися, це теж дуже не маловажно.

(жін., 55-59 р., долучається до громадських ініціатив)

”

ВИСНОВКИ

Згідно з отриманими результатами, важливу роль у формуванні громадськи активної спільноти українців у ПАР відіграє наявність лідера, який єднає їх навколо себе. Основними складовими успішної громадської діяльності, на погляд респондентів, мають бути залученість до організації усіх охочих, єдине бачення спільного вектору розвитку, відповідність суспільним запитам, та, звісно, систематичність роботи.

Оскільки пошук інформації про українські громадські ініціативи в ПАР респонденти зазвичай не здійснювали цілеспрямовано, то вагоме значення у покращенні обізнаності про таку діяльність мала комунікація з іншими мігрантами, інформація від Посольства України в ПАР та тематичні групи у месенджерах-додатках і соціальних мережах.

Респонденти висловили також найбільш важливі пріоритети діяльності української спільноти в ПАР, частина з яких вже є у фокусі громадських ініціатив українців, а саме – збереження національної ідентичності та поширення української культури в ПАР; гуртування українців у ПАР та надання їм допомоги; налагодження співпраці між Україною та Південною Африкою; надання гуманітарної допомоги українцям в Україні.

Попри молодий вік Української Асоціації в ПАР, яка знаходиться в Кейптауні, респонденти високо оцінюють її діяльність, вважаючи роботу організації надзвичайно продуктивною, а розвиток – стрімким. Втім, великі відстані між містами компактного проживання українців у ПАР створюють перепони для тих, хто має бажання долучитися до діяльності громади, тому є необхідність масштабування уже зареєстрованих організацій українців у ПАР на інші міста чи створення нових об'єднань.

Дослідження показало, що серед основних мотивів участі українських мігрантів у громадських ініціативах домінують: тяжіння до спілкування зі співвітчизниками, потреба зберігати українську тотожність за кордоном, бажання ознайомлювати місцевих мешканців з українською культурою, прагнення допомагати українцям, а також можливість для самореалізації та цікавого проведення часу.

Натомість серед інших чинників, які стримують респондентів від участі в діяльності громадських організацій є внутрішні (інтровертний характер, відсутність бажання чи бачення сенсу в громадській активності) та зовнішні (сімейні клопоти, відсутність вільного часу та відсутність однолітків респондентів у громадських організаціях).

Розділ 5

ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНЦІВ У ПАР З УКРАЇНОЮ

Міжнародна міграція, як і будь-який інший глобальний процес, не лише зумовлює появу нових викликів для країн-учасниць, але й відкриває нові можливості, серед яких – налагодження контактів та взаємовигідної співпраці між цими країнами. Ключову роль у цьому відіграють самі мігранти та їхні зв'язки з країною походження, завдяки чому вони стають не лише ініціаторами, але й агентами впливу в різних сферах такої взаємодії. Ці принципи висвітлені й у сучасних дослідженнях міжнародної міграції, які базуються на появі нових міждисциплінарних підходів, зокрема теорії транснаціоналізму (див., напр., [86]), що нерозривно пов'язана з поняттям діаспори (див., напр., [87, 88]), та теорії міграційних систем (див., напр., [89]). Вони зосереджують основну увагу на тому, як мігранти, формуючи власний соціокультурний простір у країні перебування і зберігаючи соціальні, політичні, культурні та фінансово-економічні відносини із країною походження, здійснюють водночас позитивний вплив на взаємовідносини між країною проживання та країною походження у цих сферах. З огляду на ці підходи ми проаналізували зв'язки між українцями у ПАР та Україною в політичній, культурній, соціальній, та фінансово-економічній сферах.

ВЗАЄМОДІЯ З УКРАЇНСЬКИМИ ДИПЛОМАТИЧНИМИ УСТАНОВАМИ У ПАР

Важливими в системі відносин «мігрант – країна походження» є зв'язки України з її громадянами за кордоном, які забезпечують українські дипломатичні установи. Адже, окрім представницької, консульської функції та функції захисту інтересів своїх громадян за кордоном, вони є своєрідним політичним містком з Україною, за допомогою якого українці мають змогу відчувати підтримку з її боку та бути агентом змін у своїй рідній країні, зокрема через участь у виборчому процесі. Саме таким центром від лютого 1994 р. у Південній Африці є Посольство України у Південно-Африканській Республіці.

Матеріали здійсненого дослідження дозволяють конкретизувати умови, за яких відбувається **взаємодія українців з дипломатичними установами в ПАР**:

- 1) необхідність оформлення документів;
- 2) участь у заходах, які організовує посольство;

3) відвідування українознавчої суботньої школи при посольстві (функціонує від січня 2019 р.) [90];

4) участь в українських виборах у ПАР у ролі виборців і членів виборчої дільниці.

3 питань документації українці зазвичай звертаються до консульського підрозділу Посольства України в ПАР задля:

- отримання візи для чоловіків / дружин українок / українців, які не мають українського громадянства;
- реєстрації дітей громадян України;
- продовження терміну дії закордонного паспорта;
- одержання довідок, зокрема про непритягнення до кримінальної відповідальності та ін.;
- оформлення статусу закордонного українця (див., напр., [91]).

Респонденти по-різному оцінювали свій досвід взаємодії з посольством: від негативного до дуже позитивного, наголошуючи, що враження від якості наданих послуг залежали від періоду звернення, а також людського чинника. Водночас **вагомими критеріями задоволеності діяльністю дипломатичних структур України** для її громадян, які мешкають за кордоном, є:

- відкритість, щирість, привітність, зацікавленість консула, посла та працівників посольства в допомозі та сприянні українським громадянам;
- функціонування українознавчої школи при посольстві;
- побутування української мови;
- організація різних заходів.

Власне, відповідність цим критеріям забезпечила високу оцінку роботи Посольства України у ПАР, яке, на думку респондентів, успішно виконує поставлені перед ним завдання.

“ Так, дуже гарні з ними відносини (з українськими дипломатичними структурами – ред.). <...> Тому дуже неймовірна підтримка для громади, взагалі якість роботи. Я просто в захваті, і взагалі така людська підтримка неймовірна. Цього року дуже класна команда і відчуваєш себе як вдома і будь-які сервіси, послуги на найвищому рівні. Я просто в захваті, насправді. Так. У нас все дуже залежить від лідера. В нас зараз дуже класна посол, яка просто нереально позитивна людина і в неї немає, тако знаєте, як буває? В державних службовців там, не підходьте, не здоровайтесь. Дуже таке, як то «заносчівість». То це настільки щира відкрита людина і завжди питає, як справи і привітається і дуже-дуже приємна насправді.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

У відповідях опитаних ми звернули увагу на одну тенденцію – українці відчувають велику потребу в допомозі держави Україна їм та їхнім нечисленним співвітчизникам, які перебувають у Південній Африці. Адже це країна з повністю іншим соціокультурним і політичним середовищами. Саме тому вони вбачають у Посольстві України в ПАР не тільки офіційне представництво країни їхнього походження, а насамперед осередок підтримки українців, які мешкають у цій країні.

На думку опитаних, **першочерговими завданнями, які мусять виконувати українські дипломатичні структури у ПАР, є:**

- підтримка українців у різних ситуаціях;
- надання юридичної допомоги українцям;
- підтримка зв'язку з громадськими організаціями українців;
- сприяння підприємницьким ініціативам українців;
- організація культурних, просвітницьких, освітніх та інших заходів.

“Єдине, що я б хотіла побажати, щоб усе-таки консульство і посольство в кінцевому підсумку стали виявляти більше інтересу до індивідуальних українців. Тобто заохочувати громадські організації українців у ПАР і так далі. І взагалі виявляти якийсь інтерес і дати знати, що вони взагалі відають, що ми тут борсаємося у своїх проблемах. А якби вони ще й допомогли ці проблеми вирішити – це було б взагалі чудово. Наприклад, як в моїй діяльності – цій освіті. Якби хтось у відділі культури, наприклад, у нашому посольстві допоміг мені вийти на рівень Департаменту освіти тут у Дурбані і укласти якісь договори з іншими державними школами або отримати якийсь грант.

(жін., 45-49 р., працює у сфері освіти)

Оригінал цитати (№49)

”

“Я б хотіла, щоб більше з України приїжджало до нас сюди людей, які митці – митців, творчих людей, священників і щоб більше було продуктів українських тут для нас. Це про країну, а я хотіла б, щоб нам тут було добре, краще, ніж є. Ну нам і так тут непогано. Хотілось більш активної участі держави до нас українців тут, щоб не забували про нас. В якійсь мірі піклувались. В якій мірі? Ті ж самі продукти, ті самі традиції культурні, творчі. І щоб дійсно нас, щоб більше було, щоб більше просували Південну Африку, нашого українського у всьому.

(жін., 55-59 р., ностальгує за Україною, планує повертатися в Україну) ”

“ Коли жінки думають, що вони тут захищені і все, бо вони тут приїхали і живуть з чоловіком без шлюбу, аж ніяк не захищені. І де це юридична допомога цим жінкам, хто їм допомагає, коли вони приїжджають? Я, наприклад, ну ніде не чула, ні про кого, це хто що скаже, вони там кидають в групу, в якийсь чат запитання, хто може допомогти. Немає ніякої юридичної допомоги цим жінкам! Ну добре, я знаю закон, і я відповідаю цій жінці: що будь обережна, ніяких прав, ніякого захисту, якщо ви не є в офіційному шлюбі, у тебе нема. То про яку юридичну допомогу ми можемо говорити? От чому, коли приїжджають ці жінки, чому, якраз оце б була допомога консульства, пояснити цим жінкам: слухайте, ви будьте обережні, ви приїхали сюди, але якщо ви не в шлюбі, ви не маєте ніяких прав. Вам чоловіки будуть говорити: яка різниця ми в шлюбі чи не в шлюбі. Є різниця! Ти абсолютно безправна! Так що, тут повинні працювати юристи, ніякої тут допомоги нема. То все приходить з досвідом, набиваєш сам собі ґулі поки десь, щось дізнаєшся.

(жін., 60-64 р., одружена з південноафриканцем)

”

Іншим важливим аспектом взаємодії українців із державою Україна, який реалізується через Посольство України в ПАР, є **участь в українських виборах за кордоном**. З одного боку, держава показує значущість голосу українського громадянина, який перебуває за кордоном, а з другого боку, українці за допомогою електорального процесу мають змогу бути частиною змін у країні свого походження.

Довідка

Упродовж усієї історії виборчої активності українців за кордоном ми спостерігаємо вкрай низький рівень їхньої залученості до голосування на виборах України. Так, якщо на президентських виборах у 2014 р. явка по Україні становила 59,5% [92], то за кордоном – 15,4% [93]; якщо у 2019 р. в Україні явка була 62,8%, то за межами України тільки 12,6% [94]. Припускаємо, що такий стан речей свідчить не лише про відсутність бажання голосувати, а й про ускладнені механізми реалізації виборчого права для українських громадян за кордоном.

Згідно з українським законодавством, яке було чинне на момент президентських та парламентських виборів 2019 р., голосувати на закордонних виборчих дільницях можуть громадяни, виборча адреса яких поза межами України. Відомості про виборців, які проживають або перебувають за межами України, подають керівники закордонних дипломатичних установ України, а також Міністерство оборони

України (щодо виборців, які прибули до військової частини, дислокованої за межами України) на підставі даних консульського обліку. Ті українці, які не стоять на консульському обліку, мають можливість бути долученими до списку виборців на закордонних виборчих дільницях без зміни (у разі тимчасового перебування за кордоном) або шляхом зміни виборчої адреси (рекомендовано в разі запланованого тривалого перебування за межами України) [95]. Однак, проблема полягає в доволі складному процесі прийняття на консульський облік [96], внаслідок чого зменшується кількість охочих зіткнутися із цими бюрократичними процесами.

Інша особливість – недостатня кількість українських закордонних виборчих дільниць, адже вони утворюються тільки при дипломатичних та інших офіційних представництвах і консульських установах України за кордоном, у військових частинах (формуваннях), дислокованих за межами України [97]. Станом на липень 2020 р. поза межами України у 72-х країнах світу налічувалося 102 виборчі дільниці. У ПАР – лише одна, яка охоплює списки виборців з інших країн: Ботсвани, Замбії, Зімбабве, Маврикію, Мадагаскару, Мозамбіку, Намібії, Лесото, Свазіленду, Кенії, Бурунді, Малаві, Руанди, Танзанії, Анголи [98]. Дільниця розміщена у Преторії, а отже, мігрантам, які проживають в інших містах чи менших поселеннях, доводиться долати значні відстані, що складно як у фінансовому, так і організаційному аспектах.

Наприклад, до списку виборців на президентських виборах 2019 р. у першому турі внесли імена 347 виборців [99]. Утім, проголосувало лише 73 людини, що становить 21% від усіх. Проте, якщо покликатися на дані ООН, згідно з якими у ПАР перебуває понад 6 тис. українців [60], частка залучених до реалізації свого виборчого права залишається вкрай мізерною.

У дослідженні нам вдалося з'ясувати **причини відмови** українців у ПАР **від участі в українських виборах за кордоном**. Умовно ми поділили їх на об'єктивні та суб'єктивні, які можуть бути як самостійними мотивами, так і поєднуватися між собою.

1. Об'єктивні обставини полягають у вищеперелічених законодавчих особливостях голосування (див. Довідку), зокрема у недостатній кількості виборчих дільниць у ПАР та специфіці перебування на консульському обліку. Приміром, респонденти з Кейптауна та Дурбана скаржилися на занадто великі відстані до дільниці, розташованої у Преторії, що потребувало додаткових фінансових витрат на дорогу, проживання та харчування. Крім того, ми зафіксували випадок, коли респондентка, яка перебувала на консульському обліку, на час виборів перебувала в Україні, а отже, не мала змоги проголосувати.

“ Так як наше посольство знаходиться в Преторії, в основному, я би хотіла голосувати, але то трохи фінансово складно, бо це треба летіти. Це щонайменше 4000 грн, щоб туди полетіти. Тобто це тільки переліт, а харчування чи ще щось. В основному, це фінанси зупиняють йти на голосування. А так, в Україні я голосувала постійно.
(жін., 30-34 р., Кейптаун) ”

“ Інтерв'юер: Чи голосуєте Ви на українських виборах у ПАР чи Україні?
Респондентка: Дуже рідко.
Інтерв'юер: А в чому причина?
Респондентка: Коли вибори, у більшості випадків останнім часом співпадало, що я була в Україні.
Інтерв'юер: А Ви стоїте на консульському обліку, так?
Респондентка: Стою на консульському обліку, так.
(жін., 50-54 р., Преторія) ”

2. Серед **суб'єктивних причин** небажання голосувати називали зневіру в українських політиках, а також скептичні настрої щодо прозорості підрахунку голосів і вагомості впливу свого голосу на результати виборів.

“ Я не вірю в політику, я вірю в те, що все це вирішується не тими, хто голосує, а тими, хто має більше всього грошей, от і все.
(чол., 30-34 р., Кейптаун) ”

“ Я не певен, що наш голос кудись дійде. Нас тут не так багато. Але я розумію, типу, не голосувати теж погано. Та летіти, приміром, до Йоганнесбурга, витратити день, витратити, ну ті самі 100 доларів на квиток... Зрозуміло, якби було, то так, ходив би. А так, спеціально не летів би кудись голосувати.
(чол., 25-29 р., Дурбан)
Оригінал цитати (№50) ”

“ Коли я іще був трохи молодіший, скажем, то не був зацікавлений, був далекий од політики. Зараз... якось... все одно, скажем, принаймні про політику, бо на цей час всі вони однакові, скажем, були. Може, зараз щось краще буде. Побачимо.
(чол., 35-39 р., Дурбан) ”

Натомість із-поміж тих **українців**, які **взяли участь у голосуванні**, основними мотивами були:

- відчуття громадянського «обов'язку» перед Україною;
- наявність української національної ідентичності;
- віра у краще майбутнє;
- вболівання за Україну та українців;
- можливість поспілкуватися з українцями.

“ В мене громадянство українське. Це і вся мотивація. Це по-перше. А по-друге, я в Україні прожив достатньо велику кількість часу і був в інших різних країнах. Я бачу, що там, при певній мірі якісному управлінні, якщо це з точки зору бізнесу подивитися на цей проект, то основою для якісного або позитивного вирішення всього є... Коротше, потенціал в нашої країни є. На жаль, його якимось використовують не так, як хотілося би або очікувалося, я би так сказав. Така мотивація.

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

“ Так, насправді голосую, тому що Україна – це моя домівка, це країна, яку я завжди люблю, вболіваю, підтримую, тому обов'язково ходжу на всі вибори, реєструюся, голосую. Для мене дуже важливо майбутнє України. Тому що це домівка моїх рідних, близьких, батьків, також моя. Тому що я ПАР люблю, а також люблю Україну дуже сильно. І сумую також за Україною, тому...

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

“ Так, як правило, голосую. Тому що вважаю, що це моя відповідальність за долю країни, як українця, внести свій голос, ну і також це можливість поспілкуватися з українцями. Це теж я вважаю важливо і під час процесу голосування, ми збирались, знайомилися, і підтримання стосунків – це теж дуже важливо.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ З УКРАЇНОЮ

Наявність українських дипломатичних установ та громадських організацій українців за кордоном є міцним фундаментом для посилення культурних зв'язків українців у ПАР з Україною та поглиблення культурної дипломатії між обома державами. Це виявляється у формі культурних проєктів, освітніх, просвітницьких і мистецьких заходів, а також у відзначенні державних та інших свят, пам'ятних дат і скорботних

днів, які мають загальнодержавне значення. Утім, для забезпечення успіху культурної взаємодії важливими є не лише ініціатори проведення заходів, але й самі мігранти та їхнє бажання долучатися до таких подій у культурній сфері. Отож ми з'ясували, чи готові українці у ПАР приєднуватися до різноманітних ініціатив, а також якими є мотиви їхньої участі чи неучасті в тих чи інших заходах.

Щодо цього питання виділимо **три умовні категорії українців**, зокрема:

- активних (зацікавлених майже в усіх заходах);
- частково зацікавлених (тих, хто вибірково беруть участь у певних подіях);
- пасивних (тих, хто не беруть участі в жодних очних ініціативах).

Серед останнього типу **основними мотивами відмови** стали такі причини:

- небажання;
- обмаль часу;
- родинні клопоти;
- організаційні труднощі;
- відсутність заходів у місці їхнього поточного проживання.

Безперечно, поширення громадських структур українців на інші населені пункти сприяло б зросту залученості українців до культурної діяльності. Водночас ми не можемо недооцінювати внесок навіть тих українців, які не мають часу чи бажання долучатися до участі в тих чи інших заходах, адже попри певні особливості їхнього характеру чи зосередження уваги на професійній сфері або сім'ї, декотрі з них зазначали, що надають особисту матеріальну (фінансову) допомогу цим ініціативам. Також опитані долучаються до участі в різноманітних подіях у режимі онлайн.

“ Дуже проста відповідь – якщо хотів би, я б уже давно долучився. Опять же. Це специфічно. Скоріш за все, мої специфічні особливості – враховуючи, що я постійно не живу на одному місці і десь постійно рухаюся і достатньо завантажений по роботі, в мене просто часу не вистачає на це все.

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

“ Фізично мені, по-перше, складно їздити на всякі зустрічі. Більшість з них проводиться в Кейптауні. Мені до Кейптауна летіти три з половиною години. Це далеко. Також фінансовий аспект для мене важливий. Так що я підтримую морально. Онлайн можу підтримувати (сміх). В даний момент в мене поки що дистанційно це все.

(жін., 30-34 р., Дурбан)

”

Зараз ми зосередимо увагу на рівні інтересу саме активних та частково зацікавлених українців у різних культурних ініціативах. Респонденти найбільше підтримали **проведення українських фестивалів та концертів**, які сприяють не лише збереженню української культури серед українців, але й фактично стають платформою для знайомства південноафриканців із нею.

“ Так, так, звичайно (зацікавлена у відвідуванні українських фестивалів – ред.). Насправді дуже класно, я ж кажу, воно, відчуваєш себе, як дома. Дуже гарно почути свою музику, свої танці, співи. Особливо взяти своїх сімей, місцевих, юарівців, також показати їм свою культуру, я також люблю сім'ю чоловіка запросити, його друзів. Вони завжди підтримують, завжди купують наші страви, якісь наші футболки. Насправді, дуже приємно потім бачити, як вони в тому всьому ходять.
(жін., 30-34 р., одружена з південноафриканцем) ”

“ Наприклад, ми зараз на той неділі ідемо в японське посольство. Мені так подобається як воно робиться. Ми в минулому році були і в цьому році. <...> Вони три дні роблять івенти про японську культуру. Ми вже вибрали собі – як зробити ікебану. Потім вибрали – вони показують як ростити ці дерева, знаєте, в горшках. Потім ми вибрали food (з англ. «їжа» – ред.) – вони будуть розказувати як готувати їх food і все показувати. Там це все руками посольства і це зовсім не платно: ти приходиш туди у mall (з англ. «торговий центр» – ред.), і ти цим насолоджуєшся. <...> І все, вони так промоутують культуру.
(жін., 50-54 р., одружена з українцем) ”

Також опитані українці здебільшого активно долучаються та висловлюють бажання долучатися до **святкування Дня Незалежності** та **Дня Конституції**, вважаючи їх визначними державними подіями. Серед нечисленних причин відмов від участі в таких заходах називали космополітичні переконання та меншу значимість державних свят особисто для себе.

“ (Респондентка починає розповідати російською – ред.) Я знаю, що посольство завжди проводить такі заходи і (далі вона переходить на українську мову – ред.) ми приєднуємось до них. Да, це дуже велике свято (День Незалежності – ред.) і ми тут відмічаємо, святкуємо.
(жін., 55-59 р., Преторія)

Оригінал цитати (№51) ”

“ Ні, ми це не відзначаємо (українські державні свята – ред.). Чому? Заходів, у принципі, жодних не відбувається в самому місті Дурбані. Я ж кажу, що тут народ більш космополітичний і (зітхання) не просто українці ... Ось я не маю конкретно українських друзів. У мене всі друзі – і Молдавія, і Україна, і Росія. Тобто російськомовні. І якщо ми будемо відзначати тут (зітхання, сміх) День Незалежності кожної країни, то щодня буде свято. Ні, тут немає нічого.
(жін., 45-49 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№52) ”

Значний інтерес ми виявили й до **відвідування спортивних подій за участі українців**. Респонденти, зокрема ті, хто теж займається спортом, переконані, що треба активно підтримувати українських спортсменів на змаганнях далеко за межами України.

“ Це дуже важливо, бо я такий активний теж, займаюсь спортом. І я поважаю це, тим паче, якщо то українці. То нас тримає разом, дух якийсь такий український підіймає, то я думаю, що то важливо.

(чол., 30-34 р., Кейптаун) ”

“ Так, у нас таке відбувається (спортивні події за участю українців – ред.). Хлопці-боксери, коли вони сюди приїздять – дівчата з прапорами підтримують хлопців-боксерів, тобто жовто-блакитні наші прапори там є (сміх). Тобто де б не з'явився українець-спортсмен, ми там і є.

(жін., 40-44 р., Кейптаун) ”

Певне зацікавлення ми виявили до **участі в гуманітарних проєктах**, зокрема, пов'язаних з реабілітацією учасників АТО (ООС). Деякі українці зазначили, що готові допомагати фінансово або матеріально таким ініціативам.

“ Ми трошечки збираємо, трошки передаєм, але це недостатньо. Тому що дуже велика відстань і дуже дорого все це, доставка звідси, це з Південної Африки в Україну. Але да, якби було трошки легше матеріально це все пересилати і передавати, то тільки за. Це важливо, тому що Україна зараз знаходиться в стані війни. Наші бійці потребують допомоги. Те, що робиться в Україні, мабуть, недостатньо і добрих справ ніколи не буває мало, скажем так.

(жін., 55-59 р., долучається до громадських ініціатив) ”

“ Можу допомогти. Ну, фінансово допомогти, так, але мені важко... У мене просто теж друзі в АТО брали участь і там деякі загинули, і я досі з приводу війни до нашої держави маю запитання: чому наші солдати літають десять тисяч кілометрів, щоб десь проходити реабілітацію, якщо в Україні можуть їм це надати, але нічого не надають?

(чол., 25-29 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№53) ”

Не менш важливим для українців є **вшанування історичних подій (наприклад, пам'яті жертв Голодомору)**. Свою мотивацію потенційної участі в таких заходах респонденти пояснювали:

- важливістю привернення уваги світової спільноти до тематики геноцидів;
- потребою в обізнаності дітей, які народились та проживають у ПАР, з українською історією;
- необхідністю пам'ятати історію свого народу.

“ Це для мене має не лише українське значення, це має значення *всесвітнє*, тому що це була така трагедія, яка не має повторитися, тому треба шанувати і пам'ятати. То як знак протесту проти будь-якої тиранії, жорстокості і такого іншого.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Так, аякже ж зацікавлений. Це перше, що ми робимо тут. Тому що діти, котрі народилися тут, повинні знати, що було в Україні. Це дуже важливо.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

З-поміж тих, хто не зацікавлений в участі у заходах зі вшанування певних історичних подій, звучали думки про:

- відстороненість від такої тематики;
- заполітизованість і формальність таких заходів;
- нерозуміння потреби організовувати великі заходи (опитані надають перевагу вшануванню пам'яті загиблих індивідуально).

“ Чесно кажучи, ось Голодомор, я розумію, був, все. Але від мене настільки «далеко», що навряд чи я б спеціально пішов на вшанування пам'яті жертв Голодомору.

(чол., 55-59 р., після 2014-го року почав відчувати себе українцем)

Оригінал цитати (№54)

”

“ Ну, це наша історія і я вважаю, що має бути не таке сильне дійство, але всі мають вшанувати цю пам'ять, скажем.

(чол., 35-39 р., Дурбан)

”

Окрім того, респонденти також готові долучитися до **святкування релігійних свят спільно з українською громадою у ПАР** (зокрема, Різдва та Великодня). Так, для них це:

- поклик душі;
- зміцнення зв'язків з Україною;
- підтримання духовного зв'язку з батьками;
- бажання навчити дітей традицій;
- можливість не забувати своє коріння.

“ По-перше, я скажу, коли ти дуже далеко знаходишся від України, це навіть є не мотивація, це навіть є таким покликом душі... Знаєте, прокидаєшся і сьогодні Різдво. Ти прокидаєшся зранку 7 січня і для тебе це, мені здається, в якій би ти країні не був, для тебе це Різдво. Тобто це не мотивація, це, як би, чому тебе вчили батьки. Це життя. Ти з цим жив більшу частину свого життя. А як з'явився малий, тобто коли вже є дитина, то хочеться розказати і показати їй. Моя ще мотивація на рахунок дитини, щоб він знав традиції України на рівні з тими, які є південноафриканські.

(жін., 30-34 р., одружена з українцем)

”

Причинами відмови від участі в подібних святкуваннях були здебільшого інші релігійні переконання (наприклад, належність до нехристиянських релігій або атеїзм, агностицизм), а також відсутність українських та християнських традицій у вихованні деяких опитаних.

“ Ми не дотримуємося християнських свят, бо ми євреї. А так всі празники, всі свята, празнуєм. Аякже ж.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

Ми виявили також певний інтерес до **відвідування показів українських кінофільмів та перегляду кінофільмів українською мовою**. Респонденти зазначали, що хорошою ініціативою було б додавання англійських субтитрів до українських фільмів із метою ширшого залучення місцевої аудиторії.

“ Особисто, так (зацікавлений у відвідуванні показів українських кінофільмів – ред.). Але якщо там, припустимо, будуть субтитри англійською, це було б іще краще. Тоді й місцеві люди можуть підійти. Просто якось сидіти у фільмі і перекладати цей фільм – теж якось не пафосно.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№55)

”

Серед тих, хто не висловлював бажання долучатися до відкритого перегляду українських фільмів, були:

- ті, хто надає перевагу книжкам, а не телебаченню;
- ті, кому не важливо, якою мовою і якого виробництва фільм, головне – якість;
- ті, кому не подобається український кінематограф;
- ті, для кого українські фільми надто емоційні та депресивні, що сильно впливає на внутрішній стан.

“ Жодного разу я не ходив (на перегляд українських фільмів – ред.) і для мене це не важливо. Дуже-дуже банальна причина. Я не дивлюся телевізор майже зовсім, якось у мене відпало бажання, то я в основному займаюсь читанням.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Респондент: Ні, ну я не знаю, мені не подобається, чесно кажучи, український кінематограф, тому, ну ось, не ходив.

Інтерв'юер: А якщо би фільми були в українському дубляжі, чи теж не зацікавлені?

Респондент: Ну якщо сучасні, то, звісно, ходив би; мені подобається українська озвучка, тому що прикольна.

(чол., 25-29 р., мігрував у 2016 р.)

Оригінал цитати (№56)

”

“ Розумієте, мені немає різниці він (фільм – ред.) український чи не український. Якщо фільм буде дійсно гідний, я постараюся його подивитися. Український, англійський, німецький, навіть російський... Тому що кінофільм – це відображення мистецтва. Ось на одну картину всі дивляться, на іншу не дивиться ніхто, незалежно від того в якій країні ця картина написана.

(чол., 55-59 р., мігрував на початку 1990-х рр.)

Оригінал цитати (№57)

”

“ Я «за». Але загалом усі ці кінофільми українські, які приїжджають за кордон, вони дуже такі глибокі і, як на мене, трохи депресивні. Я не дивлюся оце про війну, оце про насилля. <...> Я не можу це просто. Я стаю дуже емоційна. Я вночі не сплю. А зараз це просто це все ж болить. Вдома це все відбувається. Я все розумію, вони хочуть це показати, донести людям, піднести awareness (з англ. «усвідомлення» – ред.). Але я особисто таке не переглядаю, не можу.

(жін., 30-34 р., мігрувала у 2014 р.)

”

Дещо менше респонденти були зацікавлені у **відвідуванні українських виставок та українських літературних заходів** (через байдужість до заходів такого типу), а також в **участі у конкурсах, флешмобах і відвідуванні гуртків української культури** (наприклад, співи, хор, танці тощо). Втім, українці зазначали, що такі ініціативи були б цікавими та корисними для дітей, а тому готові їх підтримати.

“ Не настільки цікаво, але це просто через те, що я не настільки культурний, не тому що українське.
(чол., 20-24 р., Преторія) ”

“ Ну, знову-таки, якщо це належить до кола інтересів і здібностей... Я, якщо чесно, не танцюю, не співаю. Але я б пішла, подивилася, як танцюють і співають інші. На концерт би сходила або на показовий виступ, якщо був би такий гурток чи таке б... сформували хор, і вони все одно б кілька разів на рік якісь виступи б показово давали. Я б залюбки пішла, послухала як співають.
(жін., 45-49 р., Дурбан)
Оригінал цитати (№58) ”

“ Не для мене, але я думаю, якщо б то було для дитини, то, я думаю, то було б цікаво. Для малят, для середнього віку.
(чол., 35-39 р., має маленьку дитину) ”

СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНЦІВ У ПАР З УКРАЇНОЮ

Інтегруючись у південноафриканське суспільство, українські мігранти стають елементами нових соціальних систем, притім вони можуть зберігати активні соціальні зв'язки з Україною. Наявність таких зв'язків є важливим свідченням того, що мігранти відчують певну належність до України. Соціальний зв'язок – соціальна дія, що виражає залежність і сумісність людей або груп; сукупність особливих залежностей одних соціальних суб'єктів від інших, їхні взаємини, які об'єднують людей у відповідні соціальні спільності і свідчать про їхнє колективне існування [100]. Відповідно потреба в постійній комунікації з родичами та знайомими, які залишилися в Україні, відчуття необхідності відвідувати Україну та рідні міста, зацікавленість подіями, що відбуваються в Україні, є індикаторами соціальних зв'язків південноафриканських українців з Україною.

ПОТРЕБА У СПІЛКУВАННІ З УКРАЇНЦЯМИ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ В УКРАЇНІ, ТА ВІДВІДУВАННІ УКРАЇНИ

Усі респонденти незалежно від часу виїзду та періоду перебування у ПАР підтримують зв'язки з Україною. Насамперед це відбувається завдяки активному спілкуванню з їхніми родичами, сусідами, знайомими, колишніми колегами по роботі, однокласниками чи однокурсниками, які проживають в Україні. Для багатьох респондентів таке спілкування є щоденним.

“ Так, звичайно, і родичі, і друзі постійно (спілкуються – ред.). При сучасних засобах це не є проблемою. Кожного дня, фактично, я спілкуюся з мамою, з подругами.

(жін., 50-54 р., одружена з південноафриканцем)

”

“ Коли я їхала сюди, то, звичайно, нікого тут не знала. Єдине, що я могла, з мамою поспілкуватися, в скайпі ми сиділи. Досі в нас є така звичка. Ми сидимо, чаюємо. Вона там чай п’є, вона там варенички, я тут варенички. Тобто в нас таке: за столом ми сидимо просто серед нас такий екран. Так ми і снідаємо, і обідаємо разом.

(жін., 40-44 р. одружена з місцевим)

”

Окрім спілкування за допомогою сучасних різноманітних месенджерів-застосунків (Skype, Viber, WhatsApp та ін.), українські мігранти намагаються регулярно **відвідувати Україну**. Переважно такі візити відбуваються один раз на рік або раз на два роки, що частково зумовлено високою вартістю авіаквитків. Однак, є й ті, хто їздять до України кілька разів на рік. Основна мета таких поїздок – провідати родину, відпочити, поспілкуватися із друзями, полагодити візові питання чи оформити необхідні документи.

“ Чимало людей часто не мають можливості поїхати назад додому. Я маю. Я мала можливість. І навіть, коли я пішла (залишила чоловіка – ред.), мені допомагали мої батьки, оплачували квитки нам з [ім’я доньки] раз на рік, поки я не стала заробляти достатньо грошей, щоб оплачувати квитки самій. Тобто ми можемо не доїдати, ми можемо не купити одяг. Ми не їздимо тут на жодні екскурсії, ми накопичуємо гроші, тому що ми хочемо раз на рік їздити в Україну, провідувати своїх рідних. І оце було завжди. А багато людей тут цього не дотримуються. Вони навпаки не їздять додому роками. Я взагалі не уявляю, як це можливо не бачити рідних, не бачити маму.

(жін., 45-49 р., була одружена з південноафриканцем)

Оригінал цитати (№59)

”

“ Приблизно раз у два роки (відвідує Україну; далі переходить на російську – ред.). Там мій онук, мої друзі найбільші. Я маю так багато друзів, знаєте, але це люди... Це друзі мої справжні, отак ось.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№60)

”

“ Основна мета – це відвідати сім’ю, от, але зараз навіть, в цей раз, ми їдемо в Україну відпочити, я тепер їду додому взимку сніг побачити, бо ми тут снігу не бачимо.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

Ще одна важлива мета візиту українських мігрантів у ПАР до України – збереження зв’язку їхніх дітей із країною походження.

“ Як правило, раз на рік, коли у дітей канікули в школі, приїжджаємо на три-чотири тижні з метою підтримувати стосунки зі своєю сім’єю, з дітьми. Діти щоб спілкувалися з їхньою українською ріднею, для того, щоби діти мали можливість теж знати більше про Україну, відпочити. Їм дуже подобається в Україні. Яюсь більш тісно спілкуватися з українською культурою.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

У процесі дослідження ми з’ясували, що є також українські мігранти, які попри малий вік їхніх дітей уже планують поїздки в Україну саме з метою ознайомити їх з їхньою Батьківщиною, підтримувати зв’язок із нею для збереження української ідентичності.

“ Він (син – ред.) ще маленький, з трьох років ми почнемо ходити, обов’язково буде ходити в недільну школу і також я хочу на канікули привозити його в Україну, щоби він мав можливість ходити в український садочок, коли тут канікули, щоби трошки більше в нього було спілкування і щоби він міг поглинути краще українську культуру.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

Заразом ми виявили ще одну важливу мету візиту в Україну – відчуття психологічної необхідності й потреби побувати на Батьківщині.

“ І так раз на рік я приїжджаю до України на місяць чи більше і там, знаєте, мене мама ставить на зарядку, як телефончик (сміх). Я вже так тією рідною енергією... Тільки як в Бориспіль ти прилітаєш і все, я відчуваю – це все моє, моє рідне. <...> Я її, як спонжик, як губка, цю енергію... Я просто насолоджуюся нею. <...> Мені треба поїсти цієї енергії, знаєте, як якась така пігулка проти всього негативу.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

Водночас є й такі респонденти, які сприймають Україну як рідний дім, тому коли їдуть в Україну, наголошують, що їдуть додому.

Отож соціальний зв'язок цих мігрантів з Україною є міцним. Під час дослідження з'ясувалося, що його демонструють мігранти різної вікової категорії, з різним терміном перебування у ПАР та різними планами на майбутнє.

Попри те, що переважно українські мігранти у ПАР регулярно відвідують Україну, є й такі, які не мають змоги цього робити. Головно це пов'язане зі сімейними обставинами чи станом здоров'я, адже тривалість перельоту ускладнює подорожі до України, зокрема для осіб похилого віку та маленьких дітей. Ще одна причина – особливості ведення бізнесу чи працевлаштування, і обмеженість часу для відпустки.

“ Мені треба було розвивати бізнес, я почала керувати новими проектами, в мене не було можливості трошки подорожувати, і зараз в мене дитинка маленька, то я не могла. Тому батьки більше приїжджали сюди. Але з друзями, знайомими я спілкуюсь завжди, підтримую зв'язок обов'язково.

(жін., 30-34, Преторія)

”

Однак, ми зафіксували й іншу причину невідвідування України – побоювання призову до армії, адже українські мігранти та їхні діти переважно зберігають громадянство України, тож мають обов'язок проходити строкову військову службу або можуть бути мобілізовані до Збройних сил України.

“ Ми раніше часто відвідували, а зараз як ти поїдеш, якщо дитині вісімнадцять років? Його ж схватять і в армію. А без нього нам якось так не цікаво.

(жін., 50-54 р., одружена з українцем)

”

“ У 2018 я трошки російських ЗМІ надивився, мені якраз двадцять вісім років стукнуло, і не хотів армійський призов, не те, що не хочу в Україні служити, просто не маю на це часу.

(чол., 30-34, Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№61)

”

ВІЗИТИ УКРАЇНЦІВ ДО ПАР

Родичі та знайомі українців у ПАР рідко їх відвідують. Основна проблема – висока вартість квитків. Велика відстань між Україною та ПАР, довгі та виснажливі перельоти теж не сприяють частому відвідуванню українців у ПАР. Як ми з'ясували, додатковим бар'єром є питання отримання візи, хоча думки респондентів у цьому контексті не однозначні: одні вважають, що отримання візи до ПАР не є проблемою, водночас інші зазначають, що це – додаткові бюрократичні процедури та вірогідне зволікання до 6 місяців.

Зважаючи на досвід Російської Федерації, громадяни якої можуть подорожувати до Південної Африки без візи, частина респондентів вважає, що питання безвізового режиму теж мало б стати актуальним, адже сприяло б налагодженню соціальних зв'язків між Україною та ПАР, зокрема для розвитку туристичного обміну. З приводу останнього респонденти часто наголошували, що українцям мало відомо про ПАР і цікаві туристичні можливості цієї країни.

“*Моя така мрія, щоб в нас зробили якимось безвізовий в'їзд. Як я знаю, що зараз громадянам Росії, в них на три місяці, вони можуть приїхати, так само, як громадяни ПАР мають таку можливість поїхати туди на три місяці, 90 днів – це безвізова поїздка. Це якщо б між нашими країнами також було ось так.*

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

“*Пам'ятайте, я Вам казав, що в нас, у принципі, не знають, що таке ПАР, у нас знають з моїх оповідань, що тут класно. Але це все. Тобто вони самі не будуть дивитися в інтернеті або там на мапі після моєї розповіді. <...> Я четвертий рік поспіль прилітав, і однаково є люди, які зі мною зустрічалися вже й питали: «Що там? Носорогів більше не стало?». Тобто вони думають, що я сиджу реально десь у лісі, у пустелі. Тобто я більш ніж упевнений, що вони не дивляться, як тут можна жити або як тут люди живуть і який тут океан. А з якими туристичними цілями сюди приїхати й поготів.*

(чол, 25-29 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№62)

”

ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ ПОДІЯМИ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬСЯ В УКРАЇНІ

Здебільшого респонденти виявляють значний інтерес до подій, які відбуваються в Україні, насамперед політичних та економічних. Переважно опитані мотивують свою зацікавленість відчуттям належності до України або наявністю родини та друзів, які залишилися в Україні, та з якими мігранти зберігають тісну комунікацію.

“*Ну, звичайно, цікавлюсь, тому що Україна – це щось рідне для мене і хочеться знати, яке життя в Україні, що відбувається, взагалі, які зміни очікуються.*

(жін., 40-44, Йоганнесбург)

”

“ Так, взагалі, тому, що там друзі, сім'я і взагалі це – дім.
(жін., 35-39 р., неодружена)

”

Серед опитаних є й такі, хто більше цікавиться новинами щодо подій в Україні, ніж у ПАР. Частково це може бути зумовлене тим, що вони пов'язують своє майбутнє з Україною, адже саме ці респонденти виявили бажання повернутися назад в Україну.

“ Цікавлюся і дивлюся постійно новини. Тобто по декілька разів на день. Чому? Тому що як інакше? Україна – це моя країна. Я навіть більше цікавлюся новинами в Україні, ніж тут в Південній Африці.
(жін., 30-34, Кейптаун)

”

“ Ну так, звісно, бо мені не однаково, що там відбувається. Мене, може, це більше хвилює, ніж те, що відбувається у Південній Африці, тому що моє серце там.
(жін., 55-59 р., Преторія)

Оригінал цитати (№63)

”

Утім, є й ті, хто майже не стежать за українським подіями. Одні пояснюють це особливістю власного ставлення до новин загалом, а інші – зайнятістю та нестачею часу.

“ Рідко цікавлюся, я навіть тутешніми новинами не цікавлюся. Цікавлюся тільки найголовнішими, такими, як президентські вибори, сліdkую за курсом валют. Іноді читаю статті з того приводу, як економіка себе відчуває, але до деталей я не доходжу
(чол., 30-34 р., не планує повертатися в Україну)

”

“ Ой, ви знаєте, я б, чесно кажучи, мала насправді більше цікавитися, тобто переважно я телефоную сестрі, балакаю з батьками. Вони мені розповідають що відбувається. Річ у тім, що мені насправді дуже тяжко тут, тому що я самотужки виховую дитину.
(жін., 45-49 р., хоче повертатися в Україну)

Оригінал цитати (№64)

”

Крім того, респонденти розповідали про те, що серед їхніх знайомих з України, які проживають у ПАР, не всі цікавляться подіями та новинами країни їхнього походження. Опитані пов'язують це з тим, що вони не відчувають зв'язку з Україною, оскільки не бачать там свого майбутнього.

“ Багатьом українцям, які сюди приїхали, українські новини до одного місця, їх це просто не колише. Вони поїхали, повертатися не збираються. Їм нецікаво, що там відбувається.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№65)

”

ДЖЕРЕЛА ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ПОДІЇ В УКРАЇНІ

Переважно українці у ПАР дізнаються про нові події, які відбуваються в Україні, **за допомогою інтернету**, адже українських телеканалів у ПАР немає, а супутникове телебачення – додаткові фінансові витрати. Водночас, як повідомляють респонденти, вони свого часу дивилися російські телеканали.

“ Якщо чесно, я телевізор уже років 7 не дивлюся. А щось почитати, подивитися, послухати і дізнатися, що там нового, можна завжди через інтернет. По-перше, тут українських каналів немає, хіба що купувати супутникову антену. За це додаткові кошти треба мати, і платити чималі гроші. Для мене це не вигідно. Інтернет – швидко й дешево.

(чол. 30-34 р., закінчував школу в ПАР)

Оригінал цитати (№66)

”

“ Тільки з інтернет-ресурсів. В нас, на жаль, в Південній Африці немає українського телебачення. Тому ми визнаєм з інтернет-ресурсів. Були російські канали, вони закрилися. І ми відмовилися від них. Тому ми визнаєм тільки з інтернету.

(жін., 55-59 р., одружена з українцем)

”

Ще одне джерело інформації про Україну – **спілкування з родичами**, які проживають в Україні або отримання інформації від них через соціальні мережі чи месенджери.

“ Мені батько, він теж політично орієнтований, то він мені теж різні пости кидає з місцевих газет.

(жін., 30-34 р., одружена з південноафриканцем)

”

Серед популярних електронних ресурсів, про які згадували наші респонденти, можемо виокремити:

- соціальні мережі (Facebook), месенджери-застосунки (WhatsApp, Viber), відеогостинг YouTube;
- новинні сервіси в інтернеті, агрегатори новин, зокрема «ukr.net», «Google news»;
- міжнародні новинні сайти та телевізійні мережі («Euronews», «BBC», «CNN», «Al Jazeera», «News 24»)
- українські новинні сайти («Українська правда», «Кореспондент.ua», «Уніан»);
- українські телеканали («1+1», «СТБ», «Інтер», «5-й канал», «112 канал», «Громадське телебачення»)
- українське радіо.

Причин, чому опитані обирають вищенаведені ресурси, є декілька. З-поміж них можемо виокремити:

- зручність (наприклад, практичний інтерфейс певного сайту або можливість дізнаватися про новини, просто гортаючи стрічку «Facebook»);
- ефективність – можливість отримувати багато різної інформації з одного джерела;
- звичка, яка сформувалася ще в період проживання в Україні;
- довіра до тих чи інших джерел інформації.

Дехто відзначає, що просто погоджується отримувати новини, які їм пропонує алгоритм у соцмережах або їхні друзі з активних соціальних груп.

“ Я думаю, так працює *big data* (з англ. «великі дані» – ред.), тобто колись Facebook чи якась інша соціальна мережа мені викинула лінки на ці ресурси і я ними користуюсь вже багато років. І я не питаюся чому.

(чол., 35-39 р. Куйптаун)

”

“ Ви знаєте, в нас тут є такі активісти, які висилають різні ссилки одне одному, як то кажуть по-російському, «сарафанне радіо». Всі все знають, всі все передають. Все люди між собою обмірковують.

(жін., 60-64 р., Кейптаун)

”

Ключовим чинником під час вибору джерела інформації, на думку респондентів, є впевненість у тому чи іншому медіа. Отож ми поцікавилися, **яким інформаційним джерелам довіряють українці у ПАР**, коли дізнаються новини про Україну. Дехто з респондентів нарікає на те, що і російська, і українська преса подають інформацію упереджено, тому вони довіряють насамперед американським та європейським (зокрема, британським) ЗМІ.

“ В мене більша довіра до ВВС, наприклад, із закордонних, ніж до наших. Вони можуть трохи неупереджено ставитись до цього всього. Бо в нас зараз новинні канали, то вони ж зараз поділені всі там. Вони не адекватно... не неупереджено висвітлюють події.
(жін., 30-34 р., Дурбан)

“ Менше всього я довіряю українським і російським ЗМІ. Я намагаюся шукати інформацію у Facebook, якщо є, в таких міжнародних ЗМІ, або я дивлюся News 24, або ВВС новини. Я не довіряю українським і російським, бо це є дуже суб'єктивно.
(чол., 30-34 р., Кейптаун)

Дехто з опитаних уже настільки розчарувався в українських телеканалах, що взагалі їх не дивиться. Водночас є й такі, які не виявляють довіри до жодних медій.

“ Ні. Не дивлюся новини, ну як, я в будь-якому разі цікавлюся, там, душа болить, але те, що я бачу. <...> У нас не показують насправді те, що в новинах мають показувати. У нас весь час якісь непрямі проблеми показують. Ну, ось я як перестав дивитися новини, то, мені здається, що новини були створені для того, щоб люди, там, не думали про якісь основні проблеми, а думали про новини, які скидають просто у вуха.
(чол., 25-29 р., Дурбан)
Оригінал цитати (№67)

“ Довіряємо закордонним ЗМІ. Тож ми подивимося раз – три новини з Америки, з ВВС, і з Euronews, і ти вже бачиш, що з них правда. <...> Українських каналів ми не дивимося, бо ми були розчаровані декілька раз їх брехнею.
(жін., 50-54 р., одружена з українцем)

“ В більшості країн ЗМІ – чи американським, чи українським, довіряти дуже складно, тому що це такий достатньо великий ресурс, який brainwash-інгом (з англ. «промиванням мізків» – ред.) займається.
(чол., 40-44 р., одружений з українкою)

У зв'язку з наявністю різних інформаційних просторів у житті українських мігрантів (українських, парівських, європейських та американських) для формування

об'єктивної думки про події в Україні опитані користуються різними джерелами ЗМІ, зіставляють факти й аналізують їх, на основі чого формують власну думку.

“ Мені треба, щоб я бачила весь спектр цього. Тобто я дивлюся наші новини, і BBC, і CNN, Al Jazeera – зі всіх, а потім я собі вже інтуїтивно все це можу звести до якогось єдиного такого... бо я розумію, що кожен новинний канал – це канал, який належить тій чи іншій людині, яка має свої інтереси. Мені треба, щоб та новина була освітлена з різних ресурсів, тоді я можу якось виділити це для себе, як це приблизно могло бути. І, звичайно, потім я дивлюся на те, як воно розвивається, щоб вже розуміти, що саме сталося, і як, з якого боку я можу на це дивитися.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

“ Я навіть у ЗМІ не всьому довіряю. Я все пропускаю через свій особистий життєвий досвід. Інформацію з ресурсів, і навіть з Росії. Тобто я пропускаю через свій внутрішній аналіз. Я, в принципі, жив у Радянському Союзі, я намагаюся відфільтрувати об'єктивну інформацію. А об'єктивна інформація може бути тільки, якщо ти її подивишся з максимально різних кутів і сторін.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№68)

”

“ Я аналітик за фахом, тобто я дивлюся на дві або три думки, припустимо, новини з України, новини з Росії, новини, припустимо, з Близького Сходу, Al Jazeera, такого типу. І оці три новини подивишся, десь між трьома ти знайдеш частину правди.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№69)

”

Дехто з респондентів не лише намагається цікавитися правдивими новинами про Україну, але й доносити їх до тих друзів у ПАР, які переважно дивляться російські телеканали.

“ Звичайно, цікавлюся, звичайно, кожен день, часом і кілька разів на день, дивлячись які там події відбуваються, весь час переглядаю новини, що відбувається, як. <...> І потім тут дівчатам розповідаю. Тому що в багатьох є оце російське телебачення, не розумію для чого вони собі... Про українські новини чують, навіть дзвонять мені запитують, що там в Україні відбувається. Ну вже я їм пояснюю що і як.

(жін., 60-64 р., одружена з південноафриканцем)

”

Оскільки опитані загалом мало довіряють українським медіям та доволі помірковано підходять до сприйняття інформації, яку вони отримують, тому складно виразно виокремити **українські ЗМІ, довіру до яких вони втратили або здобули**. Лише зауважимо, що побіжно у контексті втрати довіри згадувалися «5-й канал», «1+1» та «Інтер». Натомість для критичного (об'єктивного) сприйняття інформації з українських телеканалів опитані цікавляться, кому ці медійні ресурси належать, та наперед усвідомлюють, під яким кутом зору буде висвітлена та чи інша інформація.

“ Я спочатку дізнаюся про цей канал все, що я можу дізнатися в інтернеті: кому він належить, кому він належав раніше, де він був перепроданий, які точки зору він висвітлює і так далі. Тому в мене немає такого, щоб я комусь дуже довіряла, а потім розчарувалась, це – ні. Я вже знаю, що я почую, яку інформацію вони там закладають. (жін., 60-64 р., мігрувала у 2001 році) ”

Щодо того, **які телеканали та загалом ЗМІ обирають інші українці в ПАР**, то наші респонденти переважно не володіли такою інформацією. Однак, серед тих, хто озвучив свою думку, більшість вважають, що українці в ПАР дивляться російські телеканали, зокрема «Перший канал» («Первый канал») та «Росія сьогодні» («Россия сегодня» / «Russia Today»). На їхню думку, це зумовлено тим, що значна частина все-таки має супутникове телебачення, пакет якого передбачає наявність російських телеканалів, а також тим, що інформаційний телеканал «Россия сегодня» – єдиний російськомовний, який транслюється на місцевому телебаченні. Водночас дехто вважає, що попри перегляд російських телеканалів українці в ПАР не піддаються їхньому впливу, тож це не визначає загальну думку мігрантів про події в Україні.

“ Вони здебільшого дивляться російський «Перший канал». Він є, і вони його дивляться. Вони, звичайно, не згодні з тим, що там, і яку інформацію там подають. Ну, але кажуть: «Ну є він. А що це дивитися?» (жін., 60-64 р., одружена з південноафриканцем) ”

З огляду на той факт, що в середовищі українських мігрантів у ПАР поширеними є шлюби з представниками інших національностей, варто також брати до уваги, яким ЗМІ надають перевагу члени їхньої сім'ї та їхнє особисте оточення. Зокрема, були такі респонденти, які наголошували, що різні етнічні групи південноафриканського населення дивляться різні телеканали рідною мовою.

“ Тобто південноафриканці, які живуть в своєму світі, вони живуть тим, що їм показує певний телеканал, до речі, для різних груп населення Південної Африки є, так би мовити, офіційно чи неофіційно свої засоби масової інформації. Англomовні люди дивляться, наприклад, CNN, Skypnews, а для африканерів своє щось на африкаанс розповідає місцеве телебачення, те саме для чорного. Але всі вони, при цьому, кожна з цих груп, представників, носіїв груп, вони володіють тією інформацією, яка їм подається через той чи інший засіб масової інформації.

(чол., 35-39 р., Кейптаун)

”

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ПРО УКРАЇНУ У ПАР

У зв'язку з вищенаведеними особливостями, нам було важливо з'ясувати, чи спостерігається загалом вплив російської дезінформації щодо України у ПАР. Тут думки респондентів дещо розділилися. Аналізуючи різні позиції опитаних ми виокремили кілька основних тенденцій.

1. У ПАР активно поширюється дезінформація про Україну з боку РФ, яка впливає не лише на мігрантів з України та Росії, а й на місцеве населення ПАР. Водночас існує кілька способів її поширення:

- через засоби масової інформації, насамперед телебачення;

“ Оскільки Росія більше, ніж Україна, домінує у ЗМІ і за кордоном, тому вона і видає всю дезінформацію. І інформацію, і дезінформацію. І люди, і місцеві люди черпають з того, що вони бачать. Оскільки домінуюча частина російська відповідно і вони отримують порцію дезінформації так само.

(чол., 45-49 р., походить із Західної України)

”

“ Звичайно, я більше десяти років дивилася два російських канали. Просто я вже майже два роки їх не дивлюся. То я скажу, що там йде повна дезінформація до такої міри, що ті, у кого ще є ті канали, то люди кажуть: «Як ви можете жити, як ви можете повертатися в Україну? У вас там таке твориться! І несеться всяка нісенітниця про це все.

(жін., 55-59 р., походить із Центральної України)

”

- через групові чати в соціальних мережах;

“ Вони роблять чат-групи типу для жінок, і воно називається «Для жінок з церкви». Але там видно, прямо працюють такі люди, які роблять цю дезінформацію. От воно, вроді, все як тобі треба, все добре, але тобі весь час щось капає: який Путін хороший, як ці англійці їх звинувачують ні за що. Потім вони роблять якусь організацію «Союз»! Я кажу: «Ну ми не хочемо у ваш Союз». А вони кажуть: «Ну воно ж просто так називається». А чого воно так просто називається? Чого?

(жін., 50-54 р., походить із Центральної України)

”

- через спільноту, яка збирається на богослужіння в православній церкві.

“ Коли почалася війна в Україні то ми почули... тобто проходить служба, а потім іде чаювання. І якраз під час тих чаювань останні роки почалися такі розмови, тобто наговорювання на Україну: українці такі... вони кажуть, що це війна росіян, а ми, росіяни, їм помагаєм! Ну такі от неприємні почалися розмови. <...> Але тут люди, які відвідують, вони так не дуже добре почали про Україну говорити.

(жін., 30-34 р., походить зі Східної України)

”

Значну роль у закріпленні пропагандистського впливу з боку Росії на місцевих мешканців у ПАР відіграють політична кон'юнктура та орієнтація на Росію частини політичних сил у ПАР.

“ Так, дуже багато, до речі (дезінформації – ред.). Тут був свого часу уряд дуже про-китайсько-російський. Ця фракція була урядовою партією, а зараз її змінила більш про-західноєвропейсько-американська. Зараз іде більше потік новин з американським ухилом.

(чол., 30-34 р., походить із Центральної України)

Оригінал цитати (№70)

”

“ Південна Африка є дуже великим другом з Росією. Тому і президент Південної Африки зараз завжди підтримує Росію. Тому нам пробитися тут так трошки важкувато, знаєте, до парламенту. Скільки там наші дівчата ходили і керівництво намагалося, то так важкувато, знаєте. Керівництво зацікавлено більше в російській дружбі. Тому вплив все-таки є.

(жін., 30-34 р., походить зі Східної України)

”

Крім того, респонденти зазначали, що вплив російської дезінформації на місцевих мешканців є менш вираженим для південноафриканців європейського походження.

“ Є така закономірність, може, це буде не дуже політкоректно, але вплив російських ЗМІ, російської аґенди, так би мовити, більш виражений для південноафриканців неєвропейського походження. <...> Просто наведу такий приклад: я не знаю білих південноафриканців, які б дивились всерйоз «Russia Today», але знаю багато чорних індійців, мається на увазі тих, що народились в Південній Африці, які свою інформацію про світ отримують саме з «Russia Today».
(чол., 35-39 р., походить зі Східної України) ”

2. Дезінформація йде з обох сторін: як з Росії, так і з України, причім іноді провокуючи конфлікти між українцями та росіянами у ПАР.

“ Я відчуваю вплив дезінформації з обох боків: і з України до Росії, і з Росії до України.
(чол., 30-34 р., походить зі Східної України) ”

“ Я розумію, що у нас найбільша проблема – це новини! Українські новини - це така маячня, що на голову не налізе. І точнісінько так само з Росії. Ось телевізор людям не дає ставати занадто розумними, тому це така проблема суспільства. Не всім, не всім. Є нормальні люди, але, ті, які впливу піддаються. <...> Тут ніби з усіх сторін дезінформація. Ну, у контексті новин.
(чол., 25-29 р., походить із Центральної України)
Оригінал цитати (№71) ”

3. Ще одна група опитаних вважає, що у ПАР не спостерігається впливу російської дезінформації щодо України.

“ Місцеве російське посольство мовчить. Нічого не говорять ні про Україну, ні про... нічого. І місцеві росіяни, я не чув ніяких випадів проти українців. Ні разу. Вони самі тут – ніхто, так само, як і ми. Такі самі іммігранти, нічим не кращі (сміх), не гірші. Місцеві нічого не кажуть.
(чол., 60-64 р., Йоганнесбург) ”

“ Росія не має тут такого впливу, як має там десь в Європі чи в Америці, чи ще де. Є велика кількість росіян в регіонах Преторії, Йоганнесбург, але не мають вони такого впливу навіть на місцевих, тому що здебільшого Росію не поважають. Я Вам вже говорила про випадки: коли ми чуємо десь росіян – не підходь, не розмовляй. Так як вони себе поводять, то вони самі цього ставлення і заслуговують.
(жін., 60-64 р., одружена з південноафриканцем) **”**

Респонденти повідомляють про зростання ролі української громади, яка може бути фактором інформаційного впливу у ПАР. Зокрема, як вони наголошували, цей вплив у ПАР можна здійснювати шляхом проведення різних просвітницьких масових заходів, що сьогодні реалізують українські активісти в ПАР. Відсутність такої активної діяльності з боку російських мігрантів якраз і переконує опитаних у тому, що Росія не має значного інформаційного впливу у Південній Африці.

“ Це до честі українців, що вони проводять (заходи – ред.), а от росіяни якраз нуль. Якби вони проводили, їх набагато більше, ніж українців тут, то, звичайно, вони б мали більший вплив. Ну хай і не проводять!
(жін., 60-64 р., походить із Західної України) **”**

ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ З УКРАЇНОЮ

Під час економічного аналізу міграційних процесів у сфері виявлення впливу зовнішньої міграції на соціально-економічне становище країни-походження основну увагу зосереджують на питаннях, пов'язаних із потоками грошових трансфертів та інвестицій, розвитком бізнесу й налагодженням торгівельних відносин. Так, значна кількість емпіричних досліджень доводять наявність кореляційних зв'язків не лише між міграцією та обміном товарами, але й між міграцією та фінансовими потоками (див., напр., [101]). Наукові дослідження у сфері торгівлі підтверджують позитивний вплив міжнародної міграції на активізацію торговельного обміну між країнами-учасницями міграційного процесу (це розпочалося ще у 1980-і роки та продовжує розвиватися досі) (див., напр., [102; 103]).

Тому в дослідженні ми також намагалися з'ясувати, чи зросли фінансові потоки з ПАР до України внаслідок збільшення кількості українських мігрантів у цій країні; як змінилися торговельні обміни; чи виявляють українці в ПАР зацікавлення до ведення спільного бізнесу й загалом до налагодження економічної співпраці між Україною та Південною Африкою.

ФІНАНСОВІ ПОТОКИ

Згідно з офіційними статистичними даними, прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) з Південної Африки до України протягом останніх десяти років не було зафіксовано [104], а обсяги грошових трансфертів коливалися в межах 4 – 6 тис. дол. США на рік [105]. Тобто з огляду на те, що, відповідно до даних ООН, у ПАР проживає трохи більше 6 тис. українських мігрантів, у середньому на кожного мігранта припадає щонайбільше 1 дол. США на рік грошових трансфертів до України.

Цю особливість частково підтверджують і результати нашого дослідження, адже респонденти переважно зазначали, що або не мають значної потреби у надсиланні коштів в Україну, або, якщо й переказують гроші, головню роблять це в невеликих обсягах чи нерегулярно. Серед найпоширеніших цілей здійснення таких переказів до України можемо виокремити:

- оплату комунальних послуг власного залишеного помешкання або допомогу родичам пенсійного віку, які не мають змоги це робити;
- фінансову підтримку дітей під час навчання;
- фінансову допомогу для хворих родичів чи знайомих.

“ По-перше, в нас є житло з чоловіком і ми все одно оплачуємо комунальні платежі. Ну і плюс для родичів. Це невеликі такі кошти.
(жін., 30-34 р., Кейптаун) ”

“ Зараз ні, але коли моя донька вчилася в університеті і вона тільки народила дитину, то ми посилали гроші. Зараз вони вже самостійні. Але коли я їду, я завжди щось маю з собою, що дітям дати.
(жін., 55-59 р., Преторія) ”

“ Декілька разів пересилала. Пересилала сестрі, тітці, і торік я двічі пересилала хворій подрузі. Але то невеликі суми були.
(жін., 45-49 р., Дурбан)
Оригінал цитати (№72) ”

Дехто з опитаних не здійснює переказів в Україну у зв'язку з тим, що не має такої потреби, або не має фінансової можливості.

“ Слава Богу, усі родичі живуть нормально. <...> У всіх роботи є чи бізнеси якісь. Ніхто не потребує нічого.
(чол., 60-64 р., Йоганнесбург) ”

*“ Коли працювала, здійснювала (грошові перекази – ред.). Наразі я не працюю, тому ні.
(жін., 30-34 р., Йоганнесбург) ”*

Ба більше, ми дізналися про випадки, коли українці в ПАР отримували перекази з України через матеріальні проблеми, зокрема, на початкових етапах інтеграції.

Однак, ми все-таки зафіксували випадки регулярного переказу коштів, які здійснювали респонденти з метою фінансового утримання сім'ї. Ця допомога була вкрай необхідною для членів їхніх родин.

*“ Знаєте, якщо б я не помагала своїй сім'ї, своєму сину, я не знаю як би вони жили. Звичайно, здійснюю.
(жін., 60-64 р., одружена з південноафриканцем) ”*

Для пояснення причин незначних обсягів грошових трансфертів із ПАР до України, які відображені в офіційних статистичних звітностях, варто брати до уваги не лише необхідність надсилання їх, але й способи їхньої передачі. Зазвичай ті, хто надсилав кошти, здійснювали це за посередництва великих фінансових компаній, які надають послуги міжнародних грошових переказів. Однак, респонденти нарікали на високу вартість послуг таких компаній.

*“ По цій не можна [назва компанії]. Це десять відсотків, які ти платиш від своїх коштів – це взагалі не підходить. Це тільки, якщо ти з свого рахунку на їхній, тоді там, виходить десь 250 гривень, то тоді це ще... А так, те, що наші бідні українці перераховують, та їх роздягають на десять процентів! Це ж повне знуцання! І банки тут так брешуть. Жах!
(жін., 55-59 р., одружена з українцем) ”*

Саме тому українські мігранти в ПАР надають перевагу тому, щоб привозити кошти особисто під час візиту в Україну або передавати їх родичам, які відвідують їх.

*“ Ми перекази не здійснюємо. (далі переходить на російську – ред.) Раз на рік приблизно дружина їздить, іноді я їжджу. Ми привозимо гроші родичам, всім іншим. Тут дуже жорстке законодавство. За ним, ти в рік можеш перевести без зайвих питань 10 000 ранд. Це приблизно 700 доларів. Та ще тут дуже жорсткий банк, вони ще десять відсотків комісійних візьмуть. Тобто це, в принципі, нецікаво і невигідно.
(чол., 55-59 р., одружений з українкою)
Оригінал цитати (№73) ”*

“ В мене рідні приїжджають сюди, тому якщо треба, я краще передаю, або я краще сама возила, коли приїжджала. В мене батьки приїжджають кожних пару місяців, тому я через них передаю, щоб не витратити на переказ.

(жін., 30-34 р., одружена з південноафриканцем)

”

Ще один спосіб передачі коштів – за сприяння інших українських мігрантів чи членів їхніх родин. Зазначимо, що офіційні статистичні звітності не відображають таких даних.

“ Насправді ми дуже допомагаємо, якщо хтось їде, то пишемо, що треба передати через один одного і передаємо. Документи, кошти, одяг, якусь гуманітарну допомогу. Ми просто пишемо на групу, наприклад, мої батьки їхали, я казала, що мої батьки їдуть, кому щось передати треба, то є місце, давайте, кажіть. І так само, якщо мені терміново щось треба. Тобто один одному допомагаєм. Насправді так простіше і ми в принципі один одного знаєм, один одному довіряєм.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

Крім того, респонденти розповіли про додаткові труднощі, пов'язані з обмеженнями для обміну валюти. Тобто для того, щоб обміняти південноафриканські ранди на американську чи європейську валюту необхідно надати підстави для такого обміну (наприклад, поїздка за кордон і квиток на літак як підтвердження цього).

“ От хочу я піти й собі там обміняти гроші, то я не зможу їх обміняти. В мене немає такої можливості. Тільки якщо я маю вже квиток і вони бачать, що я кудись збираюся їхати. Тільки якщо в мене є квиток кудись за кордон, вони мені з мого рахунку знімуть гроші і переведуть їх саме чи в долари, чи в євро, чи в що я хочу перевести. <...> Тобто якщо це турист, йому обміняють гроші, якщо ви тут проживаєте, то ви маєте мати при собі квиток, тобто підтвердити те, що вам валюта потрібна.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

Отож загалом є кілька причин, якими пояснюються незначні обсяги грошових трансфертів із ПАР в Україну, серед них: надмірна ціна на послуги фінансових компаній, що зумовлює розширення неформальних шляхів передавання коштів; відсутність потреби для надсилання коштів; відсутність фінансових можливостей для того, щоб ділитися коштами з родичами в Україні.

ЗАЦІКАВЛЕННЯ У ВЕДЕННІ СПІЛЬНОГО БІЗНЕСУ

Здебільшого українці у ПАР виявляють великий інтерес до реалізації спільних підприємницьких ініціатив та ведення спільного бізнесу. Така думка була найбільш поширеною серед респондентів дослідження.

“ Так, я думаю це (ведення спільного бізнесу – ред.) дуже цікаво, це дуже важливо, бо це також сприяє покращенню торговельних відносин між країнами, я думаю, що це важливо.
(чол., 30-34 р., Кейптаун) ”

Проте, ми зафіксували й протилежну позицію, не пов'язану зі сприйняттям українців як партнерів, а лише особистим ставленням респондентки до ведення спільного бізнесу та залучення партнерів загалом, яке ймовірно сформувалося внаслідок негативного досвіду.

“ Абсолютно ні! Ні з ким! Я досить вже мала бізнесу свого, а тим більше, що з кимось. Тут знаєте, є така гра слів. У англійців є така приказка: «It's only one ship you don't go in. It's a partnership» («Є лише одне судно, на яке не треба заходити, – це партнерство» – ред.). <...> Ми ніколи не йшли ні з ким в ніяке партнерство. Якщо не можеш робити сам, роби щось інше, дешевше, що можеш, де можеш покладатися сам на себе.
(жін., 60-64 р., одружена з південноафриканцем) ”

Дехто з опитаних уже займається таким бізнесом, інші – планують розпочати найближчим часом. Зазвичай респонденти готові самі ініціювати реалізацію бізнесових ідей, але є й ті, хто хотіли б долучитися до чужих пропозицій, якщо такі виявляться економічно вигідними.

“ Чоловік моєї сестри відкривав бізнес в Україні. І тут у нього теж свій бізнес. І зараз чоловік мій з ним працює – у нього зараз бізнес в ПАР <...> То мабуть мені би цікаво було більш як для сімейного бізнесу.
(жін., 30-34 р., одружена з українцем) ”

“ Я займаюсь імпортом, експортом. На мене виходять українські виробники і я на даний момент шукаю їм замовників в ПАР. І так само на мене виходять, маю декілька контактів по виробництву вугілля, які мають змогу продавати то в Європу. Тому імпорт і експорт мені дуже цікаво.
(жін., 30-34 р., одружена з південноафриканцем) ”

“ Якщо до мене звернуться з розумною пропозицією; якщо я побачу, що мій час, виділений на це, вартий більше, ніж я отримую за свій час зараз, то я це питання можу розглянути.

(чол., 55-59 р., має декілька бізнес-проектів у ПАР)

Оригінал цитати (№74)

”

Загалом респонденти сходяться на думці, що сприяння відкриттю та розвитку бізнесу й торгівлі серед українських мігрантів у ПАР є вкрай важливим, тому ініціативи **Української асоціації в ПАР** у цьому контексті відповідають їхнім запитам.

“ Бізнес – це дуже важливо, якби наші люди, які б цим займалися... Там навіть в посольстві є, мені здається, одна посада <...> якщо хтось хоче на цей ринок виходити, то ці підприємці мають виходити на нього. Але якби вони виходили на місцевих українців – це теж було б нічого. <...> Я думаю, що цей проект, який зараз іде з Асоціацією, який зараз почався, я думаю, що це найкраще, що може бути.

(жін., 50-54 р., одружена з українцем)

”

Зважаючи на вищезазначене, ми поцікавилися, чи респонденти **підтримують уже наявні бізнесові ініціативи українців у ПАР**, тобто, чи опитані користуються такими послугами. У контексті питання розвитку торгівлі, ми також з'ясували, чи купують українські товари у Південній Африці. У підсумку виявилось, що українські мігранти не часто користуються послугами українських підприємців у ПАР, які на сьогодні вже доступні на ринку. З-поміж тих, якими вони все-таки користуються, були здебільшого перекладацькі, перукарські, косметологічні та медичні послуги.

“ Якщо про мене, то користуюся послугами перекладу. <...> Знаю, що українці користуються медичними, бо у нас тут є лікарі. В мене ще просто такої не було потреби в чомусь там. Користувалася послугами перукаря українського. <...> Користувалися послугами також не для себе, але я замовляла, тур гіда теж українського.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Дуже цікава така інформація, що протягом багатьох років моїм перукарем і дівчинкою, до якої я... Це дві різні людини – перукар і дівчина, яка робила манікюр, вони були обидві з України, обидві з [місто в Україні] і обидві, увага, з вулиць, які сусідні до моєї вулиці.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

Варто наголосити, що респонденти, які не користувалися такими послугами, хотіли б це зробити, а ті, які користувалися, бажають розширення сфер їх надання. Причин, чому українські мігранти бажають отримувати послуги саме від українців у ПАР, є декілька. По-перше, це можливість підтримати підприємців-співвітчизників у ПАР; по-друге, зручність завдяки спілкуванню рідною мовою з людьми, близькими за ментальністю.

“ Мені здається, що ніхто тебе так не зрозуміє з південно-африканців, як українці. Я би хотіла, щоби більше було, знаєте, тих українців у таких сферах якими можна було б користуватися, <...> юридичними, наприклад. Хотілося б отримати консультацію своєю рідною мовою, де ти розумієш все на сто відсотків.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

Утім, ми спостерігаємо й альтернативні думки: одні наголошують на тому, що якість послуги важливіша, ніж країна походження підприємця, а інші взагалі вважають, що українці в ПАР недостатньо кваліфіковані, щоб надавати якісні послуги.

“ Завжди хотілось би підтримати українців і навіть бізнес, але я думаю, що якість роботи, послуг для мене важливіша. Тому в цьому плані я би обирала тих, в кому я би була більш впевнена, що отримаю відповідний сервіс, на відповідному рівні, який мені більш підходить.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

“ Я думаю, просто якщо бути відвертим, рівень українців у таких послугах, на жаль, зараз набагато нижчий, ніж рівень тих людей, чийми послугами я зараз користуюся.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№75)

”

Проте, основна причина, чому українці в ПАР не користуються різними послугами своїх співвітчизників – брак або відсутність інформації про їх наявність та рівень їхньої якості. Наприклад, ми виявили, що деякі респонденти з Преторії вважають, що такі послуги можна отримувати лише у Кейптауні (хоча й тут не всі українці володіють такою інформацією), причім інші мешканці Преторії активно користуються послугами чи купують товари, які виготовляють українські підприємці.

“ Просто таких спеціалістів я не знаю, не чула. Чула що там хтось зголосився, чи може хто знає медичного працівника, зубного техніка, чи... В нас тут в принципі мало є.

(жін, 60-64 р., Кейптаун)

”

“ Поки що всі послуги орієнтовані в Кейптауні. В Преторії я так толком і не знаю багато українців, які це все роблять.

(чол, 45-49 р., Преторія)

”

“ Ми підтримуємо тих, хто робить якийсь крафт. І от щось тобі треба додому купити, то тобі краще купити українське. Кухню українці нам зробили.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

На окрему увагу заслуговують ідеї та вже реалізовані кроки українців у ПАР щодо **ведення економічної діяльності у сфері харчування**, адже цей вид бізнесових ініціатив респонденти згадували найчастіше. Загалом у цій сфері можемо окреслити три основні напрями, хоча не всі з них виявилися економічно успішними:

- приготування українських традиційних страв із метою подальшого збуту;

“ Є дівчата, такі майстрині, які готують. Вони роблять наші українські страви по мірі можливості. Тут є такі базари південноафриканські і ось вони там продають, і завжди рекламують українські наші страви. То в принципі, хто хоче, по можливості собі купує.

(жін., 60-64 р., Кейптаун)

”

- відкриття або плани щодо відкриття ресторанів з українською традиційною кухнею;

“ В мене навіть тут така мрія була відкрити український ресторан. На жаль, такого немає тут ще, але я вважаю, що це потрібно.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

“ Ми з дружиною мали десять років більш-менш успішний ресторан. Коли ми його купили, то намагалися там увести українську кухню – мало не збанкрутували. Тому перспектив зараз (можливо, не так подавали), але я не бачу перспективи ні для української, ні російської, ні для взагалі слов'янської кухні. Вони дуже вузькоскеровані в тому, що люблять і таке інше.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№76)

”

- відкриття закладів громадського харчування різних типів (не обов'язково з традиційними українськими стравами) з організацією українських традиційних вечорів або обідів з українською кухнею.

“ Було дуже приємно: у нас в цю неділю чи суботу був обід – український обід, який організувала місцева винарня. Але власник її українець. І вони орендували місце там, де ми проводили український фестиваль і вони так надихнулися цим, і вирішили зробити український обід.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

Однак, думки опитаних з приводу інтересу до відвідування закладів громадського харчування з українськими традиційними стравами розділилися. Найчастіше, звичайно, респонденти проявляють значний інтерес і вважають, що наявність українських ресторанів у ПАР з українськими стравами – це дуже важливо. Вони готові їх відвідувати і загалом підтримувати такі бізнесові ініціативи.

“ Якби склалось так, була можливість, щоб декілька можливо українців зібрались і вирішили відкрити український ресторан, де б розповсюджувалась українська культура, можливо там з українською музикою, вбранням. Це було б чудово. Я вважаю, що це було б дуже цікаво для місцевих також жителів.

(жін., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

“ От просто прийти і там поспілкуватися з українцями, подивитися, як це все проходить, як на це реагують південноафриканці <...> але знаєте, не так щоб кожного тижня туди ходити.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

Натомість серед опитаних є й ті, хто не вважають, що це потрібно, оскільки самі вдома готують українські страви, тож і не мають потреби відвідувати такі заклади.

“ Наприклад, якщо просто для мене, то у мене чоловік і я, ми українці, і я готую українські страви постійно. Тобто я за ними не дуже, скажем так, не дуже сумую, бо я постійно це роблю. Постійно готую.
(жін., 30-34 р., Кейптаун) ”

“ Це в Кейптауні, але це не в нас, в нас такого нема, що люди виробляють і продають свої продукти (українські – ред.). Але ми такого не купуємо тільки по причині, що не хочу набирати зайву вагу (сміх), тільки тому.
(чол., 60-64 р., Йоганнесбург) ”

ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ПАР

Згідно з офіційними статистичними даними України, впродовж останніх двадцятьох років зовнішня торгівля товарами між Україною та ПАР розвивається з певною хаотичністю (має стрибкоподібний характер), водночас станом на 2018 р. Україна вийшла приблизно на той самий рівень експорту до ПАР, який був у 2008 р. [106] Схожа ситуація у сфері торгівлі послугами [106]. Проте, зіставивши дані динаміки чисельності українських мігрантів у ПАР та суми експорту товарів і послуг з України до ПАР, ми зауважили, що після 2000 р. динамічне зростання міграції супроводжується зростанням експорту, за винятком лише 2019 р. (рис. 7).

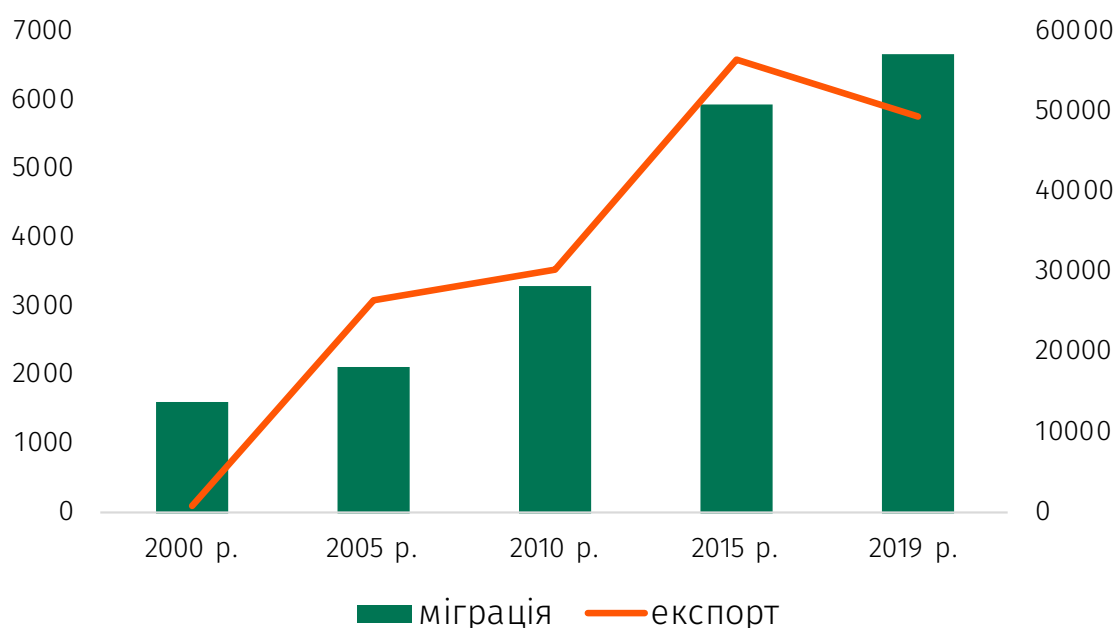

Рис. 7. Динаміка чисельності українських мігрантів у ПАР (кількість осіб), суми експорту товарів та послуг з України до ПАР (тис. дол. США), 2000 – 2019 рр. [60; 106]

Оскільки загалом за період 2000–2019 рр. у структурі експорту з України до ПАР питома вага послуг є значно нижчою, ніж товарів (частка послуг коливається від 15% (2000 р.) до 4% (2015 р.) [106]), сьогодні (у контексті налагодження торговельної співпраці) саме експорт товарів з України до ПАР відіграє ключову роль. Зважаючи на це, в опитуванні ми намагалися з'ясувати, **чи користуються попитом українські товари** серед українських мігрантів у ПАР.

Зі слів респондентів нам вдалося з'ясувати, що у ПАР немає українських крамниць, себто крамниць, де продавали б лише українську продукцію. Головно товари українського виробництва можна знайти у великих супермаркетах. Здебільшого опитані намагаються їх купувати, і якщо є альтернатива, то обирають саме українські, а не південноафриканські товари.

“ Ми в Мельбурні знайшли один український магазин і 2 російських, а тут нема нічого. А! Знайшов пиво у «Четерсі» продають. Це велика група магазинів. Пиво продають безалкогольне [назва української торгової марки], також продають якесь печиво українське. Тут є дівчина, в Преторії із України, то вона імпортує пшеницю з України, борошно, багато чого.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

“ Якщо бачу щось таке від нас, то я купую (сміх), бо то екзотичне, екзотична знахідка, бо нашого, наших продуктів небагато, і виробів небагато. То якщо бачу щось в магазині, то купую.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Дуже пишалися тим, що є в нас українське масло, саме не олія як соняшникова, а саме вершкове. Там написано *Made in Ukraine* (з англ. «Виготовлено в Україні» – ред.). О, наше! Певно, що його хочеться. З мамою на кухні це маслечко вже їж, то розумієш, що це як частина тебе. Чи навіть наші хлопчики бачили, хто цікавиться, бачили наше пиво.

(жін., 40-44 р., Кейптаун)

”

Серед доступних споживачеві українських товарів у ПАР ми зафіксували лише продукти харчування: пшениця та борошно, бобові, крупи (гречка, перлова та манна каші), молочна продукція (сир, масло, згущене молоко), алкогольні та слабоалкогольні напої (горілка, переважно безалкогольне пиво), продукти тваринництва (курятина), солодощі, зокрема печиво. Респонденти також повідомили, що свого часу був імпорт побутової хімії з України, однак тепер ні.

Щодо українських товарів легкої промисловості, то, на думку опитаних, їх у ПАР немає зовсім. Але мігранти знайшли спосіб купувати український національний одяг (вишиванки) онлайн в Україні, а потім за сприяння когось із українців, які їдуть до ПАР, перевозити його.

Не всі респонденти купують українські товари у ПАР. Насамперед це зумовлено тим, що переважно вони не знають, де саме ці товари можна придбати.

“ Як такої продукції української тут немає. Я знаю там що привозять, наприклад гречку. Тут гречка з'явилася зовсім недавно. І вона зелена, не смажена така, як в нас. Але дуже багато українців сумують за нашою такою смаженою гречкою. Тому це просто згадалось, що переписка недавно була (у групі українців у месенджері-застосунку – ред.). І наші всі українці шукали, де її знайти. Але задається її продають росіяни, я так розумію. Тому купують в росіян. Але в принципі як такі українські товари тут не продаються.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Тут мало де продаються українські товари. Якщо пару є, то ті швиденько скажуть на групі: «О, там бачили масло українське, о там бачили якесь печиво». Кожен бере то, скоштує, певно, хочеться свого українського. Мало товарів є з України.

(жін. 60-64 р., Кейптаун)

”

Проте, є й ті, хто вважають, що українські продукти харчування, та й українські товари загалом, є нижчої якості, ніж південноафриканські.

“ Може, вони й хороші, Ви зрозумійте, але порівняно з тим, що тут є, коли порівнюєш, розумієш, що вони погані. Можливо, вони надзвичайно смачні, розумієте? Ось ти купив це, купив це, ти порівнюєш. Я не можу сказати, що воно смачне, але на тлі того, що ми інше купуємо: сирки, масло були смачними.

(чол. 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№77)

”

Результати нашого дослідження показали, що попри відсутність можливостей купувати українські товари у ПАР, респонденти все-таки виявляють велике бажання їх споживати. Насамперед вони згадували про продукти харчування.

“ Купували би, так. Я думаю, в основному це продукти харчування. В принципі, з одягу тут Південна Африка – не страждає. Тому я думаю, одяг можна і тут. Єдине, так це вишиванки, і такий, знаєте, саме наш одяг, який відрізняє нас від південноафриканців. <...> Але такі в основному продукти харчування, то я думаю було би добре, бо дуже часто запитують, наприклад, сало, насіння, гречку. Такі продукти харчування, які саме наші.

(жін., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Так, звичайно, особливо, наприклад, гриби, ікру, таких є дуже багато товарів, які би ми із задоволенням купували. Гречку тому, що вона тут не така, вона тут не обжарена.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

Тож опитані вважають, що існує необхідність започаткування та розвитку торговельного бізнесу між Україною та ПАР, зокрема ввезення українських товарів до ПАР. Цей вид послуг респонденти також часто згадували, коли говорили про ведення спільного бізнесу з українцями.

“ Ми би хотіли, ми пробували тут бізнес робити з Україною... От щось привозити з України сюди, а звідти туди – це було б добре. І знаєте, ці ж місцеві, вони ж мають більше впливу. <...> Одна там з Туреччини возить, друга плаття весільні тоже не з України. А чого б не вивозити з України? Оце мені здається, що отой бізнес-проект, що вони (Українська асоціація у ПАР – ред.) починають, з піар, він дуже правильний і дуже хороший. <...> У всякому разі щось треба пробувати, щось треба робити. Мені вважається, що бізнес – це дуже важливо, якби наші люди цим займалися.

(жін., 50-54 р., одружена з українцем)

”

На основі відповідей респондентів нам також вдалося виокремити **певні перепони**, що існують у ПАР, для ведення торговельного бізнесу з Україною. З-поміж них:

1) консервативний тип споживчої поведінки в ПАР;

“ Я думаю, що ця країна, вона така, вона не відкрита для нового, вона така дуже консервативна. Вони люблять свої речі і вони не дуже люблять щось нове. Тому це такий ризикований бізнес.

(жін., 50-54 р., одружена з південноафриканцем)

”

Однак, судячи з відповідей інших опитаних, цей виклик можна подолати за умови забезпечення регулярної поставки товарів, якість яких не буде погіршуватися з кожним роком. Адже опитані розповідали, що місцеві мешканці часто купували

українські продукти харчування, тому що із часом звикали до них. Проте проблема полягала в тому, що наявність цих продуктів не була постійною або їхня якість погіршувалася. Тому вони висловлювали припущення, що коли забезпечити регулярну поставку товарів належної якості, місцеві мешканці звикнуть і попит налагодиться.)

“*От масло було смачне, але якось воно закінчилося. Тобто нема sustain (з англ. «постійності» – ред.). Очевидно, там у нас немає цих фермерів, які би весь час... Зараз таке погане масло! Ми так скучаємо за тим маслом. Потім тут один час було пиво [назва української торгової марки]. От ми тільки за ним ходили. Ми з чоловіком ходили, але воно вже не продається. Якби ж воно було sustainable...Я не знаю, чому вони не продають. Не думаю, що у зв'язку з тим, що воно не розкуповується, бо те масло розкуповувалося все. <...> Потім народ звик до нього і навіть оці наші свати (місцеві мешканці ПАР – ред.) – вони теж тільки українське купували. Але воно вже щезло. Потім один час були дуже смачні кури з України. Ми за ними спеціально їхали далеко, бо вони хоч пахнуть курми. І теж вони щезли, вже немає.*

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

2) наявність ліцензії на ведення міжнародної торгівлі, що підвищує собівартість товару;

“*Ми от самі возили крупи через мою сестру, а потім вона нам сказала: «Кажуть, що треба спеціальну ліцензію на міжнародну торгівлю. Ніхто тобі не може цього зробити без цієї ліцензії». А вже ті, які цю ліцензію мають, то вони ціни як піднімуть, тоді тобі вже і не вигідно возити.*

(жін., 50-54 р., одружена з українцем)

”

3) низька конкурентоздатність української продукції на міжнародному ринку.

“*Тут якість, де ми купуємо в магазинах (у ПАР – ред.). Навіть взяти наші магазини, недорогі, і коли мій син з сім'єю приїздить сюди (з України – ред.), то цей середній рівень для них дуже високий. Так що навіть я взагалі дивуюся, що десь там в ЄС Україна щось продає. Просто мені цікаво хто, хто зацікавлений в тому? Тому що якість! Дуже велика різниця в якості.*

(жін., 60-64 р., мігрувала до ПАР у 2001 році)

”

Однак, попри те, що серед респондентів існує думка, що якість українських товарів не конкурентоспроможна на світових ринках, поширена також і протилежна позиція – українські товари, зокрема продукти харчування, є значно кращі, ніж південноафриканські.

“ *Наших українських товарів менше, ніж хотілось би. Я знаю, що наша якість в деяких сферах навіть краща. Звичайно мені дуже хотілося б, щоб тут наше було.*

(жін., 40-44 р., Кейптаун) ”

Використовуючи дані Державної служби статистики України, розглянемо детальніше товарну структуру зовнішньої торгівлі України з Південно-Африканською Республікою. Насамперед виберемо товари, чистий експорт яких був додатним у 2019 р., вирахуємо їхню питому вагу в загальній вартості експорту, обравши ті, де цей показник вищий за 0,1%, та проранжуємо їх (Табл. 1).

Таблиця 1

Вибрані товари експорту з України до ПАР, 2019 р. [106]

Найменування продукції	Питома вага у загальному експорті з України до ПАР, %
зернові культури	42,07
жири та олії тваринного або рослинного походження	34,68
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	5,92
продукція борошномельно-круп'яної промисловості	4,45
овочі	2,19
готові продукти із зерна	1,59
інші вироби з недорогоцінних металів	0,46
різні харчові продукти	0,41
цукор і кондитерські вироби з цукру	0,28
одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні	0,27
тютюн і промислові замітники тютюну	0,25
меблі	0,21
папір та картон	0,17
какао та продукти з нього	0,14
літальні апарати	0,14
друкована продукція	0,1
іграшки	0,1

Як видно з Табл. 1, основними товарами, які Україна експортує до ПАР, є зернові культури, жири та олії тваринного та рослинного походження, молоко й молочні продукти, а також продукція борошномельно-круп'яної промисловості. Тобто це якраз ті продукти, про які часто згадували респонденти дослідження. Втім, попри невеликі обсяги, ми все-таки помічаємо й інші товари, про які опитувані не згадували (наприклад, одяг, трикотажні вироби).

Аналізуючи динаміку експорту вибраних товарів за останні десять років (Табл. 2), можна помітити, що цифри істотно коливаються. Це, зокрема, стосується жирів та олії тваринного та рослинного походження (поставки цих товарів скоротилися протягом 2015–2018 рр.); цукру і кондитерських виробів (максимальні обсяги експорту спостерігалися у 2016 р. та 2018 р.). Крім того, є товари, експорт яких істотно зріс (наприклад, продукція борошномельно-круп'яної промисловості демонструє зростання майже у 500 разів), натомість інших – істотно скоротився: наприклад, вартість зернових культур, експортованих з України в ПАР у 2012–2013 рр., майже у сім разів вища, ніж у 2019 р.

Таблиця 2

**Динаміка експорту вибраних товарів з України до ПАР,
вартість, тис. дол. США, 2011 – 2019 рр. [106]**

	2019 р.	2018 р.	2017 р.	2016 р.	2015 р.	2014 р.	2013 р.	2012 р.	2011 р.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	2 627,3	7 142,9	3 505,5	324,5	791,9	721,0	390,2	122,6	–
овочі	972,5	790,9	1 201,8	2 922,0	905,3	398,4	895,7	783,6	211,0
зернові культури	18 671,5	12 821,1	58 752,8	40 426,3	49 705,3	69 064,9	125 295,9	100 544,2	391,5
продукція борошномельно-круп'яної промисловості	1 974,8	460,8	361,0	97,7	77,4	12,6	4,4	4,6	–
насіння і плоди олійних рослин	395,6	369,9	65,5	13,7	1,1	24,6	–	–	14,3
жири та олії тваринного або рослинного походження	15 390,4	487,5	879,9	–	551,6	10 874,0	9 211,8	42 569,8	41 455,5
цукор і кондитерські вироби з цукру	123,7	2 405,0	955,5	2 856,5	–	14,8	34,0	–	–

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
готові продукти із зерна	707,8	666,5	546,1	786,7	25,0	20,7	0,1	8,6	15,3
тютюн і промислові замітники тютюну	110,1	–	–	–	0,4	0,6	2,1	–	–
вироби з недорогоцінних металів	204,5	144,9	81,8	99,3	53,6	61,1	85,9	109,8	92,6
меблі	93,2	35,7	38,2	13,8	–	–	–	0,2	–
іграшки	45,4	94,4	240,3	23,8	–	3,7	9,2	4,6	4,2

Отже, офіційна статистика підтверджує слова респондентів, які розповідали, що українські товари то з'являються, то зникають із прилавків супермаркетів у ПАР.

Щодо товарів, про які опитані не розповідали, однак вони наявні у статистичних даних, то, по-перше, їхні обсяги незначні, по-друге, є товари, які лише починають з'являтися на ринку ПАР. Окрім того, немає інформації про міста призначення цих товарів, через що ми не можемо зіставити ці дані з містами проживання респондентів дослідження.

Щодо алкогольних та слабоалкогольних напоїв, про які говорили респонденти дослідження, то у 2019 р. вартість імпорту алкогольних та безалкогольних напоїв з ПАР до України перевищила експорт майже у 12 разів, а сальдо торгівлі цими товарами для України було від'ємним протягом 2011–2020 рр., водночас протягом 2013–2016 рр. Україна взагалі не експортувала таких товарів до ПАР [106]. Факт зникнення цих товарів із прилавків магазинів підтвердили у своїх розповідях респонденти дослідження.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на географічну віддаленість між Україною та Південно-Африканською Республікою, українські мігранти в ПАР намагаються зберігати та розвивати зв'язки між обома країнами. Важливу роль у цьому процесі відіграють не лише громадські організації українців, але й українські дипломатичні установи у ПАР, які, на думку респондентів, є основними осередками гуртування української етнічної спільноти.

Реалізацію культурних зв'язків з Україною переважно забезпечують Українська Асоціація у ПАР та Посольство України у ПАР.

Небажання або брак часу, а також велика відстань до міста проведення заходів – основні причини, чому українці не долучаються до культурних подій у ПАР. Однак, варто наголосити, що навіть серед тих, хто фізично не бере участі, є ті, хто надають фінансову та іншу матеріальну допомогу для організації таких подій.

З-поміж заходів, у яких українські мігранти в ПАР найбільш зацікавлені брати участь, можемо виокремити: українські фестивалі та концерти, відзначення державних свят (наприклад, Дня незалежності України, Дня Конституції) та вшанування історичних подій (як-от, День пам'яті жертв Голодомору), міжнародні спортивні події чи змагання за участі українських спортсменів, гуманітарні проєкти. Дещо менше інтересу респонденти виявляли до участі у відзначенні релігійних свят, що зумовлено особливостями їхніх релігійних переконань. Щодо відвідування показів українських кінофільмів підкреслимо, що у цьому найменше зацікавлені: ті, хто надає перевагу читанню книжок; ті, кому не подобається український кінематограф; ті, кому байдуже до українських кінофільмів або ті, хто вважають українські кінофільми емоційно складними й депресивними. Виставки українських митців і літературні заходи користуються найменшою популярністю серед респондентів. Натомість участь у конкурсах, флешмобах та гуртках української культури хоч і не дуже приваблює безпосередньо самих опитаних, однак вони вважають, що такі ініціативи були б дуже корисні для українських дітей у ПАР.

Утім, **взаємодія українських мігрантів з Посольством України у ПАР** відбувається не лише з метою долучення до культурно-мистецьких та просвітницьких заходів чи відвідування українознавчої суботньої школи для дітей мігрантів, але й для отримання консульських послуг та участі у виборах до органів державної влади України.

Крім вищезазначених функцій, опитані очікують від дипломатичної установи України виконання й інших завдань, зокрема: підтримки українців у різних ситуаціях, надання юридичної допомоги українським мігрантам, сприяння підприємницьким ініціативам українців. Проте респонденти по-різному оцінюють свій досвід взаємодії з Посольством, що залежить від якості одержаних послуг, періоду звернення та людського чинника.

Українці в ПАР демонструють низький рівень виборчої активності, що зумовлено як об'єктивними (недостатньою кількістю виборчих дільниць і неможливістю реалізації цього права в інших містах, окрім Преторії), так і суб'єктивними (скептицизм щодо власного впливу на чисельність голосів і зневіра в українських політиках) обставинами. Натомість основними мотивами участі у виборчому процесі є відчуття громадянського обов'язку перед Україною, наявність української національної ідентичності, віра у краще майбутнє, вболівання за Україну та українців, нагода поспілкуватися з українцями.

У контексті соціальних зв'язків українських мігрантів у ПАР з Україною варто зазначити, що респонденти відчують значну потребу в постійному спілкуванні з українцями, що живуть в Україні. У сучасних умовах новітні технології та електронні ресурси допомагають їм у цьому. Крім того, опитані регулярно відвідують Україну не лише з метою полегшення адміністративних питань (оформлення документів, візові питання тощо), а й (передусім) задля спілкування з рідними та близькими, знайомства дітей з родиною, Батьківщиною та збереження їхнього зв'язку з Україною. Ба більше, ми виявили, що респонденти мають психологічну необхідність відвідувати Україну. Проте є й ті, хто не мають змоги робити це регулярно через сімейні обставини в

ПАР, станом здоров'я, специфікою здійснення бізнесу чи працевлаштування, боязнь призову до Збройних сил України.

Натомість візити українців до ПАР відбуваються рідко, що перш за все зумовлено високою вартістю квитка, довгими та виснажливими перельотами, наявністю візових бар'єрів і браком інформації чи стереотипними уявленнями про ПАР в Україні.

Окрім регулярних візитів, значну роль у збереженні соціальних зв'язків відіграє інтерес до подій в Україні, який респонденти виявляють досить активно (особливо в політичній та економічній сферах). Адже він, за твердженнями опитаних, спричинений відчуттям належності до України, співпереживанням із родичами, які живуть в Україні, а подекуди бажанням самих респондентів повернутися в майбутньому на Батьківщину. Тому вони іноді більше цікавляться подіями, що відбуваються в Україні, ніж новинами ПАР. Серед тих, хто не стежить за подіями в Україні, є: ті, які мають специфічне ставлення до новин загалом; ті, кому надмірна зайнятість і нестача часу не дозволяють цього робити; ті, хто не відчуває зв'язку з Україною і не вбачає в ній свого майбутнього.

Крім того, ми з'ясували, що найпоширенішими джерелами отримання такої інформації є широке коло інтернетних ресурсів (соціальні мережі, агрегатори новин, українські та міжнародні новинні сайти й телемережі, українські телеканали й радіо), а також родичі, які проживають в Україні. Попри те, що існує декілька причин вибору тих чи інших ресурсів, найбільшого значення опитані надають саме довірі. Здебільшого вони кажуть, що довіряють британським та американським ЗМІ, а також намагаються підходити до оцінки інформації доволі критично й аналітично: переглядають декілька джерел та аналізують отриману інформацію, зважають на те, хто є власником певного телеканалу (йдеться головню про українське телебачення).

Стосовно інших українців у ПАР, про яких говорили опитані, можемо виокремити ще дві основні тенденції:

- 1) українці часто дивляться російські телеканали, оскільки вони входять до стандартного пакету кабельного телебачення;
- 2) оскільки в ПАР багато українських мігрантів проживають в етнічно змішаних шлюбх, у виборі джерел ЗМІ важливу роль відіграє етнічна належність членів їхніх сімей та їхнє оточення.

Варто зазначити, що думка опитаних щодо наявності в ПАР дезінформації про події в Україні та її впливу на населення теж не була однотайною: одні вважали, що цього не простежуються; другі, – що дезінформацію активно пропагує російська сторона, застосовуючи для цього різноманітні засоби; треті, – що дезінформацію поширюють як російські, так і українські медіа. Притому респонденти зазначали, що інформаційний вплив можна також забезпечувати шляхом культурної дипломатії, і що це сьогодні успішніше реалізовує Україна, а не Росія.

Економічні зв'язки між Україною та ПАР сьогодні репрезентуються головню зацікавленістю українських мігрантів у спільному бізнесі в ПАР та налагодженні

торговельної співпраці між обома країнами, адже фінансові потоки, зокрема у формі грошових переказів з ПАР до України, є незначними. Зважаючи на специфіку міграційної поведінки українців у ПАР та причини, що пояснюють невеликі обсяги трансфертів (зокрема, надмірна ціна на послуги фінансових компаній, яка зумовлює розширення неформальних шляхів передачі коштів; відсутність потреби у перерахуванні грошей в Україну; відсутність фінансових можливостей у мігрантів ділитися коштами з родичами в Україні), ймовірність зростання фінансових потоків з ПАР до України є низькою.

Натомість респонденти виявляють великий інтерес до здійснення спільного бізнесу в ПАР: дехто з них уже цим займається, інші – планують розпочати. Серед наявних бізнесових ініціатив, які розвивають українці в ПАР, можемо виокремити надання перекладацьких, перукарських, косметологічних і медичних послуг. Однак найпоширенішими є послуги у сфері громадського харчування, які пов'язані як із приготуванням страв удома задля подальшого збуту, так і відкриття ресторанів та інших закладів громадського харчування, зокрема й з українською традиційною кухнею. Утім, станом на період опитування українські мігранти не надто активно користувалися послугами українських підприємців у ПАР, що зумовлено насамперед низькою пропозицією на ринку та браком інформації про їхню наявність. Причём опитані переважно висловлювали бажання підтримувати такі бізнесові ініціативи, розцінюючи їх як спосіб допомоги співвітчизникам. Також вони пояснювали це тим, що під час отримання різних послуг їм зручніше спілкуватися з ментально близькою людиною рідною мовою. А втім, були й ті, хто не виявляли такого зацікавлення, вважаючи, що українці в ПАР є недостатньо кваліфіковані, щоб забезпечити належну якість сервісу.

Налагодження та розширення торгівлі між Україною та ПАР – одна з найбільш згадуваних бізнесових ініціатив в інтерв'ю з респондентами. Її, на думку інформаторів, варто розвивати, залучаючи представників Посольства України в ПАР, а також громадських організацій цього напрямку.

З-поміж уже доступних споживачеві українських товарів на ринку Південної Африки ми виявили лише продукти харчування, зокрема пшеницю, борошно, крупи, бобові, молочну продукцію, алкогольні та слабоалкогольні напої, деякі продукти тваринництва та солодощі. Узагальнюючи відповіді респондентів, можемо окреслити основні проблеми споживачів української продукції в ПАР: відсутність українських магазинів, де б продавали винятково українську продукцію; брак інформації про наявність українських товарів у мережевих великих супермаркетах; нерегулярні поставки товарів; погіршення якості певного виду продукції. Крім того, думки опитаних дозволяють нам виокремити перепони для експорту українських товарів до ПАР: низький попит на них (насамперед із боку місцевого населення), спричинений консервативним типом споживчої поведінки населення та неконкурентоспроможною якістю українських товарів на ринку ПАР; наявність ліцензії та додаткових фінансових витрат для здійснення міжнародної торгівлі, що підвищує собівартість продукції.

Отже, українські мігранти у ПАР намагаються утримувати та розвивати зв'язки з Україною майже в усіх сферах. Найбільшою мірою вони зберігають соціальні зв'язки, а також виявляють інтерес до налагодження бізнесу, економічної співпраці й торгівлі між Україною та ПАР. Попри низький рівень виборчої активності, українці Південної Африки цікавляться подіями (насамперед політичними та економічними), які відбуваються в Україні. Важливе значення має розвиток культурних зв'язків з Україною та інтерес опитаних до участі в культурно-просвітницьких чи спортивних заходах або фінансово долучатися до підтримки їх.

Розділ 6

ВІЗІЯ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНЦІВ ТА ЇХНІХ ОБ'ЄДНАНЬ У ПАР

Візія майбутнього респондентів дозволяє зрозуміти як розвиватиметься українська спільнота у Південно-Африканській Республіці та у якому напрямку вона рухатиметься далі. Тому одним із завдань дослідження було виявити бачення власного майбутнього опитаних у ПАР і щонайважливіше – майбутнього української спільноти. Безперечно, це завдання частково стосується й питання зворотної міграції українців.

ВІЗІЯ ОСОБИСТОГО МАЙБУТНЬОГО

Питання особистого майбутнього для декотрих респондентів виявилось доволі складним, тому вони не змогли дати однозначної відповіді. Частина з них вважає, що політична ситуація у ПАР стає дедалі менш вигідною для білого населення, яке там проживає. Саме тому типовою для їхніх відповідей була риторика «жити нинішнім днем». Ба більше, для деякого з респондентів це питання є психологічно складним, адже з огляду на певні обставини вони вже не можуть повертатися в Україну, проте й не хочуть залишатися у ПАР.

“ О, то саме таке питання, на якого я відповіді і не можу толком дати, бо я його не уявляю. Я живу ось сьогодні, не хочу думати про завтра. Бо тут так добре приїхати, відпочити, якийсь час побути, але своє майбутнє я тут важко уявляю. Не дай боже мені залишитися одній, не дай боже. І вдома в мене вже немає домівки, бо мої батьки помирали, як я вже після смерті батьків поїхала. Я приїжджаю додому, я зупиняюся у свого брата. І там вже я розумію, я вже як би 20 років як поїхала і там вже я чужа. Моє серце рветься, тому на це питання я відповіді не можу дати. Я не хочу про нього думати. Як починаю думати починаю плакати, бо я не знаю насправді свого завтрашнього дня, де і яким воно буде.

(жін., 60-64 р., мігрувала на початку 2000-х років)

”

“ *Нормально, яким я його уявляю (майбутнє – ред.)? Ну як? Таким самим, як моє сьогодні. Я не можу відповісти на це питання. Просто зараз мене... Тобто ті проблеми, які у мене тут є, наша сім'я навчилася вирішувати, ми їх вирішуємо в міру надходження і нам більш-менш тут затишно і нормально. Майбутнє? Я не маю мрії про далеке світле майбутнє. Мене більше хвилює стабільне сьогодні.*
(чол., 55-59 р., Кейптаун)

Оригінал цитати (№78)

”

Утім, нам усе-таки вдалося виокремити та систематизувати відповіді респондентів щодо їхнього бачення свого майбутнього, розподіливши за критерієм **короткострокової** та **довгострокової** перспективи.

У короткостроковій перспективі майбутнє в уявленні опитаних здебільшого пов'язане з Південною Африкою. Для тих, хто перебуває в цій країні протягом 1-2 років, найближче майбутнє – це спосіб адаптації та інтеграції в нове суспільство.

“ *Уявляю великим і світлим (майбутнє – ред.). Не знаю, як складеться. Позитивно. Не можу сказати негативно. Позитивно уявляю. Конкретного не можу нічого сказати. Можу сказати, якщо я влаштуюся фінансово, соціально, буду мати роботу, якийсь там досвід, яесь спілкування поза родинним колом, яось, як ви кажете, інтегруюсь повноцінно в суспільство – то, я думаю, буде набагато краще.*

(жін., 30-34 р., мігрувала у 2014 році)

”

Багато опитаних зазначали, що в найближчі декілька років їхнє **життя практично не зміниться** – майбутнє буде таким, як теперішнє (залишиться та сама робота й місце проживання тощо).

“ *Так (я не планую тут довго залишатись – ред.). Якщо, наприклад, найближче майбутнє, то я думаю, що нічого в нашій ситуації не зміниться. Це, знаєте, для мене ще чекати як мінімум роки три для отримання постійного місця проживання, щоб я могла працювати. Для чоловіка – це той самий бізнес, який він зараз веде. В дитини – школа. То я не думаю, що щось зміниться найближчими роками. Але, щоб бачити себе, що я тут проживаю усе життя, я не бачу.*

(жін., 30-34 р., одружена з українцем)

”

Частина респондентів зазначили, що мають конкретні плани щодо власного життя в ПАР та налаштовані їх реалізувати найближчим часом. Зокрема, йдеться про розвиток власних бізнесових проєктів чи долучення до громадської діяльності.

“ Майбутнє в ПАР? Я хочу запустити декілька проєктів. Один з проєктів – це відкрити школу класичного музичного виконання фортепіано, але скопіювати її з наших традицій. Бо тут (у ПАР – ред.) трохи по-іншому. Щоб залишити тут після себе «legasy» (спадок – ред.) (сміх), щось таке після себе залишити українське. Хочу трохи змінити систему освіти, внести щось таке, як є в нас, а тут немає. <...> Брати участь в торгівлі між країнами, тобто привозити сюди якісь українські продукти або послуги. І теж привозити в Україну щось гарне звідсіля.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

Варто також зауважити, що декотрі опитані планують залишитись у ПАР у найближчі роки винятково заради заробітку, аргументуючи це тим, що тут кращі фінансові можливості.

“ В ПАР дуже класно, що в порівнянні з Україною тут набагато краще із зарплатою перших три-чотири роки, через те я поки що тут. Але в ПАР загалом зараз все йде вниз. Роботодавці масово звільняють робітників, ВВП на душу населення падає, тобто економіка в дуже поганому стані. Міжнародні інвестори виходять з країни, заходять тільки китайці. Тому я вважаю, що довгостроково мені тут не буде добре, але в короткостроковій перспективі мені буде добре, тому що через те, що багато інженерів виїжджають, я на початку кар'єри можу отримати дуже гарний досвід і багато чого. Ну і в Україні це теж гарно в інженерній сфері, але в мене тут зарплата буде набагато більша, ніж в Україні на початку кар'єри.

(чол., 20-24 р., Преторія)

”

У **довгостроковій перспективі** здебільшого респонденти не пов'язують свого життя у Південно-Африканській Республіці, адже в далекому майбутньому планують змінити місце проживання та переїхати в іншу країну, наприклад, Канаду, Австралію, США чи країни Європи. Частина опитаних також зазначили, що можливо повернуться в Україну.

“ Я не вважаю, що Південна Африка – це країна, в якій я бачу велике майбутнє навіть для себе чи для своєї дитини. Тобто якийсь час поки так, але щоб отримати громадянство прям – не бачу.

(жін., 30-34 р., одружена з українцем)

”

“ Ми плануємо в ПАР купити помешкання для себе і залишити це на майбутнє як своє місце для того, щоб приїжджати, відпочивати тут десь три-чотири місяці на рік. Відкрити, можливо, свою туристичну компанію ми хочемо тут. Але, чесно кажучи, на довгий термін, якщо я скажу, що через 15-20 років, то я не думаю, що ми будемо тут повністю засновані. То ми хочемо розділитися між Україною і ПАР якийсь період. А на довгий термін, то, можливо, хочемо в Канаду переїхати.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

Основними ж **причинами**, через які опитані не унеможливають переїзд у майбутньому до іншої країни, здебільшого є:

- наявна політична ситуація у ПАР;
- високий рівень злочинності;
- спад економіки країни;
- плани дітей (наприклад, проживання чи навчання в Україні, Європі, США тощо).

“ Ще років зо два протримаюся. Треба звідси валити. Просто країна не йде туди, куди я вважаю за потрібне. Ну і вже вік, уже треба дітей, жінку шукать, розумієте, тут кидати свій якір, щоб осісти – теж не варіант. Ну, особисто мені. Кожному по-різному, особисто я думаю, що я тут довго не залишатимуся.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№79)

”

“ ПАР – це міна сповільненої дії. Не знаєш, коли тут криміногенна ситуація... фермерів вбивають, було біля Кейптауна. Сім'ї убивають всі з дітьми. Не знаю, коли вона вибухне, ця міна. Живемо і живемо. В Україну... ну в Україну не знаємо, чи зможемо повернутися чи ні. А так є Австралія, є Ізраїль. А тут живемо сьогоднішнім днем. Живемо сьогодні, помолився Богу, сказав «дякую, що залишився живий».

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

МАЙБУТНЄ ДІТЕЙ

Вище ми частково згадували, що бачення майбутнього опитаних іноді переплітається й з уявленнями про майбутнє їхніх дітей. Зокрема, це пов'язано з переїздом до іншої країни. Ми зауважили вплив віку дітей українців на їхні уявлення про майбутнє, а тому на цій основі класифікували виявлені тенденції. Підкреслимо, ми описуємо уявлення саме тих респондентів, чії діти або народились, або ж змалку зростали у ПАР.

Опитані, які мають дітей дошкільного віку, наголошували, що в найближчому майбутньому вони планують залишитися у ПАР. Проте, частина з них зазначила, що в далекій перспективі вони хотіли б, щоб їхні діти навчалися в Україні. Зазначимо, що зазвичай так висловлювалися ті респонденти, які емігрували до ПАР порівняно нещодавно і приблизно знають про сучасну якість освіти в Україні.

“ Я думаю, що моя дочка тут (в ПАР – ред.) буде проживати. То, що вона буде усвідомлювати, що в неї дві національності – це точно. Я, наприклад, порівнюю свою освіту із місцевою освітою. Ми більш загально розвинуті. Вони трохи обмежені своїм регіоном. <...> Так що, наприклад, я би хотіла, щоб моя дочка поїхала навіть в ту ж Україну чи ще куди, щоб розширити кругозір. Бо місцевої освіти тут, мені здається, недостатньо.

(жін., 30-34 р., має дитину дошкільного віку)

”

“ В ближчій (перспективі – ред.) не знаю, а в довгостроковій, як я казав, що він (син – ред.), коли виросте, то я хотів би щоб він навчався в Україні, десь у Києві, на його вибір на кого. Я, певне, буду жити тут з дружиною. Бо тут, власне, маємо і дім, і машину, то важко буде переїхати до України. То, я думаю, що ми тут і залишимося, а син – не знаю – то все од нього буде залежати.

(чол., 35-39 р., має дитину дошкільного віку)

”

Водночас респонденти, чиї діти ще **не досягли повноліття**, виразніше уявляють їхнє майбутнє. Переважно опитані зазначали, що планують залишатись у ПАР, допоки син або дочка не завершить навчання у школі. Але надалі їхнє життя залежатиме від рішення самих дітей – продовжувати навчання у ПАР чи в іншій країні.

“ Поки вона (дочка – ред.) не закінчить школу (їй ще 4 роки в школі вчитися) – ми тут будемо жити, а далі, як вона... Мені країна подобається ПАР. Я, можливо, тут буду. В мене плани набагато довші. По дитині – як вона захоче. Якщо вона захоче, їй потім в університеті вчитися. Скоріше за все, це буде в Європі. Ще пару років. Потім вона поїде в Штати повчитися. А де далі буде жити – сама вирішить. <...> Я думаю, що влітку я буду жити, можливо, там, а коли буде зима в Європі – буду в ПАР повертатися. Мене влаштовує цей варіант – півроку проживання тут, півроку проживання там. Доки дитина на виросте.

(чол., 40-44 р., має дитину підліткового віку)

”

“ Ви знаєте, [ім'я дочки], загалом, не хоче вчитися в Південній Африці в університеті. У школі їй подобатися, і вона до неї звикла, і освіта хорошої якості, але вчитися вона хоче за кордоном. Я б залюбки, хоча я не досягла цього рівня фінансової незалежності, та мені робота цікава, і я б продовжувала працювати. Але сенс мені залишатися у ПАР, якщо дитина хоче до Європи, і всі мої батьки в Україні. Ну, немає сенсу, я б усе-таки спробувала знайти роботу в Україні.

(жін., 45-49 р., має дитину підліткового віку)

Оригінал цитати (№80)

”

Натомість батьки, діти яких **лише досягли повноліття**, планують іще певний час провести разом із ними у ПАР. Основною причиною такого рішення є недостатня самостійність дітей.

“ Думаємо, що, може, наш син жениться, то ми йому віддамо будинок. Ну, ми і так віддамо йому, і вже все віддамо. Ми б хотіли, щоб він тут залишився, а самі дуже хочемо повернутися (в Україну – ред.). Ну, поки що не можемо. Його треба ж зараз вчити. А я поспробувала раз один їсти не приготувати, то він просто ліг спати. Сам нічого не хоче робити. <...> От наші плани зараз відвечити нашого сина, а потім повертатися.

(жін., 50-54 р., має вісімнадцятирічну дитину)

”

Щодо **дітей вікової категорії 25+** батьки не в змозі передбачити, що ті планують у майбутньому. Оскільки останні вже дорослі, опитані не можуть вплинути на їхні рішення чи плани. Крім того, частина респондентів згадували, що їхні діти з певних причин переїхали до Європи, Австралії тощо. Тобто вони вже не живуть у ПАР.

“ Донька, вона буде вирішувати сама, залишатися тут (у ПАР – ред.), якщо захоче, чи повертатися разом з нами в Україну. Взагалі, ми не знаєм, як воно може бути. Надіємось на краще. Але, як воно буде, ми не знаєм. Я не можу на це питання дати точну відповідь.

(жін., 55-59 р., має дитину вікової категорії 25+)

”

“ В мене дочка – громадянка Австралії. <...> Дочка не хотіла тут жити. П'ятнадцять років живе вже в Австралії, в Мельбурні.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

ПОВЕРНЕННЯ В УКРАЇНУ

Ми виділили три групи опитаних відповідно до їхнього бачення та планів щодо повернення на батьківщину:

- 1) ті, хто зацікавлені чи планують повертатися в Україну;
- 2) ті, хто не унеможливають повернення в далекому майбутньому;
- 3) ті, хто не хочуть і не планують повертатися.

Під час аналізу ми виявили певні взаємозв'язки між бажанням/небажанням опитаних повертатися в Україну й **чинниками, поданими нижче** (проранжовано від особистісних до більш загальних факторів).

1. Рівень інтегрованості у суспільство ПАР. Ми помітили, що менш інтегровані люди більше схильні покинути країну. У такому разі найбажанішим та найвідповіднішим місцем для переселення є країна походження.

“ Так (планую повертатись – ред.). Я не дуже інтегрований (до нового суспільства – ред.) і вважаю, що ніколи повністю інтегрованим не буду. Тобто до якогось віку заради заробітку це можна терпіти, але це не те, від чого я отримую задоволення. Звичайно, якщо б я міг в середовищі, в яке я повністю інтегрований, в якому мені повністю комфортно... А це так склалося, що це Україна, звичайно, хотілося б приїхати назад.

(чол., 35-39 р., відчуває себе погано інтегрованим у суспільство ПАР) ”

2. Сімейний стан опитаних. Насамперед важливим цей чинник є для одружених. Для етнічно змішаних сімей повернення в Україну є доволі складним або ж навіть неможливим. Багато опитаних зазначали, що життя в Україні буде проблематичним для їхньої дружини чи чоловіка. Це стосується як мовного бар'єру, так і можливостей працевлаштування тощо. Втім, є й винятки. Водночас для моноетнічних сімей (обидва члени сім'ї є українцями) повернення на батьківщину в майбутньому є реалістичнішим.

“ На даний момент, повертатися (в Україну – ред.) бажання мало. Пізніше – не знаю. Просто якщо повертатися – це треба ж з чоловіком, це треба, щоб в нього були якісь можливості працевлаштування. Мені здається, що йому буде це складно, навіть мені самій. В теперішній ситуації тим більше складно.

(жін., 30-34 р., одружена з південноафриканцем) ”

“ Ми (з дружиною – ред.) навіть розглядали, щоб в Україну переїхати, але там у нас зима і мовний бар'єр, то не знаю, навряд чи переїдемо. Але розглядали таку пропозицію.

(чол., 35-39 р., одружений з південноафриканкою) ”

“ Насправді в нас зараз це питання дуже гостро стоїть з чоловіком. Ми би хотіли переїхати на Україну. Звісно, хотілося б, щоб трошки ситуація в Україні поліпшилась. А чому переїхати? Бо, в принципі, як для нас, так як ми двоє українці, дитина в нас теж спілкується українською, для нас це дім, знаєте. Приїхати додому, де ти все знаєш. Де ти все розумієш. Де тебе всі розуміють.

(жін., 30-34 р., одружена з українцем)

”

3. Національна ідентичність опитаних. Як ми вже зазначали, декотрі респонденти вважають себе і південноафриканцями й українцями одночасно, оскільки значну частину життя вони прожили в іншій країні. Ці респонденти не планують повернутися в Україну, оскільки ПАР уже стала для них другою домівкою. Водночас українська національна ідентичність опитаних певною мірою впливає й на їхнє бажання зворотної міграції. Окрім того, дехто з респондентів, які вважають себе космополітами, не прив'язують своє життя до конкретної країни, тому не унеможливають свого повернення в Україну.

“ Я, коли приїжджаю в Україну, коли взимку ми їздимо, бо тільки тоді ми можемо їздити, то коли приїжджаємо в червні на місяць, і коли місяць цей закінчується, то вже хочеться сюди повернутися. Тридцять років прожили.

(чол., 60-64 р., вважає себе українцем та південноафриканцем водночас)

”

“ Так, звичайно. Ми плануємо повернутися (в Україну – ред.). <...> Тому, що це наша батьківщина. І, як кажуть, «де народився, там і пригодився». Якщо глибше, скажу так, я б не хотіла, хай це виглядає трошки сумно, щоб мої кості лежали в чужій землі. Я хочу, щоб вони були в Україні. В рідній землі. Це все песимістично, але це правдиво. Хочеться лежати в своїй землі. Щоб приходили на могилку рідні в дні поминальні. Це одна причина. А ще все-таки хочеться додому. Все-таки «скільки вовка не корми, а він все в ліс дивиться». Є така приказка. Так що це особисто моя думка, моя і мого чоловіка. А інші люди, можливо, по-різному.

(жін., 55-59 р., вважає себе українкою)

”

“ Ми не хочемо жити постійно в одній країні, ми хочемо свободи, бути вільними для пересування по світу, то є наш оптимальний варіант на майбутнє.

(чол., 30-34 р., вважає себе космополітом)

”

4. Умови життя в Україні. Часто опитані наголошували, що хотіли б повернутись на батьківщину, але якщо там відбудуться певні зміни. Це стосується насамперед:

- **економічного розвитку.** Здебільшого опитані вказували, що в Україні рівень економічного розвитку є значно нижчим, ніж у ПАР. Саме через це вони не планують повертатися в Україну;

“ Не хотів би (повертатися – ред.). Тому що фактично в Україні зараз, відтоді коли я поїхав, нічого сильно і не змінилося в кращу сторону. Можливо, навіть в гіршу, якщо враховувати мою спеціальність. Мою галузь (медичну – ред.).

(чол., 45-49 р., мігрував у 2004 році)

”

- **законодавства.** Декотрі респонденти зазначили, що їх не влаштовують певні аспекти у чинному законодавстві України (наприклад, легалізація одностатевих шлюбів). Через це вони не можуть повернутися в Україну. Втім, ми виявили випадки, коли умови в Україні є навпаки сприятливими для зворотної міграції респондентів. Це зазвичай пов'язано із пенсійним законодавством. За словами опитаних, набагато кращі умови для пенсіонерів є в Україні, аніж в ПАР. Саме тому вони зазначили, що планують повернутись в Україну, коли досягнуть пенсійного віку;

“ Я не думаю, розумієте, основна причина, що я не можу, бо наш шлюб в Україні, на жаль, поки ще не признається, тому говорити про переселення в Україну я поки не можу. То якби це питання вирішилось, то ми би, в принципі, були зацікавлені, але не на постійно, не на постійно, я не хотів би бути 12 місяців року в Україні. Але то, в принципі, пов'язано з тим, що ми не можемо разом проживати там, бо шлюб не визнається.

(чол., 30-34 р., перебуває в одностатевому шлюбі)

”

“ Повернутися обов'язково. Це наш такий обов'язковий... Ми вже як поїхали, ми думаємо на пенсію повернутися. Ну пенсія трошки пізніше, але ми коли вже приїхали, то у нас вже було з чоловіком по 25 років стажу. Ми там завжди працювали не то, що... Тобто, можливо, ще й через 10 років чи через 5 ми станемо частиною Європи. І пенсія підвищиться.

(жін., 50-54 р., одружена з українцем)

”

- **політичної ситуації в Україні.** Частина опитаних не задоволена політичним становищем та владою в рідній країні, тому не планує повертатись туди допоки ситуація не зміниться.

“ У нас там (в Україні – ред.) нічого не змінюється і я не сильно хочу щось там змінювати. Ну як, хочу, але, напевне, вже молодше покоління має це робити або принаймні старше, ну незрозуміло, що там зараз при владі. Поки що тут комфортно.

(чол., 25-29 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№81)

”

5. Можливості працевлаштування в Україні. Зазначимо, що цей чинник дещо перегукується з попереднім. Багато респондентів не проти повернутися в Україну за умови, що вони зможуть реалізувати себе на тому самому рівні, що й у ПАР. Особливо акцентували на цьому ті, хто має дітей, адже для них питання забезпеченості є надзвичайно важливим.

“ Ну дивіться, якщо я матиму такі самі можливості в Україні, які маю тут (такий самий спосіб життя, як тут веду) я завтра повернуся. Але, на жаль, це поки що, за моїми особистими, як вам сказати, оцінками, неможливо.

(чол., 30-34 р., працює у банківській сфері)

Оригінал цитати (№82)

”

“ Насправді, я ж кажу, і тут (у ПАР – ред.) є свої проблеми і в Україні є свої проблеми. На даний момент в Україну я поки що не планую. Насправді в мене для дитини зараз тут більше можливостей, мені здається. А далі вже час покаже. Зараз я не знаю, якщо я приїду на даний момент, що я почну робити. Чогось мені так здається, щоб зараз переїхати в Україну, щоб гарно там осісти, треба купу грошей. Спочатку для старту, чомусь мені так здається. І мені здається, зараз можливостей на даний момент мало. Так життя привело, що багато людей покинуло, і насправді це дуже-дуже болюче питання.

(жін., 30-34 р., має власний бізнес)

”

Зауважимо, що ми перелічили **усі можливі чинники**, про які говорили респонденти та які можуть вплинути на їхнє бажання повертатися в Україну чи ні. Проте, важливо зазначити, що на остаточне рішення опитаних може впливати як один фактор, так і декілька водночас.

ВІЗІЯ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Не менш важливим, на нашу думку, є питання розвитку української спільноти у Південно-Африканській Республіці. Тож ми запитали респондентів, яким вони уявляють майбутнє українців у ПАР. Декотрі опитані відповіли, що їм це **складно уявити**, адже, на їхню думку, передбачити майбутнє практично неможливо. Окрім того, кількість українців у ПАР, на їхню думку, є порівняно низькою, якщо зіставляти її з великими діаспорами, зокрема, Канади та США.

“*Майбутнє українців? А це тільки час покаже (сміх). Як я можу уявити, яке їхнє майбутнє буде? Взагалі, не прості часи, розумієте. Якщо, наприклад, взяти такі країни, як Канада, Австралія – там українці затверджені вже давно. Ми ж тільки тут якихось п'ять років почали як би об'єднуватись, так що важко сказати щось про майбутнє. Ну, треба вірити у всякому випадку.*

(жін., 60-64 р., Кейптаун)

”

“*Цікаве і складне питання. Важко відповісти на нього. Все залежить, наскільки їх (українців – ред.) тут велика кількість, наскільки вони активні і, типу, які вони собі цілі мають. Тому я тут не можу відповісти.*

(чол., 40-44 р., Йоганнесбург)

”

Також деякі респонденти зауважили, що на майбутнє української громади у ПАР впливають й індивідуальні візії самих мігрантів. Багато хто наголошував на **зворотній міграції українців**. Ми виявили, що такі уявлення корелюють із власними бажаннями опитаних повернутися в Україну.

“*Працюють (українці – ред.), поки є робота. А потім, можливо, хтось скоріше збиратиметься назад в Україну. Тому що в тій країні з кожним роком все складніше і складніше, і перспектив якихось таких немає, напевно. Важко це сказати, тому що це залежить від матеріального стану, знову ж таки тих же людей. <...> Але наскільки я от розмовляю з людьми, сьогодні, наприклад, розмовляла, то люди дивляться на Україну. Орієнтуються на повернення до України. Старше покоління, старше покоління. Молодь дивиться в іншу сторону. Молодь дивиться виїхати туди, де краще. Тобто не залишатися в Південній Африці.*

(жін., 55-59 р., планує повернутися в Україну)

”

“ Мабуть, більшість залишаться у ПАР. Більшість. Але дехто повернеться. Я знаю кілька сімей, які хочуть повернутися, зокрема і я. (жін., 45-49 р., планує повернутись в Україну)

Оригінал цитати (№83)

”

Утім, ми простежили два типи сценаріїв майбутнього української громади у ПАР – **оптимістичний** та **песимістичний**. Останній у відповідях респондентів траплявся частіше.

Загалом оптимістичний варіант майбутнього української спільноти в ПАР має такий вигляд:

- розвиток громадської активності українців ПАР;
- розвиток культурної дипломатії у ПАР;
- об'єднання українців із різних міст ПАР;
- налагодження економічних зв'язків між Україною та ПАР;
- розвиток туризму між країнами.

Здебільшого респонденти, які виявляли високий рівень громадської активності, ділилися оптимістичними уявленнями щодо майбутнього української спільноти. Їхне бачення насамперед пов'язане з розвитком Української асоціації в ПАР. На думку частини опитаних, громадська організація розвиватиметься, а кількість суспільно значущих економічних та культурних проєктів зростатиме.

“ Тільки в останні декілька років ми почали так активно організовувати фестивалі, створили Асоціацію українців в ПАР і все дуже виглядає цікаво, і я думаю що майбутнє є. <...> Також я бачу, що торгіві відносини між ПАР і Україною розвиваються і тому сприяє також Асоціація в ПАР. Я думаю, майбутнє виглядає дуже цікаво.

(чол., 30-34 р., Кейптаун)

”

“ Наші українці дуже працьовиті і дуже розумні. Тому що більшість людей, які переїхали – це висококваліфіковані спеціалісти. Багато з них не змогли реалізувати себе у себе вдома, тому вони були змушені шукати кращих можливостей. У громадах дуже гарно поширюють (українську культуру - ред.), українська школа росте. <...> В нас зараз відбуваються дитячі табори щороку. Я планую в себе відкрити українську бібліотеку. Такий український куточок не в Україні, який розвивається. Ми допомагаємо один одному в бізнесі, ми підтримуємо там все, хто що робить, і я бачу досить гарне майбутнє.

(жін., 30-34 р., Преторія)

”

Оскільки Українська асоціація в ПАР лише порівняно недавно розпочала свою діяльність, опитані зауважили, що її долю важко спрогнозувати. На їхню думку, організація має великі перспективи, а її майбутнє (а отже й майбутнє українців у ПАР загалом) залежить саме від активної частини (ядра) організації.

“ Я думаю, що більш така стає організована, як кажуть, community (громада – ред.). Формується як більш така організація, і, я вважаю, що є гарні перспективи, тому що жінки, вони такі молоді, вони освічені, вони мають дуже гарні позиції в суспільстві, і так я думаю, що дуже гарні перспективи українців у ПАР.

(жін., 50-54 р., Преторія)

”

Натомість песимістичний сценарій майбутнього української спільноти проявляється як у зменшенні зацікавленості українською справою та активністю в громаді, так і загалом у зменшенні чисельності українських мігрантів у ПАР. На думку опитаних, можна виділити декілька варіантів розвитку подій.

1. Стагнація. Частина респондентів зауважили, що в майбутньому в українській спільноті нічого не зміниться і громадська активність українців не зростатиме.

“ Мені складно передбачити, але мені так здається, що найближчих десять-двадцять років щось так сильно не зміниться, тому що я б не сказала, що тут є якась велика кількість українців, і відповідно немає якогось достатнього відсотку людей, які були би дуже активні соціально і хотіли би організувати якісь такі речі. Тому я думаю, все буде надалі схоже на так, як зараз, більш розпорошене. Така моя думка.

(жін., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

2. Повна або часткова асиміляція. Насамперед це стосується дітей мігрантів, хоча дехто зазначав і про самих представників української спільноти. На думку цих респондентів, асиміляції наступного покоління українців не уникнути. Декотрі опитані також зауважили, що на цей процес першочергово впливає виховання дітей із боку мігрантів у змішаних сім'ях.

“ Чесно кажучи, важко прогнозувати, але емігранти першого покоління, якщо так можна назвати, або експати, які тут можуть залишитись назавжди, вони збережуть українську ідентичність. Діти, особливо зі змішаних шлюбів, вони розсіються серед білого південноафриканського населення, і стануть залежно від того, в якому середовищі вони зростатимуть – в англomовному чи африкаанс-мовному.

(чол., 35-39 р., Кейптаун)

”

“ Це буде стовідсоткова асиміляція. Це я точно знаю. Не можна жити в одній країні і думати про другу. <...> Ті люди, які не знайшли себе тут в країні, проблеми зі спілкуванням, ті хочуть назад повертатися. <...> Але більшість хоче тут інтегруватися в систему. Я вважаю, що це нормальна тенденція.

(чол., 60-64 р., Йоганнесбург)

”

3. Переїзд в інші країни. Опитані зауважили, що через нестабільну економічну та політичну ситуації у ПАР багато українців мігруватиме в Австралію, США чи країни Європи.

“ Або додому поїдуть, або в Австралію (сміх). Хто як. Я вважаю, що важче стає з кожним роком, рано чи пізно набридне їм, захочуть в інше місце переїхати ... Ну, звичайно, якщо Україна приведе себе до ладу, може. (сміх)

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

Оригінал цитати (№84)

”

4. Зменшення кількості нових мігрантів з України. На думку деяких респондентів, міграція (особливо трудова) до ПАР ставатиме дедалі менш популярною внаслідок погіршення стану економіки цієї країни. Крім того, частина опитаних зазначила, що українці мало поінформовані щодо ПАР як країни призначення мігрантів і мають стереотипізовані уявлення про Африканський континент загалом.

“ Десять років тому назад влада дуже активно запрошувала українців сюди, а зараз це взагалі не відбувається. Економічно кажучи, сюди все менш і менш є сенс переїжджати. Люди, якщо вони вже професіонали і хочуть емігрувати, то вони будуть скоріше дивитися на Австралію чи Канаду, ніж на Південну Африку. Тому я думаю, що просто будуть поступово українці старішати.

(чол., 20-24 р., Преторія)

”

“ Я вважаю, нічого не зміниться. Тому що в нас нічого не зроблять для того, щоб людям було простіше. А далеко й поготів ... Ну, тут залежить знов-таки від держави. <...> Я навіть коли сюди летів, мав уявлення, що я, припустимо, житиму там у якомусь курені. І одягатиму ріг носорога замість трусів, ну це я вам конкретно кажу, яке я мав уявлення про Південну Африку. Потім, коли я дізнався, що є така Південна Африка, є такий Дурбан, я подивився фотографії, то зрозумів, що я помилявся. Але я це зрозумів, тобто мені вдалося сюди приїхати.

(чол., 25-29 р., Дурбан)

Оригінал цитати (№85)

”

Отже, зважаючи на все вищезгадане, на майбутнє української спільноти у ПАР впливають:

- особисті плани мігрантів;
- виховання дітей у змішаних сім'ях;
- активність українців у цей період;
- погіршення соціально-економічної ситуації у ПАР;
- міграційна політика ПАР.

ВИСНОВКИ

Попри складність запитання про **візію особистого майбутнього** та психологічну неготовність респондентів давати відповідь на нього ми все-таки виокремили та систематизували їхні бачення. У короткостроковій перспективі респонденти насамперед пов'язують особисте майбутнє з Південно-Африканською Республікою, тож для багатьох найближчим часом у житті нічого не зміниться. Водночас частина опитаних мають виразніші плани, зокрема, адаптуватися та інтегруватися в нове суспільство, розвинути власні бізнесові проекти, долучитися до громадської активності чи покращити своє фінансове становище.

Натомість у довгостроковій перспективі респонденти здебільшого планують змінити місце проживання та переїхати в іншу країну (Канаду, Австралію, США чи країни Європи) або повернутися в Україну. Передусім це пов'язано з планами їхніх дітей мігрувати в інші країни чи Україну та незадоволенням політичною ситуацією у ПАР, високим рівнем злочинності й спадом економіки країни.

Дослідження засвідчило, що вік **дітей** респондентів є вагомим чинником, який впливає на бачення їхнього **майбутнього**. Зокрема, на думку опитаних: дошкільнята найближчим часом залишатимуться у ПАР, а в довгостроковій перспективі можливо навчатимуться в Україні; діти, які ще не досягли повноліття продовжуватимуть навчання у школах Південної Африки, а потім їхнє майбутнє залежатиме від вибору вищого навчального закладу (у цій країні чи в іншій); вісімнадцяти-двадцятирічні залишатимуться у ПАР разом із батьками, допоки не стануть самостійними; майбутнє дітей вікової категорії 25+ є важко прогнозованим та непередбачуваним для респондентів, оскільки не залежить від їхньої думки.

Опитаних можна умовно поділити на три групи, відповідно до їхнього бачення **зворотної міграції в Україну**: ті, хто зацікавлені та планують повертатись в Україну; ті, хто не унеможливають таку перспективу в далекому майбутньому; ті, хто не хочуть повертатися взагалі. На це рішення респондентів вплинули рівень інтегрованості в суспільство ПАР, сімейний стан та національна ідентичність опитаних, а також умови життя (економічний розвиток, законодавство, політична ситуація) та можливості працевлаштування в Україні.

Візія майбутнього української спільноти виявилася сильно взаємопов'язаною з баченням особистих перспектив. Оскільки чимало з респондентів планують мігрувати в інші країни, вони не замислюються над майбутнім української громади у Південно-Африканській Республіці. Відповіді, які ми отримали у результаті дослідження, не дали нам виразного розуміння візії респондентів щодо розвитку української спільноти у ПАР (вони часто повторювали, що їм це «складно уявити» та «час покаже»).

Втім, частина опитаних вважає, що майбутнє української спільноти у ПАР головно залежить від індивідуальних планів мігрантів, виховання дітей у змішаних сім'ях, активності українців у сьогоденні, соціально-економічній ситуації та міграційної політики ПАР.

Оптимістично дивилися на майбутнє української спільноти зазвичай ті опитані, які безпосередньо залучені до діяльності Української асоціації в ПАР. На їхню думку, у майбутньому варто чекати розвиток громадської активності українців і культурної дипломатії у ПАР, об'єднання українців із різних міст ПАР, налагодження економічних зв'язків і розвиток туризму між країнами.

Натомість виразніше проступає у відповідях респондентів песимістичне бачення майбутнього української спільноти, пов'язане зі зменшенням чисельності українських мігрантів у ПАР та їхньої громадської активності. Частина опитаних вважає, що в майбутньому настане стагнація, повна або часткова асиміляція українців, їхній переїзд в інші країни та зменшення кількості нових мігрантів з України.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Виходячи з поставленої мети, зважаючи на використану методологію, структурну сегментацію здійсненого аналізу та отримані результати, можемо узагальнено окреслити основні висновки дослідження та запропонувати рекомендації.

- **Міграція** українців до Південної Африки, яка відбувалася ще до відновлення незалежності України та триває дотепер, не є масовою.
- Особливостями **соціально-демографічних характеристик** українських мігрантів у ПАР є: переважання жіночої статі у статевому розподілі, молоді та осіб середнього віку – у віковому, православ'я – у віросповіданні; відсутність домінування якогось конкретного регіону походження з України чи рідної мови (української та російської); поширеність етнічно змішаних шлюбів; майновий стан на середньому та вище середнього рівнях; освіта – переважно вища; трудова активність у різноманітних сферах на ринку праці.
- **Адаптація та інтеграція українців** у ПАР – це насамперед двосторонній процес, на який, з одного боку, впливають особливості країни призначення, (соціально-економічні умови у ПАР, проблеми безпеки, жорстка міграційна політика, обмеження на ринку праці, етнічні та расові суперечності, класове й майнове розшарування суспільства у Південній Африці), а з другого, – сам мігрант та його активність (їхня економічна та громадська активність, відкритість до інших культур і готовність діяти згідно з новими правилами співіснування загалом). Важливе значення для інтеграції також має мета міграції – одруження чи працевлаштування.
- Українські мігранти у ПАР переважно **зберігають громадянство України** й не бачать доцільності отримувати громадянство Південно-Африканської Республіки. Це можна пояснити як раціональними мотивами (український паспорт дає змогу безвізових поїздок до більшої кількості країн, громадянство ПАР дає недостатньо переваг, порівняно з правом на постійне перебування), так і емоційними (потреба в нерозривності зв'язку з країною походження, пов'язана з українською ідентичністю опитаних). Крім того, частина опитаних розглядає можливість переїзду до інших країн, що зменшує потребу набувати громадянство ПАР.
- Українцям у Південній Африці притаманні три види **національної ідентичності**: українська, змішана (українсько-південноафриканська) та південноафриканська (здебільшого в дітей). Окрім того, є особи з космополітичною ідентичністю. На формування та збереження української тотожності у ПАР впливають кілька маркерів: місце народження та зростання в дитячому віці, батьківське та власне походження, культура й традиції, громадянство, рідна мова, тривалість проживання в певній країні, вік міграції до ПАР, частота відвідування України, спілкування з родичами в Україні,

- виховання; додаткові чинники – Революція Гідності та війна Росії проти України.
- Основними чинниками збереження **мовної ідентичності** українців у ПАР є: бажання репрезентувати українську культуру у ПАР та навчити дітей української мови; зміцнення національної ідентичності після переїзду до Південної Африки; політичні переконання (зокрема, негативне ставлення до російської агресії проти України); позитивні емоції, які виникають при спілкуванні рідною мовою. Натомість брак україномовного середовища, приміром, відсутність українських шкіл, садочків, дитячих чи молодіжних організацій, українськомовних таборів – усе це ускладнило справу збереження мовної тотожності серед дітей українських мігрантів у ПАР.
  - Мультикультурне суспільство у ПАР, поширеність етнічно змішаних шлюбів, відсутність українських церков сприяють розмиванню **релігійної ідентичності** українських мігрантів у Південній Африці, що, своєю чергою, впливає на дотримання релігійних звичаїв та обрядів українців.
  - На сучасному етапі у **формуванні та розвитку громади** серед українців Південної Африки важливу роль відіграє громадський лідер, масштабування Української Асоціації в ПАР на інші міста, окрім Кейптауна, а також співпраця з Посольством України у ПАР.
  - **Пріоритетними напрямками діяльності громадських ініціатив** у ПАР респонденти вважають збереження національної ідентичності; поширення української культури та формування позитивного іміджу України в ПАР; гуртування українців у Південній Африці та надання їм допомоги; налагодження співпраці між Україною та ПАР насамперед у торгово-економічній сфері; надання гуманітарної допомоги українцям в Україні.
  - Українські мігранти у ПАР **зберігають тісні зв'язки з Україною** в різних сферах, які здебільшого не залежать від їхнього бажання чи рішення повертатися в Україну. До того ж вони виявляють інтерес до поглиблення та розвитку торговельних, туристичних та інших економічних зв'язків між Україною та ПАР.
  - **Від Посольства України у ПАР опитані очікують** не лише проведення культурно-просвітницьких заходів, сприяння функціонуванню українознавчих шкіл, отримання консульських послуг чи можливості для реалізації права волевиявлення під час виборів, але й надання їм підтримки в різних ситуаціях, юридичної допомоги, сприяння підприємницьким ініціативам, а також ширшого інформаційного супроводу (зокрема, щодо їхніх прав як іммігрантів у ПАР).
  - **У питанні участі у виборах** ми виявили, що українці в ПАР не надто активні. Однак, окрім суб'єктивних причин (байдужості, розчарування в політиках тощо), є й об'єктивні причини відмови від виборчого процесу розташування виборчих дільниць у ПАР на великих відстанях від місця проживання (лише у приміщенні Посольства); процедура реєстрації, яка вимагає додатково

відвідувати Посольство; специфіка перебування на консульському обліку (неможливість проголосувати, перебуваючи на території України).

- Часто опитані не **пов'язують своє майбутнє** чи **майбутнє своїх дітей** із Південною Африкою, а основними альтернативами є повернення в Україну або міграція до інших країн, зокрема США, Канади, Австралії чи країни ЄС.
- **Майбутнє громади** є важкопрогнозованим для опитаних. Його бачення залежить від планування власного майбутнього в ПАР (насамперед бажання українців та їхніх дітей мігрувати в Україну чи інші країни), а також від потоків нових українських мігрантів до Південної Африки.

У зв'язку з вищенаведеним та зважаючи на побажання респондентів, рекомендуємо:

звернутися до МЗС з проханням розглянути питання щодо

- можливості лібералізації візового режиму між Україною та ПАР;
- укладення угоди про вільну торгівлю (FTA – Free Trade Agreement) між Україною та ПАР;
- клопотання про створення тимчасових виборчих ділянок, розташованих в українських культурних центрах, які організувала українська громада, зокрема, у Кейптауні;
- ініціювання можливості запровадження дистанційної реєстрації для участі у виборах до органів державної влади України за кордоном;
- відкриття консульської установи у Кейптауні;

звернутися до Посольства України у ПАР з проханням

- допомогти українським мігрантам налагодити контакти для сприяння підприємницьким ініціативам українців у ПАР;
- підтримати громадські ініціативи українців у ПАР;
- консультувати й широко інформувати українських мігрантів у ПАР щодо візових питань, прав та обов'язків іммігрантів у ПАР тощо;
- забезпечити інформаційний супровід та умови здійснення торгівлі між Україною та ПАР;

звернутися до Пасторально-міграційного відділу з проханням

- розглянути можливість здійснити переговори з органами місцевої влади про відкриття храму Української Греко-Католицької Церкви для задоволення релігійних потреб українських мігрантів;

звернутися до Української асоціації ПАР, а також до неформальних ініціативних груп та окремих активістів у ПАР, із проханням звернути увагу на найактуальніші запити від опитаних українців у Південно-Африканській Республіці, як-от:

- запровадження у ПАР окремих промоційних заходів Асоціації для ширшого ознайомлення з її діяльністю, презентації конкретних її здобутків, а також диверсифікація та удосконалення способів популяризації діяльності Асоціації, що сприяло б глибшому розумінню важливості роботи цієї структури;

- продовження діяльності Асоціації щодо функціонування української суботньої школи у ПАР, організація економічних форумів для налагодження економічної співпраці між Україною та ПАР, а також культурно-мистецьких заходів з урахуванням запитів громади;
- створення нових організацій або долучення до діяльності Української асоціації в ПАР у різних містах Південно-Африканської Республіки та їхня активна співпраця з Посольством України в ПАР та Українською асоціацією в ПАР;
- започаткування мовних курсів для українських мігрантів із метою підвищення їхнього рівня володіння найпоширенішими мовами у ПАР, окрім англійської;
- надання інформаційної підтримки для українських мігрантів щодо наявності українських товарів чи послуг українців у ПАР;
- надання юридичних консультацій щодо візових особливостей і прав іммігрантів у ПАР;
- відкриття гуртків, українознавчих шкіл, садків, а також розширення мережі молодіжних патріотичних українських організацій (на кшталт «Пласту») для популяризації української мови та культури серед українських дітей та особливо дітей зі змішаних шлюбів, а також збереження їхньої української тотожності;
- проведення заходів кількома державними мовами ПАР сприятиме залученню місцевого населення та розширенню аудиторії для культурної дипломатії та ще більшої промоції української культури у ПАР.

ГЛОСАРІЙ

Громадська організація – добровільне об'єднання фізичних осіб для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних (зокрема: економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших) інтересів [85].

Зворотна міграція – це переміщення особи, яка повертається у свою країну походження або на місце постійного проживання (зазвичай після бодай річного перебування в іншій країні) [107].

Ідентичність – це внутрішнє відчуття належності до соціокультурної спільноти певного виду, переважно визнане іншими представниками цієї спільноти та представниками інших спільнот, вкорінене в подібності до них та однозначній відмінності від представників інших соціокультурних спільнот такого самого виду [108]. Ідентичність часто схильна до трансформацій у сучасному глобалізованому світі, й особливо це актуально для мігрантів. У випадку переїзду до іншої країни та зміни звичного середовища перебування люди можуть легко трансформувати свою ідентичність на іншу, якщо попередня вже не відповідає їхнім цінностям [79].

Інтеграція мігрантів – залучення іммігрантів до економічного, суспільно-культурного та політичного життя держави [109]. Інтеграцію ми розглядаємо як двосторонній процес, що містить у собі соціальне включення (social inclusion) та соціальну згуртованість (social cohesion).

Культурна ідентичність – це ідентифікація із соціокультурною спільнотою, яка дотримується певних цінностей, способу життя, норм і практик [108].

Маркери ідентичності (їх також називають «ідентитети») – це, на нашу думку, ознаки, за допомогою та на основі яких відбувається процес ідентифікації. Маркери є одними з базових елементів будь-якої ідентичності, які впливають на усвідомлення належності особистості до певної спільноти.

Соціальна згуртованість (у контексті інтеграції мігрантів) – показник того, як суспільство приймає мігрантів; вона торкається явищ антидискримінації, протидії ксенофобії та сприяння взаєморозумінню [61].

Соціальне включення іммігрантів – це поступовий вхід іммігрантів в економічне, суспільно-культурне та політичне життя країни-реципієнта [61].

Соціальний зв'язок – соціальна дія, що виражає залежність і сумісність людей або груп; сукупність особливих залежностей одних соціальних суб'єктів від інших; їхні взаємини, які об'єднують людей у відповідні соціальні спільноти та свідчать про їхнє колективне існування [100].

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Statistics South Africa. (2019). Mid-year population estimates: statistical release. Pretoria, 24 p. URL: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0302/P03022019.pdf>
2. Central intelligence agency. (2020, November 18). The world factbook. South Africa. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sf.html#>
3. Oliver, E. & Oliver, W. H. (2017). The Colonisation of South Africa: A unique case. HTS Teologiese Studies. Theological Studies 73 (3). URL: <http://www.scielo.org.za/pdf/hts/v73n3/62.pdf>
4. Giliomee, H. & Mbenga, B. (2007). New history of South Africa. Tafelberg, Cape Town
5. Encyclopedia Britannica (n. d.). British occupation of the Cape. South Africa. URL: <https://www.britannica.com/place/South-Africa/British-occupation-of-the-Cape>
6. Official Guide to South Africa 2018/19. (2019). History. 10 p. URL: <https://www.gcis.gov.za/sites/default/files/docs/resourcecentre/pocketguide/2012/02-History-2018-19%28print%29%20.pdf>
7. South African History online (2019, July 23). A history of Apartheid in South Africa. URL: <https://www.sahistory.org.za/article/history-apartheid-south-africa>
8. Baines, G. (1998). The rainbow nation? Identity and nation building in post-apartheid South-Africa. Mots Pluriels. URL: <https://motspluriels.arts.uwa.edu.au/MP798gb.html#fn0>
9. The Economist. (1999, September 30). Race, law and poverty in the new South Africa. URL: <https://www.economist.com/international/1999/09/30/race-law-and-poverty-in-the-new-south-africa>
10. Worldometer. (2020). South Africa Demographics. URL: <https://www.worldometers.info/demographics/south-africa-demographics/#life-exp>
11. Worldometer. (2020). Ukraine Demographics. URL: <https://www.worldometers.info/demographics/ukraine-demographics/#life-exp>
12. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2019). World Population Prospects 2019, Online Edition. Rev. 1. URL: <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>
13. The World Bank. (2018). Fertility rate, total (births per woman). URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>
14. Helliwell, J.F., Layard, R., Sachs, J. & De Neve, J-E. (Eds.). (2020). World Happiness Report 2020. New York: Sustainable Development Solutions Network. URL: <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2020/WHR20.pdf>
15. United Nations Office on Drugs and Crime. (n. d.). Victims of international homicide (per 100,000 people). URL: <https://dataunodc.un.org/content/data/homicide/homicide-rate>

16. World Health Organization. (2019). South Africa: HIV Country Profile. URL: <https://cfs.hivci.org/country-factsheet.html>
17. Wendling, Z. A., Emerson, J. W., de Sherbinin, A., Esty, D. C., et al. (2020). Environmental Performance Index. New Haven, CT: Yale Center for Environmental Law & Policy. URL: <https://www.epi.yale.edu>
18. The World Bank. (2019, October 10). The World Bank in South Africa. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/southafrica/overview>
19. The World Bank. (2020, June 21). Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate). URL: https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?most_recent_value_desc=true
20. Schwab K. (Ed.). (2019). The global competitiveness report. Geneva: World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
21. The World Bank. (n. d.). Ease of Doing Business rankings. URL: <https://www.doingbusiness.org/en/rankings>
22. Miller, T., Kim, A. B., Roberts, J. M. & Tyrrell, P. (2020). Highlights of 2020 Index of Economic Freedom. Washington: The Heritage Foundation. URL: https://www.heritage.org/index/pdf/2020/book/2020_IndexofEconomicFreedom_Highlights.pdf
23. Workman, D. (2019). Wine Exports by Country. World's Top Exports. URL: <http://www.worldstopexports.com/wine-exports-country/>
24. Workman, D. (2019). Diamond Exports by Country. World's Top Exports. URL: <http://www.worldstopexports.com/diamond-exports-country/>
25. Statistics South Africa. (2020, October 15). Quarterly Employment Statistics (QES), 2nd Quarter 2020. Statistical release. Pretoria, 59 p. URL: <http://www.statssa.gov.za/publications/P0277/P02772ndQuarter2020.pdf>
26. Мінфін. (2020, жовтень 29). Середня зарплата в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/>
27. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік». № 822-IX ст. 8 (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/822-IX#Text>
28. Wagesmart. (2020). Minimum wages for domestic/farm workers. URL: https://www.wagesmart.co.za/HowToComply/MinimumWages?fbclid=IwAR2toMLNY7q2tpQsBhw0b8145l13_jQ8WcoKmRv-C1S1ALFQDxJToEJ34GM
29. South African Government (2020, February 24). Employment and Labour on New National Minimum Wage Rate. URL: https://www.gov.za/nr/node/795674?gclid=Cj0KCQjwit_8BRCoARIsAix3Rj6Xcc6vlvz9teENTlk3eQTy0TuNKORY3sQvHVVo31aNy6NnQihq6ecaAmBfEALw_wcB
30. The global economy. (2019). Roads quality. Country rankings. URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/roads_quality/
31. Fund for Peace. (2019). Fragile States Index. URL: <https://fundforpeace.org/2019/04/10/fragile-states-index-2019/>

32. Transparency International. (2019). Corruption Perceptions Index. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2019>
33. World justice project. (2020). Rule of Law State Index. URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global>
34. Passport Index. (2020). URL: <https://www.passportindex.org/>
35. Reporters without borders. (2020). World Press Freedom Index. URL: <https://rsf.org/en/ranking>
36. Маркусь, В. (Ред.). (1995). Енциклопедія Української Діаспори. (т. 4, 248 с.) Київ: Наукове Товариство ім.Шевченка і Національна академія наук України, Вид. «ІНТЕЛ».
37. Voss, T. (2001). Roy Campbell's Mazeppa. *English Studies in Africa*, 44(2), 19-39.
38. Voss, T. (2012). Mazeppa-Maseppa: migration of a romantic motif. *Tydskrif vir Letterkunde*, vol. 49, no. 2.
39. Voss, T. (2011). Mazeppa: The Story of a Schooner. *Maritime South West*. 24:125–163.
40. Ярмола, О.В. & Велика, К.І. (2019). Історіографія життя і творчості письменника Юрія Будяка-Покоса в контексті української революції 1917-1921 років. *Молодий вчений*. № 6.1 (70.1). с. 81–87.
41. Filatova, I. I. & Davidson, A. B. (2013). *The Hidden Thread: Russia and South Africa in the Soviet Era*. Jonathan Ball. URL: <https://books.google.co.za/books?id=UyMQngEACAAJ>.
42. Минко, В. (1972). Червоний Парнас: сповідь колишнього плужанина. Київ: Радянський Письменник.
43. Бондаренко, К. (2011, Березень 24). Врятувати Черчілля. Український поет узяв у полон майбутнього прем'єра. Історична правда. URL: <https://www.istpravda.com.ua/digest/2011/03/24/33035/>
44. GGSA. (2020). eGGSA library. URL: <https://graves-at-eggssa.org/main.php>
45. Newman, A., Evans, N., Smith, G. & Saul, I. (2006). *Jewish Migration to South Africa: The Records of the Poor Jews' Temporary Shelter 1885-1914*. Cape Town: Jewish Publications - South Africa. URL: https://books.google.co.za/books/about/Jewish_Migration_to_South_Africa.html?id=66ifAAAAMAAJ&redir_esc=y
46. Danilenko, V. (1991). *The Kiev Jewish Emigration Society Documents on the Jewish emigration*. 29 p. URL: <https://www.bsb-muenchen.de/mikro/lit433.pdf>
47. Филатова, И. (2000). Мадам Бельмас. Вернется ли прах великой певицы на Родину? *Родина*. с. 61–65.
48. Montmasson-Clair, G. & Ryan, G. (2014). Repositioning electricity planning at the core: An evaluation of South Africa's Integrated Resource Plan. Trade and Industrial Policy Secretariat (TIPS). URL: <https://www.tips.org.za/research-archive/sustainable-growth/green-economy-3/item/2996-repositioning-electricity-planning-at-the-core-an-evaluation-of-south-africa-s-integrated-resource-plan>

49. Музей Однієї Вулиці. (2019, Серпень 30). Facebook. URL: [https://www.facebook.com/onestreetmuseum/photos/a.267398600001385/2925116027562949/?type=3&eid=ARAR3-kqw00qzo4OLhgPh34VXCzrXH9J3vB8UZ0l77T-l4vy9qvGQ-5wL7cyzy4BJl3l7rJkmBJuIJX3&__xts__\[0\]=68.ARD4m3nF1Gxx-nPgG0-7my7FTXZ4CCpmbWHneOQt5Ozr43NFCGeKahvairHdFkISy](https://www.facebook.com/onestreetmuseum/photos/a.267398600001385/2925116027562949/?type=3&eid=ARAR3-kqw00qzo4OLhgPh34VXCzrXH9J3vB8UZ0l77T-l4vy9qvGQ-5wL7cyzy4BJl3l7rJkmBJuIJX3&__xts__[0]=68.ARD4m3nF1Gxx-nPgG0-7my7FTXZ4CCpmbWHneOQt5Ozr43NFCGeKahvairHdFkISy)
50. Білик Н. М. (2010). Доля Ярославецьких Кочубеїв крізь призму ХХ століття. Інтернет-конференція «Краєзнавство: науково-методичний та практичний семінар». URL: https://ndcsoippro.at.ua/_fr/0/kochubey.pdf
51. Gorelik, B. (2007). Российская иммиграция в Южную Африку: вчера и сегодня. Москва: Институт Африки РАН. URL: <https://books.google.co.za/books?id=z-OQA wAAQBAJ&pg=PA102&dq=Ольга+Петрівна+Кочубей&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKewiR4Ib2t7HsAhURfMAKHaYACBkQ6AEwAHoECAAQAg#v=onepage&q=Ольга Петрівна Кочубей&f=false>
52. Balinsky, B. (1988). Memoirs (Digital Surrogates). URL: <https://digital.library.illinois.edu/items/a60b9ed0-5cd9-0132-3334-0050569601ca-7>
53. Матковський, І. (2019). Перші мученики в родині Шептицьких. Фрагмент біографії бл. свщмч. Климентія Шептицького з початку 40-х рр. ХХ ст. URL: <https://photo-lviv.in.ua/pershi-muchenyky-v-rodyni-sheptyczkyh-fragment-biografiyi-bl-svshhmch-klymentiya-sheptyczkogo-z-pochatku-40-h-rr-hh-st/>
54. Minakowski, M. J. (2009). Jan Leon Piotr hr. Szeptycki z Przyłbic h. wł. Genealogia potomków Sejmu Wielkiego. URL: <http://www.sejm-wielki.pl/b/cz.l004020>
55. The Peerage. (2003, May 10). A genealogical survey of the peerage of Britain as well as the royal families of Europe. URL: <https://www.thepeerage.com/p9146.htm>
56. Татарський, З. (Ред.). (2001). Лювен 1930-1985. Українські студенти у Лювенському Католицькому Університеті. Торонто: The Basilian Press. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/16534/file.pdf>
57. Бежанова, В. (2019). Кінострічка «Таємний щоденник Симона Петлюри». Тези доповідей «Краєзнавчих питань», Харків. URL: http://www.biblioteka-franka.edu.kh.ua/podii/tezi_dopovidej_krayeznavchih_chitanj/-tezi_dopovidej_za_2019r/
58. Plochy, S. (2016). The Man with the Poison Gun: A Cold War Spy Story. New York: Basic Books.
59. SSA. (2003). Documented migration. URL: www.statssa.gov.za
60. United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2019). International migrant stock. URL: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates19.asp>
61. International Organization for Migration. (2017). Integration and Social Cohesion: Key Elements for Reaping the Benefits of Migration https://www.iom.int/sites/default/files/our_work/ODG/GCM/IOM-Thematic-Paper-Integration-and-Social-Cohesion.pdf
62. Department of Home Affairs Republic of South Africa. (2016, July 20). General Information about Visas. URL: <http://www.dha.gov.za/index.php/immigration-services/types-of-visas>

63. Waters, M. C. & Pineau, M. G., (Eds). (2015) The Integration of Immigrants into American Society. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. Washington, DC: The National Academies Press. DOI: <https://doi.org/10.17226/21746>
64. Шемшученко, Ю. С. (1998). Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Укр. енцикл., 2.
65. Boddy-Evans, A. (2019, August 3). South Africa's Apartheid Era Population Registration Act. ThoughtCo. URL: <https://www.thoughtco.com/population-registration-act-43473>
66. Boddy-Evans, A. (2019). Group Areas Act No. 41 of 1950: South Africa's Apartheid Segregation Act. ThoughtCo. URL: <https://www.thoughtco.com/group-areas-act-43476>
67. Конвенція о пресечении преступления апартеида и наказания за него №995_149. (1973, Листопад 30). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_149#Text
68. Karakas, C. (2015, December). Economic challenges and prospects of the refugee influx. European Parliamentary Research Service. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/572809/EPRS_BRI\(2015\)572809_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/572809/EPRS_BRI(2015)572809_EN.pdf)
69. Liebig, T. (2007). The Labour Market Integration of Immigrants in Germany. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 47. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/238411133860>.
70. Frattini, T. (2017). Evaluating the labour market integration of new immigrants in the UK. Social Policy and Society, 16(4), 645-658.
71. Migration data portal. (2020, September 24). Migrant integration. URL: <https://migrationdataportal.org/themes/migrant-integration>
72. Migrant Integration Policy Index. (2020). Methodology. URL: <https://www.mipex.eu/methodology?fbclid=IwAR19kOvldKZDsiKKNVhQUQP4FQ0I5P5MqXSJJBs9yjBD3ak7OMgJjouwnvM>
73. The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/>
74. Державна служба статистики України (2019). Основні показники ринку праці (річні дані). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
75. Broad-Based Black Economic Empowerment Act. No. 53 of 2003. (2003). URL: https://www.environment.gov.za/sites/default/files/legislations/bbbee_act.pdf
76. Broad-Based Black Economic Empowerment Amendment Act. No. 46 of 2013. (2013). URL: https://www.gov.za/sites/default/files/gcis_document/201409/37271act46of2013.pdf
77. Про приєднання України до Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів. Відомості Верховної Ради України (ВВР) N 23, ст. 153. (2002)
78. Статус Конвенции, отменяющей требование легализации иностранных официальных документов. № 995_082. (1961, Октябрь 5). Гаага. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_197#Text
79. Bauman, Z. (2001). The Individualized Society. Cambridge, U.K.: Polity Press. 272 p.
80. Statistics South Africa. (2016). Community Survey 2016 in Brief. Pretoria, 189 p. URL: http://cs2016.statssa.gov.za/wp-content/uploads/2017/07/CS-in-brief-14-07-2017-with-cover_1.pdf

81. Посольство України у Південно-Африканській Республіці (2012, Серпень 20). Українці у ПАР. URL: <https://rsa.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/225-ukrajinci-u-par>
82. Ukrainian Association of South Africa (n. d.). Ukrainian School in South Africa. URL: <https://www.uaza.co.za/ukrainian-school/>
83. Інформаційний ресурс Української Греко-Католицької Церкви (2019, Квітень 1). У Південно-Африканській Республіці єпископ УГКЦ відслужив першу Літургію. URL: http://news.ugcc.ua/news/u_pivdennoafrikanskiy_respublitsi_iepiskop_ugkts_vidsluzhiv_pershу_liturgiyu_85833.html?fbclid=IwAR0zz1xPGWqJqFMF8Rmj1kLМа_lrFRE_9vCm6D8Tm7ThVsU3vPAvebyn6wI
84. Statistics South Africa. (2013). General Household Survey. URL: <https://www.statssa.gov.za/publications/P0318/P03182013.pdf>
85. Про громадські об'єднання. № 4572-VI. (2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
86. Vertovec, S. (2003). Migration and other modes of transnationalism: Towards conceptual cross-fertilization. *International migration review*, 37(3), 641-665.
87. Bauböck, R., & Faist, T. (2010). *Diaspora and transnationalism: Concepts, theories and methods* (p. 360). Amsterdam University Press.
88. Vertovec, S., & Cohen, R. (1999). *Migration, diasporas and transnationalism*. Cheltenham/Northampton.
89. Kritz, M. M., Lim, L. L. & Zlotnik, H. (1992). *International migration systems: a global approach*. Oxford University Press, USA.
90. Посольство України в Південно-Африканській Республіці. URL: <https://rsa.mfa.gov.ua/>
91. Про закордонних українців. № 1582-IV. (2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15#Text>
92. Центральна виборча комісія. (2014). Хід голосування по регіонах України. URL: https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2014/wp063pt00_t001f01=702pt001f01=702.html
93. Охендовський М.В., Магера А.Й., Усенко-Чорна Ж.І. та ін. (2016). *Позачергові вибори Президента України 26 жовтня 2014 року: Інформаційно-аналітичне видання*. Київ: ВАІТЕ. 456 с.
94. Центральна виборча комісія. (2019). *Вибори Президента України 2019*. URL: <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2019/wp063pt001f01=719.html>
95. Державний реєстр виборців. (2019). *Загальна роз'яснювальна інформація з найактуальніших питань стосовно включення до списку виборців громадян України, які проживають або тимчасово перебувають за межами України під час проведення виборів президента України, народних депутатів*. URL: https://www.dr.gov.ua/ords/portal!/cm_core.cm_index?option=ext_static_page&ppg_id=221&pmn_id=138
96. Міністерство закордонних справ України. (2020, Лютий 28). *Загальна інформація про консульський облік*. URL: <https://mfa.gov.ua/konsulski-pitannya/konsulskij-oblik/vedennya-konsulskogo-obliku>

97. Про вибори народних депутатів України. № 4061-VI. (2011). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4061-17?fbclid=IwAR2_jHotumCmgSM9tEVYTAIarFaa6vzrwtOYRI6tKITbUIHn505Q-Onс7I
98. Державний реєстр виборців. (2020). Закордонні виборчі дільниці. URL: https://www.drв.gov.ua/ords/portal!/cm_core.cm_index?option=ext_dvk&pid100=0&prejim=3
99. Протокол Центральної виборчої комісії про підсумки голосування в межах закордонного виборчого округу. (2019). 16 с. URL: https://cvk.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/vpu_2019_protokol_zvo_05.04.2019.pdf
100. Вербець, В. В., Субот, О. А., Христюк, Т. А. (2009). Соціологія: Навчальний посібник. Київ: КОНДОР, 550 с.
101. Kugler, Maurice; Levintal, Oren; Rapoport, Hillel. (2017). Migration and Cross-Border Financial Flows. Policy Research Working Paper No. 8034. World Bank, Washington, DC. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/26475>
102. Ehrlich, L., & Canavire-Bacarreza, G. J. (2006). The impact of migration on foreign trade: a developing country approach. Latin American Journal of Economic Development, (6), 125-146. URL: https://www.researchgate.net/publication/24112362_The_Impact_of_Migration_on_Foreign_Trade_A_Developing_Country_Approach
103. Genç, M. (2014). The impact of migration on trade. IZA World of Labor. URL: <https://wol.iza.org/articles/impact-of-migration-on-trade/long#izawol.82-biblStruct-000010>.
104. Державна служба статистики України. (2020, липень 21). Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України за країнами світу. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
105. World Bank (2017, November 16). Migration and Remittances Data. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>
106. Державна служба статистики України. (2020). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
107. Міжнародна організація з міграції. (2015). Міжнародна термінологія у сфері міграції: українсько-англійський тлумачний словник. Київ. 100 с.
108. Ровенчак, О. (2017). Соціологія міграції: міжнародні аспекти: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 208 с.
109. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. № 482-р. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p#Text>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ЗАПИТАЛЬНИК ДОСЛІДЖЕННЯ

Блок 1. Соціально-демографічні характеристики респондентів

1. Розкажіть, будь ласка, про себе. (Скільки Вам років? Де народилися, проживали?)
2. Чи маєте Ви сім'ю (батьків, чоловіка / дружину, дітей)? (Якщо ні, перехід до зап. 6)
3. Чи мешкаєте Ви тут (у ПАР) разом зі сім'єю чи Ваші рідні залишилися в Україні?
4. Якщо одружені, з ким Ви одружені? Це українець / українка чи представник / представниця іншої національності?
5. Якщо маєте дітей, скільки їм років та де вони народилися / вирости (ростуть)?

Блок 2. Ідентичність

Зараз ми перейдемо до блоку запитань щодо Вашої ідентичності.

6. Ким Ви вважаєте себе за національністю?
  - Чому Ви вважаєте себе представником саме цієї національності?
7. Як би Ви сприйняли те, що Ваші діти / внуки ототожнюватимуть себе кимось іншим за національною ознакою, аніж Ви та чому?
8. Яка Ваша рідна мова?
9. Якою мовою Ви спілкуєтеся зі сім'єю / із друзями / на навчанні / на роботі?
  - Чому Ви обираєте саме ці мови для спілкування?
10. Якщо маєте дітей / онуків, які народились у ПАР або з дитинства проживають у ПАР
  - Чи спілкуються Ваші діти / внуки українською мовою та як часто?
  - Якою мовою Ви спілкуєтеся з дітьми / внуками?
  - Чи навчаєте / навчали (заохочуєте / заохочували) Ви дітей / онуків спілкуватися українською (наприклад, через українські казки, книжки, відео і т. ін.)?
  - Як вони реагують чи реагували на це?
  - Чи відвідують Ваші діти / внуки українознавчі суботні або недільні школи?

- Чи хотіли б Ви, щоб вони їх відвідували?
  - Чи хотіли б Ви, щоб Ваші діти / внуки навчалися в Україні? Чому?
11. Чи дотримуєтеся Ви українських традицій? (НЕ ЗАЧИТУВАТИ: носіння вишиванки, виконання обрядів, готування українських страв)
    - Яких?
    - Чому? (Якою є Ваша мотивація дотримуватися цих традицій?)
  12. Як щодо релігії, чи є Ви вірянином?
    - Якщо так: Яку релігію Ви сповідуєте? До якої конфесії Ви належите?
  13. Чи відвідуєте Ви релігійні храми у ПАР (церкву, мечеть, синагогу)?
    - Як часто?
    - Якою мовою там відбувається богослужіння?
    - Чи важливо Вам, аби богослужіння здійснювалися Вашою рідною мовою?

Блок 3. Причини міграції, механізми інтеграції та адаптації українців у ПАР

Зараз ми перейдемо до блоку запитань щодо Вашої міграції до ПАР.

14. Якими були основні причини Вашої міграції до ПАР?
15. Чому саме ПАР, а не будь-яка інша країна?
16. Чи були Ви колись у ПАР із туристичною метою?
17. Чому обрали це місто або регіон? (Чи проживали Ви ще в якихось містах ПАР?)
18. Чи мали Ви друзів / знайомих / родичів, що проживали у ПАР тоді, коли Ви вирішили переїхати?
  - Якщо так, чи допомагали Вам освоїтись на новому місці?
19. Чи легко Вам вдалось отримати візу до ПАР?
  - Якщо ні: Чому? Які основні перепони?
20. Яке Ви маєте громадянство?
21. Якщо маєте громадянство ПАР, то як Ви його отримали та чи виникали труднощі у процесі його набуття?
  - Якщо не маєте громадянства ПАР, то чи планували / плануєте Ви його отримати та з якою метою?
  - Чи виникали у Вас труднощі через оформлення документів на перебування у ПАР? Якщо так, у зв'язку із чим?
22. Пригадайте мить, коли Ви переїхали до ПАР. (Скільки Вам було років? Який це був рік?)
23. Чи виникали у Вас якісь труднощі, щойно Ви переїхали? Якщо так, які саме? (НЕ ЗАЧИТУВАТИ: мовні бар'єри, побутові проблеми, фінансові, психологічні, візові тощо)

24. Чи вважаєте Ви себе добре інтегрованим у нове суспільство?
- Якщо так, чи довго Вам доводилось адаптуватись до нової країни (культури, мови, звичаїв тощо) та чому?
  - Якщо ні, чому?
25. Чи задоволені Ви цією країною загалом?
26. Що найбільше подобається в ПАР і що найменше?
27. Чи почуваетесь Ви безпечно у цій країні?
- Якщо ні: Чому?
28. Яка у Вас освіта?
29. Де навчалися?
- Чи здобували Ви освіту в ПАР?
  - Якщо так: яку саме?
  - З якою метою?
30. Чи працювали Ви в Україні до від'їзду? Якщо так, то у якій сфері?
31. Опишіть, будь ласка, детальніше, чим Ви зараз займаєтесь у ПАР.
Якщо респондент не працює, перехід до зап. 36
32. Чи мали Ви ще якийсь досвід роботи у ПАР від моменту, коли Ви сюди переїхали? Якщо так, то розкажіть детальніше.
33. Як Ви шукали роботу?
34. Чи стикнулися Ви з якимись труднощами при працевлаштуванні? З якими саме?
35. Чи вважаєте Ви, що тут можете краще реалізуватися в роботі, ніж в Україні?

Тепер поговоримо про міжетнічні взаємини у ПАР.

36. Як би Ви охарактеризували Ваші взаємини з представниками різних груп корінного населення ПАР?
37. Чи відчували Ви прояви дискримінації до себе з боку місцевих мешканців ПАР?
- Якщо так, розкажіть про це. Із чим це пов'язано? Чи часто таке траплялось?
  - Якщо ні, чи траплялося це у Ваших знайомих, друзів? Із чим це пов'язано? Чи часто таке траплялось?
38. Чи відчуваєте Ви на собі якісь обмеження, пов'язані зі законодавством ПАР?
39. Скажіть, будь ласка, серед Ваших друзів більше південноафриканців чи тих, хто переїхав до ПАР з інших країн?
40. Як би Ви охарактеризували Ваші взаємини з мігрантами з інших країн?

41. Чи спілкуєтеся Ви (або спілкувалися раніше) з росіянами ПАР? Чи могли б Ви описати Ваші взаємини?

Блок 4. Особливості української громади в ПАР

До того ми говорили безпосередньо про Ваш досвід, а зараз перейдемо до блоку запитань щодо особливостей української громади у Вашому місті.

42. Опишіть декількома словами типового українця / українку у Вашому місті.
43. Якої статі переважно є українці у Вашому місті? Це однаковою мірою чоловіки та жінки чи ні?
44. Українців якого віку найбільше у Вашому місті?
45. З якого регіону України найчастіше переїжджають українці до Вашого міста?
46. Якою мовою зазвичай спілкуються українці у Вашому місті?
47. Яку релігію сповідують українці у Вашому місті? До якої конфесії зазвичай вони належать?
48. З ким зазвичай одружуються українці у Вашому місті? Це українці чи представники інших національностей?
49. За Вашими спостереженнями, чи зберігають мову, культуру та ідентичність українці у змішаних шлюбах?
50. Чи відомо Вам, яку освіту переважно мають українці у Вашому місті?
- Чи здобувають вони освіту безпосередньо у ПАР?
51. Ким зазвичай працюють українці у Вашому місті?
52. Як би Ви охарактеризували фінансовий стан українців у Вашому місті?
53. До якого фінансового / матеріального класу Ви б їх зарахувати (низького, нижчого за середній, середнього, вищого за середній, вищого) порівняно з іншими?
54. Чи є загалом, на Вашу думку, якісь відмінності між українцями, які проживають у Дурбані, Кейптауні, Йоганнесбурзі та Преторії? (наприклад, щодо сфери зайнятості, мови спілкування, фінансового становища і т. ін.)
- Якщо так, то які саме?
55. Яким Ви уявляєте майбутнє українців у Вашому місті? А в ПАР загалом?
56. Чи відомо Вам щось про громадську активність і громадські організації українців у Вашому місті й у ПАР загалом і що саме?
- Якщо ні, перехід до зап. 59.2
57. Звідки Ви дізналися про ці громадські організації / громадську активність?
58. На Вашу думку, чи є достатньою громадська активність українців у ПАР та у Вашому місті зокрема? (громадський активізм – участь окремих людей у суспільно-важливих сферах діяльності)

- Якщо ні, чому?
  - Чи є відмінності в різних містах?
59. Ви є членом такої організації?
- Якщо так, якою є Ваша мотивація участі в ній?
  - Якщо ні, то чи хотіли б Ви долучитися до неї й чому?
60. Чим, на Вашу думку, мали б займатися українські громадські організації у ПАР?

Блок 5. Зв'язки українців та їхніх об'єднань у ПАР з Україною

Тепер перейдемо до блоку про Ваші зв'язки з Україною та українцями.

61. Зараз я зачитаю перелік різних практик / заходів. Укажіть, будь ласка, у яких із них Ви були б зацікавлені більше, а в яких менше й чому?
- святкування українських державних свят (Дня Незалежності, Дня Конституції);
  - ушанування історичних подій (наприклад, пам'яті жертв Голодомору);
  - святкування релігійних свят спільно з українською громадою у ПАР (Різдва, Великодня);
  - відвідування українських фестивалів, концертів;
  - відвідування українських кінофільмів / перегляд кінофільмів українською мовою;
  - відвідування українських виставок;
  - відвідування українських літературних заходів;
  - відвідування спортивних подій за участі українців (наприклад, футболу чи ін.);
  - участь у конкурсах, флешмобах і под.;
  - відвідування гуртків української культури (наприклад, співів, хору, танців та ін.);
  - участь у гуманітарних проєктах (приміром, пов'язаних з реабілітацією учасників АТО / ООС);
  - відвідування закладів харчування з українською кухнею;
  - участь у спільних з українцями ПАР підприємницьких ініціативах (будь-якому бізнесі);
  - може, є ще щось, у чому Ви були б зацікавлені, однак цього не пролунало в запитаннях?

Далі перейдемо до наступного блоку.

62. Чи користуєтеся Ви різними послугами в українців із ПАР чи України (наприклад, медичними, юридичними, фінансовими)? Чому?

- *Якщо ні, то чи хотіли б користуватися такими послугами українців?*
63. Чи купуєте Ви українські товари у ПАР (наприклад, продукти харчування, одяг, побутові товари і т. ін.), якщо такі є?
  64. Чи здійснюєте Ви переказ коштів в Україну (наприклад, родичам чи на доброчинність)?
  65. Чи голосуєте Ви на українських виборах у ПАР чи в Україні та чому? (НЕ ЗАЧИТУВАТИ: не зареєстровані, не маєте бажання, надто багато проблем)
    - *Якщо ні, якби цю проблему усунули, чи голосували б Ви на виборах?*
  66. Чи цікавитеся Ви подіями / новинами, які відбуваються в Україні, та чому?
  67. Чи довідуєтеся новини про Україну з інтернету (новинні сайти, спільноти у «Facebook», «YouTube»)?
    - *Яких саме?*
    - *Чому саме вони?*
  68. Коли дізнаєтеся новини про Україну, яким ЗМІ Ви найбільше довіряєте, а яким найменше?
  69. Чи є ЗМІ, довіру до яких Ви втратили або навпаки здобули, протягом останніх років?
  70. Чи відомо Вам, які ЗМІ зазвичай дивляться українці у ПАР? А у Вашому місті?
  71. Чи спостерігаєте Ви вплив російської дезінформації щодо України у ПАР?
  72. Чи зверталися Ви до Українського консульства та посольства у ПАР?
    - *За яких обставин?*
    - *Як би Ви оцінили досвід взаємодії з консульством / посольством?*
  73. Чи спілкуєтеся Ви з українцями, які мешкають на території України?
  74. Як часто Ви відвідуєте Україну та з якою метою?
  75. Чи відвідують Вас Ваші друзі або родичі, які проживають в Україні?
    - *Якщо так, чи легко Вашим родичам або друзям відвідувати Вас у ПАР?*
    - *Якщо ні, то чому?*
  76. Чи хотіли б Ви переїхати або повернутися в Україну? Чому?
  77. Яким і де Ви уявляєте своє майбутнє (та майбутнє своїх дітей)?
  78. Чи порадили б Ви українцям мігрувати до ПАР? Чому?

Завершення інтерв'ю

79. Чи хотіли б Ви ще щось додати до нашого інтерв'ю?
80. Чи маєте Ви зауваження, пропозиції щодо інтерв'ю?

ДОДАТОК Б

ОРИГІНАЛИ ЦИТАТ РОСІЙСЬКОМОВНИХ РЕСПОНДЕНТІВ

Оригінал цитати (№1)

“ Хороший вопрос. Очень разбросано. Киевлян я мало встречал. В основном, люди из таких мест, как Кременчуг, Полтава, вот сейчас много тоже, ну немного, но определенное количество украинцев прибыли из Кривого Рога, потому что здесь «ArcelorMittal» выкупил Криворожсталь, а здесь есть стальной завод недалеко от Йоханнесбурга, там парни из Кривого Рога. А разные... кто откуда, у меня знакомые с Одессы много, с Киева, с Конотопа даже люди приехали. По-разному. Я не сказал бы, что только одни киевляне сюда едут, или с Львовщины, или Полтавщины, с Донецка. А с восточных частей Украины много народа здесь есть, если сказать, с Западной и Центральной. Немножко с Юга есть.

(чол., 30-34 р., народився в Києві)

”

Оригінал цитати (№2)

“ На украинском здесь много народу не говорит, даже вот люди, которые сюда приехали, они с русскоязычной части Украины. Они по-украински понимают что-то, но говорят очень мало. То есть им легче говорить на русском или вообще разговаривать на английском.

(чол., 30-34 р., вважає рідною мовою англійську)

”

Оригінал цитати (№3)

“ Понимаете, это Южная Африка, это очень интересная страна потому, что здесь практически нулевые социальные гарантии. Поэтому едут сюда, это как сито. Сюда едут в эмиграцию, потом тыкаются, что никакой социалки и убегают дальше там, в Канаду, в Австралию, еще куда-то. А здесь остаются люди, которые, в принципе, внутри являются личностями, которые имеют какой-то стержень.

(чол., 55-59 р., мігрував, коли йому було 29 р.)

”

Оригінал цитати (№4)

“ Дозрел, как груша. Основная причина, я не выезжал от безденежья, я здесь стал зарабатывать столько, сколько я зарабатывал на Украине, только лет через десять после того, когда я приехал. Но эмиграция в моем понимании это такой, вот как груша. Она

дозревает, то ей нужно падать. В принципе я не видел для себя перспектив больше в Киеве, на Украине, в тот момент не видел конкретно и тот момент был кризис и меня бизнеса позакрывались и надо было что-то начинать и почему бы не начинать на новом месте. И вот, и это как груша, созрела и упала в итоге».

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

”

Оригінал цитати (№5)

“ Якщо ми будемо говорити про Кейптаун, то там дуже сильна така українська община, «Асоціація» називається. Вони якимось більше згруповані і будемо казати, що Преторія і Кейптаун – это тоже разные города абсолютно по своему составу, и культуре, то есть там больше европейская культура. Кто приезжает в Кейптаун говорят – это почти как Европа. Здесь более такой бурский, африканерский со старыми традициями город и конечно есть различие. Мне кажется, что они более открытые, чем мы здесь. Мы, уже живя здесь, впитали какие-то бурские (африканерські – ред.) традиции (сміх).

(жін., 55-59 р., Преторія)

”

Оригінал цитати (№6)

“ Ніяких труднощів! Нет документов, нет разрешения работать, вот и все трудности. Так что особых трудностей, это самые большие трудности. Другие может быть и были, но они были настолько незначительными, что я их не помню.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

”

Оригінал цитати (№7)

“ Очень долго. Лет восемь. Я только, когда вышел на работу после университета, даже на первой работе меня люди вообще не воспринимали. То есть культура была не та, и разговор был не тот. Ну, уже, слава Богу, привык к этому, уже понял, когда говорить, когда помолчать. <...>. Я людей не понимал, и они меня не понимали. Тоже здесь культура немножко совсем разная, чем наша. Только не буду говорить, украинская, даже европейская. Ну, смотря, где, с кем и как. Вот я работаю на международную компанию, и там люди с разных культур. Там у людей немножко более такое... открытый образ воспринимания. А если работаешь с людьми на южноафриканскую компанию, то просто не понять куда и зачем ты идешь, что хочешь от них.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Оригінал цитати (№8)

“ Я ехал сразу, я приехал сразу всей семьей, это был как бы нездоровый авантюризм. Но все, что происходит, делается к лучшему. То есть, мы приехали, четверо нас, два больших рюкзака и два маленьких рюкзака.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

”

Оригінал цитати (№9)

“ ЮАР приняло нас, нашу семью и мы все, вот дети с гордостью действительно, я и мы с женой будем с гордостью, я надеюсь сейчас примут закон о двойном гражданстве, но, то есть мы однозначно ЮАРовцы. Мы украинцы, но мы ЮАРовцы.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

”

Оригінал цитати (№10)

“ Нет (не рекомендую – ред.). Любая другая страна, ну я не имею любая, но политику, которую сейчас совершает нынешнее правительство по отношению к белым, я бы не рекомендовала. Мне кажется, что это не совсем это та страна, в которой можно себя полностью проявить и реализовать.

(жін., 55-59 р., Преторія)

”

Оригінал цитати (№11)

“ Если будет им помощь, то конечно да (рекомендую мігрувати – ред.), если им кто-то будет помогать. Если нет, то нет (сміх). Потому что, если никто не будет помогать, то им будет крайне тяжело и тут, ну вот.

(чол., 25-29 р., Дурбан, мігрував з метою працевлаштування)

Оригінал цитати (№12)

“ Влился в культуру, интегрировался, даже не скажешь, что я тут иностранец. Бывает тоже у нас разговоры, особенно с людьми с других рас. Все намекают, ты типа белый, при апартеиде у тебя были такие возможности. Я говорю: «не забывай откуда я» (сміх). Да, я белый, но я при апартеиде и мои родители здесь не жили. Со своей политикой, то есть против белых, которая тут прошла, ко мне, пожалуйста, претензий не представляйте. У меня никаких возможностей от апартеида не было.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Оригінал цитати (№13)

“ Я бизнес основала практически в течении двух месяцев и сразу у меня пошел доход, и я сразу стала работать. То есть, здесь идёт поддержка государства – малый и средний бизнес здесь не облагаются налогами. Здесь, если у тебя есть какая-то хорошая идея, то ее очень легко воплотить. Не нужно ходить миллионами инстанций и что-то доказывать, санэпидстанций, одно, другое, третье, десятое и всем давать взятки. И вот когда ты пройдешь круг ада, вот потом тебя обложат налогами и у тебя всё равно ничего не получится. Здесь этого ничего не было. Подготовила документы, основала компанию и начала работать, всё. То есть здесь очень хорошая законодательская система.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№14)

“ Я открыла компанию со своей сестрой. Мы 50 на 50 владельцы <...> Мы делаем опыты, изучаем химию, физику, биологию. Даже географию в таком игровом плане. С практическими экспериментами. То есть мы открыли кружки при школах. Это уже внешкольное образование предлагаем, плюс мы предлагаем школьные шоу в течении школьного дня. В нас тут много частных школ, в них свои бюджеты есть <...> Я работаю с музеем, мы в музее показываем шоу.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№15)

“ Экономика не растет. Когда я сюда приехал, экономический рост ВВП был порядка 6-8%. Страну немножко здесь ограбили за последние 10-15 лет, и экономический рост сейчас между 0,5 – 1% ВВП в год. И население... То есть, мы создаем бедность. И война за работы, за хорошо оплачиваемые работы, все больше и больше становится.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Оригінал цитати (№16)

“ Работу хорошую получить все тяжелей и тяжелей. Потому что здесь такая вещь – Джинни-коэффициент, то есть разница между богатыми и бедными, одна из самых больших в мире – самая большая в мире. Здесь можно жить в особняке с бассейном и теннисным кортом, а вот буквально выйдешь, проедешь пять минут и ты в трущобах.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Оригінал цитати (№17)

“ Я занимаюсь своими бизнесами и здесь приветствуется это, я плачу налоги, то есть в принципе здесь в этом плане, но есть определенные моменты, я не могу брать госконтракты под эти цели, которые у меня есть.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

”

Оригінал цитати (№18)

“ В основном, в интернете. То есть, в интернете можно зайти, посмотреть там какие работы предложены, то есть здесь интернет-сфера очень развита, где можно найти работу. Но там тоже во многих должностях написано «белым не подавать», или просто написано «открыто для всех». Если открыто для всех, то можно подать.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Оригінал цитати (№19)

“ Было объявление в газете. Це бюро по трудоустройству.

(жін., 55-59 р., Преторія)

”

Оригінал цитати (№20)

“ Тут так просто не устроишься. Надо найти тех людей, которые тебе помогут устроиться.

(чол., 55-59 р., Преторія)

”

Оригінал цитати (№21)

“ Я просто подтвердила здесь диплом. Я просто выслала свой диплом-вкладыш, где были написаны предметы и начитка часов. И они мне перевели это в свою систему, то есть мне не надо было здесь заканчивать ничего. Мой диплом приняли.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№22)

“ Даже вплоть до тех же официантов, вот если брать: официанты на чай могут выносить за хорошие выходные по 15, по 13 тысяч рент. Это за ночь. Это тысяча долларов. У нас, к примеру, официанты, даже те, кто работает официантом, тяжело им приходится, вот я знаю, что зарплата намного меньше. Поэтому тут наши устроились бы очень хорошо.

(чол., 25-29 р., працює в ІТ-сфері)

”

Оригінал цитати (№23)

“ На сегодняшнее время, я бы сказал, что да (тобто може себе краще професійно реалізувати у ПАР, ніж в Україні – ред.). Потому что здесь, в ЮАР, идет большой отток профессионалов, ну и капитал вместе с ним. То есть, белое население покидает страну. Просто такая утечка идет. Люди уезжают в Австралию, в Англию, в Канаду, в Америку, в Новую Зеландию. Кто куда. Со мной в школе учились, в университете – процентов 60 мигрировало. Мигрируют быстро и в больших количествах. И здесь создаются два варианта. Один вариант, или присоединяйся и прыгай на вагон и давай, самолет, чемодан, Лондон, или оставайся здесь, ты просто будешь цениться как высококвалифицированный профессионал. Потому что люди, которые уезжают, их просто нету... не успевают менять, то есть поменять белого на черного человека с таким же профессионализмом и опытом очень тяжело.

(чол., 30-34 р., працює у сфері інвестицій та банківської справи)

”

Оригінал цитати (№24)

“ За национальностью я украинец. У меня отец русский, мать украинка. В принципе, наверное, скажем так, до 2014 года я был из Советского Союза, ну Путин нам помог, сейчас я чувствую себя украинцем.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

”

Оригінал цитати (№25)

“ Я могу найти общий язык, хотя разница всё равно есть. Как в плане того, что чувствуется разница менталитета, конечно. Но я такой достаточно космополитичный человек. И люди здесь в Южной Африке достаточно космополитические. Они принимают культуру других стран. Они понимают, поэтому здесь не возникает конфликтных ситуаций, если ты другой национальности.

(жін., 45-49 р., вважає себе космополітом)

”

Оригінал цитати (№26)

“ У меня мой дом, моя родина, вот, как это ни странно звучит, но это вот там, дом, где я сейчас сижу. У меня очень, у меня уже родина здесь (в ПАР – ред.). Так получилось.

(чол., 55-59 р., вважає себе українцем та південноафриканцем водночас)

”

Оригінал цитати (№27)

“ Она (донька – ред.) в принципе, родилась в Южной Африке. Может быть, она себя воспринимает часть как южноафриканской национальности, я не знаю. Может быть. Хотя она мне говорит, что нет. Она ближе к Украине. <...> Она выросла в семье, в украинском, в окружении людей, которые из Украины. Поэтому она себя очень сильно идентифицирует именно с Украиной. Ну как бы с моей точки зрения, я думала, что у неё будет привязанность к Южной Африке. <...>. Ну а как бы судя по её... реакции, связанной с нашим переездом, она всё-таки Украину... больше воспринимает как свою страну. Хотя она там не жила.

(жін., 45-49 р., має неповнолітню дитину)

”

Оригінал цитати (№28)

“ Я сейчас говорю по - украински намного хуже, чем когда я приехал, потому что у меня просто английский язык. Где-то в моей голове ограниченные ресурсы, то есть в принципе, когда я пытаюсь как бы по-украински, часто перехожу на английский. У меня английский просто вытеснил украинский. Поэтому у меня украинский стал как бы реально третьим языком.

(чол., 55-59 р., Кейптаун)

”

Оригінал цитати (№29)

“ Всем на русском (спілкуюся – ред.), с женой на украинском, так как она на украинском общается.

(чол., 25-29 р., одружений з українкою)

”

Оригінал цитати (№30)

“ Акцент я очень долгое время себе оставлял, то есть вы слышите, как я по-английски говорю, даже не подумаете, что я украинец или подумаете, что я местный человек. Даже люди, когда узнают, что я украинец, они на меня смотрят, спрашивают, «что серьёзно?». Я говорю «да, мне паспорт показать?» (сміх).

(чол., 30-34 р., мігрував у підлітковому віці)

”

Оригінал цитати (№31)

“ А есть тут язык африканс. Там что-то понимаю, что не понимаю, да и никогда его не учил, да и уже поздновато, и лично тоже не очень-то хочется.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Оригінал цитати (№32)

“ Они (діти – ред.) говорят и свободно пишут на семи языках мира. Они были здесь в хорошей школе. Жизнь, тут тоже они поехали по миру. Они говорят английский, африкаанс, немецкий, они были в немецкой школе, испанский, французский, немного итальянского.
(чол., 55-59 р., має дітей вікової категорії 25+) ”

Оригінал цитати (№33)

“ Мы водим [ім'я дочки] в театр на украинском языке, мы в кино тоже на украинском языке, чтобы она как-то expose to the language, то есть чтобы она, какой-то опыт языка у неё был. И что она понимает, что она украинка тоже и это украинский язык.
(жін., 45-49 р., Дурбан) ”

Оригінал цитати (№34)

“ Они (діти – ред.) украинским не спилкуются, у них по-русски они говорят неплохо. Они в принципе бывает, что даже не умеют писать по-русски, старший еще умеет квадратными буквами.
(чол., 55-59 р., вважає рідною мовою російську) ”

Оригінал цитати (№35)

“ По-разному, если честно сказать. Некоторые (українці - ред.) – да, сохраняют (українську мову – ред.), ну они более, как вам сказать, ориентированы на русский язык, то есть которые мне попадались, которые замужем за местными, они детей учат русскому языку. Не украинскому, а русскому. Я говорю: «А почему русский?». Они говорят: «Русский более популярный». Ну, я говорю: «Это твоё дело. Какой хочешь – такой и учи язык». Но дело в том, что они тоже по-украински плохо говорят, или они не говорят вообще, но понимают. А некоторые тупо говорят, что типа забывают, что я с Украины и только будем разговаривать на английском языке. По-разному. Смотря, у кого какая судьба, у кого какая культура. Есть девочки, которые здесь приехали, хотят детей украинскому учить, украинской культуры, я всегда за, и, если у меня будут дети, я буду их учить.
(чол., 30-34 р., Йоганнесбург) ”

Оригінал цитати (№36)

“ Если было бы такое (українознавча школа – ред.), и это связано было как бы с языком и с нашей культурой, литературой, то есть чтобы они там такую вот обширенную программу с историей, с нашими какими-то craftes, как это, ремёслами, да, связанно, это вообще было бы замечательно, если бы для детей такое было. Конечно.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№37)

“ (Зітхання) Ну в данный момент нет. Потому что я объяснила, ей очень сложно, она не пишет, она не читает, и она уже в старших классах, и ей осталось три года. И полностью (...) другой менталитет, в школах другой менталитет. Там всё другое, ей будет очень сложно. А международные школы, я посмотрела на Украине, я не могу понять, они очень странно звучат, я смотрела страницы, читала. То есть эти школы, они должны быть... как это? Зарегистрированы на международном уровне, то есть образование, которое ты получаешь в этой школе, должно быть приемлемо в институтах международных. Чтобы она, потому что она хочет учиться в Европе, поэтому ей нужно такое образование, такая школа, чей диплом был бы признан в любом уголке мира.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№38)

“ Там, знаете, День Независимости на праздник собираемся (сміх). Такого плана.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Оригінал цитати (№39)

“ Я немножко её (дочку – ред.) знакомила с традициями пасхальными, то есть, опять-таки, мы здесь отмечаем Рождество католическое. Потом мы отмечаем Рождество наше на 7 января. И Пасху тоже в двойном варианте. Мы отмечаем и ту, и ту, с всеми традициями, которые присутствуют здесь на Пасху, и с нашими традициями, которые присутствуют у нас (в Україні – ред.). Чтобы она (дочка – ред.) с детства знала, что есть разные культуры, разные религии. И мы отмечаем больше не с религиозной точки зрения, а с культурной, и с точки зрения традиций разных стран.

(жін., 45-49 р., має неповнолітню дитину)

”

Оригінал цитати (№40)

“ Я верю в энергетические поля. Вся моя семья серьезно занимается медитацией. Ну, некоторые просто так люди, многие может так для удобства возможно называют это Богом, другие называли это Магоммедом. Но я верю в существование энергетических полей и существование единого банка энергии.

(чол., 55-59 р., вірить у вищу силу)

”

Оригінал цитати (№41)

“ Сначала мы ходили в церковь, которая была построена здесь в Мидранте, её кстати украинцы строили, но потом россияне забрали её к себе. Ну как всегда. Но сейчас мы ходим, как бы, в общем пришли к выводу, что бог у нас один и мы ходим в греческую и польскую церковь.

(чол., 55-59 р., Преторія)

”

Оригінал цитати (№42)

“ А мне все равно, если честно. Главное, что вы пошли, верите в Бога, исповедовались там, свои грехи замолили. На каком языке, там хоть на французском, арабском пусть служба идет. Знаете, для меня лично пойти – это более, как сказать, очистить душу, не важно на каком языке идет исповедь.

(чол., 30-34 р., вважає рідною мовою англійську)

”

Оригінал цитати (№43)

“ Мы не видвидуемо религийни храмы, мы видвидували, потому что когда здесь нам было довольно трудное время, нам тут кушать было нечего, нам церковь однажды принесла курочку, после этого мы туда ходили. Но это больше не из-за религии, а из-за уважения и благодарности. Причем довольно много лет туда ходили, дети там играли на флейте, на сопилке. Но говорю, это скорее было не религиозное, это поход в церковь, а именно культорологически, для себя, вот приятно там с людьми общаюсь и все остальное. То есть это вот, ну, мы несколько лет ходили, потом мы в другой район переехали, ну, стало далеко до той конкретной церкви, которая нам помогала. И мы перестали ходить потому, что мы ходили в церковь не за Богом, мы ходили именно вот к конкретным людям, к конкретной атмосфере.

(чол., 55-59 р., вірить у вищу силу)

”

Оригінал цитати (№44)

“ Колись була кілька років назад у нас лідер. І якимось воно було по-іншому: були більш організовані, більше проводилось... разом. Якесь, знаєте, було – це майже до дві тисячі чотирнадцятого, вот-вот почалося як-то (з рос. «ось-ось розпочалося якимось» – ред.), а потім пішло на спад вже дві тисячі шістнадцятий рік. Я не знаю чому. Якимось люди, (далі переходить на рос. – ред.) если было какое-то целое ядро, оно потом распалось, я не знаю почему. Во-первых, эта девушка ушла. Нет лидера и нет вокруг кого групповаться. Да, я очень рада, что сейчас при посольстве будет, уже начала работать школа, воскресная школа (далі переходить на укр. – ред.) і українську мову там дітки будуть вивчати, так что (з рос. «тож» – ред.) може, будемо єднатися, може, це нам дають другий шанс.
(жін., 55-59 р., Преторія) ”

Оригінал цитати (№45)

“ Я очень рада и многие очень рады, что государство начало принимать интерес, во-первых, к тем, кто здесь живёт, и, во-вторых, начало что-то организовывать для украинцев. Что-то связанное с нашей страной. И это замечательно.
(жін., 45-49 р., Дурбан) ”

Оригінал цитати (№46)

“ Я особо нет. Потому что я замкнутый человек. Я, когда надо, чем там просто помогаю, просто спонсирую, еще что-то там. Мне хорошо с самим собой. Скажем так.
(чол., 55-59 р., Кейптаун) ”

Оригінал цитати (№47)

“ Во-первых, обучить местный народ, что такое Украина. Я, когда приехал, никто не знал, где Украина, кроме людей, которые смотрели футбол, и они знают, кто такой Шевченко и «Динамо» Киев. К сожалению, после 2015 года только тогда люди начали понимать, где, что и как, что такое Украина (сміх). Мы прославились не из-за нашей богатой культуры, из-за нашей богатой истории, а прославились по другим причинам. Ну тоже «Чернобыль», сериал, немножко помог. Сейчас более-мене народ разбирается, где, что и как Украина. Просто можно было показать народу, какая у нас кулинария, какие у нас традиции, какие у нас песни.
(чол., 30-34 р., мігрував на початку 2000-х рр.) ”

Оригінал цитати (№48)

“ Я думаю, в первую очередь помогать соотечественникам, украинцам. <...> Вот я вижу, люди обращаются в группу с вопросами, к примеру, подскажите, как получить визы и какие документы надо брать. И я понимаю, что из-за такого количества вопросов просто у нас нету нигде нормального, ни службы никакая не работает, ничего, что может объяснить, рассказать.

(чол., 25-29 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№49)

“ Единственное, что я бы хотела пожелать, чтобы всё-таки консульство и посольство в конечном счету, стали проявлять больше интереса к индивидуальным украинцам. То есть поощрять общественные организации украинцев в ЮАР и так далее. И вообще проявлять какой-то интерес и дать знать, что они вообще знают, что мы тут барахтаемся в своих проблемах. А если бы они ещё и помогли эти проблемы решить – это было бы вообще замечательно. Например, как в моей деятельности это образование. Если бы кто-то в отделе культуры, например, в нашем посольстве помог мне выйти на уровень Департамента образования здесь в Дурбане и заключить какие-то договоры с другими государственными школами или получить какой-то грант.

(жін., 45-49 р., працює у сфері освіти)

”

Оригінал цитати (№50)

“ Я не уверен, что наш голос куда-то дойдет. Нас тут не так много. Но я понимаю, типа, тоже плохо не голосовать, но лететь, к примеру, в Йоганнесбург, потратить день, потратить, ну те же 100 долларов на билет, то, как бы, ну понятно если было б, то да, ходил бы. А так, специально не летел бы, куда-то голосовать.

(чол., 25-29 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№51)

“ Я знаю, что посольство всегда проводит такие мероприятия и мы приєднуємось до них. Да, це дуже велике свято (День Незалежності – ред.) і ми тут відмічаємо, святкуємо.

(жін., 55-59 р., Преторія)

”

Оригінал цитати (№52)

“ Нет, мы это не отмечаем (українські державні свята – ред.). Почему? Мероприятий, в принципе, никаких не проводится в самом городе Дурбане. Я же говорю, что здесь народ более космополитичен и (зітхання) не просто украинцы... Вот у меня нет как бы вот конкретно украинских друзей. У меня все друзья – и Молдавия, и Украина, и Россия. То есть здесь русскоязычная. И если мы будем отмечать здесь (зітхання, сміх) День Незалежності каждой стран, то каждый день будет праздник. Нет, здесь нет ничего.
(жін., 45-49 р., Дурбан) ”

Оригінал цитати (№53)

“ Могу помочь. Ну, финансово помощь да, но, мне тяжело, мне просто тоже друзья в АТО участвовали и там некоторые погибли и мне до сих пор по поводу войны вот, к нашему государству есть вопросы, почему наши там солдаты летают десять тысяч километров, чтоб где-то проходить реабилитацию, если в Украине могут им это предоставить, но ничего не предоставляют.
(чол., 25-29 р., Дурбан) ”

Оригінал цитати (№54)

“ Честно говоря, вот Голодомор, я понимаю, был, всё, но от меня настолько «далеко», что вряд ли я бы специально пошел бы на вшанування памяти жертв Голодомору.
(чол., 55-59 р., після 2014-го року почав відчувати себе українцем) ”

Оригінал цитати (№55)

“ Лично, да (зацікавлений у відвідуванні показів українських кінофільмів – ред.). Но если там, допустим, будут субтитры на английском, это было бы ещё лучше. Тогда и местные люди могут подойти. Просто как-то сидеть в фильме и переводить этой фильм, тоже как-то не пафосно.
(чол., 30-34 р., Йоганнесбург) ”

Оригінал цитати (№56)

“ Респондент: Не, ну я не знаю, мне не нравится честно украинский кинематограф, поэтому, ну вот, не ходил.
Інтерв'юер: А якщо би фільми були в українському дубляжі, чи теж не зацікавлені?
Респондент: Ну если современные, то конечно бы ходил, мне нравится озвучка украинская потому, что прикольная.
(чол., 25-29 р., мігрував у 2016 р.) ”

Оригінал цитати (№57)

“ Понимаете, у меня нету разницы он (фільм – ред.) украинский или не украинский. Если фильм будет действительно достойный, я постараюсь его посмотреть. Украинский, английский, немецкий, даже русский, в этом плане потому, что кинофильм, это отображение искусства. Вот на одну картину все смотрят, на другую не смотрит никто вне зависимости от того в какой стране эта картина была написана.

(чол., 55-59 р., мігрував на початку 1990-х рр.)

”

Оригінал цитати (№58)

“ Ну опять-таки, если это входит в круг интересов и способностей... Я если честно, не танцую, не пою. Но я бы пошла, посмотрела, как танцуют и поют другие. На концерт бы сходила или на показательное выступление, если был бы такой кружок или такое бы... сформировали хор, и они бы всё равно несколько раз в год какие-то выступления бы показательно давали. Я бы с удовольствием пошла, послушала как поют.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№59)

“ У многих нет возможности поехать обратно домой часто. У меня есть. У меня была возможность. И даже, когда я ушла (залишила чоловіка – ред.), мне помогли мои родители, оплачивали билеты нам с [ім'я дочки] раз в год, пока я не стала зарабатывать достаточно денег, чтобы оплатила билеты сама. То есть мы можем не доедать, мы можем не купить одежду. Мы не ездим здесь на никакие экскурсии, мы копим деньги, потому что мы хотим раз в год ездить на Украину, проводить своих родных. И вот это было всегда. А многие люди здесь этого не придерживаются. Они, наоборот, не ездят домой годами. Я вообще не представляю, как это возможно не видеть родных, не видеть маму.

(жін., 45-49 р., була одружена з південноафриканцем)

”

Оригінал цитати (№60)

“ Приблизно раз у два роки (відвідує Україну; далі переходить на російську – ред.). Там мой внук, там мои друзья основные. У меня не так много друзей, знаете, но это люди, как бы, это друзья мои настоящие, вот так вот.

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Оригінал цитати (№61)

“ В 2018 я немножко русских СМИ посмотрелся, мне как раз 28 лет стукнуло, и не хотел армейский призыв, не то, что не хочу в Украине служить, просто у меня на это нету времени.
(чол., 30-34 р., Йоганнесбург) ”

Оригінал цитати (№62)

“ Помните, я Вам говорил, что у нас, в принципе, не знают, что такое ЮАР, у нас знают с моих рассказов, что тут классно. Но это все. То есть они сами не будут смотреть в интернете или там на карте после моего рассказа <...> я четвертый год прилетал подряд, и есть все равно люди, которые со мной встречались уже и спрашивали: «Что там? Носорогов больше не стало?». То есть, они думают, что я сижу реально где-то в лесу, в пустыне. То есть, я более чем уверен, что они не смотрят, как тут можно жить, или как тут люди живут, и какой тут океан. И тем более с какими туристическими целями сюда приехать.
(чол., 25-29 р., Дурбан) ”

Оригінал цитати (№63)

“ Ну да, конечно, опять потому же что мне не безразлично то, что там происходит. Мне может быть гораздо более как бы меня это трогает чем то, что происходит в Южной Африке, потому что мое сердце там.
(жін., 55-59 р., Преторія) ”

Оригінал цитати (№64)

“ Ой, вы знаете, я бы честно говоря, мала бы на самом деле больше интересоваться, то есть, в основном, я звоню сестре, разговариваю с родителями. Они мне говорят, что происходит. Дело в том, что мне на самом деле очень тяжело здесь, потому что я сама ращу ребёнка.
(жін., 45-49 р., хоче повертатися в Україну) ”

Оригінал цитати (№65)

“ Много украинцев, которые здесь приехали, украинские новости им до одного места, их это просто не колышет. Они уехали, возвращаться не собираются. Им просто не интересно, что там происходит.
(чол., 30-34 р., Йоганнесбург) ”

Оригінал цитати (№66)

“ Если честно, я телевизор уже лет 7 не смотрю. А что-то почитать, там смотреть, послушать и узнать, что там нового, можно всегда через интернет. Во-первых, здесь украинских каналов нет, разве что покупать спутниковую антенну. За это дополнительные средства иметь и платить немаленькие деньги. Для меня это не выгодно. Интернет – быстро и дешево.
(чол. 30-34 р., закінчував школу в ПАР)

”

Оригінал цитати (№67)

“ Нет. Не смотрю новости, ну как, я в любом случае интересуюсь, там, душа болит, но то, что я вижу <...> У нас не показывают на самом деле то, что в новостях должны показывать. У нас все время какие-то косвенные проблемы показывают. Ну, вот я как перестал смотреть новости, то мне кажется, что новости были созданы для того, чтобы люди, там, не думали о каких-то основных проблемах, а думали о новостях, которые скидывают просто в уши.
(чол., 25-29 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№68)

“ Я даже в СМИ не всему доверяю. Я все пропускаю через свой личный жизненный опыт. Информацию с ресурсов, и даже с России. То есть я пропускаю через свой внутренний анализ. Я в принципе жил в Советском Союзе, я пытаюсь отфильтровать объективную информацию. А объективная информация может быть только, если ты ее посмотришь с максимально разных углов и сторон.
(чол., 55-59 р., Кейптаун)

”

Оригінал цитати (№69)

“ Я аналитик по профессии, то есть я смотрю на две или три точки зрения, допустим, новости с Украины, новости с России, новости, допустим, с Ближнего Востока, Al Jazeera, такого плана. И вот эти три новости посмотришь, где-то между тремя ты найдёшь часть правды.
(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Оригінал цитати (№70)

“ Да, очень много, кстати (дезінформації – ред.). Здесь было одно время правительство очень про-китайско-русское. Эта фракция была правительственной партией, а сейчас её сменила более про-западноевропейское-американское. Сейчас идет более поток новостей с американским уклоном.

(чол., 30-34 р., походить із Центральної України)

”

Оригінал цитати (№71)

“ Я понимаю, что у нас самая большая проблема – это новости! Украинские новости – это такой бред, что на голову не налезет. И точно так же из России. Вот телевизор людям не дает становиться слишком умными, поэтому это такая проблема общества. Не всем, не всем. Есть нормальные люди, но, те, которые влиянию поддаются <...> Тут как бы со всех сторон (з боку України та з боку Росії – ред.) дезинформация. Ну, в плане новостей.

(чол., 25-29 р., походить із Центральної України)

”

Оригінал цитати (№72)

“ Несколько раз пересылала. Пересылала сестре, тётке и в прошлом году я два раза пересылала больной подруге. Но это небольшие суммы были.

(жін., 45-49 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№73)

“ Раз в году примерно жена ездит, иногда я езжу. Мы привозим деньги родичам, всем остальным. Здесь очень жесткое законодательство. По этому законодательству ты в год можешь перевести без лишних вопросов 10000 ранд. Это примерно 700 долларов. Да еще здесь очень жесткий банк, они еще десять процентов пенсионных возьмут. То есть это в принципе не интересно и не выгодно.

(чол., 55-59 р., одружений з українкою)

”

Оригінал цитати (№74)

“ Если ко мне обратятся с разумным предложением, если я увижу, что мое время, потраченное на это, оно стоит больше, чем я получаю за свое время сейчас, то я этот вопрос могу рассмотреть.

(чол., 55-59 р., має декілька бізнес-проектів у ПАР)

”

Оригінал цитати (№75)

“ Я думаю просто если быть откровенным, то уровень украинцев в таких услугах, к сожалению, в настоящий момент намного ниже, чем уровень тех людей, чьими услугами я сейчас пользуюсь.
(чол., 55-59 р., Кейптаун) ”

Оригінал цитати (№76)

“ У нас с женой был десять лет более менее успешный ресторан. Когда мы его купили, мы пытались там ввести украинскую кухню, чуть не обанкротились. Поэтому перспектив в настоящий момент, может быть не так подавали, но я не вижу перспективы ни для украинской, ни для русской, ни для вообще славянской кухни. Они очень узконаправленные, что они любят и все остальное.
(чол., 55-59 р., Кейптаун) ”

Оригінал цитати (№77)

“ Они может быть и хорошие, Вы поймите, но по сравнению с тем, что здесь есть, когда сравниваешь, понимаешь, что они плохие. Возможно, они замечательно вкусные вещи, понимаете? Вот ты купил это, купил это, ты сравниваешь. Я не могу сказать, что оно вкусное, но на фоне того, что мы остальное покупаем: сырки, масло были не вкусными.
(чол. 55-59 р., Кейптаун) ”

Оригінал цитати (№78)

“ Нормально, каким я его уявляю (майбутнє – ред.)? Ну, как, таким же, какое мое настоящее. Я не могу ответить на этот вопрос. Просто в настоящий момент меня, то есть те проблемы, которые у меня здесь есть, наша семья научилась решать, мы их решаем по мере поступления и нам, более-менее, здесь уютно и нормально. Майбутнє? У меня нет мечты о далеком светлом будущем. Меня больше волнует стабильное настоящее.
(чол., 55-59 р., Кейптаун) ”

Оригінал цитати (№79)

“ Еще года два продержусь. Надо отсюда валить. Просто страна не идет туда, куда я считаю нужным. Ну и уже возраст, уже надо детей, жинку шукать, понимаете, здесь бросать свой якорь и обосновываться тоже не вариант. Ну, лично мне. Каждому по-разному, лично я думаю, что я здесь долго остаться не буду.
(чол., 30-34 р., Йоганнесбург) ”

Оригінал цитати (№80)

“ Вы знаете, [ім'я дочки], в общем, не хочет учиться в Южной Африке в университете. В школе ей нравится, и она как бы к ней привыкла, и образование хорошего качества, но учиться она хочет за границей. Я бы с удовольствием, хотя я не достигла этого уровня финансовой независимости, но мне интересна работа, и я бы продолжала работать. Но смысл мне оставаться в ЮАР, если ребёнок хочет в Европу, и все мои родители на Украине. Ну, нет смысла, я бы всё-таки попыталась найти работу на Украине.

(жін., 45-49 р., має дитину підліткового віку)

”

Оригінал цитати (№81)

“ У нас там (в Україні – ред.) ничего не меняется и я не сильно хочу что-то там менять. Ну как, хочу, но, наверное, уже младшее поколение должно это делать или по крайней мере старшее, ну то, что там сейчас у власти, пока тут комфортно.

(чол., 25-29 р., Дурбан)

”

Оригінал цитати (№82)

“ Ну смотрите, если у меня такие же возможности будут в Украине, как здесь, такой же образ жизни как здесь веду, я завтра вернусь. Но, к сожалению, это, на данный момент, по моим личным, как вам сказать, разведениям, это невозможно.

(чол., 30-34 р., працює у банківській сфері)

”

Оригінал цитати (№83)

“ Наверное, большинство останется в ЮАР. Большинство. Но некоторые вернуться. Я знаю несколько семей, которые хотят вернуться, включая меня.

(жін., 45-49 р., планує повернутись в Україну)

”

Оригінал цитати (№84)

“ Или додому пойдут, или в Австралию (сміх). Смотря кому как. Я считаю, что труднее-труднее становится с каждым годом, рано или поздно надоест им, захотят в другое место переехать ... Ну конечно, если Украина приведет себя в порядок где-то, может. (сміх)

(чол., 30-34 р., Йоганнесбург)

”

Оригінал цитати (№85)

“ Я думаю, ничего не поменяется. Потому что, у нас ничего не сделают для того, чтобы людям было проще. Тем более далеко и... Ну, тут зависит, тут зависит опять же от государства. <...> Я даже когда сюда летел, у меня было представление, что я допустим буду там жить в каком-то шалаше. И одевать там рог носорога вместо трусов, ну это я вам конкретно говорю, какое у меня было представление о Южной Африке. Потом, когда я узнал, что есть такая Южная Африка, есть такой Дурбан, я посмотрел там фотографии я понял, что я ошибался, но я это понял, то есть у меня получилось сюда приехать.

(чол., 25-29 р., Дурбан)

”

КОМАНДА ДОСЛІДЖЕННЯ

Автори дослідження:

Ірина Ключковська – директорка МІОКу, кандидатка педагогічних наук, доцентка, заслужена працівниця освіти України. Сферою пріоритетного наукового інтересу є дослідження міграційних процесів з України, інтеграції та збереження української ідентичності в чужоземному середовищі.

Оксана П'ятковська – заступниця директора МІОКу, кандидатка економічних наук. Серед наукових інтересів – дослідження міграційних процесів, формування діаспорних мереж, міжнародна трудова міграція та її соціально-економічні ефекти, міграційна політика України. Авторка майже 100 наукових публікацій з питань міграції.

Юрій Марусик – науковий співробітник МІОКу, магістр політології. Учасник тренінгів Erasmus+ на міграційну тематику у Німеччині (2017 р.), Грузії (2018 р.), Вірменії (2018 р.). З-поміж наукових інтересів – методологія соціальних досліджень, міжнародна міграція, інтеграція мігрантів, антиімміграційні суспільні рухи, політичні ідеології, громадський активізм і громадянське суспільство.

Вікторія Гойсан – соціологиня МІОКу, аспірантка соціології. До сфери зацікавлень належать методологія та методи соціологічних досліджень, міжетнічні відносини, стереотипи, міграційні ризики й загрози, рееміграція.

Христина Жилич – соціологиня МІОКу, магістерка соціології. Сфера наукових зацікавлень – міжнародна міграція, соціокультурні ідентичності, трансформація ідентичностей, зворотна міграція, методологія та методи соціологічних досліджень.

Авторка ідеї:

Дзвінка Качур – співзасновниця та президентка Української асоціації в ПАР від 2017 року. Працює в дослідницькому центрі Комплексних систем в університеті Стеленбош, де досліджує теми енергетики, дезінформації та корупції у Південній Африці. Випускниця Національного університету «Києво-Могилянська академія» та університету Оксфорда.

МІОК Міжнародний інститут
освіти, культури
та зв'язків з діаспорою

**МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ДІАСПОРОЮ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

вул. С. Бандери, 32 А, м. Львів, 79013, Україна
tel.: +38 032 258 01 51
fax: +38 032 258 21 99

iiec@miok.lviv.ua
www.facebook.com/MIOK.LVIV.UA
www.youtube/user/mioklive/videos
https://www.instagram.com/miok_lviv/
www.miok.lviv.ua

